

J A I V A – D H A R M A

De wezenlijke functie van de ziel

Deel Drie

Śrī Śrī Guru Gaurāṅgau Jayataḥ

J A I V A – D H A R M A

De wezenlijke functie van de ziel

ŚRĪLA BHAKTIVINODA ṬHĀKURA

zijn Bengaalse uitgave vertaald in Hindi door

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

Jaya Radhe

J A I V A – D H A R M A

Oorspronkelijke titel: Jaiva-dharma, The Essential Function Of The Soul

Auteur: Srila Bhaktivinoda Thakura. 1838

In het Engels vertaald uit de Hindi uitgave van

Sri Srimad Bhaktivedanta Narayana Gosvami Maharaja, 1921

1ste Druk: 2001 Gaudiya Vedanta Publications – Delhi, India

Nederlandse titel: Jaiva-dharma – De wezenlijke functie van de ziel – Deel 3

Nederlandse vertaling: 2017 Indira dasi

Vector art: Freedesignfiles.com; Freepik.com

Pro Deo Uitgever Jaya Radhe: <https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

Email: banyantree@duck.com

Drukwerk: www.pumbo.nl

Papier: HVO biotop

Paperback Deel Een: <http://www.boekenbestellen.nl/boek/jaivadharm3>

Alle Nederlandse titels van deze auteurs op één pagina:

www.boekenbestellen.nl – Zoekterm: BV Narayana Maharaja

Kosteloos Nederlandse titels in eBookformaten: jayaradhe.nl/boeken.html;

purebhakti.com/resources/ebooks-magazines/bhakti-books/dutch

Nederlandse vertalingen van de literaire nalatenschap van Sri Srimad Bhaktivedanta Narayana Gosvami Maharaja worden als Nederlands cultureel erfgoed geconserveerd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en het World Book Archive in Vrindavan.

Gaudiya Vedanta Filosofie; Caitanya; Vaisnavisme

NUR: 718 Oosterse religies

COPYRIGHT 2017 © I.H.M. GOOSEN – ENKELE RECHTEN VOORBEHOUDEN

BEHALVE WAAR ANDERS VERMELD VALT ALLEEN DE TEKST (NIET OPMAAK, FOTO'S EN KUNST) IN DIT BOEK ONDER CREATIVE COMMONS NAAMSVERMELDING-GEENAFGELEIDWERKEN 4.0 INTERNATIONALE PUBLIEKE LICENTIE

Overzicht licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode.nl>

INHOUD

Deel 3 – Rāsa-Tattva

Hoofdstuk 26	
Inleiding tot Rasa-Tattva	723
Hoofdstuk 27	
Rasa-Tattva: Sāttvika-Bhāva, Vyabhicārī-Bhāva en Raty-Ābhāsa	741
Hoofdstuk 28	
Rasa-Tattva: Mukhya-Rati	755
Hoofdstuk 29	
Rasa-Tattva: Anubhāvas in Śānta, Dāsya en Sakhya Rasas	773
Hoofdstuk 30	
Rasa-Tattva: Anubhāvas in Vātsalya en Madhura-Rasas	791
Hoofdstuk 31	
Madhura-Rasa: Kṛṣṇa's Svarūpa, de Nāyaka en Svakīya-Nayīkas	807

H o o f d s t u k 3 2

Madhura-Rasa: Parakīya-Nayīkas 833

H o o f d s t u k 3 3

Madhura-Rasa: Śrī Rādhā's Svarūpa, vijf typen

Sakhīs en Koeriers 857

H o o f d s t u k 3 4

Madhura-rasa: verschillende categorieën Sakhīs 885

H o o f d s t u k 3 5

Madhura-Rasa: Uddīpana 909

H o o f d s t u k 3 6

Madhura-Rasa: Sthāyībhāva en de stadia van Rati 931

H o o f d s t u k 3 7

Śrngāra-Rasa: Śrngāra Svarūpa en Vipralambha 965

H o o f d s t u k 3 8

Śrngāra-Rasa: Mukhya-Sambhoga

en Asta-Kālīya-Līlā 985

H o o f d s t u k 3 9

Het binnengaan van de Līlā 1017

H o o f d s t u k 4 0

Het bereiken van Prema, de opperste rijkdom 1035

Epiloog door Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura	1055
Verklarende woordenlijst	1061
Lijst van persoonsnamen	1159
Lijst van plaatsnamen	1197

Deel 3

Rasa-Tattva

Hoofdstuk 26

Inleiding tot Rasa-Tattva

VIJAYA KUMĀRA BLEEF ONGEVEER EEN maand afwezig. In die tussentijd zocht Vrajanātha's grootmoeder, die de karakters van Vrajanātha en Vijaya Kumāra kende, een geschikte bruid met de hulp van een brahmaanse bemiddelaar. Toen Vijaya Kumāra op de hoogte was gebracht, zond hij zijn jongere broer naar Bilva-puṣkarinī om de trouwceremonie te organiseren, die zou worden uitgevoerd op een astrologisch geschikte tijd en op een gunstige dag.

Vijaya Kumāra arriveerde enige tijd later, toen de trouwpartij was voltooid. Hij had niet veel belangstelling voor de situatie om zich heen en informeerde niet naar wereldse beslommeringen, zoals gezondheid en voorspoed, want zijn hart was diep in spirituele aangelegenheden verzonken. Vrajanātha bespeurde zijn onverschilligheid en vroeg, "Oom, uw hart lijkt de laatste dagen onzeker te zijn. Waarom is dat? Ik ben eenvoudig op uw verzoek in de

boeien van het wereldse leven geslagen. Wat heeft u voor zichzelf besloten te doen?"

Vijaya Kumāra zei, "Ik heb besloten tenslotte naar Śrīdhāma Purī te gaan om *darśana* van Śrī Purusottama (Śrī Jagannāthadeva) te nemen. Er gaan over een paar dagen enkele pelgrims naar Purī en ik ga met hen mee. Ik zal toestemming aan Śrī Guru-deva gaan vragen."

Die middag, na de lunch, gingen Vrajanātha en Vijaya Kumāra naar Māyāpura, waar ze *daṇḍavat-praṇāma* aan Śrī Raghunātha dāsa Bābājī's voeten gaven en om zijn toestemming vroegen voor het maken van een pelgrimstocht naar Purī. Bābājī Mahāsaya was verheugd hun pleidooi te horen. Zijn hart smolt van affinitet en hij zei, "Het is heel goed, dat jullie naar Purī gaan om *darśana* van Śrī Janannāthadeva te nemen. Śrīman Mahāprabhu's zitplaats bevindt zich in Kāśī Miśra's huis in Purī en Śrī Gopāla Guru Gosvāmī, de discipel van Śrī Vakraśvara Paṇḍita, is daar nu in al zijn glorie aanwezig. Zorg ervoor, dat jullie zijn *darśana* krijgen en aanvaard zijn instructie met eerbied. Tegenwoordig is de schittering van Śrī Svarūpa Gosvāmī's leer alleen nog volkomen manifest in de keel van die *mahātmā*."

Nadat ze toestemming van Śrī Gurudeva hadden gekregen, keerden Vrajanātha en Vijaya Kumāra opgetogen naar huis. Onderweg stemde Vijaya Kumāra in met het dringende verzoek van Vrajanātha ook hem naar Purī mee te nemen. Toen ze thuiskwamen, onthulden ze iedereen hun plan voor de pelgrimstocht. Vrajanātha's grootmoeder was ook gereed om met hen mee te

gaan, dus er werd uiteindelijk besloten, dat ze alledrie naar Purī gingen.

De befaamde Ratha-yātrā van Śrī Jagannātha, Śrī Baladeva en Śrī Subhadrā-devī wordt in Purī in de maand Āṣaṛḥa (juni/juli) gehouden. In die periode stromen degenen, die zijn toegewijd aan *dharma*, uit alle hoeken van India samen en strijken massaal in Purī neer. Om deze reden vertrekken pelgrims uit afgelegen plaatsen vele dagen eerder van huis om op tijd te arriveren. De maand Jyeṣṭha (mei/juni) was amper begonnen, toen deze drie met de andere pelgrims ook naar Purī vertrokken. Na enige dagen te hebben gelopen, passeerden ze Dāntana en arriveerden in Jaleśvara. Naarmate ze geleidelijk verder trokken, namen ze *darśana* van Kṣīracorā Gopīnātha en kwamen in Śrī Virajā-kṣetra aan, waar ze *nābhigayā-kriyā* uitvoerden en een bad namen in de Vaitaraṇī. Later kregen ze *darśana* van Śrī Śākṣī Gopāla in Kaṭaka en van Śrī Liṅgarāja in Ekāmra-kānana en arriveerden tenslotte in Śrī Kṣetra, Purī-dhāma.

Alle pelgrims werden op diverse plaatsen ondergebracht volgens aanwijzingen van hun respectievelijke *paṇḍās* (gidsende priesters). Vijaya Kumāra, Vrajanātha en Vrajanātha's grootmoeder vonden onderdak in Haracaṇḍī Sāhī. In overeenstemming met de regulerende principes namen ze een bad in zee en gingen daarna *darśana* van Śrī Jagannātha nemen. Ze gingen *darśana* nemen, liepen *parikramā* en eerden de *prasāda* van verscheidene *tīrthas* in die *dhāma*. Na drie of vier dagen kregen Vijaya Kumāra en Vrajanātha *darśana* van de *śrī-vingraha* van Śrīman Mahāprabhu en

van Zijn voetafdrukken en ook van Zijn vingerafdrukken in de Garuḍa *stambha* (sokkel van Garuḍa) in de tempel van Śrī Jagannāthadeva. Als Śrīman Mahāprabhu *darśana* van Śrī Jagannāthadeva nam, raakte Hij zo overweldigd door *prema*, dat stromen tranen uit zijn ogen vloeiden. Op die momenten smolten de stenen onder aanraking van Zijn voeten en werden door Zijn voetafdrukken getekend. Op hetzelfde moment versmolt zijn *prema* ook met de Garuḍa *stambha*, die Hij gebruikte om Zichzelf over-eind te houden, waarbij de sporen van Zijn vingers erin werden afgedrukt. Toen Vijaya Kumāra en Vrajanātha deze afdrukken zagen, werden ze overweldigd door *prema*.

Diezelfde dag gingen ze naar Kāśī Miśra Bhavan. In dat grote huis, dat uit steen was opgetrokken is Śrī Gambhīrā, de kleine kamer, waar Śrīman Mahāprabhu Zich in Zijn staat van *prema* terugtrok. Om Hem te troosten, wanneer Hij was ondergedompeld in gevoelens van afgescheidenheid van Kṛṣṇa, reciteerden Zijn geliefde metgezellen, Śrī Svarūpa Dāmodara en Rāya Rāmānanda, *ślokas* en zongen ze *bhajanas* over het spel en ver-maak van Rādhā en Kṛṣṇa. Vijaya Kumāra en Vrajanātha namen *darśana* van die plek en van de spulletjes van Śrīman Mahāprabhu, zoals Zijn houten sandalen, die daar in al hun glorie aanwezig zijn. Aan de ene zijde binnenshuis is de *mandira* van Śrī Rādhā-Kānta en aan de andere zijde stond de zetel van Śrī Gopāla Guru Gosvāmī.

Vijaya en Vrajanātha vielen neer aan de voeten van Śrī Gopāla Guru Gosvāmī. Ze werden meegevoerd in het geluk van *prema* en

begonnen hun tranen te vergieten. Śrī Guru Gosvāmī was zeer geplezierd met hun extatische gevoelens en omhelsde hen. Hij vroeg hen dichtbij hem te komen zitten en voegde er onmiddellijk aan toe, "Ik wil weten wie jullie zijn." Toen Vijaya en Vrajanātha zich voorstelden, stroomde er een tranenvloed van liefde uit zijn ogen. Bij het horen van de naam 'Śrī Navadvīpa' zei hij, "Vandaag ben ik gezegend bij het zien van de inwoners van Śrīdhāma Navadvīpa. Vertel me, hoe gaat het met de Vaiṣṇava's in Māyāpura, zoals Śrī Raghunātha dāsa en Gorācanda dāsa? Gaat het goed met hen? Ach! Als ik aan Raghunātha dāsa denk, komen de herinneringen aan mijn *śikṣā-guru*, Śrī Dāsa Gosvāmī, in gedachten."

Guru Gosvāmī riep zijn leerling, Śrī Dhyānacandra, en zei, "Deze twee *mahātmās* nemen hier vandaag *prasāda*." Śrī Dhyānacandra bracht beiden naar zijn kamer en bood hen *śrī-mahā-prasāda* aan. Daarna bespraken ze gedrieën vele onderwerpen. Dhyānacandra Gosvāmī was overgelukkig, toen hij de uitgebreide scholing van Vijaya Kumāra in *Śrīmad-Bhāgavatam* bemerkte en herkende in Vrajanātha een scherp geleerde van alle *sāstras*. Hij deelde al hun gesprekken aan Śrī Guru Gosvāmī mee, die ook verheugd was hun deskundigheid in *sāstra* te vernemen. Śrī Gopāla Guru Gosvāmī riep hen bij zich en zei, "Jullie zijn me alletwee zeer dierbaar. Sta me alsjeblijft toe jullie iedere dag te zien, zolang jullie in Śrī Puruṣottama Dhāma verblijven."

Vijaya Kumāra antwoordde nederig, "O Prabhu! Śrī Raghunātha dāsa Bābājī uit Śrī Māyāpura heeft ons heel veel genade geschon-

ken. Hij heeft ons zoveel *śikṣā* gegeven en droeg ons op instructies aan uw goddelijk voeten te aanvaarden."

Guru Gosvāmī zei, "Raghunātha dāsa Bābājī is een groot studehoofd en jullie moeten zijn instructies nauwlettend navolgen. Als jullie verder nog iets willen weten, mogen jullie hier morgen in de namiddag naartoe komen om jullie vragen te stellen. Morgen kunnen jullie hier *mahā-prasāda* komen eren." Ze converseerden nog enige tijd en daarna vroegen Vijaya en Vrajanātha van Śrī Guru Gosvāmī toestemming en keerden terug naar Haracaṇḍī Sāhī.

De volgende dag keerden Vijaya Kumāra en Vrajanātha op de afgesproken tijd naar Śrī Rādhā-Kānta Maṭha terug. Ze eerden *prasāda* en benaderden daarna Śrī Gopala Guru Gosvāmī. Nadat ze hem hun eerbiedige *praṇāma* hadden aangeboden, zeiden ze, "Prabhu, we willen graag over *rasa-tattva* horen. Ons leven zal succesvol worden, als we iets uit uw lotusmond over *kṛṣṇa-bhakti-rasa* mogen vernemen. U bent de meest vooraanstaande, heilige meester van de Nimānanda-sampradāya en u presideert als *jagad-guru* op de zetel van Śrīman Mahāprabhu's opvolger, Śrī Svarūpa Gosvāmī. We willen graag *rasa-tattva* van uw goddelijk lippen vernemen, zodat onze studie vrucht zal dragen."

Śrī Gopāla Guru Gosvāmī was overgelukkig en nadat hij deze waardige discipelen naar een aparte ruimte had gebracht, sprak hij tot hen, "Śācīnandana Nimāi Paṇḍita verscheen in Śrī Navadvīpa-Māyāpura en Hij is de enige levensadem van de *bhaktas* van Śrī Gauḍa-maṇḍala, Śrī Kṣetra-maṇḍala en Śrī Vraja-maṇḍala. Moge die Śācīnandana ons plezier geven. Moge Śrī Svarūpa Gosvāmī,

wiens *madhura-rasa-sevā* Śrī Mahāprabhu altijd met euforie vulde, zich in het binnenste van ons hart manifesteren. Śrī Vakreśvara Paṇḍita boeide Nimāi Paṇḍita mateloos met zijn dans. Hij sprenkelde ook zijn genade over Devānanda Paṇḍita door hem te zuiveren en hem een *bhakta* van Kṛṣṇa te maken. Moge die Śrī Vakreśvara Paṇḍita alle heil op jullie overdragen.

"*Rasa* is een ongeëvenaarde *tattva*, die kan worden vergeleken met het rijzen van de maan, wiens uitstraling de expanderende *līlā* van *para-brahma* Śrī Kṛṣṇa is. *Bhakti-rasa* is de functie van *kṛṣṇa-bhakti*, zodra deze absoluut zuiver wordt."

Vrajanātha: Is *rasa* een principe, dat is voorbestemd?

Gosvāmī: Die vraag kan ik niet met een enkel "Ja" of "Nee" beantwoorden. Ik zal het onderwerp grondig uitleggen, zodat jullie het goed kunnen begrijpen. De *kṛṣṇa-ratī*, waarover jullie van je Gurudeva hebben gehoord, wordt *sthāyībhāva* genoemd. Wanneer de andere componenten (*sāmagrī*) van *rasa* met de *sthāyībhāva* worden gecombineerd, wordt de resulterende manifestatie *kṛṣṇa-bhakti-rasa* genoemd.

Vrajanātha: Wilt u alstublieft in detail uitleggen wat *sthāyībhāva* is en welke de ingrediënten (*sāmagrī*) van *rasa* zijn, die daarvan deel uitmaken? We hebben wel van onze Gurudeva over *bhāva* gehoord, maar niet hoe *bhāvas* met elkaar combineren om *rasa* te vormen.

Gosvāmī: In het stadium van *bhāva* is *bhakti* normaliter *kṛṣṇa-ratī*. Deze *ratī* treedt onder invloed van de *saṁskāras* uit voorgaande en huidige levens in het hart van de *bhakta* op en ontwik-

kelt zich verder tot het stadium van *rasa*, wanneer het de belichaming van *ānanda* wordt. Deze *rati* is opgebouwd uit vier verschillende ingrediënten: (1) *vibhāva*, (2) *anubhāva*, (3) *sāttvika-bhāva* en (4) *vyabhicārī-bhava*, of *sañcārī-bhāva*. Eerst zal ik deze ingrediënten uitleggen.

Vibhāva is de oorzaak van het proeven van *rati* en heeft twee onderverdelingen: *ālambana* (de drager) en *uddīpana* (de ontwakende stimulus). *Ālambana* (de drager) bestaat ook uit twee onderverdelingen, namelijk het object (*viṣaya*) en de plaats (*āśraya*). De *āśraya* (plaats) van *rati* is de persoon, in wie *rati* aanwezig is, terwijl de *viṣaya* (object) van *rati* de persoon is, aan wie *rati* is gericht. Kṛṣṇa's *bhaktas* zijn de *āśraya* (plaats) van *rati*, omdat ze *rati* in hun hart dragen, terwijl Kṛṣṇa de *viṣaya* (object) van *rati* is, omdat *rati* aan Hem is gericht.

Vrajanātha: Tot dusver hebben we begrepen, dat *vibhāva* (oorzaak van *rati*) is verdeeld in: *ālambana* (drager) en *uddīpana* (stimulus) en dat *ālambana* ook in twee categorieën is verdeeld, namelijk *āśraya* (plaats) en *viṣaya* (object). Kṛṣṇa is *viṣaya* en de *bhaktas* zijn *āśraya*. Nu willen we weten, of Kṛṣṇa soms ook de *āśraya* van *rati* is.

Gosvāmī: Ja, dat is Hij. Wanneer *bhaktas rati* voor Kṛṣṇa hebben, is Kṛṣṇa *viṣaya* (object) en de *bhaktas* zijn *ālambana* (dragers) en wanneer Kṛṣṇa *rati* voor de *bhaktas* heeft, is Kṛṣṇa *āśraya* (plaats) en de *bhaktas* zijn *viṣaya* (objecten).

Vrajanātha: We hebben van onze Gurudeva gehoord, dat Śrī Kṛṣṇa vierenzestig kwaliteiten heeft. Indien er met betrekking hier-

toe meer kan worden verteld, wilt u ons dat dan alstublieft mededelen?

Gosvāmī: Hoewel alle kwaliteiten in Śrī Kṛṣṇa ten volle aanwezig zijn, is Zijn manifestatie in Dvārakā volkomen, in Mathurā meer volkomen en in Gokula het meest volkomen. Dit komt door de mate, waarin de kwaliteiten in de respectievelijke *dhāmas* worden gemanifesteerd. Kṛṣṇa is één, maar Hij speelt de rollen van vier typen helden (*nāyaka*) naargelang verschillen in Zijn *līlā*. Die helden zijn (1) *dhīrodātta*, (2) *dhīra-lalita*, (3) *dhīra-śānta* en (4) *dhīroddhata*.

Vrajanātha: Welk type *nāyaka* (held) is *dhīrodātta*?

Gosvāmī: De symptomen van Kṛṣṇa als *dhīrodātta-nāyaka* zijn ernst, hoffelijkheid, vergevingsgezindheid, mededogen, bescheidenheid en verholde trots.

Vrajanātha: Welk type *nāyaka* wordt *dhīra-lalita* genoemd?

Gosvāmī: Kṛṣṇa valt onder de heerschappij van Zijn geliefde *gopīs*, omdat Hij een expert is in het genieten van liefdesperikelen (*rasika*); omdat Hij op de overgang naar Zijn jonge volwassenheid staat (*nava-yauvana*); omdat Hij over een inventieve humor beschikt (*parihāsa-cāturī*); en omdat Hij vrij is van zorgen (*niścintatā*). Daarom wordt Hij *dhīra-lalita-nāyaka* genoemd.

Vrajanātha: Welke zijn de symptomen van *dhīra-śānta*?

Gosvāmī: Kṛṣṇa wordt als *dhīra-śānta-nāyaka* gekend, wanneer Hij wordt gesierd door de kwaliteiten van een natuurlijke bezadigheid, beheersing, behoedzaamheid en nederigheid.

Vrajanātha: Wat is *dhīroddhata*?

Gosvāmī: Soms zien we Kṛṣṇa in Zijn *līlā* jaloers, egoïstisch, misleidend, boos, wispelturig en opschepperig worden. Op dat moment is Hij een *dhīroddhata-nāyaka*.

Vrajanātha: De eigenschappen, die u hebt beschreven, zijn tegenstrijdig aan elkaar, dus hoe kunnen ze mogelijkkerwijs op hetzelfde moment in één Kṛṣṇa bestaan?

Gosvāmī: Kṛṣṇa is van nature volledig onafhankelijk, autocratisch en suprem, bovendien beschikt Hij over grenzeloze vermogens. Door de activiteit van Kṛṣṇa's *acintya-śakti* (onbevattelijk vermogen) kunnen deze tegenstrijdige kwaliteiten op hetzelfde moment in Hem aanwezig zijn. We lezen bijvoorbeeld in de *Kūrmapurāṇa*,

*asthūlās cāṇuś caiva / sthūlo 'ṇuś caiva sarvataḥ
avarṇaḥ sarvataḥ proktaḥ / śyāmo raktāntalocanaḥ*

*aiśvarya-yogād bhagavān / viruddhārtho 'bhidhīyate
tathāpi doṣo parame / naivāhāryā kathañcana
guṇāviruddhā apy ete / samāhāryāḥ samantataḥ*

Alle tegenstrijdige kwaliteiten zijn tegelijkertijd op stralende en esthetische wijze in Bhagavān manifest. Hoewel Hij in ieder opzicht on-aantastbaar en minuuskuul is, is Hij ook in ieder opzicht tastbaar en alomtegenwoordig. Hij heeft geen wereldse gelaatskleur, maar Hij heeft een transcendente *śyāma* tint en Zijn ooghoeken zijn rood-achtig. Op deze wijze is Hij in de *śāstras* beschreven. Er wordt van Bhagavān gezegd, dat hij op basis van Zijn mystieke vermogens over tegenstrijdige deugden beschikt. Niettemin kan er geen enkel falen aan Parameśvara worden toegeschreven. Hoewel het totaal

van Zijn kwaliteiten uit tegenstrijdigheden lijkt te bestaan, zijn deze eigenschappen in alle opzichten volslagen deugden.

In de *Mahā-Varāha-purāṇa* staat,

*sarve nityāḥ śāsvatās ca / dehās tasya parātmanah
hānopādāna-rahitā / naiva prakṛti-jaḥ kvacit
paramānanda-sandohā / jñāna-mātrās ca sarvataḥ
sarve sarva-gunaiḥ pūrṇāḥ / sarva-doṣa-vivarjitāḥ*

Alle lichamen van die Paramātmā zijn *nitya* en vrij van de twee soorten activiteiten, die we kennen als 'opgeven' en 'aanvaarden'. Zijn lichamen komen niet voort uit de materiële natuur, maar zijn gecomponeerd uit bewustzijn en zijn de belichaming van *paramānanda*. De ledematen van Zijn lichaam zijn vol van alle transcendentale kwaliteiten en zijn vrij van alle gebreken.

De Vaiṣṇava-tantra stelt,

*aṣṭādaśa-mahādoṣaiḥ / rahitā bhagavat-tanuḥ
sarvaiśvāryamayī satya-vijñānānanda-rūpiṇī*

Bhagavān beschikt over alle vormen van bovenmenselijke vermogens, volmaakte kennis en plezier, en Zijn lichaam is vrij van de achttien vormen van algemene gebreken.

Deze achttien algemene gebreken zijn,

*mohas tandrā bhramo rukṣa-rasatā kāma ulbaṇaḥ
lolatā mada-mātsaryau himsā kheda-pariśramau*

*asatyaṁ krodha ākāṅkṣā āśaikā viśva-vibhramaḥ
viśamatva parāpekṣā doṣā aṣṭādaśoditā*

Viṣṇu-Yāmala

(1) Begoocheling, (2) lethargie (sloomheid), (3) verwarring, (4) saaiheid, (5) intense wellust, (6) wispelturigheid, (7) trots, (8) jaloezie, (9) geweld, (10) wroeging, (11) excessief verlangen naar vrede en comfort, (12) oneerlijkheid, (13) woede, (14) hunkering, (15) angst, (16) hallucinatie, (17) tegenstrijdigheid, (18) de neiging van anderen afhankelijk te zijn.

Al deze transcendentale kwaliteiten zijn in de vorm van *avatāras* aanwezig en worden in Śrī Kṛṣṇa, die *avatārī* (de oorsprong van alle *avatāras*) is, in de allerhoogste mate uitgedrukt. Hierbij komen nog acht andere kwaliteiten van Kṛṣṇa, die op Zijn mannelijkheid (*puruṣatva*) betrekking hebben. Deze zijn: (1) *śobhā* (schoonheid), (2) *vilāsa* (fascinerend, transcendentaal spel en tijdverdrijf), (3) *mādhurya* (bekoorlijkheid), (4) *māṅgalya* (heilzaamheid), (5) *sthiratā* (stabiliteit), (6) *teja* (uitstraling), (7) *lalita* (speelsheid) en (8) *audārya* (vrijgevigheid). Zijn schoonheid is in het bijzonder opvallend in Zijn vriendelijkheid jegens lageren, in Zijn rivaliteit met Zijn leeftijdgenoten, in Zijn moed, enthousiasme en deskundigheid, en in Zijn openbaring van de waarheid. *Vilāsa* is kenmerkend voor Zijn ondoordringelijke manier van doen, Zijn kalme blik en Zijn humoristische opmerkingen. Zijn *mādhurya* (bekoorlijkheid) is opmerkelijk, want behagende beminnelijkheid is in al Zijn activiteiten aanwezig. Zijn heilzaamheid is het toevluchtsoord voor het vertrouwen van de hele we-

reld. Zijn stabiliteit betekent, dat Hij van geen enkele activiteit wordt afgeleid. Zijn uitstraling betekent het naar Zich toetrekken van ieders aandacht. Hij spreidt een overvloed aan amoureuze gevoelens en pogingen tentoon en wordt daarom *lalita* (speels) genoemd. Zijn neiging Zichzelf helemaal te geven wordt *audārya* genoemd. Śrī Kṛṣṇa is het kroonjuweel der helden en in Zijn menselijk spel zijn grote wijzen, zoals Garga, beschreven als Zijn assistenten bij zaken over *dharmā*, *kṣatriyas*, zoals Yuyudhāna, bij oorlogsonderhandelingen; en ministers, zoals Uddhava, bij diplomatieke zaken.

Vrajanātha: Ik heb helemaal begrepen hoe Kṛṣṇa de heroïsche personificatie van alle zoete smaken is. Wilt u ons nu alstublieft iets vertellen over Kṛṣṇa's *bhaktas*, die geschikt zijn om *rasa* te ervaren en die tot de categorie *vibhāva* behoren.

Gosvāmī: Alleen degenen, wier hart wordt overweldigd door liefdevolle gevoelens voor Kṛṣṇa, kunnen *bhaktas* in *rasa-tattva* zijn. Alle negenentwintig kwaliteiten, van waarheidslievendheid tot verlegenheid (door ware uitspraken in verlegenheid komen), die in relatie tot Kṛṣṇa zijn beschreven, worden ook in Zijn *bhaktas* aangetroffen.

Vrajanātha: Hoeveel typen *kṛṣṇa-bhaktas* zijn geschikt om *rasa* te ervaren?

Gosvāmī: Er zijn twee typen: de *sādhaka* en de *siddha*.

Vrajanātha: Wie is een *sādhaka*?

Gosvāmī: *Sādhakas* zijn degenen, in wie *ruci* voor de onderwerpen over Kṛṣṇa is opgetreden en die de kwalificatie hebben ver-

worven om rechtstreekse *darśana* van Kṛṣṇa te krijgen, maar die nog niet alle obstakels en moeilijkheden volkomen teboven zijn gekomen. *Madhyama-bhaktas* getooid met de symptomen, *īśvare tad-adhīneṣu*, beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.46) bevinden zich in de categorie van de *sādhakas*.

Vrajanātha: Prabhu, zijn de *bhaktas*, die in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.47) worden beschreven als *arcāyam eva haraye*, niet bekwaam om *rasa* te ervaren?

Gosvāmī: Zij zijn geen *sādhakas*, totdat ze *śuddhā-bhaktas* worden door de genade van andere *śuddhā-bhaktas*. Alleen persoonlijkheden, zoals Bilvamaṅgala, zijn ware *sādhakas*.

Vrajanātha: Wie zijn de *siddha-bhaktas*?

Gosvāmī: *Siddha-bhaktas* zijn degenen, die geen enkel lijden ervaren, wier bezigheden allemaal onder bescherming van Śrī Kṛṣṇa worden uitgevoerd en die altijd het geluk van *prema* proeven. Er zijn twee typen *siddha-bhaktas*: degenen, die perfectie hebben verworven (*samprāpta-siddha*) en degenen, die eeuwig volmaakt zijn (*nitya-siddha*).

Vrajanātha: Wie zijn de *bhaktas*, die perfectie hebben verworven (*samprāpta-siddha*)?

Gosvāmī: Zij bestaan ook in twee soorten: degenen, die perfectie door *sādhana* hebben verworven (*sādhana-siddha*) en degenen, die perfectie door genade hebben bereikt (*kṛpā-siddha*).

Vrajanātha: Wie zijn de *nitya-siddhas*?

Gosvāmī: Śrī Rūpa Gosvāmī zei,

ātma-koṭi-guṇaṁ kṛṣṇe / premānaṁ paramaṁ gatāḥ
nityānanda-guṇāḥ sarve / nitya-siddhā mukundavat

De *nitya-siddhas* zijn degenen, die evenals Mukunda de belichaming van *ānanda* zijn en wier kwaliteiten eeuwig zijn. Hun belangrijkste kenmerk is, dat ze beschikken over *prema* voor Kṛṣṇa, die zelfs tienmiljoen keer groter is dan die, welke ze voor zichzelf opbrengen.

In de *Uttara-Khaṇḍa* van de *Padma-purāṇa* wordt gezegd,

yathā saumitra-bharatau / yathā sankarṣaṇādayaḥ
tathā tenaiva jāyante / nija-lokāḍ yadrcchayā
punā tenaiva gacchanti / tat-padaṁ śāśvataṁ paraṁ
na karma-bandhanaṁ janma / vaiṣṇavānāñ ca vidyate

Vaiṣṇava's worden niet door *karma* gebonden en ze nemen geboorten, zoals wereldse mensen. Maar zij verschijnen zoals Lakṣmaṇa en Bharata, de zonen van Sumitrā, gelijk met Śrī Rāmacandra; zoals Balarāma en anderen tegelijkertijd met Bhagavān Śrī Kṛṣṇa door Zijn wil in deze wereld verschijnen en dan samen met Hem weer terugkeren naar de eeuwige, transcendentale verblijfplaats; of zoals de leden van de Yadu-dynastie ook in Bhagavāns manifeste spel verschijnen en samen met Hem weer naar de allerhoogste verblijfplaats (*parama-dhāma*) terugkeren, zodra Zijn spel niet langer manifest is.

Vrajanātha: Prabhu, ik heb het *ālambana* (drager) aspect van *vibhāva* (de oorzaak van *ratī*) begrepen. Wilt u nu zo vriendelijk zijn om uit te leggen, waar als *uddīpana* (stimulus) naar wordt verwezen?

Gosvāmī: *Uddīpana* is datgene, dat veroorzaakt, dat *bhāva* wordt opgewekt of gestimuleerd. Kṛṣṇa's kwaliteiten, Zijn activitei-

ten, Zijn lach en de geur van Zijn ledematen, Zijn fluit, jachthoorn, enkelbellen, schelphoorn en voetafdrukken, de plaatsen van Zijn tijdverdrif, Tulasī, Zijn *bhaktas*, gunstige tijden, zoals Ekādaśī (*hari-vāsara*), enzovoort – deze zijn allemaal *uddīpana* (stimuli). Kṛṣṇa's kwaliteiten (*guṇa*) bestaan uit drie soorten: gerelateerd aan Zijn lichaam, Zijn geest en Zijn spraak; respectievelijk *kāyika*, *mānasika* en *vācika*.

Leeftijd (*vayasa*) is de belangrijkste van de kwaliteiten, die zijn gerelateerd aan Zijn lichaam. Kṛṣṇa's leeftijden worden in drie periodes onderverdeeld: *kaumāra*, *paugaṇḍa* en *kaiśora*.

*kaumāraṁ pañcamābdāntarṁ / paugaṇḍarṁ daśamāvadhī
āṣoḍaśāc ca kaiśoraṁ / yauvanarṁ syāt tataḥ param*

Bhakti-rasāmṛta-sindhu (2.1.306)

De periode van *kaumāra* duurt tot vijfjarige leeftijd. De periode van *paugaṇḍa* begint op vijf en duurt tot tien jaar en het stadium van *kaiśora* begint bij tien en duurt tot zestien jaar. De leeftijd na zestien jaar heet *yauvana*.

Het stadium van *kaiśora* bestaat ook uit drie periodes, welke begin, midden en eind (*ādya*, *madhya* en *śeṣa*) worden genoemd. Van de lichaamskenmerken is de overweging van zijn schoonheid overheersend. Er is sprake van schoonheid, indien de lichaamsdelen in de juiste proportie tot elkaar staan. Kleding, decoratie en de schikking van accessoires, inclusief het haar, enzovoort, worden *prasādhana* genoemd.

Kṛṣṇa heeft drie soorten fluiten: *varṁśī*, *veṇu* en *muralī*. De *veṇu* is twaalf vingers lang, is zo dik als een duim en heeft zes gaatjes.

De *muralī* is twee handlengten en heeft, behalve het gat van het mondstuk, vier toongaten. De *varṁśī* is zeventien vingers lang. Op deze fluit zit op het eind een vrije ruimte van drie vingerbreedten. Bovenaan de fluit is nog een ruimte van vier vingerbreedten, die ook gesloten is, behalve het gat om te blazen, dat een halve vingerbreedte van de bovenrand is verwijderd. In het midden is een ruimte met acht toongaatjes, die een halve vingerbreedte uit elkaar liggen. De *varṁśī* heeft zodoende een totaal van negen gaatjes.

De schelphoorn, die rechtsom draait en schitterend in Kṛṣṇa's hand ligt, wordt Pāñcajanya genoemd.

Door deze *uddīpanas* ontwaakt de *rati* van de *bhaktas* en als deze is gericht op Kṛṣṇa, het object van *rati*, wordt *rati* de belichaming van *ānanda*. *Rati* is *sthāyībhāva* en deze alleen transformeert in *rasa*.

Kom hier morgen op dezelfde tijd terug, dan vertel ik jullie over *rasa* en zal ik ook uitleggen, wat *anubhāva*, enzovoort, is.

Vijaya Kumāra en Vrajanātha boden aan de lotusvoeten van Śrīla Gopāla Guru Gosvāmī *daṇḍavat* aan en gingen weg. Ze waren verzonken in de beschouwing van het onderwerp *rasa* en gingen *darśana* nemen van Siddha-bakula. Van daaruit gingen ze *darśana* nemen van Śrī Jagannāthadeva en keerden daarna terug naar hun logeeradres.

Hoofdstuk 27

Rasa-Tattva: Sāttvika-Bhāva, Vyabhicārī-Bhāva en Raty-Ābhāsa

DE VOLGENDE DAG, NADAT VIJAYA KUMĀRA EN Vrajanātha de *prasāda* eer hadden gedaan, gingen ze weer naar Śrī Rādhā-Kānta Maṭha, waar ze kort na het middaguur aankwamen. Śrī Gopāla Guru Gosvāmī had ook de *mahā-prasāda* eer aangedaan en zat op hen te wachten. Śrī Dhyānacandra Gosvāmī zat naast hem *Upāsanā-paddhati* (De Procedures voor Verering) te schrijven. Op dat moment was de verschijning van Śrī Guru Gosvāmī zeer opmerkelijk. Hij droeg het kleed van de *sannyāsī*, zijn voorhoofd was met *ūrdhva-puṇḍra tilaka* gemerkt, de lettergrepen van *hari-nāma* waren op zijn ledematen geschreven en vier dikke *tulasī*-snoeren lagen om zijn hals. Hij hield een *japa-mālā* in zijn hand en met tussenpozen stroomden tranen op zijn borst uit zijn ogen, die in meditatie half gesloten

waren. Wenend en zuchtend riep hij af en toe luid uit, "Hā Gaurāṅga! Hā Nityānanda!" Zijn lichaam was stevig en zijn geaatskleur was donker en stralend. Zijn kom van uitgeholde kokosnootbast stond vol water vlaknaast de zitplaats van bananenschors, waarop hij zat, terwijl zijn beide houten sandalen verderop lagen.

Toen Vijaya en Vrajanātha dit alles zagen, rees er een ongekende *śraddhā* in hun hart omhoog. Ze boden beiden hun *sāṣṭāṅga-praṇāma* aan en bleven lange tijd op de grond liggen. Over het algemeen respecteerden de bewoners van de Maṭha Vijaya en Vrajanātha, nadat ze hun *vaiṣṇava*-kwaliteiten, hun wijsheid en hun diepgaand begrip van vele *śāstras* hadden opgemerkt en ze bovendien te weten waren gekomen, dat ze inwoners van Śrī Navadvīpa-dhāma waren. Maar vandaag was iedereen zeer onder de indruk bij het zien van dergelijke, voorbeeldige *vaiṣṇava*-sentimenten. Toen Guru Gosvāmī hen zag liggen en zag hoe zij op die manier hun *praṇāma* aanboden, tilde hij hen op, omhelsde hen liefdevol en liet hen dichtbij hem zitten. Vrajanātha wachtte op een geschikt ogenblik en bracht toen langzaam en bedeesd het onderwerp *rasa* te berde. Śrī Gosvāmī begon met een hart vol *prema* te spreken, "Vandaag geef ik jullie inzicht in het onderwerp *anubhāva* enzovoort en ik zal ervoor zorgen, dat jullie *rasa-tattva* binnengaan.

"Er zijn vier ingrediënten van *rasa*: *vibhāva*, *anubhāva*, *sāttvika* en *vyabhicārī*. Gisteren heb ik *vibhāva-tattva* uitgelegd en vandaag ga ik eerst *anubhāva* uitleggen. Luister aandachtig.

"*Vibhāva* refereert aan de persoonlijkheden, die er de oorzaak van zijn, dat *rati* verschijnt. Welnu, *anubhāva* refereert aan die zichtbare symptomen, welke veroorzaken, dat *rati* duidelijk wordt en die ervoor zorgen, dat de *bhāvas* in het hart worden gerealiseerd. Met andere woorden, *anubhāva* bestaat uit activiteiten, zoals zijdelingse blikken en lichaamshaar, dat recht overeind gaat staan, die zich weliswaar als uiterlijke lichaamstransformaties manifesteren, maar die in feite de innerlijke *bhāvas* van het hart onthullen. Deze innerlijke *bhāvas* worden door de volgende uitingen van opwinding onthuld: dansen (*nṛtya*), over de grond rollen (*vilunṭhana*), zingen (*gīta*), luid uitroepen (*krośana*), het lichaam uitrekken en kronkelen (*tanu-moṭana*), grommen (*huṅkāra*), geeuwen (*jṛmbhana*), zuchten en diep ademen (*dīrgha-śvāsa*), onverschillig zijn voor publieke opinie (*lokānapekṣitā*), kwijlen (*lālāsṛāva*), luid lachen (*aṭṭa-hāsa*), duizelig worden (*ghūrṇā*) en hikken (*hikkā*)."

Vrajanātha: Hoe kunnen deze externe transformaties de smaak van de *rasa* van de innerlijke *sthāyībhāva* voeden? Ik heb ook nog een andere vraag. Op het moment dat *rasa* innerlijk wordt geproefd, worden deze *anubhāvas* extern op het lichaam gemanifesteerd, maar hoe kunnen ze dan afzonderlijke en onderscheiden ingrediënten van *rasa* zijn?

Gosvāmī: Bābā, je bent inderdaad een echte *paṇḍita* van *nyāya-śāstra*. Tot op heden heeft nog nooit iemand zulke subtiele vragen gesteld als jij. Toen ik *rasa-śāstra* in het gezelschap van Śrī Paṇḍita Gosvāmī studeerde, kwamen exact dezelfde argumenten

in mijn hoofd op. Mijn twijfels werden echter door de genade van Śrī Gurudeva snel opgelost. De vertrouwelijke betekenis is, dat in het zuivere bewustzijn (*śuddhā-sattva*) van de *jīva*, op het moment dat *vibhāva* de functie van het bewustzijn (*citta*) stimuleert en tevens de functie zelf assisteert, er een natuurlijke verwondering (*vaicittya*) optreedt, die het hart op diverse wijzen doet opbloeien en dit veroorzaakt op zijn beurt een aantal uitwendige transformaties, die op het lichaam zichtbaar worden. Deze externe transformaties, zoals dansen, worden *udbhāsvāra* genoemd en bestaan uit vele soorten. Wanneer het hart danst, begint ook het lichaam te dansen en wanneer het hart zingt, begint ook de tong te zingen. Je moet de activiteit van andere transformaties op dezelfde wijze beschouwen. De actie van *udbhāsvāra* (externe transformaties) echter is niet de oorspronkelijke actie. Het zijn eerder de *anubhāvas* (zichtbare activiteiten), die de *vibhāvas* (personen) opwinden en voeden en zich dan over het lichaam verspreiden in de vorm van *udbhāsvāra* (externe transformaties).

Zodra de *sthāyībhāva* in het hart door de *vibhāva* wordt gestimuleerd, begint *anubhāva* zijn functie als een volgende actie van het hart. Deze *anubhāva* is een afzonderlijk, individueel ingrediënt. Wanneer deze wordt onthuld door activiteiten, zoals zingen, wordt het 'koelen' (*śīta*) genoemd en wanneer het wordt onthuld door activiteiten, zoals dansen, wordt het 'werpen' (*kṣepaṇa*) genoemd. Er zijn ook vele andere symptomen van *anubhāva* – zoals het opzwellen van het lichaam, het opgeven van bloed, het uit elkaar vallen en samentrekken van de gewrichten – die heel zelden wor-

den waargenoem, dus op deze *anubhāvas* zal ik niet verder ingaan. De uitermate verbijsterende *anubhāvas*, die in het lichaam van mijn Prāṇeśvara, Śrī Caitanya Mahāprabhu, werden aanschouwd, zoals op een schildpad gaan lijken, zijn in *sādhaka-bhaktas* niet mogelijk.

Nadat Vijaya en Vrajanātha deze vertrouwelijke instructies van Guru Gosvāmī hadden vernomen, bleven ze enige tijd zwijgend voor zich uitstaren en vroegen toen, "Prabhu, wat is *sāttvika-bhāva*?"

Gosvāmī: Het woord *sattva* verwijst naar de *citta* (zuiver hart of bewustzijn), dat door een willekeurige *bhāva* in relatie tot Kṛṣṇa wordt gestimuleerd, hetzij rechtstreeks, dan wel met enige weerstand. De *bhāvas*, die uit deze *sattva* voortkomen, worden *sāttvika-bhāvas* genoemd. Er bestaan drie typen *sāttvika-bhāvas*: glad (*snigdha*), gesmeerd (*digdha*) en ruw (*rukṣa*).

Vrajanātha: Wat is *snigdha* (glad) *sāttvika-bhāva*?

Gosvāmī: *Snigdha sāttvika-bhāva* bestaat uit twee vormen: *mukhya* (primair) en *gauṇa* (secundair). *Mukhya-snigdha sāttvika-bhāva* treedt op, wanneer *mukhya-rati*, die in rechtstreekse relatie staat tot Kṛṣṇa, het hart overdondert. Voorbeelden van *mukhya-snigdha sāttvika-bhāva* zijn als versteend blijven staan, transpireren, enzovoort. *Gauṇa-snigdha sāttvika-bhāva* ontstaat door een invasie van het hart door *gauṇa-rati*, wanneer Kṛṣṇa Zich op enige afstand bevindt, of wanneer er zich enige obstructie voordoet. Twee voorbeelden van *gauṇa-sāttvika-bhāvas* zijn: het verbleken van de lichaamskleur (*vaivarnya*) en het stokken van de stem (*sva-*

ra-bheda). Gesmeerde (*digdha*) *sāttvika-bhāva* treedt op, wanneer andere *bhāvas* dan de functie van *mukhya-rati* en *gaṇa-rati* het hart overdonderen. Beven is een voorbeeld van de *digdha* (gesmeerde) *sāttvika-bhāvas*, die uit *rati* volgen.

Het gebeurt wel eens, dat iemand slechts een *bhakta* lijkt te zijn en over de uitzonderlijk wonderbaarlijke en zoete *bhāvas* van Kṛṣṇa hoort, die hem verbijsteren en verrukking doen ervaren, hoewel hij in feite geen *rati* heeft. Dit is het derde soort *sāttvika-bhāva*, dat als 'ruw' (*rukṣa*) bekend staat. Een voorbeeld van *rukṣa sāttvika-bhāva* wordt waargenomen, wanneer het haar door 'kippenvel' op het lichaam overeind gaat staan (*romāñca*).

Vrajanātha: Hoe ontstaat *sāttvika-bhāva* eigenlijk?

Gosvāmī: Als het hart (*citta*) van de *sādhaka* verzadigd raakt met *sattva-bhāva* (zuivere emotie gerelateerd aan Kṛṣṇa), onderwerpt het zich aan de levensadem (*prāṇa*). Wanneer dan de *prāṇa* wordt geprikkeld, transformeert deze zich en veroorzaakt in het lichaam de verschijning van aanzienlijke opwinding. Op dat moment doen zich lichaamstransformaties voor, zoals *stambha* (onbeweeglijkheid).

Vrajanātha: Hoeveel soorten *sāttvika* transformaties bestaan er?

Gosvāmī: Er zijn acht *sāttvika* transformaties, namelijk onbeweeglijkheid (*stambha*); transpireren (*sveda*); kippenvel (*romāñca*); het stokken van de stem (*svara-bheda*); beven (*vepathu*); transformaties van de lichaamskleur (*vaivarṇya*), zoals vervuiling en magerte, die optreden door emoties van wanhoop, angst en woede; vergieten van tranen (*aśru*); en destructie (*pralaya*).

Onder sommige omstandigheden blijft de levensadem (*prāṇa*) als het vijfde element (lucht) met de andere vier elementen (aarde, water, vuur en ether) gelijk opgaan. Maar soms, als de *prāṇa* zich in het element lucht (*vāyu*) vestigt, gaat hij overheersen en kan hij zich door het hele lichaam van de *jīva* bewegen. Wanneer *prāṇa* in contact komt met het element aarde, doet zich onbeweeglijkheid of inertie (*stambha*) voor; wanneer hij zijn toevlucht tot het element water neemt, verschijnen tranen (*aśru*); wanneer hij in het element vuur plaatsneemt, worden kleurveranderingen van het lichaam (*vaivarṇya*) en transpireren (*sveda*) zichtbaar; wanneer *prāṇa* zijn toevlucht neemt in het element ether of ruimte, treedt bewuste-loosheid of destructie (*pralaya*) op; en wanneer *prāṇa* zelf dominant is en zijn toevlucht neemt tot het element lucht, worden de getransformeerde condities van kippenvel (*romāñca*), beven (*vepathu*) en het stokken van de stem (*svara-bheda*) manifest, afhankelijk van de mate van de kracht van *prāṇa*, die respectievelijk mild, middelmatig of intens kan zijn.

Omdat deze acht transformaties zowel intern als extern actief zijn, worden ze soms *bhāva* en soms *anubhāva* genoemd. De *anubhāvas* echter, zoals dansen, rollen over de grond en zingen, worden niet hetzelfde als *sāttvika-bhāvas* beschouwd, omdat ze alleen in het externe lichaam actief zijn. De activiteiten van *anubhāva*, zoals dansen, zijn niet de resultaten van *bhāva* voortkomend uit *sattva* (*sāttvika-bhāva*). Hun activiteit wordt eerder aangezet door de toepassing van intelligentie. In transformaties, zoals onbeweeglijkheid (*stambha*), echter, treedt *sāttvika-bhāva*

rechtstreeks op zonder tussenkomst van de intelligentie. Dit is de reden, waarom *anubhāva* en *sāttvika-bhāva* als afzonderlijke en onderscheiden ingrediënten worden beschouwd.

Vrajanātha: Ik zou graag willen weten, wat de oorzaak is van *aṣṭa-sāttvika* transformaties, zoals *stambha* (inertie).

Gosvāmī: *Stambha* is een staat, waarin je statisch wordt zonder te spreken of enig andere activiteit te vertonen en deze wordt veroorzaakt door blijdschap, angst, verbazing, verdriet, woede en lusteloosheid. *Sveda* (transpiratie) is lichaamsvocht veroorzaakt door blijdschap, angst, woede, enzovoort. *Romāñca* (kippenvel, of het overeind staan van het lichaamshaar) treedt op door verbijstering, blijdschap, enthousiasme en angst. *Svara-bheda* (het stokken van de stem, of stotteren) ontstaat door wanhoop, verbazing, woede, blijdschap en angst. *Vepathu* (beven) wordt veroorzaakt door angst, woede, blijdschap, enzovoort. *Vaivarṇya* (verandering van lichaamskleur) ontstaat door emoties, zoals wanhoop, angst en woede. *Aśru* (tranen) vloeien uit de ogen voort onder invloed van blijdschap, woede, wanhoop en andere emoties; vreugdetranen zijn koud, terwijl tranen van woede warm zijn. In de staat van *pralaya* (destructie is men verstoken van activiteit en kennis, men verliest zijn bewustzijn en valt op de grond; dit kan gebeuren door geluk of verdriet.

Er zijn vier typen *sāttvika-bhāvas*, die corresponderen met een toenemende intensiteit van *sattva* (zuiverheid). Deze worden rokend (*dhūmāyita*), smeulend (*jvalita*), brandend (*dīpta*) en laaiend (*pradīpta*) genoemd. De *rukṣa* (ruwe) *sāttvika-bhāvas* zijn over het

algemeen *dhūmāyita* (rokend), terwijl de *snigdha* (gladde) *sāttvika-bhāvas* over het algemeen de hogere stadia bereiken. *Rati* is de oorzaak van alle verbazingwekkende *ānanda* en in zijn afwezigheid is er geen enkele verwondering in de *rukṣa sāttvika-bhāvas* en andere emoties te bekennen.

Vrajanātha: Prabhu, *sāttvika-bhāvas* ontstaan door extreem groot geluk, maar veel mensen maken van deze *bhāvas* een toneelspel, wanneer ze een rol in een tragedie spelen, of wanneer ze hun eigen doelstellingen in het aardse leven willen bewerkstelligen. Wat kunt u over de *bhāvas* van zulke lieden zeggen?

Gosvāmī: *Sāttvika-bhāvas*, die zich van nature manifesteren, wanneer je de *sādhana* van oprechte en zuivere *bhakti* uitvoert, zijn *vaiṣṇava-bhāvas*. Behalve deze, kunnen alle andere emotionele symptomen in vier categorieën worden ondergebracht: de schijn van *rati* (*raty-ābhāsa*); de schijn van *sāttvika-bhāvas* (*sattvābhāsa*); symptomen, die niet uit *sattva* voortkomen (*niḥsattva*); en omgekeerde of tegengestelde symptomen (*pratīpa*).

Vrajanātha: Wat is *raty-ābhāsa* (de schijn van *rati*)?

Gosvāmī: *Raty-ābhāsa* heeft plaats in degenen, die naar bevrijding verlangen; het treedt op in de impersonalistische *sannyāsīs* van de Śaṅkara *sampradāya*, wanneer ze discussies horen over het spel van Kṛṣṇa.

Vrajanātha: Wat is *sattvābhāsa* (de schijn van *sāttvika-bhāvas*)?

Gosvāmī: *Sattvābhāsa* is de schijn van plezier en verbijstering, die optreedt in degenen, wier hart van nature aanleiding geeft voor

luchtige emoties – bijvoorbeeld, de aanhangers van *jaran-mīmāṃsā* en gewone vrouwen – wanneer ze *kṛṣṇa-kathā* horen.

Vrajanātha: Wat is *niḥsattva* (de schijn van *bhāva*, die niet uit *sattva* voorkomt)?

Gosvāmī: *Niḥsattva* wijst op symptomen, zoals kippenvel en tranen, die door mensen tentoon worden gespreid, wier geest van nature is gespleten en die ze omwille van een dramatische vertoning praktiseren, of uitvoeren met het oog op een materieel doel. Sommige lieden hebben in feite een hart van steen, maar zijn zo bedreven, dat ze stante pede kunnen grienen, alsof ze echt huilen. Hun gejang is echter een volslagen voorwendsel en van hen wordt gezegd, dat ze een onbetrouwbare geest hebben.

Vrajanātha: Wat zijn omgekeerde of tegengestelde symptomen (*pratīpa*)?

Gosvāmī: *Pratīpa-bhāva-ābhāsa* is de schijn van *bhāva*, die ontstaat door woede, angst en andere emoties resulterend uit activiteiten, die ongunstig zijn jegens Kṛṣṇa. Kāṃsa en Sīsupāla zijn duidelijke voorbeelden hiervan.

Vrajanātha: Prabhu, we hebben *vibhāva*, *anubhāva* en *sāttvika-bhāvas* begrepen, zoals ook het verschil tussen *sāttvika-bhāva* en *anubhāva*. Wilt u ons nu alstublieft de *vyabhicārī-bhāvas* omschrijven?

Gosvāmī: Er zijn drieëndertig *vyabhicārī-bhāvas*. *Vī* betekent 'onderscheiden', *abhi* betekent 'naar' en *cārī* betekent 'bewegen'. Deze drieëndertig *bhāvas* worden *vyabhicārī* genoemd, omdat ze zich met onderscheid in de richting van de *sthāyī-bhāva* bewegen.

Ze worden ook *sañcārī-bhāvas* genoemd, omdat ze via woorden, ledematen en *sattva* worden overgebracht en zich dus door het hele systeem bewegen (*sañcārīta*). Ze zijn als golven in de nectar-zee van de *sthāyībhāva*, want ze rijzen op, veroorzaken, dat de *sthāyībhāva* aanzwelt en trekken zich daarna weer in de zee terug.

De drieëndertig *sañcārī-bhāvas* zijn: (1) spijt of onverschilligheid (*nirveda*), (2) vertwijfeling (*viṣāda*), (3) nederigheid (*dainya*), (4) fysieke en mentale uitputting (*glāni*), (5) vermoeidheid (*śrama*), (6) bedwelming (*mada*), (7) trots (*garva*), (8) achterdocht (*śankā*), (9) angst (*trāsa*), (10) opgewondenheid (*āvega*), (11) gekte (*unmāda*), (12) verwarring of mentale afwezigheid (*apasmṛti*), (13) ziekte (*vyādhi*), (14) flauwvallen, of het hebben van waanvoorstellingen (*moha*), (15) sterven (*mṛtyu*), (16) luiheid (*ālasya*), (17) matheid (*jādyā*), (18) verlegenheid (*vrīḍā*), (19) verbergen van emoties (*avahitthā*), (20) herinnering (*smṛti*), (21) overweging of redenering (*vitarka*), (22) bezorgdheid (*cintā*), (23) vastberadenheid, of wijsheid (*matī*), (24) standvastigheid (*dhṛti*), (25) blijdschap (*harsa*), (26) hevig verlangen (*autsukarā*), (27) ruwheid (*augryā*), (28) ongeduld en verontwaardiging (*amarṣa*), (29) jaloezie (*asūyā*), (30) rusteloosheid (*cāpalyam*), (31) slaap (*nidrā*), (32) diepe slaap (*sup-tī*), (33) ontwaken (*bodha*).

Sommige *sañcārī-bhāvas* zijn onafhankelijk (*svatantra*) en andere zijn afhankelijk (*paratantra*). Er zijn twee soorten afhankelijke *sañcārī-bhāvas*: superieure (*vara*) en inferieure (*avara*). De superieure categorie wordt ook in twee typen verdeeld, namelijk rechtstreekse (*sākṣāt*) en separate of secundaire (*vyavahita*). De onaf-

hankelijke *sañcārī-bhāvas* worden weer in drie typen verdeeld: degenen zonder *rati* (*rati-sūnya*); degenen, die later contact maken met *rati* (*rati-anusparśana*); en degenen met een spoor van *rati* (*rati-gandha*).

Als deze *bhāvas* verschijnen in mensen, die tegen Kṛṣṇa zijn gekeerd, of ze worden waargenomen in ongeschikte mensen of objecten, worden ze in twee typen onderverdeeld, namelijk ongunstige (*prātikūlya*) en onjuiste (*anaucitya*). Al deze *bhāvas* hebben vier hoedanigheden: ontwikkeling (*utpatti*), vereniging (*sandhi*), overwinning (*śābalya*) en kalmering (*śānti*).

Vrajanātha: Ontwikkeling van *bhāva* (*bhāva-utpatti*) is goed te begrijpen, maar wat is vereniging (*bhāva-sandhi*)?

Gosvāmī: *Bhāva-sandhi* treedt op, wanneer twee *bhāvas* – van dezelfde of verschillende typen – bij elkaar komen. Bijvoorbeeld, wanneer matheid veroorzaakt door je geliefde (*iṣṭa*) en matheid veroorzaakt door iets anders zich beide op hetzelfde moment voordoen, is dit een geval van vereniging van twee identieke emoties (*sarūpa-bhāva-sandhi*). Blijdschap en vrees, die zich gelijktijdig voordoen, is daarentegen een voorbeeld van de vereniging van twee verschillende typen *bhāva* (*bhinna-bhāva-sandhi*).

Vrajanātha: Wat betekent overwinning (*bhāva-śābalya*)?

Gosvāmī: *Bhāva-śābalya* is het botsen en verdringen van meerdere *bhāvas*, waarin één *bhāva* een andere onderdrukt en gaat overheersen. Toen Kāmsa bijvoorbeeld over Kṛṣṇa hoorde, werd hij boos en bang tegelijk; dit is een voorbeeld van *bhāva-śābalya*.

Vrajanātha: Wat is kalmering (*bhāva-śānti*)?

Gosvāmī: *Bhāva-sānti* treedt op, wanneer een uiterst krachtige *bhāva* wordt gekalmeerd. Toen de *vraja-vāsīs* Kṛṣṇa niet van dichtbij konden zien, werden ze erg bezorgd, maar hun vrees werd ineens gekalmeerd – dat betekent, de vrees verdween ver uit hun aanwezigheid – toen ze het geluid van Zijn *vaṁsī* hoorden. Dit is de gekalmeerde conditie van angst en wanhoop (*viṣāda*).

Vrajanātha: Als we gekwalificeerd zijn om meer over dit onderwerp te horen, wilt u het ons dan alstublieft vertellen?

Gosvāmī: Er zijn alles bij elkaar éénenveertig *bhāvas*, die transformaties van het lichaam tweeg brengen. Het zijn de drieëndertig *vyabhicārī-bhāvas*, één van de *mukhya-sthāyībhāvas* en de zeven *gauṇa-sthāyībhāvas*, die ik later zal omschrijven. Het zijn allemaal neigingen in het hart (*citta-vṛtti*), die veroorzaken, dat *bhāva* verrijst.

Vrajanātha: Welke typen *bhāva* wekken ze op?

Gosvāmī: Ze produceren de *aṣṭa-sāttvika-bhāvas* en de *anubhāvas*, die in de categorie *vibhāvas* vallen.

Vrajanātha: Zijn alle *bhāvas* natuurlijk en aangeboren?

Gosvāmī: Nee, sommige zijn natuurlijk en andere zijn vergankelijk. De *bhakta's sthāyībhāva* is zijn natuurlijke *bhāva* en de *vyabhicārī-bhāvas* zijn van voorbijgaande aard.

Vrajanātha: Hebben alle *bhaktas* dezelfde soort *bhāva*?

Gosvāmī: Er zijn diverse soorten *bhaktas* naargelang de verschillende geaardheden van hun verstand en intelligentie (*manobhāvas*), dus er is een gradueel ontwaken van *bhāvas* afhankelijk van het karakter van de geestelijke gesteldheid. Dit ontwaken be-

staat uit drie typen: *gariṣṭha* (zwaar), *laghiṣṭha* (licht) en *gambhīra* (ernstig). De aard van nectar echter is altijd vloeibaar en het hart van de *kṛṣṇa-bhakta* is van nature als nectar.

Dit was het voor vandaag. Morgen zal ik jullie *sthāyībhāva* uitleggen.

Vijaya en Vrajanātha boden Śrī Guru Gosvāmī *sāṣṭāngadaṇḍavat* aan. Met zijn permissie vertrokken ze naar hun verblijfplaats.

ALDUS EINDIGT HET ZEVENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA

GETITELD " SĀTTVIKA-BHĀVA, VYABHICĀRĪ-BHĀVA E EN RATY-ĀBHĀSA"

Hoofdstuk 28

Rasa-Tattva: Mukhya-rati

VIJAYA KUMĀRA EN VRAJANĀTHA KWAMEN DE volgende dag zoals gebruikelijk naar de lotusvoeten van Śrī Gopāla Guru Gosvāmī en na hun *sāṣṭāṅga-daṇḍavat-praṇāma* te hebben aangeboden begonnen ze vragen te stellen, waarmee ze om opheldering vroegen over de onderwerpen van de vorige dag. Vrajanātha informeerde, "Prabhu, uit alles, wat u hebt uitgelegd over *vibhāva*, *anubhāva*, *sāttvika-bhāva* en *vyabhicāri-bhāva* blijkt, dat het *bhāvas* zijn. Welke van deze is dan de *sthāyībhāva*?"

Gosvāmī: Het is waar, dat het allemaal *bhāvas* zijn. *Sthāyībhāva* is die *bhāva*, welke alle vergelijkbare *bhāvas*, zoals *hāsya*, en onvergelijkbare *bhāvas*, zoals woede, onderwerpt door ze te overheersen en als keizer over alle andere *bhāvas* te blijven regeren. *Sthāyībhāva* is de *rati*, die de *bhakta* in zijn hart voor Kṛṣṇa voelt, waarmee hij zichzelf als *āśraya* (plaats) en Kṛṣṇa als *viṣaya* (ob-

ject) identificeert. In de beschrijving over de ingrediënten van *rasa*, kun je zien, dat *āśraya* als *ālambana* (drager) in de categorie van *vibhāva* (oorzaak van *rati*) is geclassificeerd. En verder, dat *sthāyībhāva* de andere *bhāvas* onder zijn controle brengt, enkele ervan als motivaties voor *rasa* aanvaardt en andere als behulpzame sentimenten bij het proeven van *rasa* gebruikt. Hoewel *sthāyībhāva* zelf de vorm van een smaakvolle *bhāva* heeft, proeft *sthāyībhāva* in deze overheersende positie tegelijkertijd de andere *bhāvas*. Bestudeer dit grondig en denk er goed over na, hoe de *sthāyībhāva* van de andere *bhāvas* verschilt. *Rati* in de vorm van *sthāyībhāva* kan primair of secundair zijn, waardoor er twee soorten *rati* zijn: *mukhya-rati* en *gauṇa-rati*.

Vrajanātha: Wat is *mukhya-rati*?

Gosvāmī: In de context van *bhāva-bhakti* wordt *mukhya-rati* gekenschetst als *śuddhā-sattva-viśeṣātmā svarūpa* (de unieke *svarūpa* van de *ātmā* in de staat van zuivere goedheid).

Vrajanātha: Het horen van uw zuivere overwegingen heeft vandaag mijn misverstand opgehelderd, dat ik over *rati* ontwikkelde, toen ik de wereldse *alañkāra-śāstra* bestudeerde. Ik heb vandaag goed begrepen, dat *bhāgavata-rasa* in de zuivere *svarūpa* van de *jīva* als aangeboren aanleg van zijn *ātmā* optreedt. De *rati*, waaraan wereldse auteurs refereren, wordt alleen in het grofstoffelijke lichaam en in de geest en *citta* (hart) van het subtiel stoffelijk lichaam van de geconditioneerde *jīva* ervaren. Door uw uitleg heb ik ook begrepen, dat *rasa* de exclusieve rijkdom van de zuivere *jīva* is. Door de genade van de *hlādinī-śakti* kan de geconditioneerde

jīva het in zeer geringe mate realiseren. Wilt u alstublieft de verschillende soorten *śuddhā* of *mukhya-rati* aan ons uitleggen?

Toen Guru Gosvāmī Vrajanātha's begrip van *tattva* bemerkte, vloeiden de vreugdetranen over zijn wangen. Hij omhelsde Vrajanātha en zei, "Ik ben vandaag gezegend met zo'n leerling als jij. Nu moet je luisteren. Er zijn twee soorten *mukhya-rati*: *mukhya-rati*, die zichzelf voedt (*svārthā mukhya-rati*) en *mukhya-rati*, die andere *ratis* voedt (*parārthā mukhya-rati*)."

Vrajanātha: Wat is *svārthā mukhya-rati*?

Gosvāmī: *Svārthā rati* draagt en voedt zichzelf met behulp van vergelijkbare *bhāva*, terwijl onvergelijkbare *bhāvas* er spijt of apathie in creëren.

Vrajanātha: Wat is *parārthā mukhya-rati*?

Gosvāmī: *Parārthā mukhya-rati* accommodeert zowel de vergelijkbare als de onvergelijkbare soorten *bhāva* door zelf terug te deinzen (*saṅkucita*). Er is nog een andere manier om *mukhya-rati* te classificeren.

Vrajanātha: Welke is dat?

Gosvāmī: *Mukhya-rati* wordt in vijf specialiteiten onderverdeeld: *śuddhā*, *dāsyā*, *sakhya*, *vātsalya* en *madhura*. Zoals de zon in verschillende kleuren door de vlakken van een kristal schijnt, zo verschijnen de specialiteiten van *sthāyībhāva* in de verschillende ontvangers van *rati*.

Vrajanātha: Wilt u alstublieft *śuddhā-rati* uitleggen?

Gosvāmī: Er zijn drie soorten *śuddhā-rati*: algemeen (*sāmānya*), helder (*svaccha*) en vredig (*śānta*). Algemene of gewone

(*sāmānya*) *rati* voor Kṛṣṇa is die van gewone mensen en van jonge meisjes. *Svaccha* (heldere) *rati* is variabel naargelang de relaties, die de *sādhaka* met verschillende typen *bhaktas* heeft, die ieder hun eigen karakter en hun eigen, bijzonder type *sādhana* uitvoeren. *Svaccha-rati* is als een volkomen helder en zuiver kristal en reflecteert de *bhāva* van ieder afzonderlijk type associatie (*bhaktasāṅga*), die de *sādhaka* heeft. Daarom wordt het *svaccha* (heldere) *rati* genoemd. Degenen, die deze *rati* hebben, noemen Kṛṣṇa soms 'Prabhu' en bieden hun gebeden (*stava*) aan, soms noemen ze Hem 'Mitra' (vriend) en maken grapjes met Hem, soms onderhouden en voeden ze Hem, waarbij ze Hem als hun zoon beschouwen, soms richten ze zich vol blijdschap tot Hem als 'Kānta' (geliefde) en soms hebben ze het gevoel, dat Hij Paramātmā is.

Sama-svabhāva is de *ānanda*, die in de geest oprijst van degeene, die beschikt over de kwaliteit van evenwicht en daarmee alle verlangens naar lustbevrediging uit zijn geest bant. De *rati* voor Kṛṣṇa van zulke, van nature evenwichtige mensen komt voort uit de kennis van Paramātmā en wordt *śānta-rati* genoemd. Deze *rati* wordt zuiver en onvermengd (*śuddhā*) genoemd, omdat hij geen relatie heeft met de smaken, die aanwezig zijn in *dāsya-rati*, *sakhyā-rati*, *vātsalya-rati*, enzovoort.

Deze drie typen *rati* – *dāsya*, *sakhyā* en *vātsalya* – worden ook in twee categorieën verdeeld, namelijk exclusief (*kevalā*) en samengesteld (*sarīkulā*). In *kevalā rati* is slechts één soort *rati* actief zonder zelfs een spoor van andere soorten te bevatten. In Vraja, wordt *kevalā rati* vertoond door dienaren, zoals Rasāla; vrienden,

zoals Śrīdāmā; en Kṛṣṇa's autoriteiten, zoals Nanda Mahārāja. In samengestelde (*sarikulā*) *rati* worden twee of meer soorten *rati* gecombineerd. De *rati* van Uddhava, Bhīma en Vrajesvarī Śrīmatī Rādhikā's verzorgster, Mukharā, wordt *sarikulā rati* genoemd.

Vrajanātha: Eerst dacht ik, dat er geen *śānta-rati* in de toegewijden van Vraja was, maar nu zie ik, dat dit in geringe mate ook in hen bestaat. Wereldse dichters denken, dat er in *śānta-dharma* geen *rati* is, maar het is in *rati* voor *parabrahma* zeker wel zichtbaar. Wilt u nu alstublieft de symptomen van *dāsyā-rati* uitleggen?

Gosvāmī: *Dāsyā-rati* of *prīti* is de *rati*, die is samengesteld uit gevoelens van eerbiedige dienstverlening voortkomend uit het idee, "Kṛṣṇa is de meester en ik ben de dienaar." Degenen, die aan dergelijke *rati* zijn gehecht, hebben geen *prīti* voor iets anders.

Vrajanātha: Wat is het symptoom van *sakhya-rati*?

Gosvāmī: In *sakhya-rati* heb je stevast vertrouwen in Śrī Kṛṣṇa en denk je over Hem als je gelijke. *Sakhya-rati* wordt gekenmerkt door gewoon lachen en grapjes maken.

Vrajanātha: Beschrijft u alstublieft de kenmerken van *vātsalya-rati*.

Gosvāmī: De *vātsalya-rati* van Śrī Kṛṣṇa's autoriteiten (*guru-jana*) bestaat uit het verlangen om goedgunstigheid en vriendelijkheid jegens Hem te tonen. In deze *rati* hebben activiteiten plaats, zoals het voeden en beschermen van Kṛṣṇa, rituelen uitvoeren voor het welzijn van Zijn leven, zegeningen geven en Zijn kin aanraken.

Vrajanātha: Weest u nu alstublieft zo goed om *madhura-rati* te omschrijven.

Gosvāmī: *Madhura-rati* is de *rati* tussen de lotusogige *gopīs* van Vraja en Śrī Kṛṣṇa, waarin zich acht soorten ontmoetingen en plezier afspelen, die beginnen met herinneren, elkaar zien, enzovoort. Deze *madhura-rati* wordt uitgedrukt in activiteiten, zoals het werpen van zijdelingse blikken, het vertonen van uitdrukkingen en het geven van aanwijzingen met de wenkbrauwen, het spreken van lieve woordjes en lachen. *Rati* neemt in smaak en vervoering toe naarmate ze zich ontwikkelt van *śānta* naar *madhura* en ze glanst eeuwigdurend in de variëteiten van *bhāva-bhaktas*. Tot zover heb ik de kenmerken en symptomen van de vijf soorten *mukhya-rati* beschreven.

Vrajanātha: Wilt u nu alstublieft *gauṇa-rati* uitleggen in de context van *aprākṛta-rasa*?

Gosvāmī: *Gauṇa-rati* is de bijzondere *bhāva*, die voortkomt uit *vibhāva* (oorzaak van *rati*) en om precies te zijn uit de uitmuntendheid van *ālambana* (drager), die zich door middel van een samengetrokken *rati* uit zichzelf manifesteert. De zeven *gauṇa-bhāvas* zijn *hāsyā* (humor), *vismaya* (verbazing), *utsāha* (enthousiasme), *śoka* of *karuṇa* (mededogen), *raudra* (boosheid), *bhayānaka* (angst) en *jugupsā* of *bībhatsa* (walging). *Kṛṣṇa-bhāva* is alleen mogelijk in de eerste zes *gauṇa-bhāvas*. Gezien vanuit het perspectief van *rasa* is de zevende *rati* de aversie of afkeer, die de *bhaktas* voor het inerte, materiële lichaam en zijn activiteiten hebben, zodra *śuddhā-rati* ontwaakt. Toch is het woord *rati* voor

bhāvas als *hāsya* (humor) gebruikt vanwege hun combinatie met *parārthā mukhya-rati* (*rati* die andere *bhāvas* voedt), zelfs al zijn ze anders dan de onderscheiden (*svārthā*) *rati* (die zichzelf voedt) van *śuddhā-sattva*. Dat is de reden, waarom ze als *hāsya-rati*, *vismaya-rati*, enzovoort, worden aangemerkt. Soms krijgt *gauṇa-rati*, zoals *hāsya*, in sommige *bhaktas* een permanente status, maar dit gebeurt niet altijd. Daarom worden ze gezien als incidenteel en als 'datgene, dat niet als een constante, vloeiende stroom wordt gemanifesteerd'. Onder bepaalde omstandigheden worden ze zo sterk, dat ze zelfs de natuurlijke *śuddhā-rati* overweldigen en hun eigen superieuriteit vestigen.

Vrajanātha: De acht soorten *bhāva*, zoals *śṛṅgāra* (amoureuze liefde), *hāsya* en *karuṇa*, worden ook in de poëtische literatuur van de materiële wereld (*jadīya-alarikāra*) gebruikt. Nu kan ik begrijpen, dat de *vibhāva* (oorzaak van *rati*) van deze soort *bhāva* alleen aardig kan lijken in de onbeduidende *rasa* tussen de aardse *nāyaka* en zijn heldin (*nāyikā*). Deze *vibhāva* heeft geen bestaansrecht in de *cinmaya-rasa* van Vraja, waarin alleen de zuivere *ātmā* (spirituele ziel) actief is; de activiteiten van het verstand kunnen die sfeer niet bereiken. Daarom hebben de *mahājanas* besloten, dat *rati* de *sthāyībhāva* is en hebben zijn *mukhya-bhāvas* in vijf soorten *mukhya-rasa* verdeeld en zijn *gauṇa bhāvas* in zeven vormen van *gauṇa-rasa*. Deze classificatie is heel toepasselijk. Wilt u nu alstublieft de symptomen van *hāsya-rati* (humor) beschrijven?

Gosvāmī: Het ontwaken van *hāsya-rati* is het tot bloei komen van het hart door een verkeerde presentatie van woorden, van een

verschijning of van verkeerde activiteiten, die daardoor komisch worden; de symptomen zijn het openspreken van de ogen en het trillen van de neus, de lippen en het hoofd. Deze humor wordt alleen *hāsya-rati* genoemd, als hij door *saṅkucita-rati* (samengetrokken *rati*) gevoed is geweest en voortkomt uit activiteiten, die aan Kṛṣṇa zijn gerelateerd.

Vrajanātha: Vertelt u me alstublieft over de symptomen van *vismaya-rati* (verbazing).

Gosvāmī: De transformatie van het hart, die zich voordoet, wanneer je van iets ongewoons getuigt, wordt *vismaya* genoemd en deze *vismaya* wordt *vismaya-rati* genoemd, als hij aan Kṛṣṇa is gerelateerd. In deze *vismaya-rati* zijn *anubhāvas* manifest, zoals met wijd open ogen kijken; uitroepen slaken, zoals, "Oh! Oh!" (vol verbazing) en het krijgen van kippenvel.

Vrajanātha: Welke zijn de symptomen van *utsāha-rati* (enthousiasme)?

Gosvāmī: *Utsāha* is de standvastige gehechtheid van de geest aan het zo snel mogelijk uitvoeren van een grote taak, waarvan de vrucht door *sādhus* wordt geprezen. Het wordt gekarakteriseerd door dringende noodzaak, het verliezen van geduld, enorm zware inspanning, enzovoort.

Vrajanātha: Welke zijn de symptomen van *krodha-rati*?

Gosvāmī: *Krodha* (boosheid) is het branden van het hart, dat door een onvergelykbare *bhāva* ontstaat. In *krodha* ervaar je transformatie, zoals hardvochtigheid, het fronsen van de wenkbrauwen en rood doorlopen ogen.

Vrajanātha: Welke zijn de symptomen van *bhaya-rati*?

Gosvāmī: *Bhaya* (angst) is de excessieve rusteloosheid van het hart, die zich voordoet, wanneer je getuige bent van een afschuwelijke gebeurtenis. Jezelf verstoppen, pijn in het hart krijgen en pogingen doen om weg te rennen zijn karakteristieke symptomen van *bhaya*.

Vrajanātha: Kunt u nu zo vriendelijk zijn om over de symptomen van *jugupsā-rati* te vertellen?

Gosvāmī: *Jugupsā* (walging) is de samentrekking, of het terugschrikken, dat zich voordoet bij het zien, horen of herinneren van weerzinwekkende zaken. De symptomen zijn spugen, vieze gezichten trekken en uitroepen van walging slaken, "Bah! Bah!" Ze worden alleen als *rati* aanvaard, indien ze gunstig zijn jegens Kṛṣṇa; anders zijn het slechts wereldse sentimenten.

Vrajanātha: Hoeveel *bhāvas* zijn er in totaal in *bhakti-rasa*?

Gosvāmī: Er zijn acht *sthāyībhāvas*, drieëndertig *sañcārī-bhāvas* en acht *sāttvika-bhāvas*; bij elkaar dus negenenveertig *bhāvas*. Als deze *bhāvas* aards (*prākṛta*) zijn geïnspireerd, zijn ze vol geluk en verdriet, welke gevoelens voorkomen uit de drie materiële geaardheden; en als ze zich in relatie tot Kṛṣṇa manifesteren, zijn ze transcendentaal (*aprākṛta*) en bestaan ze uit volop bloeiende *ānanda*, die zich boven de drie materiële geaardheden bevindt.

Zelfs wanhoop (*viṣāda*) bestaat uit immens geluk, indien het is gerelateerd aan Kṛṣṇa. Śrī Rūpa Gosvāmī heeft gezegd, dat Kṛṣṇa en Zijn *bhaktas* aangevoerd door Zijn geliefde metgezellen als *ālambana* (dragere) de oorzaak zijn van *rati*. De *sāttvika-bhāvas*,

zoals onbeweeglijkheid (*stambha*), zijn activiteiten van *rati*, en de *sañcārī-bhāvas*, te beginnen met het geringschatten van zichzelf (*nirveda*), zijn de hulpmiddelen van *rati*.

Als *rasa* ontwaakt, worden de transformaties niet oorzaak, gevolg of hulpmiddel genoemd; ze worden dan *vibhāva*, enzovoort, genoemd. *Pañḍitas* hebben *vibhāva* deze naam gegeven, omdat *vibhāva* de kwalificatie om specifiek smaakvol te worden in *rati* implanteert (*vibhāva*). *Anubhāvas*, zoals *nṛtya* (dansen), enzovoort, worden zo genoemd, omdat ze de geïmplanteerde (*vibhāvita*) *rati* verlichten (*anubhāva*), nadat ze hem hebben uitgebreid. *Sāttvika-bhāvas* worden zo genoemd, omdat ze *sattva* oproepen. *Sañcārī-bhāvas* maken de geïmplanteerde (*vibhāvita*) en verlichte (*anubhāvita*) *rati* op een groot aantal manieren bekoorlijk door er gevoelens van voorbijgaande aard, zoals *nirveda*, op over te brengen. Volgens de *bhaktas*, die goed belezen zijn in de poëzie en de toneelstukken over Bhagavān, vormt *vibhāva* enzovoort de fundamentele oorzaak van *sevā* (transcendentale liefdedienst). In feite vormen deze *bhāvas* als onderdeel van *rati* juist door hun eigen natuur de *vilāsa* (spel) van *mahā-bhakti* en ze beschikken over de kwaliteit van onderscheiden, onbevattelijke *svarūpa* (*acintya-svarūpa-viśiṣṭa*). *Śāstras* zoals *Mahābhārata* beschrijven ze als onverklaarbaar en hebben tevens gezegd, dat het ongepast is over de groep *bhāvas* (*bhāva-samūha*) te redeneren, die zich buiten iedere rationele benadering bevindt. De *tattvas*, die zich buiten *prakṛti* (de geaardheden van de materiële natuur) bevinden, zijn *acintya-tattvas*.

Rati, dat een onderdeel is van de onbevattelijke *rasa-tattva*, speelt een betoverend spel in de geest. Het implanteert (*vibhāvita*) Kṛṣṇa's *rūpa* enzovoort in zichzelf en op deze manier voedt het zichzelf samen met *vibhāva* enzovoort. *Rati* verlicht Kṛṣṇa's kwaliteiten, zoals Zijn *rūpa*, die de verblijfplaatsen zijn van alle vormen van *mādhurya*. Het gevolg is, dat ze de *rati* zelfs uitbreiden, wanneer Kṛṣṇa's *rūpa* en andere kwaliteiten worden geproefd. Dus *vibhāva*, *anubhāva*, *sāttvika* en *vyabhicārī-bhāvas* zijn *rati* behulpzaam en *rati* op haar beurt voedt deze *bhāvas* ook.

Vrajanātha: Wat is het verschil tussen *viśaya-rati* en *kṛṣṇa-rati*?

Gosvāmī: *Viśaya-rati* is werelds, terwijl *kṛṣṇa-rati* transcendentaal is. In wereldse *rati* wordt plezier in de ontmoeting ervaren en extreem verdriet in de afgescheidenheid. Maar wanneer *bhaktas*, die Bhagavān liefhebben, *kṛṣṇa-rati* bereiken, verandert deze in *rasa* en geeft aanleiding tot het plezier van het samenzijn. In de momenten van afgescheidenheid (*vipralambha*) neemt diezelfde *rati* de vorm aan van een uiterst wonderbaarlijke en verbijsterende draaikolk van plezier (*ānanda-vivarta*). In de conversatie tussen Śrīman Mahāprabhu en Rāya Rāmānanda, legt Rāya Rāmānanda deze verbazingwekkende *ānanda-vivarta* van afgescheidenheid uit in zijn eigen *śloka*, *pahilehi rāga nayana-bhānge bhela* (*Caitanya-caritāmṛta*, *Madhya-līlā* 8.194). De *śloka* lijkt een intens lijden te beschrijven, maar staat in feite bol van de hoogste vorm van geluk.

Vrajanātha: Geleerden in de logica zeggen, dat de *rasa*, die we zien, niet volledig manifest is, maar slechts een deel van de gehele

rasa betreft. Hoe kunnen we op deze bewering een antwoord geven?

Gosvāmī: Het is in feite waar, dat de *rasa*, die wordt opgewekt door interacties in de materiële wereld (*jaḍa-rasa*), slechts een deel is van de gehele *rasa*, omdat *rasa* alleen wordt gemanifesteerd, wanneer *sthāyībhāva* met de ingrediënten (*sāmagrī*) van *rasa* combineert. Tot dat moment blijft hij ongemanifesteerd. Maar dat is niet het geval met de transcendentale *rasa* (*aprākṛta-cinmaya-rasa*). In het stadium van perfectie (*siddha*) is hij eeuwig, onverdeeld en zelfmanifest. Tijdens de fase van *sādhana* kun je dezelfde *rasa* in manifeste vorm in de mondaine wereld realiseren. Wereldse *rasa* houdt in afgescheidenheid geen stand, terwijl transcendentale *rasa* in de conditie van afgescheidenheid zelfs mooier wordt.

Deze *aprākṛta-cinmaya-rasa* heeft als speelse manifestatie (*vilāsa-rūpa*) van de *hlādinī mahā-śakti tadātmya* (eenheid) bereikt met de allerhoogste, zegenrijke vreugde (*paramānanda*). Met andere woorden, *paramānanda* is zelf *rasa*. Dit gaat de logica en de ratio teboven, want dit is *acintya* (onbevattelijk).

Vrajanātha: Hoeveel soorten *rasa* zijn er in *aprākṛta-tattva*?

Gosvāmī: Er is één *mukhya* vorm van *rati* en zeven *gauṇa* vormen, dus er zijn bij elkaar acht soorten *rati*. Op dezelfde manier is *mukhya-rasa* ook één van de vijf soorten en er zijn zeven soorten *gauṇa-rasa*, dus er zijn ook acht soorten *rasa*.

Vrajanātha: Kunt u me alstublieft de namen van deze acht vertellen. Hoe meer ik hoor, hoe meer mijn smaak om meer te horen toeneemt.

Gosvāmī: Śrī Rūpa Gosvāmī heeft in *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (Zuidelijke Divisie 5.115) gezegd,

*mukhyas tu pañcadhā śantaḥ prītaḥ preyāś ca vatsalaḥ
madhuraś cety amī jñeyā yathā pūrvvam anuttamāḥ
hasyo 'dbhutas tathā vīraḥ karuṇo raudra ity api
bhayānakaḥ sa vibhatsa iti gauṇas ca saptadhā*

Er zijn vijf soorten *mukhya-bhakti-rasa*: *śānta*, *prīta*, *preya*, *vātsalya* en *madhura*. Het dient duidelijk te zijn, dat de eerste lager is dan de tweede, de tweede lager dan de derde enzovoort in volgorde. Behalve deze zijn er zeven soorten *gauṇa-bhakti-rasa*: *hāsya*, *adbhuta*, *vīra*, *karuṇa*, *raudra*, *bhayānaka* en *bībhatsa*.

Vrajanātha: Wat is de betekenis van het woord *bhāva* in de context van *cinmaya-rasa*?

Gosvāmī: In *rasa-tantra* wijst het woord *bhāva* op het gevoel, dat ontwaakt onder invloed van diep spirituele indrukken (*gāḍha-saṁskāras*) van het object van meditatie in het hart van de geleerde, wiens intelligentie uitsluitend op spirituele objecten is gericht. Ik heb eerder gezegd, dat er twee soorten *bhāva* zijn: *cintya* (bevattelijke) en *acintya* (onbevattelijke). Logica kun je toepassen op de objecten van *cintya-bhāvas*, omdat al dergelijke *bhāvas*, die zich in de geconditioneerde geest van de *baddha-jīva* bevinden, voortkomen uit de onwetende, materiële natuur. Dit betekent, dat je con-

creet kunt nadenken over deze objecten. Op dezelfde manier zijn wereldse gedachten over Īśvara ook *cinṭya-bhāva*.

Eigenlijk zijn *bhāvas* gerelateerd aan Īśvara helemaal niet *cinṭya*, want *īśvara-tattva* bevindt zich voorbij de aardse substantie. Het is verkeerd om te denken, "*īśvara-tattva* bevindt zich boven de onwetende, materiële energie en het gevolg daarvan is, dat er geen begrijpelijke *bhāva* in Hem aanwezig is. Er is daarom dus helemaal geen *bhāva* in *īśvara-tattva*." In werkelijkheid vinden alle *bhāvas* hun bestaan in relatie tot Īśvara, maar ze zijn *acintya*, omdat ze boven de cerebrale vermogens van het materiële verstand uitgaan. Breng die onbevattelijke *bhāvas* daarom naar het hart en ga met onverdeelde aandacht door met ze cultiveren. Je moet weten, dat één van die *bhāvas* permanent (*sthāyī*) is en je dient de andere *acintya-bhāvas* als ingrediënten (*sāmagrī*) van *rasa* te aanvaarden. Als je dat doet, zal de eeuwig volmaakte (*nitya-siddha*) *rasa*, die volkomen en ononderbroken (*akhaṇḍa*) is, in jezelf naar-boven komen.

Vrajanātha: Prabhu, welke zijn de diepe indrukken (*gāḍha-saṁskāras*), waarover u in deze context sprak?

Gosvāmī: Bābā! Je hebt geboorte na geboorte rondgewenteld in de kringloop van *karma* en door je gehechtheid aan aardse lustbevrediging is je bewustzijn (*citta*) opgevuld met twee soorten indrukken (*saṁskāra*), namelijk degene, die je verzamelde in voorgaande levens (*prāktana*) en degene, die je in dit leven verwierf (*ādhunika*). In al die tijd is de zuivere aanleg van het hart, die in de zuivere existentie van je *ātmā* aanwezig was, verstoord geraakt.

Welnu, onder invloed van spirituele aanwinsten (*sukṛti*) verzameld in vele voorgaande levens heb je in dit leven *sat-saṅga* verworven en ben je spirituele *saṁskāras* aan het creëren door *bhajana* in deze associatie uit te voeren. Als deze spirituele *saṁskāras* de verstoorde *saṁskāras* verdrijven, komen je oorspronkelijke *saṁskāras* weer naar boven. De *acintya-tattva* manifesteert zich in je hart naarmate deze spirituele *saṁskāras* zich verdiepen. Dit wordt *gāḍha-saṁskāra* genoemd.

Vrajanātha: Ik ben benieuwd te weten, wie de *adhikāra* (bekwaamheid) heeft om *rasa-tattva* binnen te gaan.

Gosvāmī: De enige kandidaten voor *rasa-tattva* zijn *sādhakas*, die de *acintya-bhāvas* voortkomend uit de *gāḍha-saṁskāras* hun hart kunnen binnenbrengen in de volgorde, die ik heb beschreven. Anderen zijn niet gekwalificeerd. Śrī Rūpa Gosvāmī heeft gezegd,

vyatītya bhāvanā-vartma / yaś camatkāra-bhāra-bhūḥ
hrdi sattvojjvale bāḍham / svadate sa raso mataḥ

Bhakti-rasāmṛta-sindu (Zuidelijke Divisie 5.79)

Rasa is de wonderbaarlijke *sthāyībhāva*, de ware woonplaats van verwondering, die wordt ervaren, nadat de *sādhaka* het pad van contemplatie heeft gepasseerd. De *rasa* wordt geproefd in het hart, dat ging stralen, nadat het diepgaand en volkomen werd gezuiverd door *śuddhā-sattva*.

Vrajanātha: Wie is niet gekwalificeerd (*anadhikārī*) voor deze *rasa*? Het is een overtreding om *rasa* uit te leggen aan iemand, die niet is gekwalificeerd, zoals het ook een overtreding is om *hari-nāma* aan een onbekwaam persoon te geven. Prabhu, we

zijn lage en hulpbehoevende ellendelingen, geeft u ons daarom uw genade en maakt u ons behoedzaam met betrekking tot deze materie.

Gosvāmī: Onthouding, die onverschillig staat tegenover *śuddhā-bhakti*, kan pretentieuze onthechting (*phalgu-vairāgya*) worden genoemd en kennis, die onverschillig staat tegenover *śuddhā-bhakti*, kan droge speculatie (*śuṣka-jñāna*) worden genoemd. Degenen, die zich niet gunstig opstellen ten aanzien van *śuddhā-bhakti*, zijn allemaal ongekwalificeerd voor het onderwerp *rasa*, bijvoorbeeld valse wereldverzakkers; empirisch wetenschappers; degenen, die aan wereldse logica zijn toegewijd; degenen, die *karma-mīmāṃsā* volgen en die de afdeling gortdroge kennis (*śuṣka-jñāna*) uit de *uttara-mīmāṃsā* prijzen; degenen, die gekeerd zijn tegen het proeven van *bhakti* en degenen, die het wereldse filosofische systeem van *kevala-advaita-vāda* volgen. *Rasika-bhaktas* beschermen *kṛṣṇa-bhakti-rasa* tegen deze onbekwame figuren, zoals je een waardevolle schat tegen dieven beschermt.

Vrajanātha: We zijn vandaag gezegend. We zullen de instructies, die we van uw goddelijke lippen hebben vernomen, in alle opzichten gehoorzamen.

Vijaya: Prabhu, ik voorzie in mijn levensonderhoud met hetgeen ik collecteer met het reciteren uit *Śrīmad-Bhāgavatam* in open klassen met algemeen publiek, maar *Śrīmad-Bhāgavatam* is een *rasa-grantha*. Is er enige *aparādha* aanwezig in het inzamelen van geld voor het reciteren onder gewone mensen?

Gosvāmī: *Aho! Śrīmad-Bhāgavatam* is het kroonjuweel van alle *śāstra* en het is de belichaming van de vrucht van alle vedische *śāstras*. Je dient eenvoudig de instructie uit het Eerste Canto (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.1.3) te volgen,

muhur aho rasikā bhuvi bhāvukāḥ

O *rasika-bhaktas*, die deskundig zijn in het proeven van de *rasa* van *bhagavat-prīti*, zelfs in je bevrijde stadium dien je door te gaan met het regelmatig drinken van de *rasa* van *Śrīmad-Bhāgavatam*, de rijpe vrucht van de wensboom der *vedas*.

Volgens deze *śloka* worden alleen *bhāvuka* of *rasika-bhaktas* als gekwalificeerd beschouwd om de *rasa* van *Śrīmad-Bhāgavatam* te drinken. Bābā, je moet deze bezigheid spoor-slags opgeven. Je verlangt hevig naar *rasa*, dus bega dan geen *aparādha* meer tegen *rasa*. *Raso vai saḥ* - in deze uitspraak van de *vedas* wordt gezegd, dat *rasa* nu juist de *svarūpa* van Kṛṣṇa is. Er zijn vele andere beroepen, waarmee je in jouw levensonderhoud kunt voorzien en je dient je met één ervan in leven te houden. Van nu af aan collecteer je geen rijkdommen meer met het reciteren van *Śrīmad-Bhāgavatam* onder algemeen publiek. Ja, als je een *rasika* toehoorder ontmoet, kun je hem met veel plezier *Śrīmad-Bhāgavatam* voorlezen, maar pak geen vergoeding of donatie aan.

Vijaya: Prabhu, vandaag hebt u me gered van het begaan van een ernstige *aparādha*. Vanaf nu zal ik dat niet meer doen, maar wat gaat het effect worden van de *aparādha*, die ik al heb begaan?

Gosvāmī: Die overtredingen worden weggevaagd. Als je je met een simpel hart aan *rasa* overgeeft, zal *rasa* je zeker vergeven. Maak je hierover geen zorgen.

Vijaya: Prabhu, ik zal mezelf in stand houden met een of ander ondergeschikt baantje en ik zal geen *rasa* meer aan ongekwalificeerde lieden voorleggen, zelfs niet als ze me geld bieden.

Gosvāmī: Bābā! Je bent fortuinlijk! Kṛṣṇa heeft je beslist aanvaard als Zijn eigen zelf, anders was het voor jou niet mogelijk geweest zo'n sterk vertrouwen in *bhakti* te hebben. Jullie beiden zijn inwoners van Śrī Navadvīpa-dhāma. Śrī Gaurahari heeft jullie met Zijn vermogen toegerust.

ALDUS EINDIGT HET ACHTENTWINTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA

GETITELD "MUKHYA-RATI"

Hoofdstuk 29

Rasa-Tattva: Anubhāvas in Śānta, Dāsyā en Sakhya Rasas

VRAJANĀTHA EN VIJAYA KUMĀRA NAMEN HUN situatie zorgvuldig onder de loupe en besloten, dat ze Cāturmāsya in Purī zouden doorbrengen en alle aspecten van *rasa-tattva* bij Śrī Gopāla Guru zouden gaan beluisteren. Toen Vrajanātha's grootmoeder over de glorie van het verblijf in Purī tijdens Cāturmāsya hoorde, stemde ze ook in met hun voorstel. Vanaf die dag gingen ze regelmatig op pad om 's morgens en 's avonds *darśana* van Śrī Jagannāthadeva te ontvangen, Ze gingen baden in Narendra Sarovara en bezochten de belangrijke heilige plaatsen in en rond Purī. Bovendien ontvingen ze met grote toewijding *darśana* van Śrī Jagannāthadeva, als er speciale diensten, ceremoniën of omwisseling van outfits plaats hadden. Op deze manier brachten ze hun tijd op een zeer gereguleerde en

sublieme wijze door. Ze drukten hun diepste gevoelens uit bij Śrī Gopāla Guru.

Toen ze hun plannen aan Śrī Guru Gosvāmī voorlegden, was hij verheugd en zei, "Ik heb nu al in mijn hart zo'n grote vaderlijke genegenheid voor jullie beiden ontwikkeld, dat ik denk, dat ik een groot verdriet zal hebben, wanneer jullie vertrekken. Hoe langer jullie blijven, hoe liever het me is. Je kunt gemakkelijk een *sad-guru* vinden, maar het is niet eenvoudig om een *sat-śiṣya* te vinden."

Vrajanātha vroeg heel bescheiden, "Wilt u alstublieft zo goed zijn om *rasa-tattva* op zo'n manier uit te leggen, dat we de *vibhāvas* en andere vormen van de verschillende *rasas* gemakkelijk kunnen bevatten?"

Gosvāmī: Het is een buitengewoon mooi onderwerp. Luister goed en ik zal met plezier vertellen, wat Śrī Gaurasundara me inspireert te zeggen. Eerst komt *śānta-rasa*, waarin *śānti-rati* de *sthāyībhāva* is.

De *ānanda* in *brahmānanda* van de *nirviśeṣa-vādīs* is zeer beperkt en zwak en zo is ook de *ātmānanda* van de *yogīs*. De *ānanda* in de realisatie van Īśa (*īśvara*) is hieraan enigszins superieur en de realisatie van de *svarūpa* van *īśvara* is de bron van zoveel bevrediging en vreugdevolle zegen. De drager (*ālambana*) van *śānta-rasa* is de vierarmige vorm van Nārāyaṇa, die kwaliteiten heeft, zoals suprematie en overvloed. *Śānta-rati* vindt ook haar rustplaats in kalme persoonlijkheden (*śānta-puruṣa*), namelijk de-

genen, die *ātmārāma* zijn en asceten, die vertrouwen in Bhagavān hebben.

De vier Kumāra's – Sanaka, Sanātana, Sanat-kumāra en Sannandana – die in de vorm van *bāla-sannyāsīs* rondlopen, zijn de belangrijkste onder degenen, die *ātmārāma* zijn. Aanvankelijk hadden ze een neiging tot het volgen van *nirviśeṣa-brahma*, maar later werden ze aangetrokken door de beminnelijkheid van Bhagavāns vorm en gingen zich toeleggen op de verering van de *mūrti*, die de geconcentreerde belichaming van *cit* (transcendentie) is. Asceten, die *śānta-rasa* binnengaan, hebben voldoende ont-houding (*yukta-vairāgya*) ondergaan, waardoor ze reeds alle obstakels hebben opgeruimd en alle gehechtheid aan de zintuigobjecten hebben overstegen. Ze hebben echter nog steeds een verlangen naar bevrijding.

De *uddīpana* (stimuli) van *śānta-rasa* zijn als volgt: het horen van de belangrijkste *upaniṣaden*, zich op een afgelegen plek vestigen; het bespreken en overdenken van *tattva*; het vestigen van de overheersing van het kennisvermogen (*vidyā-śakti*); het eren van de universele gedaante (*viśva-rūpa*); het associëren met degenen, die zijn toegewijd aan Śrī Hari en die tevens empirische kennis en filosofische speculatie (*jñāna-mīśra-bhaktas*) cultiveren; het reflecteren op de *tattva* van de *upaniṣads* in het gezelschap van evenredige geleerden. Verder zijn *uddīpanas* de geur van *tulasī* geofferd aan Bhagavāns lotusvoeten; het geluid van de schelphoorn; heilige bergen en oerwouden; *siddha-kṣetra*; de Gaṅgā; de neiging om het contact met de zintuigobjecten te reduceren (dat wil zeggen, het

verlangen om alle zondige reacties uit te bannen); en de beschouwing van het begrip van de allesverslindende invloed van tijd. Dit zijn de *vibhāvas* (impulsen voor het proeven) van *śānta-rasa*.

Vrajanātha: Welke zijn de zichtbare symptomen (*anubhāvas*) van deze *rasa*?

Gosvāmī: Sommige *anubhāvas* van *śānta-rasa*, die specifiek (*asādhāraṇa*) zijn voor degenen met *śānti-rati*, zijn het staren naar de punt van de neus; zich gedragen als een asceet buiten alle normen van sociaal gedrag (*avadhūta*) om; lopen met een gezichtsveld, dat niet verder reikt dan vier handlengten vooruit; vertonen van de *jñāna-mudrā*, geen wrok koesteren tegen degenen, die vijandig gestemd zijn jegens Bhagavān; afwezigheid van excessieve genegenheid jegens *premī-bhaktas* van Bhagavān; een gevoel van verering en ontzag voor bevrijding en voor de desintegratie van het materiële bestaan; onverschilligheid; vrijheid van gevoelens van eigendom en vals ego (*mamatā*); en het inachtnemen van zwijgzaamheid. Geeuwen, het verwringen van de ledematen, instructies over *bhakti*, het aanbieden van *praṇāma* en *stava-stuti* aan Hari zijn enkele algemene emoties van *śānta-rasa*.

Vrajanātha: Welke zijn de *sāttvika* transformaties in *śānta-rasa*?

Gosvāmī: Praktisch alle *sāttvika-vikāras* – zoals het rechtop staan van *romāñca* (lichaamshaar), *sveda* (transpiratie) en *stambha* (roerloos worden) – zijn in deze *rasa* zichtbaar. De enige uitzondering maakt *pralaya* (flauwte en bewusteloos op de grond vallen). Deze *sāttvika* transformaties echter strekken zich niet uit tot het stadium van *dīpta* (branden).

Vrajanātha: Welke *sañcārī-bhāvas* worden in deze *rasa* zichtbaar?

Gosvāmī: De *sañcārī-bhāvas*, die over het algemeen in *śānta-rasa* worden aangetroffen zijn: wroeging en *nirveda* (geringschatten van zichzelf), geduld, blijdschap, overtuiging of begrip, herinnering, wanhoop, hevig verlangen, absorbtie en opwinding, en reden.

Vrajanātha: Hoeveel soorten *śānti-rati* zijn er?

Gosvāmī: *Śānti-rati* is de *sthāyībhāva* in *śānta-rasa* en is onderverdeeld in twee vormen: evenredig (*samā*) en gecondenseerd (*sāndrā*). *Samā śānti-rati* treedt op in *asamprajñāta-samādhi* (het stadium, waarin de beoefenaar trance heeft bereikt, maar waarin *ātma* nog niet het platform heeft bereikt, waarop hij zijn eigen *svarūpa* kan waarnemen), waarin jubelstemming, beven en kippenvel in het lichaam manifest zijn wegens de ervaring van een *sphūrti* van Bhagavān.

Sāndrā-śānti-rati is de *rati*, waarin *sāndrānanda* manifest is. Dit gebeurt in *nirvikalpa-samādhi*, de trance, waarin door een volkomen vernietiging van *avidyā* alle functies van het verstand worden stilgelegd, waardoor men Bhagavān rechtstreeks voor zich ziet. De extreem geconcentreerde zegen, die daarop ontstaat, wordt *sāndrānanda* genoemd.

Śānta-rasa wordt ook verdeeld in *pāroṣa* (indirect) en *sākṣātkāra* (direct). Śukadeva en Bilvamaṅgala wezen de *brahmānanda* voortkomend uit *jñāna* af en dompelden zich onder in de zee van *bhakti-rasānanda*. Hetzelfde geldt voor de vermaarde geleerde, Śrī Sārvabhauma Bhaṭṭācārya.

Vrajanātha: Hoe komt het, dat *śānta-rasa* niet wordt geaccepteerd in de mondaine, literaire traditie (*alankāra*)?

Gosvāmī: De reden, dat wereldse auteurs *śānti-rati* niet hebben aanvaard is, dat in wereldse aangelegenheden variëteit en diversiteit verdwijnen, zodra *śānti* (kalmte) verschijnt. Maar in transcendente onderhandelingen neemt de *aprākṛta-rasa* door het verschijnen van *śānta-rasa* progressief toe. Bhagavān heeft gezegd, dat de kwaliteit van het in Hem vasthouden van de intelligentie *śama* wordt genoemd. Aangezien het onmogelijk is de intelligentie stevig op Bhagavān gericht te houden, tenzij je *śānti-rati* hebt, moet *śānta-rasa* noodzakelijkerwijs in de *cit-tattva* worden toegelaten.

Vrajanātha: Ik heb *śānta-rasa* grondig begrepen. Weest u nu alstublieft zo goed om *dāsyā-rasa* en zijn *vibhāva* enzovoort uit te leggen.

Gosvāmī: De geleerden noemen *dāsyā-rasa* "*prīta-rasa*". Er zijn twee soorten *prīta-rasa*: *sambhrama* en *gaurava*. Dienaren in *sambhrama-prīta-rasa* hebben het gevoel, dat ze in aanmerking komen om de vriendelijkheid van hun meester te ontvangen en degenen in *gaurava-prīta-rasa* koesteren de opvatting, dat ze door Kṛṣṇa in stand worden gehouden of door Kṛṣṇa worden grootgebracht.

Vrajanātha: Wat is *sambhrama-prīta-rasa*?

Gosvāmī: *Sambhrama-prīti* voor Vrajendranandana Kṛṣṇa treedt op in degenen met het zelfbeeld, "Ik ben Kṛṣṇa's dienaar." Als die *prīti* geleidelijk meer en meer wordt gevoed, wordt het *sambhrama-*

prīti-rasa genoemd. Kṛṣṇa en Zijn dienaren zijn de *ālabhana* (draggers) in deze *rasa*.

Vrajanātha: Wat is Kṛṣṇa's *svarūpa* in deze *rasa*?

Gosvāmī: In Gokula is de *ālabhana* voor *sambhrama-prīti* Kṛṣṇa's tweearmige vorm. In andere plaatsen is Hij soms *ālabhana* in Zijn tweearmige vorm en soms in Zijn vierarmige vorm. In Gokula is Śrī Kṛṣṇa *ālabhana* in de vorm van die Prabhu, die gekleed is als een koeherdersjongen, wiens gelaatskleur straalt als een pas geformeerde moessonwolk, die een *muralī*-fluit in zijn hand houdt, wiens taille wordt versierd door een gele sjaal, die de schittering van goud verslaat, en die op Zijn hoofd een kroon van pauwenveren draagt.

Op andere plaatsen is Hij aanwezig in een vorm met twee handen, maar Hij is *ālabhana* in zijn overvloedige gedaante, waarbij Hij de *śarikha* en de *cakra* enzovoort in Zijn handen draagt en op al Zijn ledematen parels en met juwelen bezette ornamenten draagt. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (Westelijke Divisie 2.3.5) geschreven,

*brahmāṇḍa-koṭi-dhāmaika-roma-kūpaḥ kṛpāmbudhiḥ
avicintya-mahāśaktiḥ sarvva-siddhi-niṣevitaḥ*

*avatārāvalī-bijam sadātmārāma-hṛd-guṇaḥ
īśvaraḥ paramārādhyāḥ sarvva-jñāḥ sudṛḍha-vrataḥ*

*samṛddhimān kṣamā-śīlaḥ śaraṇāgata-pālakāḥ
dakṣiṇaḥ satya-vacano dakṣaḥ sarvva-śubhanikaraḥ*

*pratāpī dhārmikaḥ śāstra-cakṣur bhakta-suhṛttamaḥ
vadānyas tejasā yuktaḥ kṛta-jñāḥ kīrtti-samśrayaḥ*

*varīyān balavān prema-vaśya ity ādibhir guṇaiḥ
yutaś catur vidheṣv eṣa dāseṣv ālambhano hariḥ*

Die Śrī Hari, die de belichaming van *ālambana* voor de vier soorten *dāśya-bhaktas* is, beschikt over de volgende kwaliteiten: miljoenen universa drijven rond in ieder porie van Zijn transcendente lichaam (*koṭi-brahmāṇḍa-vigraha*); Hij is de oceaan van mededogen (*kṛpāmbudhi*); Hij beschikt over onbevattelijk vermogen, dat boven ieder begrip van de *jīva*'s onbeduidende intelligentie uitgaat (*aintya-mahā-śakti*); Hij wordt gediend door allerlei soorten mystieke perfecties (*sarva-siddhi-niṣevita*); Hij is de oorsprong van alle *avatāras*, zoals de *guṇa-avatāras*, *līlā-avatāras* en *śaktyāveśa-avatāras* (*avatārāvalī-bīja*): Hij steelt het hart van zelfgenoegzame *yogīs*, zoals Śukadeva (*ātmā-rāma-gaṇākaraṣṭ*); Hij reguleert alles (*iśvara*); Hij is de meest vererenswaardige voor alle *jīvas* en *devatās* (*paramārādhyā*); Hij is alwetend (*sarva-jñā*); Hij is stevig verankerd in Zijn gelofte (*sudṛḍha-vrata*); Hij is weelderig (*samṛddhimān*); Hij is vergevingsgezind (*kṣamā-śīla*); Hij is de beschermer van de zielen, die zich hebben overgegeven (*śaraṇāgata-pālaka*); Hij is uitermate ruimdenkend (*dakṣiṇa*); Zijn woorden zijn nooit onjuist (*satya-vacana*); Hij kan moeilijke taken met gemak uitvoeren (*dakṣa*); Hij handelt in ieders belang (*sarva-śubhankara*); Hij heeft heldenmoed (*pratāpī*); Hij is religieus (*dhārmika*); Hij schouwt en handelt in overeenstemming met *śāstra* (*śāstra-cakṣu*); Hij is de grootste weldoener van Zijn *bhaktas* (*bhakta-suhrī*); Hij is grootmoedig (*vadānya*); Zijn lichaam straalt licht uit en is buitengewoon krachtig en invloedrijk (*tajasvī*); Hij is dankbaar (*kṛtajñā*); Hij is beroemd (*kīrtimān*); Hij is de meest voortreffelijke (*varīyān*); Hij is sterk (*balavān*); en Hij wordt overwonnen door de liefde van Zijn *bhaktas* (*prema-vaśya*).

Vrajanātha: Welke zijn de vier typen *dāsa*?

Gosvāmī: Er zijn vier typen *dāsa*, die als *āśraya* (plaats) de *ālabana* (drager) van *dāsya-rati* zijn. Dit zijn: (1) degenen, die zich volkomen aan Zijn bescherming hebben overgegeven en die altijd hun ogen terneergeslagen houden; (2) degenen, die de opdrachten van Bhagavān uitvoeren; (3) degenen, die betrouwbaar zijn; (4) degenen, die Kṛṣṇa als Prabhu beschouwen en daardoor over een nederig karakter beschikken. Hun *tāttvika* namen zijn (1) *adhikṛta-dāsa*, (2) *āśrita-dāsa*, (3) *pāriṣada-dāsa*, (4) *anugata-dāsa*.

Vrajanātha: Wie zijn voorbeelden van *adhikṛta-dāsa*?

Gosvāmī: De *devas* en *devīs*, die worden aangevoerd door Brahmā, Śiva en Indra zijn *adhikṛta-dāsas* en *dāsīs*. Ze houden zich bezig met Bhagavāns dienst, wanneer ze de kwalificatie hebben bereikt om taken uit te voeren, die zijn gerelateerd aan het materiële universum.

Vrajanātha: Wie zijn *āśrita-dāsa*?

Gosvāmī: Er zijn drie typen *āśrita-dāsa*: degenen, die zich hebben overgegeven (*śaraṇāgata*); degenen, die *jñānis* zijn en aan het pad van *jñāna* zijn gehecht; en degenen, die zijn verankerd in de dienst van Bhagavān (*sevā-niṣṭha*). Kāliya-nāga en de koningen, die door Jarāsandha gevangen waren genomen, bevinden zich in de categorie van *śaraṇāgata-dāsa*. De *ṛṣis* aangevoerd door Śaunaka worden *jñāna-niṣṭha dāsa* genoemd, omdat ze het verlangen naar *mukti* hadden opgegeven en hun toevlucht zochten bij Śrī Hari. De *sevā-niṣṭhā dāsas* zijn *bhaktas*, zoals Candradhvāja,

Harihara, Bahulāśva, Ikṣvāku en Puṇḍarīka, die vanaf het begin waren gehecht aan *bhagavad-bhajana*.

Vrajanātha: Wie zijn *pāriṣada-dāsa*?

Gosvāmī: Uddhava, Dārūka, Sātyaki, Śrutadeva, Śatrujit, Nanda, Upananda en Bhadra bevinden zich in de categorie van *pāriṣada-dāsa*. Hoewel ze zijn betrokken in activiteiten, zoals het geven van advies, houden ze zich ook bezig met geschikte diensten volgens tijd en omstandigheid. Bhīṣma, Parīkṣit en Vidura zijn ook *pāriṣada-bhaktas* en *premi-dāsa*, Uddhava, is de beste van hen allemaal.

Vrajanātha: Wie zijn *anugata-dāsa*?

Gosvāmī: Die dienaren, wier hart altijd is gehecht aan het uitvoeren van *sevā*, worden *anugata-dāsa* genoemd. Ze bestaan uit vier typen: degenen, die in Vraja zijn gevestigd en degenen, die in Dvārakā Purī resideren. *Anugata-dāsas* in Dvārakā Purī zijn Sucandra, Maṇḍala, Stambha en Sutamba. Degenen in Vraja zijn Raktaka, Patraka, Patrī, Madhukaṅṭha, Madhuvrata, Rasāla, Suvilāsa, Premakandha, Makarandaka, Ānanda, Candrahāsa, Pāyoda, Vakula, Rasada en Śārada. Raktaka is de belangrijkste van al deze *anugata-dāsas* in Vraja.

Pāriṣada en *anugata-dāsas* worden verder verdeeld in drie categorieën, namelijk *dhūrya*, *dhīra* en *vīra*. De *dhūrya-pāriṣadas* zijn degenen, die ware genegenheid tonen voor Kṛṣṇa, voor Zijn geliefde *gopīs* en Zijn dienaren. *Dhīra-pāriṣadas* zijn degenen, die niet specifiek zijn betrokken in Kṛṣṇa's dienst, maar die hun toevlucht zoeken bij Kṛṣṇa's geliefden, zoals Satyabhāmā. *Vīra-*

pāriṣadas zijn de *bhaktas*, die uitsluitend hun toevlucht in Kṛṣṇa's genade zoeken en daarom geen belangstelling hebben voor anderen. Deze drie typen *kṛṣṇa-dāsa* – *āśrita*, *pāriṣada* en *anugata* – worden weer in drie typen verdeeld op basis van *nitya-siddha*, *siddha* en *sādhaka*.

Vrajanātha: Wilt u zo goed zijn om de verschillende typen *uddīpana* in *dāsya-rasa* uit te leggen?

Gosvāmī: De *uddīpanas* in *dāsya-rasa* zijn het geluid van de *muralī* en *śṛṅga* (buffelhoorn); Kṛṣṇa's glimlach; het horen van Zijn kwaliteiten; een lotusbloem; Kṛṣṇa's voetafdrukken; een pas geformeerde moessonwolk; en de zoete geur van Kṛṣṇa's ledematen.

Vrajanātha: Welke zijn de *anubhāvas* in deze *rasā*?

Gosvāmī: De *anubhāvas*, die voor *dāsya-rasa* specifiek (*asādhāraṇa*) zijn, betreffen het volkomen betrokken zijn in de voorgeschreven plichten, het gehoorzamen van de opdrachten van Bhagavān, het vrij blijven van jaloezie en wrok in de dienst van Bhagavān, vriendschap met Kṛṣṇa's dienaren, en het hebben van een vast vertrouwen in Kṛṣṇa. De uitdrukkingen (*udbhāsvaras*), die ook gebruikelijk (*sādhāraṇa-anubhāvas*) zijn in andere *rasas*, betreffen dansen, het tonen van respect aan Kṛṣṇa's vrienden en geliefden, en onthechting van al het andere.

Vrajanātha: Welke soorten *sāttvika-vikāra* zijn in *prīta-rasa* aanwezig?

Gosvāmī: Alle *sāttvika-bhāvas*, zoals *stambha* zijn in deze *rasa* aanwezig.

Vrajanātha: Welke soorten *vyabhicārī-bhāvas* komen in deze *rasa* voor?

Gosvāmī: Vierentwintig *vyabhicārī-bhāvas* zijn in deze *rasa* zichtbaar. Het zijn jubelstemming, trots, vastberadenheid, gering-schatting van zichzelf, depressie, nederigheid, bezorgdheid, herinnering, begrip, vastberadenheid, hevig verlangen, redenering, overweging, opwinding, verlegenheid, luiheid, verwarring, waanzin, verhullen van emoties, ontwaken, dromen, vermoeidheid, ziekte en verlangen naar de dood. De *bhāvas* jubelstemming, trots en vastberadenheid worden in de ontmoeting (*milana*) vertoond en de *bhāvas* zwakte, ziekte en dood worden in afgescheidenheid vertoond. De andere achttien *bhāvas*, zoals geringschatting van zichzelf, zijn zowel in de ontmoeting als in de afgescheidenheid zichtbaar.

Vrajanātha: Ik zou graag iets willen weten over de *sthāyī-bhāva* van *prīta-rasa*.

Gosvāmī: De *sthāyībhāva* van deze *rasa* is de *prīti*, die het gevolg is van het combineren van een houding van respect jegens Kṛṣṇa gepaard aan het sidderen van het hart, dat wordt opgeroepen door ontzag en het idee, dat Hij de meester is.

In *śānta-rasa* is de *sthāyībhāva* alleen *rati*, terwijl in deze *rasa* de *sthāyībhāva* zich voordoet, wanneer *rati* de stemming van *mamatā* (bezitsdrang) bereikt en *prīti* wordt. Als deze *sambhrama-prīti* geleidelijk toeneemt, breidt hij zich uit via de stadia van *prema* en *sneha* tot het stadium van *rāga*. Wanneer *sambhrama-prīti* vrij is van vrees en angst, neemt het de vorm aan van *prema*. Wan-

neer een geconcentreerde vorm van *prema* aanleiding geeft tot het smelten van het hart, wordt dit *sneha* genoemd, het stadium waarin de *bhakta* zelfs geen moment van scheiding kan verdragen. *Sneha* wordt *rāga*, wanneer het zich heeft ontwikkeld tot het punt, waar zelfs verdriet geluk lijkt te zijn. In die conditie bestaat het verlangen om op het moment van afscheid van Kṛṣṇa het leven op te geven. Degenen, die zich in de categorieën *adhikṛta* en *āśrita-dāsa* bevinden, kunnen het stadium van *prema* bereiken, maar ze komen niet verder dan dat. *Pāriśadas* kunnen het niveau van *sneha* bereiken. *Sthāyībhāva* ontwikkelt zich tot de grens van *rāga* in Parīkṣit, Dāruka, Uddhava en de *anugata-dāsas* van Vraja. Zodra *rāga* zich voordoet, is er een gedeeltelijke verschijning van *sakhyabhāva*. *Paṇḍitas* noemen de ontmoeting met Kṛṣṇa in deze *rasa* "yoga" en scheiding van Kṛṣṇa "ayoga". Er bestaan twee soorten *ayoga* – zorgelijk verlangen (*utkanṭhita*) en afgescheidenheid (*viyoga*) en er zijn drie soorten *yoga* – *siddhi* (perfectie), *tuṣṭi* (tevredenheid) en *sthiti* (residentie). *Siddhi* is het ontmoeten van Kṛṣṇa na de conditie van zorgelijk verlangen en *tuṣṭi* betekent het ontmoeten van Kṛṣṇa na de scheiding (*viyoga*). *Sthiti* betekent leven met Kṛṣṇa.

Vrajanātha: Ik heb *sambhrama-prīti* begrepen. Wilt u nu alstublieft *gaurava-prīti* uitleggen?

Gosvāmī: *Gaurava-mayī-prīti* is het gevoel van degenen, die de *abhimāna* hebben, "Kṛṣṇa moet voor me zorgen – me voeden en me in stand houden". Als deze *prīti* wordt gevoed door de corresponderende *vibhāvas*, *anubhāvas* enzovoort wordt hij *gaurava-*

prīta-rasa genoemd. Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, Zijn beschermelingen en afhankelijke dienaren zijn de *ālambana* van deze *rasa*. De *viśaya-ālambana* in *gaurava-prīti* is Kṛṣṇa in de vorm van de grote *guru*, de bezitter van immense roem, intelligentie en kracht; de beschermer; en de instandhouder. Kṛṣṇa's beschermelingen (*lālya-bhaktas*) worden in twee categorieën onderverdeeld: junioren en zonen. Sāraṇa, Gada en Subhadra beschouwen zichzelf als junioren, terwijl persoonlijkheden, zoals Pradyumna, Cārudeṣṇa en Sāmba beschikken over de *abhimāna*, dat ze Zijn zonen zijn. De *uddīpana* van deze *rasa* zijn Śrī Kṛṣṇa's ouderlijke genegenheid en Zijn vriendelijke glimlach. Voorbeelden van *anubhāvas* zijn: zitten op een lagere zitplaats in Kṛṣṇa's aanwezigheid, het volgen van de aanwijzingen van eerbiedwaardige autoriteiten en het opgeven van onafhankelijke activiteiten. Je dient te weten, dat de *sañcārī* of *vyabhicārī-bhāvas* dezelfde zijn, als die ik eerder heb genoemd met betrekking tot *sambhrama-prīta-rasa*.

Vrajanātha: Wat betekent het woord *gaurava*?

Gosvāmī: *Gaurava* refereert aan de relatie met Kṛṣṇa gebaseerd op het idee, "Kṛṣṇa is mijn biologische vader", of "Kṛṣṇa is mijn *guru*". *Gaurava-prīti* is genegenheid, waarbij je volledig in Kṛṣṇa bent geabsorbeerd met het gevoel, dat Hij je voedt en in stand houdt. Dit is de *sthāyībhāva* van deze *rasa*.

Vrajanātha: Prabhu, ik heb *prīta-rasa* begrepen. Wilt u nu alstublieft *preyo-bhakti-rasa* (*sakhya-rasa*) uitleggen?

Gosvāmī: In deze *rasa* is de *ālambana* (drager) Kṛṣṇa en Zijn vrienden; de vorm van Vrajendranandana Śrī Kṛṣṇa met twee han-

den, die een *muralī* vasthouden, is *viṣaya-ālabana* en Zijn vrienden zijn *āśraya-ālabana*.

Vrajanātha: Ik zou graag willen weten, welke de karakteristieken en onderverdelingen van Kṛṣṇa's *sakhās* zijn.

Gosvāmī: Kṛṣṇa's vrienden hebben vormen, kwaliteiten en kleding, die precies lijkt op die van de *dāsyā-bhaktas*, maar ze hebben niet de *sambhrama-bhāva* van de dienaren; ze beschikken eerder over de *viśrambha-bhāva*. Kṛṣṇa's vrienden worden in twee categorieën onderverdeeld: degenen, die in de stad (*pura*) wonen en degenen, die in Vraja wonen. Arjuna, Bhīma, Draupadī en Śrīdāma *brāhmaṇa* (Sudāma *vipra*) zijn *sakhās* uit de stad, van wie Arjuna de beste is.

De *sakhās*, die in Vraja zijn gevestigd, willen altijd bij Kṛṣṇa zijn en ze hunkeren er op intense wijze naar Hem te zien, want Hij is hun hart en ziel. Om die reden zijn ze de belangrijkste *sakhās*. Er zijn in Vraja vier typen *sakhās*, (1) *suhṛt*, (2) *sakhā*, (3) *priya-sakhā*, en (4) *priya-narma-sakhā*. De *suhṛt-sakhās* zijn iets ouder dan Kṛṣṇa en hebben enige *vātsalya-bhāva* vermengd met hun eigen gevoelens jegens Hem. Ze dragen wapens en beschermen Kṛṣṇa altijd tegen bandieten. Hiertoe behoren Subhadra, Maṇḍalībhadra, Bhadravardhana, Gobhaṭa, Yakṣa, Indrabhaṭa, Bhadrāṅga, Vīrabhadra, Mahāguṇa, Vijaya en Balabhadra. Maṇḍalībhadra en Balabhadra zijn de belangrijkste onder hen.

De *sakhās* zijn iets jonger dan Kṛṣṇa en hun gevoel van vriendschap is vermengd met een spoor van *dāsyā-bhāva*. Hiertoe behoren Viśāla, Vṛṣabha, Ojasvī, Devaprastha, Varūthapa, Maranda,

Kusumāpīḍa, Maṇibaddha en Karandhama. Dvaprastha is van hen de beste.

De *priya-sakhās* zijn vrienden van dezelfde leeftijd als Kṛṣṇa met onvermengde *sakhya-bhāva*. Hiertoe behoren Śrīdāma, Sudāma, Dāma, Vasudāma, Kiṅkiṇī, Stoka-Kṛṣṇa, Amśu, Bhadrasena, Vilāsī, Puṇḍarīka, Vitaṅka en Kalaviṅka.

Kṛṣṇa's *priya-narma-sakhās* zijn superieur aan de drie andere groepen *sakhās* – namelijk de *suhṛt-sakhās*, de *sakhās* en de *priya-sakhās* – en ze zijn deskundig in de uitvoering van buitengewoon vertrouwelijke activiteiten. Tot deze groep behoren Subala, Arjuna, Gandharva, Vasanta en Ujjvala, die altijd grappen maakt. Onder de *sakhās* zijn sommigen *nitya-priya (nitya-siddhas)*; sommigen waren voorheen *devatās*, die de positie van Kṛṣṇa's vrienden door middel van *sādhana* verwierven; en sommigen zijn *sādhakas*. Zij geven Kṛṣṇa plezier en creëren een variëteit aan amusement met een schakering aan onderscheiden gevoelens en gebaren in vriendendienst.

Vrajanātha: Wat is de *uddīpana* in deze *rasā*?

gosvami: *Uddīpana* in *sakhya-rasa* zijn Kṛṣṇa's leeftijd; Zijn prachtige verschijning; Zijn hoorn, *veṇu* en schelphoorn; Zijn grappen en grollen; Zijn heldhaftige daden; en de uitvoering van Zijn spel en vermaak. In de weilanden (*goṣṭha*) is Zijn *kumāra* leeftijd de *uddīpana* en in Gokula is Zijn *kaiśora* leeftijd de *uddīpana*.

Vrajanātha: Ik zou graag willen weten, welke *anubhāvas* gebruikelijk (*sādhāraṇa*) zijn voor alle groepen *sakhās*.

Gosvāmī: Sommige *sādhāraṇa-anubhāvas* van de *sakhās* zijn worstelen; balspelen; op elkaars schouders klimmen; stokgevechten; achterover liggen of samen met Kṛṣṇa op een bed, een zitplaats of een schommel zitten; bij elkaar zitten en grapjes maken; waterspelen; ravotten met de apen; trachten Kṛṣṇa een plezier te doen; dansen; en zingen. Bij deze algemene activiteiten geven vooral de *suhṛt-sakhās* goede adviezen en nemen zij bij alle activiteiten de leiding. De speciale activiteiten van de *sakhās* zijn het aanbieden van *tāmbūla*, het aanbrengen van *tilaka*-tekens, het beschilderen van Kṛṣṇa met sandalhoutpasta, enzovoort. De speciale activiteiten van de *priya-sakhās* zijn Kṛṣṇa in gevechten verdedigen, Kṛṣṇa aan Zijn kleding trekken en door Kṛṣṇa worden gedecoreerd. Het speciale voorrecht van de *priya-narma-sakhās* is Kṛṣṇa bijstaan in *madhura-līlā*. Even-als de *dāsas* decoreren ze Kṛṣṇa met bloemen uit het bos en verlenen ze diensten, zoals Hem wind toewuiven.

Vrajanātha: Welke zijn de *sāttvika* en *sañcārī-bhāvas* in *sakhyarasa*?

Gosvāmī: Die zijn dezelfde als in *dāsya-rasa*, alleen iets intenser.

Vrajanātha: Wat is de aard van de *sthāyībhāva* in deze *rasa*?

Gosvāmī: Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft in *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (Westelijke Divisie 9.3.45) geschreven,

*vimukta-sambhramā yā syād viśrambhātmā ratir dvayoḥ
prāyaḥ samānayoḥ atra sā sakhyam sthāyī-śabda-bhāk*

Sakhya-sthāyībhāva is *ratī*, welke vol intimiteit is en vrij is van gevoelens van wraak tussen twee persoonlijkheden, die gewoon elkaars gelijken zijn.

Vrajanātha: Wat is *viśrambha*?

Gosvāmī:

viśrambho gāḍha-viśvāsa-viśeṣo yantraṇojjihitaḥ
Śrī bhakti-rasāmṛta-sindhu (Westelijke Divisie 3.46)

Viśrambha is het diepe vertrouwen zonder reserves, dat je laat denken, dat er totaal geen verschil is tussen jezelf en Kṛṣṇa.

Vrajanātha: Wilt u zo goed zijn me over de geleidelijke ontwikkeling van deze *viśrambha* te vertellen?

Gosvāmī: Deze *sakhya-rasa* komt tot het stadium van *praṇaya*, nadat hij *prema*, *sneha* en *rāga* heeft geïntegreerd.

Vrajanātha: Welke zijn de symptomen van *praṇaya*?

Gosvāmī: *Praṇaya* is *ratī*, die volkomen vrij is van het minste spoor van ontzag, zelfs in omstandigheden, die zulke gevoelens normaliter zouden oproepen.

De grootheid van *sakhya-rasa* is ongekend. In *pīta-rasa* en *vātsalya-rasa* zijn Kṛṣṇa's *bhāva* en de *bhāva* van Zijn *bhakta* van elkaar verschillend. Van alle *rasas* is *prema-rasa* – namelijk *sakhya-rasa* – beslist geliefd (*priya*), want in deze *rasa* hebben Kṛṣṇa en Zijn *bhaktas* dezelfde liefdevolle *bhāva*.

ALDUS EINDIGT HET NEGENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA

GETITELD "ANUBHĀVAS IN ŚĀNTA, DĀSYA EN SAKHYA RASAS"

Hoofdstuk 30

Rasa-Tattva: Anubhāvas in Vātsalya en Madhura-Rasas

 P EEN DAG, NADAT ZE *BHAGAVAT-PRASĀDA* hadden geëerd, gingen Vijaya en Vrajanātha op pad om *darśana* te nemen van Śrī Haridāsa Ṭhākura's *samādhi* en Śrī Gopīnātha in Śrī Gopīnātha-ṭoṭā. Daarna vervolgden ze hun wandeling naar de Śrī Rādhā-Kānta Maṭha. Na hun Śrī Guru Gosvāmī's lotusvoeten hun *praṇāma* te hebben aangeboden gingen ze zitten en begonnen een scala van onderwerpen met Śrī Dhyānacandra Gosvāmī te bespreken. In die tussentijd kwam Śrī Guru Gosvāmī, nadat hij de *mahāprasāda* zijn eer had gegeven, genadevol naar buiten en ging op zijn *āsana* zitten. Vrajanātha informeerde toen op bescheiden toon naar *vātsalya-bhakti-rasa* en Śrī Guru Gosvāmī antwoordde, "In *vātsalya-rasa* is Śrī Kṛṣṇa *viśaya-ālabhana* en Zijn ouders (*guru-jana*) zijn *āśraya-ālabhana*.

Kṛṣṇa is prachtig mooi met Zijn donker getinte ledematen. Hij beschikt over alle gunstige symptomen, Zijn gedrag is mild, Zijn spraak is lieflijk en Hij is eenvoudig en verlegen. Hij is bescheiden, Hij is respectvol jegens Zijn ouders en Hij is welwillend. Van Zijn ouders zijn Vrajeśvarī Yaśodā en Vrajeśvara Nanda Mahārāja de belangrijkste. Anderen zijn Rohiṇī en andere, oudere *gopīs*, die Kṛṣṇa's eerbiedwaardige autoriteiten zijn, maar ook Devakī, Kuntī, Vasudeva, Sāndīpanī, enzovoort. In deze *rasa* zijn de *uddīpanas* Kṛṣṇa's leeftijden, zoals *kaumāra*, Zijn schoonheid, Zijn kleding, Zijn kinderjaren, Zijn rusteloosheid, Zijn lieve woordjes, Zijn lachen, Zijn spelletjes en tijdverdrijf.

Vrajanātha: Wilt u me alstublieft over de *anubhāvas* van deze *rasa* vertellen?

Gosvāmī: De *anubhāvas* zijn Kṛṣṇa's hoofd ruiken, Zijn ledematen met de handen schoonvegen, zegeningen geven, Hem opdrachten geven, Hem voeden, voor Hem zorgen en gunstige instructies geven. De algemene (*sādhāraṇa*) *anu-bhāvas* van deze *rasa* zijn Kṛṣṇa kussen, Hem omarmen, Hem luid bij de naam noemen, Hem in toom houden en op geschikte momenten op Hem mopperen.

Vrajanātha: Welke *sāttvika* transformaties treden in deze *rasa* op?

Gosvāmī: Er zijn acht symptomen, zoals huilen, beven, transpireren en onbeweeglijk worden. Er is ook het unieke symptoom van het vloeien van melk uit de borsten, waardoor er bij elkaar negen *sāttvika-vikāras* in deze *rasa* aanwezig zijn.

Vrajanātha: Weest u alstublieft zo goed me ook over de *vyabhicārī-bhāvas* te vertellen.

Gosvāmī: In *vātsalya-rasa* zijn de *vyabhicārī-bhāvas* dezelfde als degenen, die ik hiervoor in relatie tot *pṛīta-rasa* (*dāśya-rasa*) uitlegde. Bovendien komt hier nog *apasmāra* (flauwvallen) bij.

Vrajanātha: Wat is de *sthāyībhāva* van deze *rasa*?

Gosvāmī: De *sthāyībhāva* is de *rati* van de goedgunstige meerdere voor het object van zijn liefdadigheid, dat geen enkel ontzag voor hem heeft. De *vātsalya-rati* van ouderen, zoals Yaśodā, is van nature rijp. De *sthāyībhāva* van deze *rasa* ontwikkelt zich via *prema* en *sneha* naar *rāga*. Baladeva Prabhu's *bhāva* is een combinatie van *pṛīta* (*dāśya*) en *vātsalya*, Yudhiṣṭhira's *bhāva* is een combinatie van *vātsalya*, *pṛīta* (*dāśya*) en *sakhya*, Ugrasena's *pṛīti-dāśya-rasa* is een combinatie van *vātsalya* en *sakhya-rasa*; terwijl Nakula, Sahadeva en Nārada een mengvorm hebben van *sakhya* en *dāśya-rasa*, evenals de *bhāva* van Rudra, Garuḍa en Uddhava.

Vrajanātha: Prabhu, *vātsalya-rasa* heb ik begrepen. Wilt u me nu alstublieft de hoogste smaak, *madhura-rasa*, uitleggen, want we zullen worden gezegend door er eenvoudig over te horen.

Gosvāmī: Men heeft *madhura-bhakti-rasa mukhya-bhakti-rasa* genoemd. De geconditioneerde *jīva* heeft zijn toevlucht genomen tot wereldse *rasa*, maar zodra zijn intelligentie aan Īśvara raakt toegewijd, bereikt hij van nature het pad van onthechting. Zelfs dan kan hij *madhura-rasa* niet toegenegen zijn, totdat hij geschikt wordt voor *cid-rasa*. Zulke mensen hebben voor deze *rasa* geen kwalificatie. Juist de aard van *madhura-rasa* maakt hem moeilijk te be-

vatten en kandidaten voor *madhura-rasa* worden zelden aangetroffen. Dat is de reden, waarom deze *rasa* een groot geheim is. *Madhura-rasa* is van nature een zeer uitgebreid onderwerp, maar ik zal er nu alleen een korte samenvatting van geven.

Vrajanātha: Prabhu, ik ben een volgeling van Subala. Ik weet, dat u mijn bekwaamheid voor het horen over *madhura-rasa* in ogenschouw neemt en me de geschikte instructies geeft.

Gosvāmī: De *priya-narma-sakhās* zijn tot op zekere hoogte geschikt voor *śṛṅgāra-rasa*. Ik houd je kwalificatie in gedachten en vertel alleen datgene, dat voor jou geschikt is zonder iets te zeggen, dat ongepast is.

Vrajanātha: Wie zijn de *ālambana* van deze *rasa*?

Gosvāmī: Śrī Kṛṣṇa is de *viṣaya-ālambana* van deze *rasa*. Als galante minnaar is Hij de allerhoogste rustplaats voor de expertise in het proeven van het liefdesspel, dat zich kenmerkt door een ongeëvenaarde en onovertroffen esthetiek. De *āśraya-ālambana* van deze *rasa* zijn de *gopīs* van Vraja en Śrīmatī Rādhājī is de beste van alle door Kṛṣṇa geliefde gemalinnen. Het geluid van Kṛṣṇa's *muralī* is de *uddīpana* (stimulus) van deze *rasa* en de *anubhāvas* (activiteiten) zijn het werpen van zijdelingse blikken en glimlachjes. Alle *sāttvika-bhāvas* manifesteren zich volkomen in *madhura-rasa* en dat geldt ook voor alle *vyabhicārī-bhāvas* met uitzondering van luiheid en wreedheid.

Vrajanātha: Wat is de aard van de *sthāyībhāva* in deze *rasa*?

Gosvāmī: *Madhura-rati* wordt *madhura-bhakti-rasa*, wanneer zij gevoed wordt door de juiste *vibhāvas* enzovoort van de eigen

ātmā. Zulke *rati* voor Rādhā-Mādhava is niet onderhevig aan enige vorm van belemmering (*viccheda*) onder invloed van vergelijkbare (*svajātīya*) of onvergelijkbare (*vijātīya*) *bhāvas*.

Vrajanātha: Hoeveel vormen van *madhura-rasa* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn twee vormen van *madhura-rasa*: *vipralambha* (afgescheidenheid) en *sambhoga* (samenkomst).

Vrajanātha: Wat is *vipralambha*?

Gosvāmī: Er zijn vele soorten *vipralambha*, zoals *pūrva-rāga*, *māna* en *pravāsa*.

Vrajanātha: Wat is *pūrva-rāga*?

Gosvāmī: *Pūrva-rāga* is de *bhāva* van het moment, voordat ontmoeting met de geliefde plaatsheeft.

Vrajanātha: Wat zijn *māna* en *pravāsa*?

Gosvāmī: Ik hoef *māna* niet uit te leggen, want iedereen weet wat het is. *Pravāsa* betekent uit elkaar zijn, of afgescheidenheid (*viraha*).

Vrajanātha: Wat is *sambhoga*?

Gosvāmī: *Sambhoga* is de *bhoga* (*ānanda*), die zich voordoet, wanneer geliefden elkaar ontmoeten. Nu zeg ik verder niets meer over *madhura-rasa*. De *sādhakas*, die gekwalificeerd zijn voor *madhura-rasa*, dienen zijn confidentiële mysteriën te leren kennen door *Śrī Ujjvala-nīlamaṇi* te bestuderen.

Vrajanātha: Kunt u me dan iets vertellen over de positie van de *gauṇa-bhakti-rasas*?

Gosvāmī: Er zijn zeven *gauṇa-rasas*: *hāsya* (humor), *adbhuta* (verbazing), *vīra* (edelmoedigheid), *karuṇa* (mededogen), *raudra*

(woede), *bhayānaka* (angst) en *bībhatsa* (walging). Als ze krachtig genoeg worden en de plaats van de *mukhya-rasa* innemen, verschijnen ze afzonderlijk als individuele *rasas*. Als ze op deze manier als onafhankelijke *rasas* optreden, worden ze de *sthāyībhāva* en als ze door de juiste *vibhāvas* enzovoort worden gevoed, worden ze *rasa*. Eigenlijk zijn alleen de vijf *mukhya-rasas* – *śānta*, *dāsyā*, *sakhyā*, *vātsalyā* en *mādhuryā* – *rasa*, de zeven *gauṇa-rasas* te beginnen met *hāsya* worden over het algemeen in de categorie *vyabhicārī-bhāvas* ondergebracht.

Vrajanātha: Ik ben volledig bekend met *hāsya* enzovoort door mijn studie van *rasa-vicāra* in *alāṅkāra-śāstra*. Wilt u me daarom over hun relatie met de *mukhya-rasas* vertellen?

Gosvāmī: Dan zal ik je uitleggen op welke manier de verschillende *rasas*, zoals *śānta*, wederzijds verenigbaar of onverenigbaar zijn.

Dāsyā, *bībhatsa*, *dharma-vīra* (edelmoedigheid in de ten uitvoerlegging van religieuze rituelen) en *adbhuta* zijn allemaal verenigbaar met *śānta*.

Adbhuta is ook verenigbaar met *dāsyā*, *sakhyā*, *vātsalyā* en *madhura*.

Śānta is onverenigbaar met *madhura*, *yuddha-vīra*, *raudra* en *bhayānaka*.

Dāsyā is verenigbaar met *bībhatsa*, *śānta*, *dharma-vīra* en *dāna-vīra* en onverenigbaar met *madhura*, *yuddha-vīra* en *raudra*.

Sakhyā is verenigbaar met *madhura*, *hāsya* en *yuddha-vīra* en onverenigbaar met *vātsalyā*, *bībhatsa*, *raudra* en *bhayānaka*.

Vātsalya is verenigbaar met *hāsya*, *karuṇa* en *bhayānaka* en onverenigbaar met *madhura*, *yuddha-vīra*, *dāsya* en *raudra*.

Madhura is verenigbaar met *hāsya* en *sakhya* en onverenigbaar met *vātsalya*, *bībhatsa*, *śānta*, *raudra* en *bhayānaka*.

Hāsya is verenigbaar met *bībhatsa*, *madhura* en *vātsalya* en onverenigbaar met *karuṇa* en *bhayānaka*.

Adbhuta is verenigbaar met *vīra*, *śānta*, *dāsya*, *sakhya*, *vātsalya* en *madhura* en onverenigbaar met *hāsya*, *sakhya*, *dāsya*, *raudra* en *bībhatsa*.

Vīra-rasa is verenigbaar met *adbhuta-rasa* en onverenigbaar met *bhayānaka*. Volgens sommige opvattingen is *vīra* ook onverenigbaar met *śānta*.

Karuṇa is verenigbaar met *raudra* en *vātsalya* en onverenigbaar met *vīra*, *hāsya* en met het *sambhoga*-aspect van *śṛṅgāra* en *adbhuta*.

Raudra is verenigbaar met *karuṇa* en *vīra* en onverenigbaar met *hāsya*, *śṛṅgāra* en *bhayānaka*.

Bhayānaka is verenigbaar met *bībhatsa* en *karuṇa* en onverenigbaar met *vīra*, *śṛṅgāra*, *hāsya* en *raudra*.

Bībhatsa is verenigbaar met *śānta*, *hāsya* en *dāsya* en onverenigbaar met *śṛṅgāra* en *sakhya*.

De resterende combinaties zijn allemaal wederzijds neutraal (*taṭastha*).

Vrajanātha: Wilt u alstublieft het resultaat van de combinaties beschrijven?

Gosvāmī: Het proeven van *rasa* neemt toe door de combinatie van verenigbare *rasas*. De combinatie van *aṅga* (toegevoegde) met *aṅgī* (essentiële) *rasas* is goed. Of nu de verenigbare *rasa mukhya* of *gauṇa* is, het is altijd juist om hem complementair (*mītra*) te maken aan *aṅgī-rasa*.

Vrajanātha: Wilt u me vertellen over het verschil tussen *aṅga* en *aṅgī*?

Gosvāmī: Wanneer een willekeurige *rasa*, hetzij *mukhya* of *gauṇa*, de andere *rasas* overheerst en prominent wordt, wordt hij *aṅgī* genoemd en de *rasa*, die de *aṅgī-rasa* voedt, speelt als een *aṅga* de rol van een *sañcārī-bhāva*. Zoals wordt gesteld in *Viṣṇu-dharmottara*,

*rasānām samavetānām yasya rūpaṁ bhaved bahu
sa mantavyo rasaḥ sthāyī śeṣāḥ sañcāriṇo matāḥ*

Als *rasas* met elkaar combineren, dient men te begrijpen, dat de *rasa* met een bijzonder prominente natuur de *sthāyī-rasa* is en dat de andere *rasas sañcārī-bhāvas* zijn.

Vrajanātha: Hoe kan *gauṇa-rasa aṅgī* zijn?

Gosvāmī: Śrī Rūpa Gosvāmī heeft gezegd,

*prodyan vibhāvanotkarṣāt puṣṭim mukhyena lambhitaḥ
kuñcatā nija-nāthena gauṇo 'py aṅgitvam aśnute*

*mukhyas tv aṅgatvam āsādy puṣṇann indram upendravat
gaunam evāṅginam kṛtvā nigūḍha-nija-vaibhavaḥ*

anādi-vāsanodbhāsa vāsīte bhakta-cetasi

bhāty eva na tu līnaḥ syād eva sañcāri-gauṇavat

*aṅgī-mukhyaḥ svam atrāṅgair bhāvais tair abhivarddhayan
svajātīyair vijātīyaiḥ svatantraḥ sann virājate*

*yasya mukhyasya yo bhakto bhaven nitya-nijāśrayaḥ
aṅgī sa eva tatra syān mukhyo py anyo ṅgatām vrajet*

Bhakti-rasāmṛta-sindhu

(Noordelijke Divisie, 8ste Vloedgolf, 46-50)

Soms krijgt zelfs een *gauṇa-rasa* de positie van *aṅgī*, wanneer deze wordt geïnspireerd door een overvloed aan *vibhāva* en wanneer hij ook wordt gevoed door de *mukhya-rasa*, die hem normaliter overheerst, maar die nu een samengetrokken conditie (*gauṇa-bhāva*) heeft ontwikkeld. Op dat moment wordt de vorige *mukhya-rasa aṅga*, verbergt zijn eigen schittering en voedt de *gauṇa-rasa*, die *aṅgī*'s geworden, zoals Upendra Bhagavān, Vāmanadeva, Devarāja Indra in stand hield. Anders dan de *gauṇa-sañcārī-bhāvas* vloeit deze *mukhya-rasa* niet samen met het land van het hart van de *bhakta*, dat sublieme geur draagt in de vorm van de neiging tot transcendente dienst uit een tijd zonder begin. Met andere woorden, de *mukhya-rasa* verdwijnt niet, zoals de *gauṇa-rasas* wel doen, wanneer ze *vyabhicārī* worden en in de *mukhya-rasas* verdwijnen. De *mukhya-rasa* blijft liever op onafhankelijke wijze manifesteren, waarbij hij zich voedt met het geheel aan verenigbare *bhāvas*, die de positie van *aṅgas* innemen.

Degenen, die zich een bepaalde *rasa* laten smaken, vinden voor de eeuwigheid een toevlucht in die ene specifieke *rasa*, die voor hen als *aṅgī-rasa* blijft stralen. Andere *rasas*, zelfs al zijn ze *mukhya*, functioneren in de capaciteit van *aṅgas* van deze heersende *aṅgī-rasa*.

Je moet ook notitie nemen van het feit, dat *aṅga-rasa* alleen wordt aanvaard, wanneer hij combineert met *aṅgī-rasa* om de smaak van *rasa* te verhogen; anders blijft hij in zijn combinatie met een andere *aṅga-rasa* vruchteloos.

Vrajanātha: Wat gebeurt er, wanneer er onverenigbare *rasas* worden gecombineerd?

Gosvāmī: Als je een zoet sap mengt met zure, zoute, of scherpe stoffen, wordt het sap onsmakelijk; op dezelfde manier resulteert de combinatie van een *rasa* met een onverenigbare *rasa* in iets zonder *rasa* of iets, dat smakeloos (*virasatā*) is. De gebrekkige combinatie van tegengestelde *rasas* kan *rasābhāsa* worden genoemd.

Vrajanātha: Is de combinatie van onverenigbare *rasas* onveranderlijk slecht?

Gosvāmī: Śrī Rūpa Gosvāmī heeft in *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu* gezegd,

*dvayor ekatarasyeha bādhyatvenopavarṇane
smaryamāṇatayāpy uktau sāmyena vacane 'pi ca
rasāntareṇa vyavadhau taṭasthena priyeṇa vā
viṣayāśraya-bhede ca gauṇena dviṣatā saha
ity ādisū na vairasyaṁ vairiṇo janayed yutiḥ*

(Noordelijke Divisie, 8ste Vloedgolf, 63-64)

De combinatie van twee onverenigbare *rasas* resulteert onder de volgende omstandigheden niet in *virasatā*: wanneer men de uitmuntendheid van één *rasa* vestigt door het geven van logische verklaringen en door de belemmeringen of inferieuriteit van een andere *rasa*

te beschrijven, die onverenigbaar is met de eerste; wanneer men de herinnering aan een onverenigbare *rasa* beschrijft; wanneer men een gelijkenis vestigt; wanneer er tussenkomst van een neutrale of verenigbare *rasa* plaatsheeft; of wanneer er een verschil bestaat tussen de *viṣaya* of *āśraya* van een *gauṇa-rasa* en een *mukhya-rasa*, die met elkaar onverenigbaar zijn.

Verder kun je dit punt nog in ogenschouw nemen. In *bhaktas*, zoals Yudhiṣṭhira, zijn *dāśya* en *vātsalya* afzonderlijk manifest op verschillende tijdstippen. Wederzijds onverenigbare *rasas* treden niet op hetzelfde moment gezamenlijk op. Echter in het stadium van *adhirūḍha-mahābhāva*, waarin alle onverenigbare *bhāvas* simultaan verschijnen, genereren ze geen *rasābhāsa*.

Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft gezegd (*Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu* 80.57),

*kvāpy acintya-mahāśaktau mahāpuruṣa-śekhara
rasāvali-samāveśaḥ svādāyaivopajāyate*

Als vele tegenstrijdige *rasas* tegelijkertijd met elkaar een combinatie aangaan in een persoonlijkheid, die het kroonjuweel van de *mahā-puruṣas* is en die is verzaadigd van onbevattelijke *mahā-śakti*, verhoogt dit juist de wonderbaarlijke natuur van de smaak.

Vrajanātha: Ik heb van geleerde en *rasika* Vaiṣṇava's gehoord, dat Śrīman Mahāprabhu een lage dunk had van *rasābhāsa* en dat Hij nooit naar *bhajanas*, *kīrtanas* of poëzie wilde luisteren, die *rasābhāsa* bevatten. Kunt u me vertellen hoeveel soorten *rasābhāsa* er bestaan?

Gosvāmī: *Rasa*, die in gebreke gaat van een *arigī*, wordt *rasābhāsa* genoemd. Er zijn drie gradaties van *rasābhāsa*: groot (*uttama*), middelmatig (*madhyama*) en klein (*kaniṣṭha*). Ze worden respectievelijk *uparasa*, *anurasa* en *aparasa* genoemd.

Vrajanātha: Wat is *uparasa*?

Gosvāmī: Als één van de twaalf *rasas* te beginnen met *śānta* een ingrediënt bevat, zoals de *sthāyībhāva*, *vibhāva* of *anubhāva*, die misvormd (*virūpitā*) is geraakt, kan hij *uparasa* worden genoemd. *Uparasa* wordt veroorzaakt door de deformatie van de *sthāyībhāva*, de *vibhāva* of de *anubhāva*.

Vrajanātha: Wat is *anurasa*?

Gosvāmī: Als de secundaire *rasas* te beginnen met *hāsya* niet zijn gerelateerd aan Kṛṣṇa, worden ze *anurasa* genoemd. Als bijvoorbeeld *vīra-rasa* enzovoort manifest is in neutraal ingestelde persoonlijkheden, is deze ook *anurasa*.

Vrajanātha: Maar als ze optreden in het hart van iemand, die geen relatie heeft met Kṛṣṇa, zijn ze helemaal geen *rasa*. In dat geval zijn het wereldse *rasas*. Waarom zijn dan zulke verschijnselen als *anurasa* beschreven?

Gosvāmī: *Rasa* is *anurasa* alleen, wanneer hij geen rechtstreekse relatie heeft met Kṛṣṇa. Bijvoorbeeld, de *gopīs* lachten, toen ze de neus van Śrīmatī Rādhā's huisdier, het vrouwelijke aapje Kakkhaṭī, zagen. Een ander voorbeeld is Devarṣi Nārada, die een stel papagaaien op de tak van een boom in Bhāṇḍīra-vana zag zitten, die met elkaar de Vedānta bespraken. Toen hij dit zag bruisde er een grote verbazing (*adbhuta-rasa*) in zijn hart. Het lachen

van de *gopīs* en de *adbhuta-rasa* in Nārada's hart hebben geen rechtstreekse relatie met Kṛṣṇa, maar er bestaat toch enige relatie met Hem op afstand. Daarom zijn dit voorbeelden van *anurasa*.

Vrajanātha: Wat is *aparasa*?

Gosvāmī: Als Kṛṣṇa's tegenstanders de *āśraya* zijn van één van de *gauṇa-rasas* te beginnen met *hāsya-rasa* en de *viṣaya* is Kṛṣṇa Zelf, is het resultaat *aparasa*. Bijvoorbeeld, Jarā-sandha's herhaald geschater, toen hij Kṛṣṇa van het slagveld zag wegrennen, is een voorbeeld van *aparasa*. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (9.21) geschreven,

*bhāvā sarve tad-ābhāsā rasābhāsās ca kecana
amī proktā rasābhijñaiḥ sarve'pi rasanād rasāḥ*

Sommige personen refereren aan *bhāva* in termen van *tad-ābhāsa* (een zwakke afspiegeling van de Allerhoogste Absolute Waarheid) en anderen refereren in termen van *rasābhāsa*. De geleerden echter, die *rasa* hebben gerealiseerd, gebruiken het woord *bhāva* om *rasa* aan te duiden, die wordt ontleend aan het proeven van bovenzinnelijke *ānanda*.

Toen Vijaya Kumāra en Vrajanātha deze *rasika*, betoverende en scherpzinnige loftuiging van *rasa-tattva* hoorden, vielen ze hevig wenend neer aan de lotusvoeten van Śrī Guru Gosvāmī en spraken met een door emoties hortende stem,

*ajñāna-timirāndhasya jñanāñjana-śalākayā
cakṣur unmīlitaṁ yena tasmai śrī-guruve nāmaḥ*

Ik bied mijn eerbiedige eerbetuigingen aan Śrī Gurudeva, die de zelf van *divya-jñāna* heeft aangebracht en daarmee de verdichte duister-

nis van de verlangens naar *dharma*, *artha*, *kāma* en *mokṣa* heeft uitgebannen, die voortkomen uit de vijf vormen van onwetendheid.¹ Op die wijze heeft hij mijn transcendentale ogen geopend, die nu zijn toegeneigd tot de dienst van Hari.

Śrī Guru Gosvāmī tilde hen liefdevol op en omhelsde hen. Hij zegende hen door te zeggen, "Moge deze *rasa-tattva* zich in jullie hart manifesteren."

Iedere dag bespraken Vijaya en Vrajanātha spirituele onderwerpen met Śrī Dhyānacandra Gosvāmī en accepteerden *caraṇāmṛta* en de restanten van Śrī Guru Gosvāmī's *prasāda*. Op uiteenlopende tijden merkten ze op, dat vele *śuddhā-vaiṣṇavas* zich bezig hielden met *bhajana* – soms in hun *bhajana-kuṭīra*, soms bij de *samādhi* van Śrī Haridāsa Ṭhākura, soms in de tempel van Śrī Gopīnātha en soms in Siddha-Bakula. Dus door het voorbeeld van de Vaiṣṇava's te zien raakten ze evenzeer verzonken in *bhāvas*, die gunstig waren voor hun *bhajana*. Ze kregen ook *darśana* van de plaatsen, die staan vermeld in *Stavāvalī* en *Stavamālā*, waar Śrīman Mahāprabhu volkomen absorbtie in *bhāva* ervoer. Overal waar *śuddhā-vaiṣṇavas nāma-kīrtana* uitvoerden, sloten ze zich

¹ De vijf vormen van onwetendheid zijn: (1) onwetendheid van de eigen svarūpa; (2) valse identificatie met het inerte, materiële lichaam als de ātmā; (3) bezitsdrang gericht op wereldse lustobjecten, of het koesteren van het zelfbeeld als genietter; (4) absorbtie in dualiteit, of gehechtheid aan andere substanties dan Kṛṣṇa; (5) angst en verwrongen waarneming (virūpa-grahaṇa).

aan. Op deze manier werden ze in toenemende mate rijper in hun *bhajana*.

Vijaya zat zwaar te piekeren, "Śrī Guru Gosvāmī heeft ons *śikṣā* voor *madhura-rasa* gegeven, maar dat was eigenlijk slechts een korte samenvatting. Laat Vrajanātha zich maar onderdompelen in *sakhya-rasa*. Ik ga op een gunstig tijdstip zonder hem naar Śrī Guru Gosvāmī om zijn uitgebreide waardering van *madhura-rasa* te horen." Terwijl hij dit dacht, kreeg hij door de genade van Dhyānacandra Gosvāmī een exemplaar van *Śrī Ujjvala-nīlamanī* en ging het bestuderen. Alle twijfels, die in zijn hoofd opkwamen, zou Śrī Guru Gosvāmī genadevol tot overeenstemming brengen.

Op een keer, toen ze bij zonsondergang een ommetje maakten, kwamen ze uit bij de kust van de zee. Daar zaten ze op het strand naar de golven te staren. Aan de golven kwam geen eind. Toen ze dit waarnamen, overwogen ze, "Dit leven is ook vol van een onophoudelijke en oneindige vloed van golven. Niemand kan daarom weten, wat er boven ons hoofd hangt en wanneer het gaat gebeuren. Daarom moeten we spoorlags de methode van *rāga-mārga bhajana* gaan leren."

Vrajanātha zei, "Ik heb de *bhajana-paddhati* gezien, die door Śrī Dhyānacandra Gosvāmī is gecomponeerd. Het lijkt me, dat je met de studie daarvan onder leiding van Gurudeva een prachtig resultaat kunt boeken. Ik ga er een kopie van maken!"

Nadat hij dit besluit had genomen, vroeg hij toestemming aan Śrī Dhyānacandra Gosvāmī om zijn heilig handschrift te mogen kopiëren, maar Śrī Dhyānacandra weigerde het hem te geven, tenzij

Guru Gosvāmī zijn permissie gaf. Vervolgens gingen ze naar Śrī Guru Gosvāmī en smeekten hem om toestemming voor het uitleenen van Dhyānacandra Gosvāmī's *paddhati*. Śrī Guru Gosvāmī gaf zijn goedkeuring en toen Vijaya en Vrajanātha het geschrift in handen hadden, maakten ze afzonderlijke kopieën. Ze bedachten, dat ze moesten wachten op een geschikt moment om Śrī Guru Gosvāmī te benaderen, die hen deze *paddhati* diepgaand zou leren begrijpen.

Śrī Dhyānacandra Gosvāmī was een geleerde met een brede en veelomvattende kijk op alle *śāstra*. Vooral met betrekking tot de procedures voor *hari-bhajana* (*hari-bhajana-tantra*) kon wat betreft de diepte van zijn ervaring geen enkele geleerde het tegen hem opnemen en hij was de belangrijkste van alle discipelen van Śrī Gopala Guru. Omdat hij zag, dat Vijaya en Vrajanātha voor *bhajana* waren gekwalificeerd, gaf hij hen grondige instructies. Bij gelegenheid benaderden ze Śrī Guru Gosvāmī's lotusvoeten om alle vormen van twijfel over hun beoefening van *bhajana* op te helderen. Door hun studie kwamen ze er geleidelijk achter, wat het dagelijkse tijdverdrijf van Śrīman Mahāprabhu en Śrī Kṛṣṇa was. Zo raakten ze betrokken bij *aṣṭa-kālīya bhajana* en verleenden liefdedienst in hun hart gedurende alle acht dagdelen per etmaal.

ALDUS EINDIGT HET DERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA

GETITELD "ANUBHĀVAS VAN VĀTSALYA EN MADHURA-RASAS"

Hoofdstuk 31

Madhura-Rasa: Kṛṣṇa's Svarūpa, de Nāyaka en Svakīya-Nayīkas

HET NAJAAR WAS EEN HEEL AANGENAME TIJD. Op een avond rond tien uur had de aarde een *sari* van koel en zacht maanlicht omgeslagen, die haar schoonheid buitengewoon aantrekkelijk maakte. Vijaya Kumāra zat de *Ujvala-nīlamanī* te lezen en peinsde over de onderwerpen daarin, toen zijn blik plotseling op de heilzame stralen van het maanlicht viel. Zijn hart raakte vervuld van een onbeschrijflijke vervoering en hij dacht, "Dit is een schitterende tijd. Waarom ga ik niet onmiddellijk *darśana* nemen van Sundarācala? Ik heb gehoord, dat Śrī Caitanya Mahāprabhu, als hij *darśana* kreeg van Sundarācala, een *sphūrṭi* van *vraja-dhāma* zag." Terwijl hij dit dacht aanvaardde Vijaya Kumāra instructies voor de beoefening van *bhajana* in zuivere *madhura-rasa*. Zijn gedachten gingen uitsluitend uit naar het

horen over Kṛṣṇa's *vraja-līlā* en in het bijzonder Śrī Kṛṣṇa's spel met de *gopīs*, terwijl alle andere onderwerpen hem smakeloos voorkwamen.

Hij passeerde Balagaṇḍī en vervolgde zijn weg naar Śraddhābāli. Toen hij de kleine bossen aan weerszijden zag, manifesteerde zich vlak voor zijn ogen een *sphūrti* van Vṛndāvana. Hij werd overweldigd door *prema* en zei, "Oh! Wat ben ik fortuinlijk! Ik krijg *darśana* van die *vraja-bhūmi*, die zeer moeilijk is te verkrijgen zelfs voor de *devatās*, zoals Brahmā. Wat zijn deze schaduwrijke huiskamers in het bos toch mooi! Kijk eens, die *kuñja-vana*! Oh! Wat zie ik allemaal? Onder deze *maṇḍapa* van *mādhavī-mālatī* klimranken zit de meester van mijn leven, Śrī Kṛṣṇa, met de *gopīs* te lachen en grapjes te maken!" Vijaya Kumāra werd helemaal rusteloos. Hij deed afstand van de gevoelens van angst en consideratie voor formaliteiten en rende er in volle vaart op af zonder zich van zijn lichaam en geest bewust te zijn. Na een kleine afstand te hebben afgelegd viel hij echter bewusteloos op de grond. Een zacht briesje begon hem zijn dienst te verlenen en na enige tijd kwam hij weer bij zijn positieven. Hij keek in alle richtingen, maar het visioen was nergens meer te bekennen. Even later keerde hij overmand door verdriet naar zijn verblijfplaats terug en ging op zijn bed liggen zonder iets tegen iemand te zeggen.

Vijaya was ontzettend blij met de *sphūrti* van *vraja-līlā*. In zijn hart dacht hij, "Morgen zal ik aan de lotusvoeten van Śrī Gurudeva een beschrijving geven van het vertrouwelijke mysterie, dat ik vanavond heb gezien." Het volgende moment echter herinnerde hij

zich, dat je nooit iets aan anderen mag vertellen, als je met groot geluk de confidentiële *aprākṛta-līlā* hebt gezien. Hij lag hierover na te denken en viel geleidelijk in slaap.

Nadat hij de *prasāda* alle eer had gegeven, ging hij naar het huis van Kāśī Mīśra en gaf zijn *sāṣṭāṅga praṇāma* aan zijn Gurudeva en ging voor hem zitten. Śrī Gurudeva omhelsde hem met genegenheid en informeerde naar zijn welzijn.

Vijaya Kumāra was heel blij om zijn Gurudeva te zien. Hij bracht zichzelf tot bedaren en zei, "Prabhu, door uw oneindige genade is mijn mensenleven een succes geworden. Nu verlang ik ernaar om een paar vertrouwelijke *tattvas* met betrekking tot *śrī-ujjvala-rasa* te horen. Ik heb *Ujjvala-nīlamanī* gelezen en er zijn bepaalde delen, waarvan ik de uitleg niet begrijp. Mag ik u er een paar vragen over stellen?"

Gosvāmī: Vijaya, je bent mijn geliefde leerling. Je mag gerust al je vragen stellen en ik zal proberen ze te beantwoorden, voor zover ik dat kan.

Vijaya: Prabhu, van alle *mukhya rasas* wordt *madhura-rasa* de *rasa* genoemd, die aanleiding geeft tot een overvloed aan mysteriën. En waarom ook niet? Aangezien de kwaliteiten van de andere vier *rasas* – *śānta*, *dāśya*, *sakhya* en *vātsalya* – eeuwigdurend in *madhura-rasa* aanwezig zijn, worden alle verbazingwekkende en wonderbaarlijke kwaliteiten, die ze ontberen, op volmaakt esthetische wijze in *madhura-rasa* gevestigd. Hieruit volgt, dat *madhura-rasa* zonder twijfel superieur is aan alle andere. *Madhura-rasa* is totaal ongeschikt voor degenen, die hun toevlucht nemen tot het

pad van onpersoonlijke verzaking, omdat hun hart gortdroog is. Tegelijkertijd vinden degenen, die worden aangetrokken tot wereldse lustbevrediging, *madhura-rasa* onverteerbaar, omdat deze exact is tegengesteld aan de materiële natuur. De *madhura-rasa* van Vraja wordt niet gemakkelijk bereikt, omdat hij totaal verschillend is van *śṛṅgāra-rasa* in de materiële wereld. Waarom lijkt dan de *aprākṛta-madhura-rasa* zoveel op de verachtelijke, wereldse *rasa* tussen mannen en vrouwen in het materiële bestaan?

Gosvāmī: Vijaya, je weet, dat alle variëteiten in de aardse sfeer afspiegelingen zijn van de variëteiten in de transcendentale sfeer en dat de materiële wereld zelf ook een reflectie is van de spirituele wereld. Hierin schuilt een diep geheim, namelijk, dat de aard van de gereflecteerde ervaring van nature omgekeerd is. Alles, dat uiterst verheven is in het oorspronkelijke bestaan of in de oorspronkelijke vorm, wordt in de reflectie uiterst abominabel en alles, wat het laagste is in de oorspronkelijke vorm wordt als het hoogste beschouwd in zijn gereflecteerde vorm. Ieder onderdeel van het lichaam verschijnt in omgekeerde vorm in zijn spiegelbeeld; op dezelfde manier wordt de *parama-vastu* (allerhoogste, transcendentale Realiteit) onder invloed van Zijn eigen, onbevattelijke *śakti* gereflecteerd. De schaduw van die *śakti* heeft zich tot in ieder detail naar het materiële bestaan verplaatst. Het gevolg is, dat alle eigenschappen van de *parama-vastu* in de materiële wereld op hun kop verschijnen.

Transcendentale *rasa*, die zelf nu juist de natuur is van *parama-vastu*, wordt in deze onbewuste materiële wereld als de verschrik-

kelijke, aardse *rasa* gereflecteerd. Het verbazingwekkende, weergaloze, gedifferentieerde geluk in de *parama-vastu* is zijn hoogst eigen, inherente *rasa*, maar als deze wordt weerspiegeld op het verdichte platform van de materiële wereld, beeldt de geconditioneerde *jīva* zich in, dat dit heilige principe materiële kenmerken en eigenschappen heeft. Dan neemt hij aan, dat de spirituele substantie slechts vormloos en ongedifferentieerd (*nirviśeṣa*) is en hij beeldt zich in, aangezien variatie in de *nirviśeṣa-tattva* afwezig is, dat alle vormen van variatie wezenlijk aards moeten zijn. Het gevolg is, dat hij de eeuwige natuur van het transcendentale bestaan, dat vrij is van alle materiële eigenschappen, niet kan bevatten, omdat het er totaal aan voorbij gaat. Dit is het onvermijdelijke resultaat van het gebruik van logica in een poging de waarheid te leren kennen.

De *parama-vastu* is in feite vol verbazingwekkende variëteiten, want Hij is de belichaming van alle *rasa*. Aangezien spirituele variëteiten in de aardse *rasa* worden gereflecteerd, kun je van de aardse *rasa* gebruik maken om daaruit het bestaan en de kwaliteiten van de spirituele *rasa* af te leiden, die zich buiten je zintuiglijke waarneming bevinden. De variëteiten van *rasa* in de *parama-vastu* zijn als volgt. In de spirituele wereld bevindt de *śānta-dharma*, die *śānta-rasa* belichaamt, zich in de laagste positie; hierboven bevindt zich *dāsya-rasa*, daarboven *sakhya-rasa*, boven *sakhya-rasa* bevindt zich *vātsalya-rasa*, en *madhura-rasa* heerst schitterend boven alle andere. In de materiële wereld staat alles ondersteboven, dus *madhura-rasa* staat hier op het laagste niveau, *vātsalya* staat

erboven, *sakhya* staat boven *vātsalya* en *sānta-rasa* is de hoogste van allemaal.

De positie en activiteiten van de reflectie van *madhura-rasa* in de gewone wereld zijn buitengewoon triviaal en beschamend. Het gevolg is, dat mensen, die vanuit het wereldse perspectief over *rasa-tattva* nadenken, tot de conclusie komen, dat *madhura-rasa* ellendig en verachtelijk is. In de spirituele wereld is hij in feite volkomen zuiver, onbevlekt en vol verbijsterende liefalligheid. Daar is het ontmoeten van Kṛṣṇa met Zijn uiteenlopende typen *śakti* als *puruṣa-prakṛti* volslagen zuiver en de oorsprong van alle waarheid.

In de materiële wereld is het gedrag tussen mannen en vrouwen inderdaad beschamend. Maar in de spirituele wereld bestaat geen overschrijding van de *dharma*, want Kṛṣṇa is de enige *puruṣa* en alle *cit-tattvas* in deze *rasa* zijn *prakṛti*. In de materiële wereld daarentegen is de ene *jīva* de genierter en de andere *jīva* wordt genoten en ze willen zich dan ook op die manier tot elkaar verhouden. Deze affaire ontwikkelt zich tot iets vreselijks en is beschamend, want het is volkomen tegengesteld aan fundamentele *tattva*. In *tattva* is niet de ene *jīva* de genierter van de andere *jīva*. In tegendeel, Śrī Kṛṣṇa is de enige genierter en alle *jīvas* zijn er om door Hem te worden genoten. De situatie, waarin de *jīva* de genierter wordt, druist in tegen zijn eeuwige *dharma*. Er bestaat dus geen enkele twijfel over, dat deze gang van zaken buitengewoon beschamend en verachtelijk is. Gezien vanuit het perspectief van de realiteit en haar reflectie is het onvermijdelijk, dat het gedrag van gewone mannen en vrouwen identiek lijkt aan Kṛṣṇa's vlekkenloze

spel en vermaak, zelfs al is het ene zeer minderwaardig en is het andere het meest verheven en uiterst betekenisvol.

Vijaya: Prabhu, nu ik deze ongekende *siddhānta* en het begrip ervan heb gehoord, is aan mijn bedoeling tegemoet gekomen. Mijn vanzelfsprekende overtuiging is nu vastberaden geworden en al mijn twijfels zijn opgelost. Nu heb ik de positie van *madhura-rasa* in de spirituele wereld begrepen. Ach! Evenals juist het woord *madhura-rasa* "zoete liefde" betekent, zo geeft ook zijn transcendentale *bhāva* aanleiding tot de allerhoogste, zegenrijke vreugde (*paramānanda*). Wie is er nu zo onfortuinlijk om zijn voldoening in *śānta-rasa* te zoeken, terwijl er een *rasa* is, zoals *madhura-rasa*? Prabhu, ik wil graag de uitgebreide en volledige uitleg horen van de filosofie en de principes van de vertrouwelijke *madhura-rasa*.

Gosvāmī: Luister, Bābā! Kṛṣṇa is de *viśaya* van *madhura-rasa*, Zijn dierbaar geliefde *gopīs* zijn de *āśraya* en beiden tesamen zijn de *ālambana* van deze *rasa*.

Vijaya: Welke is de prachtige vorm van Kṛṣṇa als *viśaya* van deze *rasa*?

Gosvāmī: *Aho*, wat een zoete vraag! Kṛṣṇa's gelaatskleur heeft de tint van een moessonwolk. Hij is bekoorlijk en beminnelijk en Hij heeft alle gunstige lichaamseigenschappen. Hij is een sterke, ontluikende jongeling en Hij is een welbespraakt en geliefd redenaar. Hij is intelligent, schitterend, nuchter, handig, slim, gelukkig, dankbaar, oprecht en Hij wordt beheerst door liefde. Hij is diepzinnig, superexcellent en beroemd. Hij steelt het hart van jonge meisjes en Hij is altijd levendig en nieuw. Hij geniet van onvergelijkbare

spellen en avonturen, Hij beschikt over een verfijnde schoonheid en Hij is de meest dierbare geliefde, die op Zijn *varṁsī* speelt. Kṛṣṇa is de enige persoon, die deze kwaliteiten heeft. De schoonheid van Zijn twee lotusvoeten heeft Kandarpa's trots in puin geslagen. Zijn zijdelingse blikken betoveren ieders hart en Hij is een schatkamer van speels tijdverdrif.

Vijaya: Ik heb volkomen gerealiseerd, dat Śrī Kṛṣṇa met Zijn *aprākṛta* vorm en kwaliteiten de enige *nāyaka* van de allerhoogste, wonderbaarlijke, transcendentale *madhura-rasa* is. Toen ik voorheen diverse *śāstras* bestudeerde, gebruikte ik logica en rede om op de vorm van Kṛṣṇa te mediteren, maar mijn vertrouwen in Zijn gedaante werd niet stevig gevestigd. Door uw genade echter is *bhakti* gebaseerd op *ruci* in mijn hart verzezen. Doordat mijn hart door toewijding is gezuiverd, ervaar ik daar constant de *sphūrti* van Kṛṣṇa, dag en nacht. Zelfs al verlaat ik Kṛṣṇa, Kṛṣṇa verlaat niet mijn hart. *Aho!* Wat is Hij genadig! Nu begrijp ik werkelijk,

*sarvathaiva durūho 'yam abhaktair bhagavad-rasaḥ
tat-pādāmbuja-sarvasvair bhaktair evānurasyate
vyatītya bhāvanā-vartma yaś camatkāra-bhāra-bhuḥ
hṛdi sattvojjvale bāḍhaṁ svadate sa raso mataḥ*

Bhakti-rasāmṛta-sindhu

(Zuidelijke Divisie, 5.78-79)

Alleen de *śuddhā-bhaktas*, die Śrī Kṛṣṇa's lotusvoeten als hun enige bezit aanvaarden, kunnen deze *bhagavad-rasa* ervaren. Men kan deze *rasa* nimmer ervaren of verwezenlijken, als het hart niet het minste spoor van *bhakti* heeft, als men vol aardse gevoelens zit, of

als zijn *saṁskāras* zijn natuur zodanig hebben vervormd, dat men aan logica verslaafd is.

Prabhu, ik heb me gerealiseerd, dat *rasa* de allerhoogste, zuivere en wonderbaarlijke *bhāva* is, die in het hart verschijnt, wanneer het door *śuddhā-sattva* wordt verlicht en dat het de grenzen van het menselijke denkvermogen overstijgt. *Rasa* is de entiteit van de spirituele wereld en is afwezig in de gewone wereld. Hij manifesteert zich op de zuivere existentie (*sattā*) van de *jīva*, die van nature een atomisch deeltje bewustzijn (*cit-kaṇa*) is. Deze *rasa* wordt ervaren in de staat van *bhakti-samādhī*. Iemand, die de genade van Śrī Gurudeva heeft ontvangen en onderscheid kan maken tussen *śuddhā-sattva* (zuivere goedheid) en *miśra-sattva* (vermengde goedheid), laat hierover in het geheel geen twijfel bestaan.

Gosvāmī: Wat je zegt, is volstrek waar. Nu ga ik je een vraag stellen om veel van je twijfels weg te nemen. Door hem eenvoudig te beantwoorden zal je een transcendentale *tattva* realiseren. Vertel me eens, wat het verschil is tussen *śuddhā-sattva* en *miśra-tattva*?

Vijaya Kumāra gaf *sāṣṭāṅga-daṇḍavat-praṇāma* aan Śrī Gurudeva's voeten en zei op bescheiden toon, "Prabhu, met uw genade zal ik het zo goed ik kan uitleggen. Verbetert u me alstublieft, als ik fouten maak. Datgene, wat bestaan heeft heet *sattā* en een substantie, die een feitelijke positie, vorm, kwaliteit en activiteit heeft, kan *sattva* worden genoemd. *Śuddhā-sattva* is *sattva*, die geen begin en eind heeft en waarvan de vorm eeuwigdurend nieuw is.

Ze is niet besmet door de onderverdelingen van verleden en toekomstige tijd en blijft altijd volmaakt verbazingwekkend. *Śuddhā-sattva* sluit alle bestaansaspecten in, die de producten zijn van de zuivere, spirituele energie (*śuddhā-cit-śakti*).

"In *māyā*, die de schaduw is van de *cit-śakti*, heeft de transformatie van tijd plaats in de vorm van verleden en toekomst. Alle bestaansaspecten in deze *māyā* bevatten de *rajo-dharma* (functie van de geaardheid hartstocht) van *māyā*, want ze hebben een begin. Ze bevatten ook de *tamo-dharma* (functie van de geaardheid onwetendheid), want ze hebben een eind. *Miśra-sattva* verwijst naar aspecten van *māyika-sattva*, die een begin en een eind hebben.

"Welnu, de zuivere *jīva* is *śuddhā-sattva* en zijn vorm, kwaliteiten en activiteiten zijn ook samengesteld uit *śuddhā-sattva*. Aangezien echter de *śuddhā-jīva* werd geconditioneerd, werden de twee kwaliteiten van *māyā* – *rajo-guṇa* en *tamo-guṇa* – met zijn zuivere *sattva* vermengd. Daarom wordt de geconditioneerde *jīva miśra-sattva* (gemengd bestaan of vermengde goedheid) genoemd.

Gosvāmī: Bābā, je hebt een uiterst subtiele *siddhānta* gepresenteerd. Nu moet je me eens vertellen, hoe het hart van de *jīva* door *śuddhā-sattva* wordt verlicht.

Vijaya: De *śuddhā-sattva* (zuivere existentie) van de *jīva* treedt niet duidelijk op de voorgrond, zolang hij geconditioneerd blijft in de materiële wereld. Hij verwezenlijkt zijn *svarūpa* naarmate zijn *śuddhā-sattva* verrijst, maar hij kan dit resultaat niet bereiken met de *sādhana* van *karma* of *jñāna*. De reden hiervoor is als volgt.

Geen lichamelijke onzuiverheid kan worden weggenomen door een andere substantie, die zelf onzuiver is. Aards *karma* is van nature onzuiver, dus hoe kan het de besmetting van *māyika* onzuiverheid van de *jīva* wegnemen? Wat *jñāna* betreft, dit is als vuur, want het verbrandt de onzuiverheid, maar vaagt tegelijkertijd de fundamentele *sattva* (existentie) weg. Hoe kan dit aanleiding geven tot het geluk, dat voortkomt uit het reinigen van de onzuiverheid? *Śuddhā-sattva* kan dus alleen verschijnen door *bhakti*, dat verrijst door de genade van Kṛṣṇa en de Vaiṣṇava's. Zodra *bhakti* verschijnt, verlicht *śuddhā-sattva* het hart.

Gosvāmī: Het is een groot genoegen om instructies te geven aan iemand, die zo gekwalificeerd is als jij. Welnu, waarnaar wil je nog meer informeren?

Vijaya: U hebt al uitgelegd, dat er vier typen *nāyaka* zijn: *dhīrodāta*, *dhīra-lalita*, *dhīra-śānta* en *dhīroddhata*. Welke van deze is Kṛṣṇa?

Gosvāmī: Al deze vier typen heroïsche karakteristieken zijn in Kṛṣṇa aanwezig. De wederzijds tegenstrijdige *bhāvas*, die in deze vier typen *nāyaka* worden waargenomen, zijn allemaal door Zijn *acintya-śakti* aanwezig in *nāyaka* Kṛṣṇa en Hij beschikt over de *śakti*, waarmee Hij alle *rasas* tegelijkertijd in stand houdt. Deze *bhāvas* treden in overeenstemming met Kṛṣṇa's wensen op. Kṛṣṇa, die beschikt over de eigenschappen van al deze vier typen *nāyaka*, heeft ook nog een andere fascinerende en geheime bijzonderheid, die alleen buitengewoon gekwalificeerde personen in staat zijn te kennen.

Vijaya: Aangezien u me reeds uw grote zegen hebt gegeven, wil ik u vragen, om me deze *tattva* ook te vertellen.

Vijaya Kumāra's ogen vulden zich met tranen, toen hij dit zei, en viel aan Gosvāmī's voeten. Gosvāmī tilde hem op en omhelsde hem. Zijn eigen ogen vulden zich ook met tranen, toen hij met een door emoties gebroken stem zei, "Bābā, het confidentiële mysterie is, dat in *madhura-rasa* Kṛṣṇa twee verschillende typen *nāyaka* is: Hij is echtgenoot (*pati*) en tevens minnaar (*upapati*)."

Vijaya: Prabhu! Kṛṣṇa is onze eeuwige *pati*. Hij mag alleen *pati* worden genoemd, dus waarom bestaat de relatie van *upapati*?

Gosvāmī: Dit is een groot mysterie. Spirituele aangelegenheden zijn als mysterieuze juwelen en hiervan is *parakīya-madhura-rasa* de Kaustubha-*maṇi*.

Vijaya: *Bhaktas*, die hun toevlucht hebben genomen tot *madhura-rasa* houden zich bezig met *bhajana* in de *bhāva*, dat Kṛṣṇa hun *pati* is. Wat betekent het om Kṛṣṇa als je *upapati* te beschouwen?

Gosvāmī: Geen enkele *rasa* verschijnt, als je *para-tattva* als onpersoonlijk beschouwd en het met een onpersoonlijk gevoel (*nirviśeṣa-bhāva*) vereert. Dit proces ontkent de geldigheid van Vedische uitspraken, zoals *raso vai saḥ*: "Die Allerhoogste Absolute Waarheid is de verpersoonlijking van alle *rasas*" (*Chān-dogya Upaniṣad* 8.13.1). *Nirviśeṣa-bhāva* is zinloos vanwege zijn ernstige gebrek aan geluk. Vanuit een andere gezichtshoek bezien kan de ervaring van *rasa* zich progressief ontwikkelen in overeenstemming met de variëteit van *saviśeṣa-bhāva*. Je moet begrijpen, dat *rasa* de primaire *tattva* van de *para-tattva* is. De *saviśeṣa-bhāva* ge-

naamd *īśvara-bhāva*, waarin men zich relateert aan de Allerhoogste als Bestuurder, is ietwat superieur aan *nirviśeṣa-bhāva* en de *prabhu-bhāva* van *dāśya-rasa* is hoger dan de *īśvara-bhāva* van *sānta-rasa*. *Sakhya-bhāva* is verhevener dan *dāśya-bhāva*, *vātsalya-bhāva* is nog hoger en *madhura-rasa* is de hoogste van allemaal. Zoals er een volgorde in deze reeks *bhāvas* bestaat, waarbij iedere volgende *bhāva* beter is dan de voorgaande, zo is *parakīya-madhura-rasa* superieur aan *svakīya*.

Er zijn twee *tattvas*: *ātmā* (die van jezelf) en *para* (die van anderen als *āśraya*). De natuurlijke neiging om in het zelf verankerd te zijn (*ātmā-niṣṭhā-dharma*) wordt *ātmārāmatā* (de voldoening van zelfconcentratie) genoemd en in deze *ātmārāmatā* krijgt *rasa* geen assistentie van afzonderlijke entiteiten. Kṛṣṇa heeft deze kwaliteit van zichzelf eeuwigdurend genoeg zijn. Op hetzelfde moment echter bestaat in Hem ook eeuwigdurend de kwaliteit van plezier maken met assistentie van anderen (*parārāmatā-dharma*). Het totaal van tegenstrijdige eigenschappen is in *parama-puruṣa* Śrī Kṛṣṇa gelijktijdig aanwezig. Dit is de intrinsieke en wezenlijke aard van de Allerhoogste Absolute Waarheid (*para-tattva*). In één aspect van *kṛṣṇa-līlā* is *ātmārāmatā* aanwezig, terwijl in de tegenhanger van die *kṛṣṇa-līlā* de kern van *parārāmatā* schitterend heerst in zijn volle glorie. Het hoogtepunt van deze *parārāmatā* is *parakīya-bhāva*. *Parakīya-rasa* is de verbijsterende *rasa*, die verschijnt, wanneer de *nāyaka* en *nāyika* door *rāga* (aantrekking) zijn verenigd, zelfs al is de relatie tussen hen *para-bhāva* (*bhāva* van het aanvaarden van *para* – de gade van een ander).

Het volledige spectrum van *rasa* loopt dus van *ātmārāmatā* naar *parakīya-madhura-rasa*. Als *rasa* in de richting van *ātmārāmatā* wordt getrokken, wordt deze geleidelijk droger, terwijl de mate, waarin hij naar *parakīya* wordt getrokken, hem in volle bloei zet. Als Kṛṣṇa de *nāyaka* is, kan *parakīya-rasa* nimmer uit de gratie vallen, maar als een gewone *jīva* de *nāyaka* wordt, noopt dat tot inachtneming van *dharma* en *adharmā* en dan wordt *parakīya-bhāva* uiterst verachtelijk. Daarom hebben de dichters besloten, dat de vereniging tussen een mannelijke minnaar en een getrouwde vrouw uiterst verachtelijk is. Śrī Rūpa Gosvāmī echter heeft gezegd, dat, hoewel *alankāra-śāstra* de *upapati* als gehaat en verachtelijk heeft beschreven, dit alleen van toepassing is op een wereldse (*prākṛta*) *nāyaka*. Zulke conclusies gelden geenszins voor Śrī Kṛṣṇa, die de rechtstreekse, transcendente bron van alle *avatāras* is.

Vijaya: Weest u alstublieft zo goed me te vertellen over de verschillende eigenschappen van *patī*.

Gosvāmī: Een *patī* is iemand, die de hand van een bruid in het huwelijk heeft geaccepteerd.

Vijaya: Wilt u nu alstublieft de eigenschappen van *upapati* en *parakīya* uitleggen?

Gosvāmī: De *upapati* is een man, die wordt gedreven door een intens verlangen om de *dharma* te tarten en een *parakīya* als zijn meest dierbare geliefde te aanvaarden. Een *parakīya* is een vrouw, die de *dharma* van deze wereld en de volgende veronachtzaamt, de regulerende principes van het huwelijk overtreedt en zichzelf

volkomen aanbiedt aan een andere man dan haar echtgenoot. Er zijn twee typen *parakīya*, namelijk ongehuwd (*kanyā*) en gehuwd (*parodhā*).

Vijaya: Welke zijn de symptomen van *svakīya*?

Gosvāmī: Een kuis vrouw, die volgens de regulerende principes is getrouwd en altijd is verzonken in het volgen van de orders van haar echtgenoot, wordt *svakīya* genoemd.

Vijaya: Wie zijn *svakīya* en wie zijn *parakīya* voor Śrī Kṛṣṇa?

Gosvāmī: De gehuwde dames van Dvārakā Purī zijn *svakīya* en de jonge *gopīs* van Vraja zijn voornamelijk *parakīya*.

Vijaya: Waar zijn deze twee typen gemalinnen in de *aprakāṣa-līlā* gesitueerd?

Gosvāmī: Dit is zeer vertrouwelijke materie. Je weet, dat het domein van de *para-tattva* uit vier kwarten bestaat. Driekwart van Zijn vermogens (*vibhūti*) zijn manifest in het spirituele veld en één kwart in het materiële veld. Dus het totale veld van *māyā*, dat uit veertien planetaire stelsels bestaat, ligt in één kwart van Zijn *vibhūti*. De rivier Virajā stroomt tussen de materiële en spirituele gebieden door, met de wereld van *māyā* aan deze zijde en het spirituele gebied aan de overzijde. *Brahma-dhāma*, dat bestaat uit licht, omringt de spirituele wereld (*cit-jagat*) aan alle zijden. Als je door dat lichtveld heengaat en voorbij de Virajā doordringt, wordt het spirituele veld (*paravyoma*) als *saṁvyoma-rūpa* Vaikuṅṭha gezien. Daar is *aśvarya* prominent en Nārāyaṇa regeert er als de Heer der heerschappen bijgestaan door onbegrensde, transcendente, majesteitelijke *śaktis*. In Vaikuṅṭha heeft Bhagavān

svakīya-rasa en de *śrī*, *bhū* en *nīlā-śaktis* dienen Hem daar als *svakīya* gemalinnen. In *Vaikuṅṭha* blijven de *svakīya* gemalinnen van de stad (*pura*) verzonken in hun respectievelijke, toegewezen diensten. Boven *Vaikuṅṭha* ligt *Goloka*. In *Goloka* dienen de jongedames van *Vraja Kṛṣṇa* in hun bepaalde *rasa*.

Vijaya: Als *Kṛṣṇa*'s hoogste *dhāma* *Goloka* is, waarom is dan de wonderbaarlijke glorie van *Vraja* de hemel in geprezen?

Gosvāmī: Plaatsen zols *Vraja*, *Gokula* en *Vṛndāvana* bevinden zich binnen *Śrī Mathurā-maṇḍala*. *Mathurā-maṇḍala* en *Goloka* zijn niet-verschillend van elkaar (*abheda-tattva*). Als dit ene fenomeen zich in de hoogste regionen van de *cit-jagat* bevindt, wordt het gekend als *Goloka* en als het in dit materiële universum wordt gemanifesteerd, heet het *Mathurā-maṇḍala*. Het wordt dus in deze twee *svarūpas* gelijktijdig gevierd.

Vijaya: Hoe is dat mogelijk? Ik begrijp het niet.

Gosvāmī: Zulke fenomenen zijn alleen mogelijk door *Kṛṣṇa*'s *acintya-śakti*. Alle activiteiten binnen de rechtsgeldigheid van *acintya-śakti* liggen buiten het mentale bevattingsvermogen en buiten de empirische ratio. Die eeuwige verblijfplaats *Goloka* wordt in de *prakaṣa-līlā* binnen de wereld van de grof materiële elementen (*prapañca*) *Mathurā-dhāma* genoemd en precies dezelfde plaats wordt *Goloka* genoemd in *aprakaṣa-līlā*. *Kṛṣṇa*'s transcendentale spel is eeuwig en *Goloka* is eeuwigdurend manifest in de *nitya-jagat*. Degenen, die bekwaam zijn geworden om *darśana* van de zuivere, spirituele substantie te krijgen, zien *Goloka*. Dat niet alleen, ze kunnen zelfs *darśana* van *Goloka* krijgen in *Gokula* zelf.

De *jīva* echter met een materiële intelligentie kan geen *darśana* van Goloka krijgen. Zelfs al is Gokula hetzelfde als Goloka, *jīvas* met een wereldse intelligentie zien Gokula als een doorsnee plek van deze materiële wereld bestaande uit vijf grove elementen.

Vijaya: Wat is de kwalificatie om *darśana* van Goloka te krijgen?

Gosvāmī: Śrī Śukadeva Gosvāmī heeft gezegd,

*iti sañcintya bhagavān mahākāruniko vibhuḥ
darśayāmāsa svam lokam gopānām tamaśaḥ param
satyaṁ jñānam anantaṁ yad brahma-jyotiḥ sanātanam
yad dhi paśyanti munayo guṇāpāye samāhitāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.28.14-15)

Hoewel de *gopas* eeuwigdurend volmaakt zijn, dalen ze niettemin als assistenten in Kṛṣṇa's spel naar deze wereld af. De *sādhana-siddha-gopas* waren de volgelingen van deze *nitya-siddha-gopas*. De *sādhana-siddha-gopas* dachten, "Door onwetendheid identificeren de *jīvas* in deze wereld zich met hun materiële lichaam. Dus ze hunkeren door allerlei soorten verlangens te hebben en houden zich met uiteenlopende soorten werk bezig om aan hun verlangens tegemoet te komen. Het gevolg is, dat ze doelloos rondwalen en herhaaldelijk geboorten in hogere en lagere levenssoorten aanvaarden. Wij zijn ook met dezelfde activiteiten bezig."

Dit in overweging nemend stond de oneindig mededogende Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die onbevattelijke, majesteitelijke vermogens heeft, die *gopas darśana* toe van Zijn *parama-dhāma*, Goloka, die zich boven de verdichte duisternis van *māyā* bevindt. De variëteit in die *dhāma* is eeuwig, is absolute realiteit en vol onbegrensde, spiritueel spel. Die *dhāma* straalt eeuwigdurend licht van *brahma* uit en

wordt door massa's wijzen en *sādhakas* in trance voorbij de invloed van de drie *guṇas* geschouwd.

Bābā, je kunt zonder Kṛṣṇa's zegen geen *darśana* van Goloka krijgen. Kṛṣṇa gaf Zijn zegen aan de *vraja-vāsīs* en stond hen *darśana* van Goloka toe. Deze Goloka is de uitmuntende, transcendentale verblijfplaats boven de materiële natuur en zijn gevarieerdheid is de belichaming van eeuwige waarheid en oneindig, spiritueel spel en vermaak. Het spirituele licht van de *brahmajyoti* bestaat daar eeuwigdurend als de schitterende uitstraling (*prabhā*) van Zijn ledematen. Zodra de *sādhaka* vrij is van alle aardse verbindingen met de materie, kan hij *darśana* van die speciale *tattva* krijgen.

Vijaya: Kunnen alle bevrijde personen *darśana* van Goloka krijgen?

Gosvāmī: Zelfs onder miljoenen bevrijde zielen is een *bhakta* van Bhagavān uitermate zeldzaam. De *jīvas*, die in *brahma-dhāma* onder invloed van de beoefening van *aṣṭāṅga-yoga* en *brahmajñāna* bevrijd worden, genieten van de vergetelheid van het zelf. Zoals een mens in de staat van diepe slaap (*suṣupti*) volledig inactief blijft en ontdaan is van zijn vermogen om waar te nemen, te begrijpen, te verlangen enzovoort, zo zijn de *jīvas*, die *brahma-dhāma* bereiken, onbewust van hun eigen *ātmā*, dus ze blijven zich gedragen als levenloze klompen materie. Maar waarom spreken we eigenlijk over hen, zelfs *bhaktas* die in *aiśvarya* zijn verzonken, kunnen Goloka niet zien. *Bhaktas* met een gevoel van *aiśvarya* verlenen in overeenstemming met hun respectievelijke *bhāvas*

diensten aan een schatrijke vorm van de Heer in Vaiṣṇava. Zelfs iemand, die zich met *kṛṣṇa-bhajana* in *vraja-rasa* bezighoudt, kan alleen van Goloka *darśana* krijgen, indien hij zoveel geluk heeft, dat Kṛṣṇa hem genade geeft en hem van Māyā's eindeloze gebondenheid bevrijdt.

Vijaya: Welnu, indien alleen dit type bevrijde *bhaktas* Goloka kan zien, waarom is Goloka dan in *śāstras*, zoals *Śrī Brahma-saṁhitā*, *Hari-varṇā* en de *Padma-purāṇa* beschreven? Als Kṛṣṇa's genade alleen ter beschikking komt door *vraja-bhajana*, wat is dan de strekking van het vermelden van Goloka in die geschriften?

Gosvāmī: Die *vraja-rasika-bhaktas*, die Kṛṣṇa vanuit deze wereld van vijf grofstoffelijke elementen (*prapañca*) naar Goloka verheft, kunnen Goloka in zijn geheel aanschouwen. En verder kunnen *śuddhā-bhaktas* in *vraja-bhāva* tot op zekere hoogte Goloka ook zien. Er zijn twee soorten *bhaktas*, *sādhaka* en *siddha*. *Sādhakas* zijn niet gekwalificeerd om Goloka te zien. Er zijn ook twee soorten *siddha-bhaktas*, namelijk *vastu-siddha-bhaktas* en *svārūpa-siddha-bhaktas*. *Vastu-siddha-bhaktas* worden door Kṛṣṇa's genade rechtstreeks naar Goloka gebracht, terwijl *svārūpa-siddha-bhaktas* de *svārūpa* van Goloka zien, maar zich nog in de *prapañca* (het materiële bestaan) bevinden en niet rechtstreeks in Goloka. Door Kṛṣṇa's genade zijn hun *bhakti*-ogen zich in het proces geleidelijk aan het openen, dus in deze groep worden vele gradaties van bekwaamheid aangetroffen. Sommigen zien een beetje, sommigen zien meer en weer anderen zien nog meer.

Ze zien Goloka in de mate, waarin Kṛṣṇa hen genadig is. Zolang ze zich in het *sādhana*-stadium van *bhakti* bevinden, zal iedere *darśana*, die ze van Gokula krijgen, een spoor van *māyika-bhāva* bevatten. Nadat ze het stadium van *sādhana* voorbij zijn en het niveau van *bhāva* hebben bereikt, wordt hun *darśana* iets zuiverder en als ze in het stadium van *prema* belanden, beginnen ze *darśana* in zijn volle omvang te krijgen.

Vijaya: Prabhu, in welke opzichten zijn Goloka en Vraja van elkaar verschillend?

Gosvāmī: Alles, dat men in Vraja waarneemt, is aanwezig in Goloka, maar de aspecten doen zich iets verschillend voor vanwege verschillen in de *niṣṭhā* van de waarnemers. Er is in feite geen verschil tussen Goloka en Vṛndāvana; ze lijken verschillend in de ogen van verschillende waarnemers afhankelijk van hun uiteenlopende visies. Extreem onwetende mensen nemen alles in Vraja op een materiële manier waar. De kijk van een persoon in *rajo-guṇa* is iets gunstiger vergeleken met onwetenden en degenen, die zich in *sattva-guṇa* bevinden, krijgen *darśana* van *śuddhā-sattva* in overeenstemming met hun bekwaamheid om te schouwen. Ieders visie is verschillend in overeenstemming met hun *adhikāra*.

Vijaya: Prabhu, ik heb wat realisatie, maar wilt u zo goed zijn me een voorbeeld te geven om het onderwerp te verhelderen? Een materieel voorwerp kan niet dienen als compleet voorbeeld teneinde spirituele onderwerpen te illustreren, maar toch kan zelfs een gedeeltelijke aanwijzing tot een volledige realisatie aanleiding geven.

Gosvāmī: Dit is een zeer gecompliceerde kwestie. Het wordt ons verboden om onze vertrouwelijke realisaties aan anderen te openbaren. Als jij ook enige vertrouwelijke realisatie door Kṛṣṇa's genade hebt ontvangen, moet je deze altijd verborgen houden. Ik zal je dit onderwerp uitleggen, alleen voorzover voorgaande *ācāryas* het aan jou hebben onthuld en met Kṛṣṇa's genade zal je in staat worden gesteld de rest zelf te ontdekken. Waarneming in Goloka is zuiver spiritueel en er speelt niet het minste geringste van materiële perceptie in mee. Teneinde de *rasa* daar te voeden heeft de *cit-śakti* op allerlei plaatsen een scala aan *bhāva* gemanifesteerd en daaronder bevindt zich één spirituele conceptie, welke *abhimāna* heet. Bijvoorbeeld, Kṛṣṇa kent geen begin en geen geboorte in Goloka, maar om de *līlā* te ondersteunen, wordt in het spirituele bestaan *vātsalya-rasa* door de identificaties of zelfbeelden (*abhimāna*) van vaderschap en moederschap in de vormen van Nanda en Yaśodā verpersoonlijkt. En ik zeg het opnieuw, er bestaan wonderbaarlijke variëteiten van *śṛṅgāra-rasa*, zoals scheiding (*vipralambha*) en vereniging (*sambhoga*) in deze vormen van identificatie (*abhimāna*). Hoewel de werkelijke situatie in *parakīya-bhāva śuddhā-svakīya* is, zijn de zelfbeelden (*abhimāna*) in de vormen van minnares (*parakīya*) en minnaar (*upapati*) er eeuwigdurend in aanwezig.

Dit moet je zien! Al deze *abhimāna* zijn in Vraja volkomen overtuigend, want ze worden door het vermogen van *yogamāyā* in een uiterlijke vorm zichtbaar gemaakt. In Vraja bijvoorbeeld heeft Yaśodā barensweeën om Kṛṣṇa in haar kraamkamer geboren te

laten worden. Een ander voorbeeld zijn de *nitya-siddha-gopīs*, die een *parakīya-abhimāna* hebben, welke voortkomt uit hun huwelijk met echtgenoten, zoals Abhimanyu en Govardhana-gopa. Met andere woorden, alle *abhimāna* van Goloka zijn in Vraja in zeer tastbare vorm zichtbaar en ze worden door *yogamāyā* vanuit de buitengewoon subtiele, oorspronkelijke realiteit gerangschikt. In Vraja bestaat zelfs niet het geringste spoor van valse voorstelling en Vraja lijkt in alle opzichten op Goloka. Verschillen in het schouwen doen zich alleen voor naargelang de materiële belemmeringen van de waarnemer toenemen of afnemen.

Vijaya: Dient men dan door zorgvuldige afwegingen op de juiste aspecten van *aṣṭa-kālīya-līlā* te mediteren?

Gosvāmī: Nee, zo gaat dat niet. Iemand, die *darśana* van *vraja-līlā* heeft, dient zich *aṣṭa-kālīya-līlā* volgens zijn eigen realisatie in gedachten te houden. Door Kṛṣṇa's genade manifesteert de *līlā* zichzelf in het hart van de *sādhaka* onder invloed van de kracht van zijn *bhajana*. Het is niet nodig om pogingen te ondernemen en de *bhāvas* van de *līlā* op eigen kracht te verbeteren.

Vijaya: *Yadṛśī bhāvanā yasya siddhir bhavati tādṛśī*. Volgens deze logica correspondeert de perfectie, die je verkrijgt, exact met het type meditatie uitgevoerd in het stadium van *sādhana*, dus het lijkt erop, dat men gezuiverde, vlekkeloze meditatie op Goloka dient te verrichten.

Gosvāmī: Wat je zegt is juist. Alle waarnemingen in Vraja zijn zuivere realiteit en zelfs geen enkele is hieraan tegengesteld; anders zou er een fout bestaan. Perfectie treedt op, wanneer

sādhana zuiver wordt en hoe zuiverder je meditatie is gedurende de tijd van *sādhana*, hoe sneller je *siddhi* bereikt. Je dient je pogingen op die manier te ondernemen en hopen, dat je *sādhana* op schitterende wijze mag worden voltooid, maar desalniettemin ligt het buiten je vermogen om je eigen *sādhana* te zuiveren. Alleen Kṛṣṇa kan dit door Zijn *acintya-śakti* doen. Als je dit zelf tracht te bewerkstelligen, raak je verstrikt in de kaktusvelden van *jñāna*, maar als Kṛṣṇa je Zijn genade geeft, leidt deze niet tot een dergelijk mishandeld resultaat.

Vijaya: Ik ben vandaag gelukkig en fortuinlijk geworden. Ik wil nog één vraag stellen. Bestaat de woonplaats van de gemalinnen van Dvārakā alleen in Vaikuṅṭha, of ook in Goloka?

Gosvāmī: De eindeloze *ānanda* van de *cit-jagat* wordt in Vaikuṅṭha verkregen; er is geen hoger bereik dan Vaikuṅṭha. Daar bevinden zich steden, zoals Dvārakā, en de jongedames van die steden houden ieder residentie in hun eigen paleizen, waar ze diensten aan Kṛṣṇa verlenen. De enigen, die zich in de *madhura-rasa* van Goloka bevinden, zijn de *vraja-ramaṇīs*. Al het spel en vermaak, dat zich in Vraja afspeelt, bevindt zich ook in Goloka. Maar in *Gopāla-tāpanī Upaniṣad* wordt vermeld, dat Rukmiṇī is gesitueerd in *svakīya-rasa* in Mathurā Purī, dat zich in Goloka bevindt.

Vijaya: Prabhu, spelen alle activiteiten in Goloka zich in dezelfde volgorde af, zoals ik ze in Vraja schouw?

Gosvāmī: Ja, ze ontvouwen zich daar in dezelfde volgorde, maar zonder de tijdsindelingen gebaseerd op *māyika* concepties.

Niettemin hebben al dergelijke *māyika* concepties hun eigen supreme, zuiver spirituele oorsprongen, die ik echter niet kan uitleggen, want deze realisaties kun je alleen op kracht van je *bhajana* doorschouwen.

Vijaya: Het totaal van het materiële bestaan (*prapañca*) wordt volkomen teniet gedaan op het moment van de universele ineenstorting (*mahā-pralaya*). In welke zin blijft *vraja-līlā* dan eeuwigdurend aanwezig?

Gosvāmī: *Vraja-līlā* is eeuwig, zowel in het *prakāṣa* als in het *aprakāṣa* perspectief. De huidige waarneming (*sāmprata-pratīti*) van *vraja-līlā* bestaat eeuwigdurend in één van het onbegrensde aantal universa, die cyclisch als een wiel omwentelen. Een bepaalde *līlā*, die op dit moment in een bepaalde *brahmāṇḍa* aanwezig is, verschijnt het volgende moment in een andere *brahmāṇḍa*. Die bepaalde *līlā* is in de eerste *brahmāṇḍa* een *aprakāṣa-līlā*, maar is in de volgende *brahmāṇḍa* als *prakāṣa-līlā* aanwezig. Op deze manier zijn alle vormen van *prakāṣa-līlā* eeuwig. Zelfs in hun *aprakāṣa* stadium, zijn alle *līlā* eeuwigdurend aanwezig.

Vijaya: Als *prakāṣa-līlā* in alle *brahmāṇḍas* optreedt, bestaat *vraja-dhāma* dan ook in iedere *brahmāṇḍa*?

Gosvāmī: Ja. Goloka is een zelfmanifesterende realiteit, die in ieder universum als de plaats van *kṛṣṇa-līlā* aanwezig is. Goloka manifesteert zich tevens in het hart van alle *śuddhā-bhaktas*.

Gosvāmī: De *aprakāṣa-līlā* is eeuwigdurend in de *dhāma* aanwezig, die daar blijft om de *bhaktas*, die daar wonen, genade te geven.

De discussie van die dag liep ten einde. Op de terugweg naar zijn verblijfplaats mediteerde Vijaya Kumāra herhaaldelijk op zijn *sevā* in *aṣṭa-kālīya-līlā*.

ALDUS EINDIGT HET EENENDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "MADHURA-RASA: KṚṢṆA'S SVARŪPA, DE NĀYAKA EN
SVAKĪYA-NAYĪKAS"

Hoofdstuk 32

Madhura-Rasa: Parakīya-Nayikas

*H*ET WAS NACHT. VRAJANĀTHA HAD ZIJN *BHAJANA* voor die dag afgerond. Hij legde zijn *harināma-mālā* opzij en viel in slaap. Vijaya Kumāra had de *prasāda* eer aangedaan en lag op zijn bed, maar hij kon niet slapen, want hij lag diep na te denken. Aanvankelijk had hij het idee, dat Goloka en Gokula verschillende plaatsen waren. Nu echter was hij tot de slotsom gekomen, dat Goloka en Gokula niet-verschillend zijn. De bron van *parakīya-rasa* ligt in Goloka. Maar hoe kan Kṛṣṇa daar *upapati* (minnaar) zijn? Dit kon hij niet begrijpen.

"Als Kṛṣṇa de allerhoogste substantie is," dacht hij, "en *śakti* en *śaktimān* zijn niet-verschillend, hoe kan *śakti*, zelfs als *śakti* van *śaktimān* wordt gescheiden, dan *parodhā* (gehuwd met een andere *gopa* dan Kṛṣṇa) worden genoemd en hoe kan Kṛṣṇa dan *upapati* (minnaar) worden genoemd?"

Eerst dacht hij, "Morgen ga ik de vraag voorleggen aan Śrī Gurudeva, zodat mijn twijfel wordt opgelost," maar daarna dacht hij, "Het is niet gepast om Gurudeva nog meer vragen over Goloka te stellen. En toch moet de kwestie worden opgelost."

Terwijl hij zo lag te piekeren, viel hij in slaap. In zijn slaap droomde hij, dat hij in aanwezigheid van zijn Gurudeva was en om zijn twijfel op te lossen stelde hij dezelfde vraag, die hem vlak voordat hij in slaap viel had beziggehouden. Gurudeva antwoordde, "Bābā Vijaya, Kṛṣṇa is in alle activiteiten volkomen onafhankelijk en Zijn ongehinderde verlangens zijn niet afhankelijk van de wensen van anderen. Het is Zijn eeuwige wens, dat Zijn *aiśvarya* wordt verborgen en Zijn *mādhurya* wordt gemanifesteerd. Daartoe wijst hij Zijn *śakti* een afzonderlijk bestaan van Zichzelf toe. Het gevolg is, dat Zijn *parā-śakti* de vorm van miljoenen aantrekkelijke, jonge *gopīs* aanneemt, die allemaal pogingen doen Hem uiteenlopende diensten te bewijzen. Toch is Kṛṣṇa niet helemaal tevreden met de service van Zijn *śakti*, omdat zij wordt beïnvloed door de kennis van Zijn rijkdom en vermogens. Daarom voorziet Hij die beeldschone *gopīs* onder invloed van Zijn wonderbaarlijke *yogamāyā-śakti* van de *abhimāna* (zelfbeeld), dat ze tot afzonderlijke huishoudens behoren. Dat wil zeggen, dat ze zich onder invloed van die *śakti* (*yogamāyā*) als echtgenotes van anderen beschouwen en tegelijkertijd neemt Kṛṣṇa de relatie van hun *upapati* (minnaar) aan.

"Uit *lobha* (begeerte) naar *parakīya-rasa* transcendeert Kṛṣṇa Zijn *ātmārāma-dharma* (zelfgenoegzame natuur) en voert allerlei

wonderbaarlijke *līlā*, zoals *rāsa-līlā*, met die jonge *gopīs* uit, die impliciet geloven, dat ze met iemand anders zijn getrouwd. *Vaṁṣī* is Zijn *priyā-sakhī* (geliefde vriendin), met wie Hij deze activiteit tot stand brengt. Om te zorgen, dat Kṛṣṇa deze speciale hoogtepunten kan proeven, is de eeuwige *parakīya-bhāva* in Goloka gevestigd. Om die reden blijven alle speelbossen van Goloka en de plaatsen van Kṛṣṇa's liefdesspel, zoals Vṛndāvana, eeuwigdurend aanwezig. Alle *līlā-sthānas* (speelplaatsen) in Vraja – zoals de arena van de *rāsa*, de Yamunā en Giri-Govardhana – bevinden zich in Goloka en op die manier zijn daar de gevoelens van getrouwd te zijn (*dāmpatya-bhāva*) en trouw te zijn aan de echtgenoot (*svakīyatva-bhāva*) aanwezig. *Śuddhā-svakīyatma*, de zuivere, echtelijke liefde, heerst op schitterende wijze in Vaikuṅṭha. De kwaliteiten van *svakīya* en *parakīya* worden dus als onbevattelijk verschillend en niet-verschillend beschouwd.

"Kijk, dit onderwerp is zo verbluffend. In Goloka is *parakīya-bhāva* alleen als *abhimāna* (een idee) aanwezig. In Vraja lijkt het een affaire met iemand anders' vrouw te zijn, maar er is in feite geen sprake van overspel, want de jonge *gopīs* zijn Kṛṣṇa's eigen *śakti*. Kṛṣṇa is vanaf het begin der tijd reeds met hen verbonden; hun fundamentele eigenschap is dus eigenlijk volmaakte trouw aan hun echtgenoot (*svakīyatma*) en de kwaliteit gehuwd te zijn (*dāmpatya*). De *gopas*, zoals Abhimanyu, zijn in Goloka de speciale *avatāras* van hun respectievelijke ideeën. Ze worden echtgenoten om Kṛṣṇa's *līlā* te voeden en Hem op het platform van Vraja de leider van *vilāsa* (spel en vermaak) in het gevoel van *upapati* te

laten zijn. In Goloka, dat zich ver boven deze materiële wereld bevindt, wordt *rasa* alleen door deze conceptie gevoed. Binnen het materiële universum in Gokula manifesteren alle ideeën hun individuele bestaan en nemen onder invloed van *yogamāyā* lichamen aan om de ervaring van getrouwd te zijn te creëren en op basis daarvan de codes van het echtelijke leven te overschrijden. Dit wordt allemaal door de acties van *yogamāyā* tot stand gebracht."

Toen Vijaya Kumāra op deze wijze over de *svakīya* en *parakīya-tattvas* had gehoord, die in zijn droom door Gurudeva uiteen werden gezet, waren zijn twijfels opgelost. Goloka, dat zich buiten de wereld bevindt, is in feite dezelfde *bhauma* (aardse) Gokula – zijn overtuiging van dit feit werd standvastig en de allerhoogste, zegenrijke identiteit van *vraja-rasa* verrees in zijn hart. Op hetzelfde moment voelde hij een impliciet vertrouwen in de *nitya-aṣṭa-kālīya-līlā* van Vraja ontwaken. Hij stond de volgende ochtend vroeg op en dacht, "Śrī Gurudeva heeft me oneindig veel genade geschonken. Nu ga ik van hem over de componenten van *rasa* horen en dan krijg ik *niṣṭhā* voor *bhajana*."

Vijaya Kumāra deed de *prasāda* eer aan en kwam bij zijn Gurudeva op het afgesproken tijdstip binnen. Hij vergoot tranen van *prema* en bood zijn *praṇāma* aan. Gurudeva omhelsde hem liefdevol en zei, "Bābā, Kṛṣṇa heeft je met Zijn zuivere genade bevoorrecht. Ik ben dus door je eenvoudig te zien fortuinlijk geworden." Toen hij dit zei, maakte de krachtige invloed van *prema* zijn geest wankel.

Na een korte tijd, toen Gosvāmījī zijn externe waarneming weer hernam, bood Vijaya Kumāra zijn *sāṣṭāṅga-praṇāma* aan en zei, "Prabhu, ik ken Kṛṣṇa's genade niet; ik ken alleen uw genade. Ik heb nu de poging opgegeven om Goloka te realiseren. Ik voel me helemaal voldaan in de poging om realisatie van Vraja te krijgen. Ik wil de fascinerende variëteiten van *vraja-rasa* diepgaand begrijpen. Wilt u zo goed zijn me te vertellen, of de ongehuwde *gopīs*, die het gevoel in stand hielden, dat Kṛṣṇa hun echtgenoot was, *svakīya* genoemd kunnen worden, of niet?"

Gosvāmī: Die ongehuwde *gopīs* van Gokula waren op dat moment *svakīya* vanwege hun *niṣṭhā* voor het gevoel Kṛṣṇa als hun echtgenoot te benaderen, maar hun intrinsieke stemming is *parakīya*. Hoewel hun *svakīya*-stemming niet natuurlijk is, is hun *svakīya*-relatie in die bepaalde conditie van Gokula-*līlā* geperfectioneerd, omdat Kṛṣṇa hen als Zijn echtgenotes heeft aanvaard door middel van de *gandharva-vivāha-rīti* (het gebruik van de huwlijks-voltrekking door het uitwisselen van bloemenkransen).

Vijaya: Prabhu, in de loop der tijd ga ik vele vragen stellen, de een na de ander. Ik wil alle onderwerpen van *Śrī Ujjvala-nīlamanī* begrijpen in de volgorde, waarin ze zijn gepresenteerd. Eerst wil ik alles weten over *nāyaka* (helden). Er zijn vier typen *nāyaka*, namelijk *anukūla*, *dakṣiṇa*, *śaṭha* en *dhr̥ṣṭa*. Wilt u alstublieft de *anukūla* (gunstig gezinde) *nāyaka* beschrijven?

Gosvāmī: De *anukūla-nāyaka* is Hij, die het verlangen naar andere aantrekkelijke meisjes opgeeft wegens zijn extreme aantreking tot slechts één *nayikā* (heldin). De *bhāva* van Śrī

Rāmacandrajī voor Śrī Sītā-devī en van Śrī Kṛṣṇa voor Śrīmatī Rādhikājī is die van de *anukūla-nāyaka*.

Vijaya: Ik wil de identiteit weten van de diverse *bhāvas* – zoals *anukūla* – van de vier typen *nāyaka*, zoals *dhīrodātta*. Wilt u zo goed zijn de symptomen van de *dhīrodātta-anukūla-nāyaka* te beschrijven?

Gosvāmī: De *dhīrodātta-anukūla-nāyaka* is ernstig, bescheiden, vergevingsgezind, mededogend, doortastend, standvastig in zijn geloften, vrij van ijdelheid, bescheiden en zeer genadig. Toch geeft Hij al die kwaliteiten op omwille van Zijn *nayikā* en ontmoet haar in het geheim.

Vijaya: Vertelt u me alstublieft de symptomen van *dhīra-lalita-anukūla-nāyaka*.

Gosvāmī: De *dhīra-lalita-nāyaka* is van nature een kenner van *rasa*, altijd jeugdig, een gewiekst grappenmaker en vrij van zorgen. De *dhīra-lalita-anukūla-nāyaka* heeft al deze symptomen gecombineerd met het symptoom ononderbroken van plezier te genieten.

Vijaya: Wat is *dhīra-sānta-anukūla-nāyaka*?

Gosvāmī: De *dhīra-sānta-anukūla-nāyaka* is van nature sereen en tolerant, wijs en voorkomend.

Vijaya: Wilt u alstublieft de symptomen uitleggen van de *dhīroddhata-anukūla-nāyaka*?

Gosvāmī: Wanneer de *nāyaka*, die jaloers is, trots, misleidend, lichtontvlambaar en opschepperig, gunstig gestemd is, wordt Hij *dhīroddhata-anukūla-nāyaka* genoemd.

Vijaya: Wat is een *dakṣiṇa-nāyaka*?

Gosvāmī: Het woord *dakṣiṇa* betekent "simpel en eerlijk". Een *dakṣiṇa-nāyaka* is Hij, die het respect, het ontzag en de ondergeschikte liefde voor Zijn voorgaande geliefde niet opgeeft, zelfs wanneer Hij Zijn hart aan een andere *navīkā* geeft. Iemand, die jegens vele heldinnen gelijk gestemd is, wordt ook een *dakṣiṇa-nāyaka* genoemd.

Vijaya: Welke zijn de symptomen van een *śaṭha-nāyaka*?

Gosvāmī: Een *śaṭha-nāyaka* is charmant in de aanwezigheid van Zijn geliefde, maar Hij begaat in het geheim grote overtredingen door zich achter haar rug op een liefdeloze wijze te gedragen.

Vijaya: Welke zijn de karakteristieken van een *dhr̥ṣṭa-nāyaka*?

Gosvāmī: Een *dhr̥ṣṭa-nāyaka* is totaal onbevreesd en een expert in liegen, zelfs al kan iedereen duidelijk aanwijzingen zien van Zijn plezier in het gezelschap van een andere geliefde.

Vijaya: Prabhu, hoeveel verschillende typen *nāyaka* zijn er in totaal?

Gosvāmī: Wat ons betreft, is Kṛṣṇa de enige *nāyaka*. Er is geen andere behalve Hij. Die ene Kṛṣṇa is *pūrṇa* (perfect) in Dvārakā, *pūrṇatara* (perfecter) in Mathurā en *pūrṇatama* (meest perfect) in Vraja. In al deze drie plaatsen is Hij zowel *pati* (echtgenoot) als *upapati* (minnaar). Hij is dus (2x3=) 6 typen *nāyaka*. Verder, vanwege de vier categorieën, te beginnen met *dhīro-dāṭṭa*, belichaamt Hij (6x4=) 24 typen. Deze typen worden opnieuw verdeeld in *anukūla*, *dakṣiṇa*, *śaṭha* en *dhr̥ṣṭa*, dus er zijn (24x4=) 96 typen *nāyaka*. Nu moet je weten, dat er 24 typen *nāyaka* in *svakīya-rasa* zijn en ook 24 typen *nāyaka* in *parakīya-rasa*. In *vraja-līlā* is

svakīya-rasa een samengetrokken *bhāva* en *parakīya-rasa* overheerst. Dus de 24 typen *nāyaka* in *parakīya-rasa* zijn in Śrī Kṛṣṇa eeuwigdurend en in Vraja schitterend manifest. Hij wordt gezien als ieder type *nāyaka*, dat nodig is om iedere bepaalde partij in ieder aspect van een *līlā* te spelen.

Vijaya: Prabhu, ik heb de verscheidene kwaliteiten van *nāyaka* en *navīkā* gerealiseerd. Nu wil ik weten hoeveel typen assistenten (*sahāyaka*) de *nāyaka* heeft.

Gosvāmī: De *nāyaka* heeft vijf soorten assistenten, namelijk *ceṭa*, *viṭa*, *vidūṣaka*, *pīṭha-mardda* en *priya-narma-sakhā*. Ze zijn allemaal deskundig in het gebruik van grappige woordspelletjes; ze zijn altijd intens met *anurāga* (diepe liefde) aan Kṛṣṇa toegewijd; ze weten hoe ze zich naar gelegenheid en omstandigheid moeten gedragen; ze zijn deskundig; en ze zijn bekwaam in de kunst om de *gopīs* te vleien, wanneer ze boos worden, en in het geven van vertrouwelijk advies. Alle vijf typen assistenten hebben deze kwaliteiten.

Vijaya: Welke zijn de eigenschappen van de *ceṭa* assistenten?

Gosvāmī: Zij zijn deskundig in het ontdekken van allerlei zaken, ze voeren geheime missies uit en hun houding is enigszins stoer en arrogant. In Gokula voeren *sakhās*, zoals Bhaṅgura en Bhṛṅgara, de activiteiten van Kṛṣṇa's *ceṭa* uit.

Vijaya: Wie worden *viṭa* genoemd?

Gosvāmī: Kṛṣṇa's *viṭa*, zoals Kaḍāra en Bhāratī Bandha, zijn buitengewoon getalenteerd in activiteiten, zoals het aankleden en

decoreren van Kṛṣṇa. Ze zijn listig, bedreven in het converseren en experts in het manipuleren van anderen.

Vijaya: Wie zijn de *vidūṣakas*?

Gosvāmī: De *vidūṣakas* zijn dol op eten en bekvechten. Ze zijn er bedreven in om anderen met hun komische gebaren, woorden en uitdossingen aan het lachen te maken. Madhumaṅgala en *gopas*, zoals Vasanta, zijn de belangrijkste onder Kṛṣṇa's *vidūṣakas*.

Vijaya: Wie zijn in de categorie van *pīṭha-mardda*?

Gosvāmī: Śrīdāmā is Kṛṣṇa's *pīṭha-mardda*. Hoewel zijn kwaliteiten dezelfde zijn als van een *nāyaka*, voert hij alle activiteiten uit volgens de opdrachten van de *nāyaka*.

Vijaya: Welke zijn de symptomen van de *priya-narma-sakhās*?

Gosvāmī: Zij zijn bevoegd tot uitermate vertrouwelijke geheimen en hebben hun toevlucht genomen tot de *bhāvas* van de *sakhīs*. Subala en Arjuna zijn de belangrijkste onder Kṛṣṇa's *priya-narma-sakhās*. Zij zijn dus de besten van Kṛṣṇa's vrienden. Van deze vijf – *ceṭa*, *viṭa*, *vidūṣaka*, *pīṭha-mardda* en *priya-narma-sakhā* – zijn de *ceṭas* in *dāsyā-rasa*, de *pīṭha-marddas* zijn in *vīra-rasa*, en alle anderen zijn in *sakhya-rasa*. De *ceṭas* zijn dienaren (*kinkara*) en de andere vier zijn *sakhās*.

Vijaya: Zijn er geen vrouwelijke assistenten (*sahāyakās*)?

Gosvāmī: Ja, die zijn er en ze worden *dūtīs* (boodschappers) genoemd.

Vijaya: Hoeveel typen *dūtī* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten: *svayaṁ-dūtī* en *āpta-dūtī*. *Katākṣa* (de zijdelingse blik) en *vamśī-dhvani* (het geluid van Kṛṣṇa's fluit) zijn *svayaṁ-dūtīs*.

Vijaya: Ahā! Wie zijn de *āpta-dūtīs*?

Gosvāmī: Vīrā is vakkundig in het spreken van krachtige taal en Vṛndā is een expert in overtuigende vleierij. Ze zijn beiden Śrī Kṛṣṇa's *āpta-dūtīs*. De *svayaṁ-dūtīs* en *āpta-dūtīs* zijn bijzondere *dūtīs*. Behalve deze zijn er gewone boodschappers, zoals *linginī*, *daiva-jñā* en *śilpa-kāriṇī*. Ik zal ze later uitgebreid bespreken in de context van *nayikas* en *dūtīs*.

Vijaya: Ik heb de stemming en de attributen van Śrī Kṛṣṇa als *nāyaka* begrepen en ik heb ook gehoord, dat Śrī Kṛṣṇa *nitya-līlā* zowel in *pati* als in *upapati bhāva* uitvoert. Hij voert in Dvārakā Zijn spel uit in *pati-bhāva* en in *vraja-purī* in *upapati-bhāva*. Onze Kṛṣṇa is *upapati*, dus het is voor ons van essentieel belang om de *vraja-ramaṇīs*, de betoverende jonge *gopīs*, te kennen.

Gosvāmī: De meesten van de meisjes van Vraja, met wie Vrajendra-nandana Śyāmasundara zijn spel uitvoert, zijn in *parakīya-bhāva*, omdat *madhura-rasa* zonder *parakīya* niet tot ontwikkeling komt. De *rasa* van de charmante dames van Dvārakā-purī blijft door hun echtelijke relatie beperkt, terwijl de *rasa* van de vrouwelijke residenten van Vraja, die beschikken over die *śuddhā-kāma*, waaruit Kṛṣṇa het grootste geluk put, onbeperkt (*akuṇṭha*) is.

Vijaya: Wat is de strekking hiervan?

Gosvāmī: Śrī Rudra, die zeer goed op de hoogte is met het onderwerp *śṛṅgāra-rasa*, zegt, dat de allerbeste wapens van Kandar-

pa (Cupido) belemmeringen zijn, zoals de tegendraadse houding van vrouwen (*vāmatā*) en de extreme moeilijkheid om vrouwen te ontmoeten (*durlabhatā*) vanwege de restricties, die de samenleving oplegt. Cāṅakya Paṇḍita heeft gezegd, dat het hart van de *nāyaka* des te dieper gehecht raakt, wanneer Hem wordt verboden Zijn geliefde te ontmoeten en wanneer de lotusogige geliefde moeilijk is te bereiken. Kijk! Hoewel Kṛṣṇa *ātmārāma* is, manifesteerde Hij Zich op het moment van *rāsa-līlā* in evenveel *svarūpas* als er *gopīs* waren en voerde toen *līlā* met hen uit. Iedere *sādhaka* dient *rāsa-līlā* te volgen. De speciale instructie is hier, dat, indien de *sādhakas* het beste wensen, ze deze *rāsa-līlā* als een *bhakta* dienen binnen te gaan, maar dat ze Kṛṣṇa nooit mogen imiteren. Met andere woorden, ze dienen deze *līlā* alleen binnen te gaan door een volgeling van een *gopī* te worden en de stemming van *gopī-bhāva* aan te nemen.

Vijaya: Kunt u alstublieft het onderwerp *gopī-bhāva* uitgebreider uiteenzetten?

Gosvāmī: Nandanandana Kṛṣṇa, de zoon van Nanda Mahā-rāja, is een *gopa* en Hij speelt geen amoureuus spel met anderen dan de *gopīs*. De *sādhaka*, die bekwaam is voor *śṛṅgāra-rasa*, dient zich met *kṛṣṇa-bhajana* in dezelfde *bhāva* bezig te houden, waarmee de *gopīs* liefdevolle toegewijde dienst aan Śrī Kṛṣṇa verlenen. In de loop van zijn *bhajana* dient de *sādhaka* op zichzelf te mediteren in de vorm van een *vraja-gopī*. De *sādhaka* dient zichzelf te beschouwen als de dienstmaagd van een zeer gelukkige *vraja-vāsini* (vrouwelijke inwonster van Vraja) en dient onder haar leiding

diensten aan Rādhā-Kṛṣṇa te verlenen. Men kan *rasa* onmogelijk opwekken, tenzij men zich als *parodhā* beschouwt, dat betekent gehuwd te zijn met een andere *gopa* dan Kṛṣṇa. Het is deze *parodhā-abhimāna*, het zelfbeeld te zijn getrouwd met een andere *gopa* dan Kṛṣṇa, dat het specifieke *dharma* van de *vraja-gopīs* is. Śrī Rūpa Gosvāmī heeft geschreven,

māyā-kalita-tādṛk-śtrī-śīlanenānusūyibhiḥ
na jātu vrajadevīnām patibhiḥ saha saṅgamaḥ
 Śrī Ujvala-nīlamanī,
Kṛṣṇa vallabhā prakaraṇa (19)

De *vraja-devīs*, die onder invloed van *yogamāyā* van zichzelf denken, dat ze zijn getrouwd met andere *gopas* dan Kṛṣṇa, komen nooit in fysiek contact met hun *dharmika* gehuwde echtgenoten. Op het moment van de *gopīs' abhisāra* (afspraak met Kṛṣṇa) enzovoort zien de *gopas* in hun huis een vorm van een *gopī*, die exact overeenkomt met die van hun eigen vrouw. Deze vormen worden door *yogamāyā* gecreëerd, zodat de *gopas* bij zichzelf denken, "Mijn vrouw is mooi hier thuis," zodat ze nooit de gelegenheid hebben jaloers te zijn, of zich een vijand van Kṛṣṇa te voelen.

De *vraja-devīs* hadden nooit fysiek contact met hun wettig getrouwde echtgenoten, die allemaal door *yogamāyā* waren ontworpen. Iedere echtgenoot van de *vraja-gopīs* is slechts de manifestatie uit hun respectievelijke *bhāvas* in de *Goloka-līlā*. Hun huwelijk is dan ook niets anders dan een impliciete overtuiging gecreëerd door *yogamāyā*. De *gopīs* zijn in werkelijkheid niet met andere *gopas* getrouwd, maar de *abhimāna*, of het zelf-

beeld, met een andere *gopa* te zijn getrouwd is eeuwigdurend aanwezig. Indien dit niet het geval zou zijn, zou het voor de ongekende *parakīya-rasa* van nature onmogelijk zijn zich te manifesteren vanwege tegenstribbeling (*vāmatā*), ontoegankelijkheid (*durlabhatā*), belemmeringen, sociale restricties, angst, enzovoort. De *nayikā-bhāva* van *vraja-rasa* kan zonder deze conceptie niet worden bereikt. Lakṣmījī van Vaikuṅṭha is hiervan een voorbeeld.

Vijaya: Wat is de *bhāva* zichzelf als *paraḍhā* te kennen?

Gosvāmī: Een *gopī* denkt, "Ik ben een meisje, dat in het huis van een *vraja-gopa* werd geboren en toen ik opgroeide tot een jonge volwassene, werd ik uitgehuwlijkt aan een jonge *gopa*." Alleen door deze overtuiging wordt de intense hunkering om Kṛṣṇa intiem te ontmoeten pas krachtig. *Gopī-bhāva* is het aan jezelf toeschrijven (*āropa*) van het gevoel de vrouw van een *gopa* te zijn, die nog geen kind heeft gebaard.

Vijaya: Als de *sādhaka* een man is, hoe kan hij dan *gopī-bhāva* aan zichzelf toeschrijven?

Gosvāmī: De mensen beschouwen zichzelf een man, omdat ze onder invloed staan van de illusoire natuur, die wordt opgelegd door *māyā*. Behalve Kṛṣṇa's eeuwige, mannelijke metgezellen, is de zuivere, inherent spirituele natuur van alle anderen vrouwelijk. Er zijn werkelijk geen mannelijke en vrouwelijke eigenschappen in de spirituele structuur, maar de *sādhaka* kan de bekwaamheid van *vraja-vāsinī* bereiken, wanneer hij door *svabhāva* en een steevaste *abhimāna* daartoe wordt aangezet. Alleen degene, die *ruci* hebben

voor *madhura-rasa* zijn bekwaam om *vraja-vāsinīs* te worden. Als je *sādhana* uitvoert volgens je *ruci*, krijg je een geperfectioneerde staat, die exact overeenkomt met de aard van die *sādhana*.

Vijaya: Wat is de glorie een *gopī* te zijn, die met een andere *gopa* dan Kṛṣṇa is getrouwd?

Gosvāmī: De *vraja-gopīs*, die met een ander zijn getrouwd worden van nature schatkamers van superovervloedige schoonheid en buitengewoon krachtige, transcendente deugden, wanneer de intense hunkering om Kṛṣṇa intiem te ontmoeten in hun hart verschijnt. Ze worden tevens gedecoreerd met de voortreffelijke lieflijkheid van *prema*. De liefalligheid van hun *rasa* overtreft die van alle *śaktis* van Bhagavān, die worden aangevoerd door de geluksgodin, Lakṣmī.

Vijaya: Hoeveel soorten *vraja-sundarī* (schoonheden) zijn er?

Gosvāmī: Er zijn drie soorten: *sādhana-parā*, *devī* en *nitya-priyā*.

Vijaya: Zijn er ook verschillende typen *sādhana-parā-sundarī*?

Gosvāmī: Ja, er zijn twee soorten *sādhana-parā-sundarī*: *yauthikī* en *ayauthikī*.

Vijaya: Wie zijn de *yauthikī*?

Gosvāmī: De *yauthikī sundarīs* hebben in Vraja als groep geboorte genomen, nadat ze in de *sādhana* van *vraja-rasa* verzonken zijn geweest. Met andere woorden, ze zijn leden van een bepaalde groep. Er zijn twee soorten *yauthikī*: *muni-gaṇa* en *upaniṣad-gaṇa*.

Vijaya: Welke *munis* hebben in Vraja als *gopīs* geboorte genomen?

Gosvāmī: Sommige *munis* gaven hun verering aan Gopāla, maar waren niet in staat om *siddhi* (perfectie) te bereiken. Nadat ze *darśana* van Śrī Rāmacandra's schoonheid hadden gekregen, ondernamen ze in overeenstemming met hun gekoesterde verlangens verdere pogingen in *sādhana*. Ze accepteerden dus *gopī-bhāva* en namen geboorte als *gopīs*. *Padma-purāṇa* verwijst naar hen op deze manier en *Brhad-Vāmana-purāṇa* stelt, dat sommigen van hen perfectie bereikten bij het begin van de *rāsa-līlā*.

Vijaya: Hoe namen de *upaniṣads* een geboorte als *gopī* in Vraja?

Gosvāmī: De verpersoonlijkte *Mahā-Upaniṣads*, die begaafd waren met een uiterst verfijnd onderscheidingsvermogen, waren zeer onder de indruk, toen ze het grote geluk van de *gopīs* zagen en nadat ze met *śraddhā* zware boetedoening hadden ondergaan, kregen ze een geboorte als *gopī* in Vraja.

Vijaya: Wie zijn *ayauthikī*?

Gosvāmī: Er zijn twee typen *sundarīs*, die gevierd zijn onder de naam *ayauthikī*: oude (*prācīnā*) en nieuwe (*navīnā*). Ze zijn uitzonderlijk gehecht aan *gopī-bhāva* en voeren *sādhana* uit met een intense begeerte en een natuurlijke *anurāga*. Sommigen nemen individueel geboorte en anderen nemen geboorte op hetzelfde moment in groepjes van twee, drie of zelfs meer. De *prācīnā ayauthikī-gopīs* kregen lang geleden *sālokya* (vestiging op dezelfde planeet) samen met de *nitya-priyā gopīs*. De *navīnā-ayauthikī gopīs* komen naar Vraja door geboorte te nemen in de levensvorm van *devas*, mensen en andere wezens. Ze worden geleidelijk

prācīnā en kijken *sālokya* op dezelfde wijze, als ik hiervoor heb vermeld.

Vijaya: Ik heb het onderwerp van *sādhana-parā* begrepen. Wilt u nu zo goed zijn om over de *devīs* te vertellen?

Gosvāmī: Wanneer Kṛṣṇa door middel van zijn *amśa* onder de *devas* in Svarga afdalt, manifesteren de *amśas* van Zijn *nitya-kāntās* ook als *devīs* om Hem tevreden te stellen. Diezelfde *devīs* nemen geboorte in *kṛṣṇa-līlā* als de dochters van *gopas* en worden de *prāṇa-sakhīs* van de *nitya-priyā-gopīs*, van wie zij de *amśas* zijn – met andere woorden, van hun eigen *amśanīs*.

Vijaya: Prabhu, wanneer neemt Kṛṣṇa door Zijn *amśa* geboorte onder de *devas*?

Gosvāmī: Kṛṣṇa neemt met behulp van Zijn *svāmśa*-vorm als Vāmana geboorte via Aditi's baarmoeder en door middel van zijn *vibhinnāmśas* (afgescheiden expansies), wordt Hij de *devatās*. Śiva en Brahmā zijn niet via de baarmoeder van een biologische moeder geboren en hoewel ze niet behoren tot de categorie van gewone *jīvas*, die in geringe mate over vijftig kwaliteiten beschikken, zijn ze toch slechts *vibhinnāmśa*. Die vijftig kwaliteiten zijn in Brahmā en Śiva beslist in iets grotere mate aanwezig en beide heren hebben bovendien vijf kwaliteiten meer, die niet in gewone *jīvas* worden aangetroffen. Daarom worden deze twee de leiders van de *devatās* genoemd. Gaṇeśa en Sūrya bevinden zich om dezelfde reden in dezelfde categorie als Brahmā, maar alle andere *devas* worden als *jīvas* geclassificeerd. Alle *devatās* zijn Kṛṣṇa's *vibhinnāmśas* en hun echtgenotes (*devīs*) zijn de *vibhinnāmśas*

van *cit-śakti*. Vlakvoor Kṛṣṇa's verschijning droeg Brahmā hen op een geboorte te nemen om Kṛṣṇa een plezier te doen en in antwoord op zijn oproep namen sommigen geboorte in Vraja en anderen in Dvārakā in overeenstemming met hun verschillende smaken en *sādhana*. De *devīs*, die geboorte nemen in Vraja wegens hun intense begeerte naar Kṛṣṇa, zijn de *prāṇa-sakhīs* van de *nitya-priyā-gopīs*.

Vijaya: Prabhu, de *upaniṣads* kregen een geboorte als *gopī*, maar kunt u me alstublieft vertellen of er ook andere, vooraanstaande *devīs* van de *vedas* een geboorte in Vraja aanvaardden?

Gosvāmī: Er staat in de *sṛṣṭi-khaṇḍa* van *Padma-purāna*, dat Gāyatrī, die Veda-mātā is, de moeder der *vedas*, ook een geboorte als *gopī* nam en Kṛṣṇa's associatie kreeg. Sinds die tijd nam ze de vorm aan van *kāma-gāyatrī*.

Vijaya: Maar is *kāma-gāyatrī* niet zonder begin (*anādi*)?

Gosvāmī: *Kāma-gāyatrī* is zeker *anādi* en deze *anādi-gāyatrī* manifesteerde zich eerst in de vorm van Veda-mātā. Later, onder invloed van *sādhana* en nadat ze het grote geluk van vele *upaniṣads* zag, nam ze een geboorte in Vraja samen met de *Gopāla-upaniṣad*. Hoewel de vorm van *kāma-gāyatrī* eeuwig is, existeert ze schitterend in een eeuwige en afzonderlijke vorm als Veda-mātā Gāyatrī.

Vijaya: Al diegenen, zoals de *upaniṣads*, die geboorte in Vraja namen, hadden de *abhimāna* een dochter van een *gopa* te zijn en ze accepteerden Kṛṣṇa als hun eigen echtgenoot met het idee, dat Hij een *gopa-nāyaka* was. Kṛṣṇa werd toen hun echtgenoot door

middel van het gebruik van *gandharva-vivāha*. Tot zover heb ik het begrepen. Kṛṣṇa's eeuwig geliefde gemalinnen echter zijn sinds onheuglijke tijden Zijn metgezellen, maar is Kṛṣṇa's relatie als *upapati* met hen dan slechts een truc van *māyā*?

Gosvāmī: Het is beslist een creatieve uitingsvorm van *māyā*, maar niet van *jaḍa-māyā*, de illusoire energie, die in de materiële wereld tentoon wordt gespreid. *Jaḍa-māyā* kan *kṛṣṇa-līlā* nimmer bereiken. Hoewel *vraja-līlā* zich binnen de materiële wereld bevindt, ligt hij volkomen buiten de rechtsgeldigheid van *jaḍa-māyā*. Een andere naam voor *cit-śakti* is *yogamāyā* en in *kṛṣṇa-līlā* handelt diezelfde *yogamāyā* op een dusdanige manier, dat iemand, die onder invloed staat van *jaḍa-māyā*, diezelfde *kṛṣṇa-līlā* in een externe verschijningsvorm ziet. *Yogamāyā* brengt met iedere *nitya-priyā* de *parodhā-abhimāna* van Goloka naar Vraja over en geeft die *abhimāna*-vorm dan een afzonderlijke, individuele existentie. Door vervolgens de huwelijken tussen de *nitya-priyā-gopīs* en die afzonderlijke bestaansvormen² te arrangeren maakt ze Kṛṣṇa de *upapati*.

De alwetende *puruṣa* en de alwetende *śaktis*, die in hun respectievelijke *rasa* zijn verzonken, aanvaarden deze *bhāvas*. Dit is een indicatie voor de superieuriteit van *rasa* en de superexcellentie van de geheel onafhankelijke *icchā-śakti*. Zulke uitmuntendheid bestaat niet in Vaikuṅṭha en Dvārakā. Wanneer de *prāṇa-sakhīs* samen

² Alle *abhimānas* van Goloka, zoals *Abhimanyu*, zijn in tastbare vorm in Vraja manifest.

met de *nitya-priyā gopīs sālōkya* krijgen, wordt hun aan restricties gehouden *patī-bhāva* breder en omvat *upapati-bhāva*. Dit is hun hoogst bereikbare voltooiing.

Vijaya: Deze *siddhānta* is heel exceptioneel. Mijn hart voelt als vernieuwd aan. Wilt u me nu alstublieft alles uitleggen over de *nitya-priyā gopīs*?

Gosvāmī: Śrī Gauracandra had zulke esoterische principes niet door mijn mond kunnen openbaren, als er niet zo'n gekwalificeerde toehoorder was geweest als jij, goed persoon. Kijk eens hier, Śrī Jīva Gosvāmī, die alwetend (*sarva-jñā*) is, heeft zich op diverse plaatsen op een zeer vertrouwelijke manier over dit onderwerp beraden, hetgeen je kunt begrijpen door zijn commentaren en literatuur te lezen, zoals *Kṛṣṇa-sandarbha*. Śrī Jīva Gosvāmī was altijd bevreesd, dat ongekwalificeerde personen later zouden kunnen onderduiken in een gecorrumpeerde vorm van *dharma*, indien ze zich tegoed zouden doen aan deze zeer esoterische principes. In die tijd was Śrī Jīva Gosvāmī bezorgd over alle fouten, zoals *rasābhāsa* en de verminking van *rasa*, die we tegenwoordig in zogenaamde Vaiṣṇava's aantreffen. Ondanks dat hij zo voorzichtig was, heeft hij deze tegenspoed niet kunnen voorkomen. Je mag over deze *siddhānta* dus niet spreken in aanwezigheid van anderen, behalve degenen, die gekwalificeerd zijn om dit te ontvangen. Nu ga ik de *nitya-priyā gopīs* beschrijven.

Vijaya: Wie zijn de *nitya-priyā gopīs*? Hoewel ik in het verleden vele *śāstras* heb bestudeerd, is mijn enige wens deze nectar te drinken uit de lotusmond van Śrī Gurudeva.

Gosvāmī: Evenals Kṛṣṇa zijn de *nitya-priyā gopīs* in Vraja de rustplaats van alle kwaliteiten, zoals schoonheid en vernuft. Rādhā en Candrāvalī zijn de belangrijkste onder hen. Er wordt in de *Brahma-saṁhitā* (5.37) naar hen verwezen.

*ānanda-cinmaya-rasa-pratibhāvitābhis
tābhir ya eva nija-rūpatayā kalābhiḥ
goloka eva nivasaty akhilātma-bhūto
govindam ādi-puruṣam tam ahaṁ bhajāmi*

Wanneer de *ānanda-aṁśa* van de *sac-cid-ānanda-para-tattva* de *cid-aṁśa* stimuleert, die vervolgens door de afzonderlijk manifeste *hlādinī pratibhā* (schittering) wordt geënthousiasmeerd, worden Śrīmatī Rādhikā samen met Haar *sakhīs*, die allemaal extensies van Haar spirituele vorm zijn, manifest. Ik voer *bhājana* uit van die Govinda, de allerhoogste, oorspronkelijke Ziel der zielen. In Golokadhāma resideert Hij eeuwigdurend met die meisjes, die allemaal beschikken over de vierenzestig kunstvormen.

De *nitya-priyā gopīs* zijn door Brahmā genoemd in deze uitspraak, die de essentie van alle *vedas* is. Ze zijn *nitya*, wat betekent, dat ze een manifestatie zijn van *cit-śakti*, en staan daarom buiten de dimensies van tijd en plaats – dit is waarheid. Aldaar is de *nitya-līlā* een uitdrukking van de vierenzestig kunstvormen: *kalābhiḥ svāṁśa-rūpābhiḥ śaktibhiḥ*. Hoewel er door de *ācāryas* in andere commentaren op *Bhrama-saṁhitā* verschillende betekenissen zijn gegeven, heb ik hier het uiterst confidentiële commentaar van Śrī Svarūpa Dāmodara Gosvāmī uit-

gelegd. Deze geheime schat ligt verborgen in de gewelven van het hart van Śrī Rūpa-Sanātana en Śrī Jīva Gosvāmī's.

Vijaya: Ik ben intens begerig om de diverse namen van de *nitya-priyā gopīs* te horen.

Gosvāmī: *Śāstras*, zoals de *Skanda-purāṇa* en *Prahlāda-saṁhitā*, hebben namen genoemd, zoals Rādhā, Candrāvalī, Viśākha, Lalitā, Śyāmā, Padmā, Śaibyā, Bhadrīkā, Tārā, Vicitrā, Gopālī, Dhaniṣṭhā en Pālī. Een andere naam van Candrāvalī is Somātā, en Śrīmatī Rādhikā wordt ook Gāndharvā genoemd. *Vraja-gopīs*, zoals Khañjanākṣī, Manoramā, Maṅgalā, Vimalā, Līlā, Kṛṣṇā, Śārī, Viśārādā, Tārāvalī, Cakorākṣī, Śaṅkarī en Kumkumā zijn in deze wereld ook befaamd.

Vijaya: Wat is hun onderlinge relatie?

Gosvāmī: Deze *gopīs* zijn *yūtheśvarīs* (groepleidsters). Er zijn niet één of twee groepen, maar honderden en in iedere groep zitten duizenden prachtige, individuele *gopīs*. Alle bovengenoemde *gopīs*, van Śrīmatī Rādhikā tot Kumkumā, zijn *yūtheśvarīs*. Viśākhā, Lalitā, Padmā en Śaibyā zijn in de *śāstras* uitgebreider beschreven dan de anderen. Van deze *yūtheśvarīs* worden de acht *gopīs* te beginnen met Rādhā *pradhānā* genoemd, omdat ze het meest fortuinlijk zijn.

Vijaya: Viśākhā, Lalitā, Padmā en Śaibyā zijn *pradhānā gopīs* en ze zijn in het bijzonder deskundig in het voeren van Kṛṣṇa's spel en vermaak. Waarom worden ze niet geaccepteerd als onderscheiden *yūtheśvarīs*?

Gosvāmī: Ze zijn dermate gekwalificeerd, dat, hoewel het juist zou zijn hen *yūtheśvarī* te noemen, Lalitā en Viśākhā zo betoverd blijven door de allerhoogste, zegenrijke *bhāva* van Śrīmatī Rādhikā, dat ze zich geen onafhankelijke *yūtheśvarī* willen noemen. Sommigen van hen volgen in de voetsporen van Śrīmatī Rādhikā en anderen in die van Candrāvālī.

Vijaya: Ik heb gehoord, dat Lalitā een *gaṇa* (subgroep) heeft. Wat is dat voor een groep?

Gosvāmī: Śrīmatī Rādhājī is prominent onder alle *yūtheś-varīs*. Sommige *gopīs* in Haar afhankelijke *yūthas* worden door de speciale *bhāva* van Śrī Lalitājī aangetrokken en noemen zich Lalitā *gaṇa*. Andere *gopīs* verwijzen naar zichzelf als Viśākhā *gaṇa*, enzovoort. De *aṣṭa-sakhīs* aangevoerd door Lalitā en Viśākhā zijn de heldinnen van Śrīmatī Rādhikā's verschillende *gaṇas*. Als je heel veel geluk hebt, kun je de kwalificatie bemachtigen om de *gaṇa* van Śrīmatī Lalitā binnen te gaan.

Vijaya: In welke *śāstras* kunnen de namen van deze *gopīs* worden aangetroffen?

Gosvāmī: Hun namen worden genoemd in *śāstras*, zoals *Padma-purāṇa*, *Skanda-purāṇa* en de *Uttara khaṇḍa* van *Bhaviṣya-purāṇa*. Er worden ook een aantal namen genoemd in *Sātvata-tantra*.

Vijaya: *Śrīmad-Bhāgavatam* is in het totale universum het kroonjuweel van alle *śāstras*, dus het zou een groot plezier betekenen, als deze namen daar ook werden vermeld.

Gosvāmī: *Śrīmad-Bhāgavatam* is een *tattva-śāstra*, maar is tevens een zee van *rasa*. Vanuit het gezichtspunt van de *rasika-bhaktas* staat *Śrīmad-Bhāgavatam* vol met zorgvuldige afwegingen van *rasa-tattva*, alsof een hele oceaan in een enkele waterkruik is gegoten. Śrī Rādhā's naam en de *bhāvas* en identiteiten van alle *gopīs* worden daar op een uiterst betrouwelijk wijze beschreven. Als je diep nadenkt over de *ślokas* van het Tiende Canto, kun je daar alles vinden. Śrī Śukadeva Gosvāmī heeft dit onderwerp op een betrouwbare manier beschreven om ongekwalficeerde lieden op een afstand te houden. Vijaya, wat zou het gevolg zijn, als we heilige *mālās* om te chanten en uitdrukkelijke beschrijvingen aan jan en alleman zouden geven? De lezer kan de betrouwbare onderwerpen alleen begrijpen, voor zover de ontwikkeling van zijn begripsvermogen dat toelaat. Vandaar, dat de kwaliteit van een ware *paṇḍita* is deze onderwerpen op een versleutelde manier te openbaren, omdat ze niet geschikt zijn om in aanwezigheid van iedereen te onthullen. Alleen gekwalficeerde mensen begrijpen ze, voor zover hun *adhikāra* het hen toestaat. Er bestaat geen kennis van de wezenlijke *vastu* zonder de *śrī-guru-paramparā*. Je kunt wel op andere manieren kennis vergaren, maar dat heeft geen enkel effect. Je kunt alleen bij de volledige *rasa* van *Śrīmad-Bhāgavatam* komen, nadat je *Ujjvala-nīlamanī* diepgaand hebt begrepen.

Op dat moment was na een lange zitting van vraag en antwoord de *iṣṭagoṣṭhi* voor die dag voltooid. Vijaya keerde naar zijn residentie terug en mediteerde onophoudelijk op de onderwerpen, waar-

over hij had horen vertellen. Omdat alle *vicāra* (overwegingen) in relatie tot *nāyaka* en *naīkā* in het veld van zijn hart ontwaakte, raakte hij verzonken in *paramānanda* en naarmate hij zich de gesprekken over *varṁśī* en *svayam-dūtī* herinnerde, vloeide er een dikke stroom tranen uit zijn ogen. Op dat moment verscheen het spel, dat hij de vorige nacht in het bos op weg naar Sundarācala had gezien, in levende lijve op het scherm van zijn hart.

ALDUS EINDIGT HET TWEEËNDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "MADHURA-RASA: PARAKTYA-NAYĪKĀS"

H o o f d s t u k 3 3

Madhura-Rasa: Śrī Rādhā's Svarūpa, vijf typen Sakhīs en Koeriers

P EEN DAG NAMEN VIJAYA KUMĀRA EN VRAJANĀtha een bad in Indradyumna Sarovara en voordat ze naar hun verblijfplaats terugkeerden, gingen ze samen de *prasāda* hun eer betuigen. Vrajanātha ging daarna *darśana* nemen van de *samādhī* van Śrī Haridāsa Ṭhākura, terwijl Vijaya Kumāra zich vervoegde aan de lotusvoeten van zijn Gurudeva in de Śrī Rādhā-Kānta Maṭha. Toen hij voelde, dat dit een geschikt moment was, legde hij enkele vragen over Śrīmatī Rādhikā voor, "Prabhu, Śrī Vṛṣabhānu-nandinī is alles voor ons en Ze is onze enige levensadem. Ik kan mijn gevoel niet tot uitdrukking brengen. Ik weet niet, waarom mijn hart smelt, wanneer ik alleen maar de naam van Śrī Rādhikā hoor. Hoewel Śrī Kṛṣṇa onze enige toevlucht is, wil ik alleen de speelse avonturen proeven, die Hij met

Śrī Rādhikā beleeft. Mijn geest wil geen *kṛṣṇa-kathā* horen, welke geen melding maakt van de naam van Śrīmatī Rādhikā, of Haar spel niet bespreekt. Wat kan ik nog meer zeggen? Ik ben op dit moment helemaal niet blij mezelf als Vijaya Kumāra Bhaṭṭacārya voor te stellen. Maar ik ben in de wolken, als ik mezelf Śrī Rādhikā's *pālya-dāsī* mag noemen. Wat ook opvalt is, dat ik geen zin heb om over *vraja-līlā-kathā* te spreken met degenen, die *kṛṣṇa-bahirmukha* (onwillig Kṛṣṇa te dienen) zijn. Ik wil opstaan en uit het gezelschap weglopen, waar degenen, die niet *rasika* zijn, de glorie van Śrī Rādhā-Kṛṣṇa beschrijven."

Gosvāmī: Je bent fortuinlijk! Zolang je niet volkomen bent overtuigd een *vraja-ramaṇī* te zijn, ben je niet gekwalificeerd om de beschrijvingen over Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa's *līlā-vilāsa* binnen te treden. Om niet te spreken over degenen in een mannelijke vorm, want zelfs een *devī* is niet geschikt voor Rādhā-Kṛṣṇa *kathā*.

Ik heb Kṛṣṇa's geliefde gezellinnen reeds met jou besproken. Rādhā en Candrāvalī zijn de belangrijkste onder hen en beiden beschikken over miljoenen *yūthas* met andere, adolescente *gopīs*. Op het moment van de *mahā-rāsa* namen honderden miljoenen liefvallige, jonge *gopīs* deel aan de *rāsa-maṇḍala* om zijn schoonheid te vergroten.

Vijaya: Prabhu, laat Candrāvalī haar miljoenen *yūthas* hebben, maar toont u mij alstublieft uw genade en vertelt u me over de glorie van Śrīmatī Rādhikā, opdat mijn besmette oren worden gezuiverd en met *rasa* worden gevuld. Ik heb mijn toevlucht volkomen bij u genomen.

Gosvāmī: Ahā Vijaya, van Rādhā en Candrāvalī is Śrī Rādhājī *mahābhāva-svarūpa* (de volkomen belichaming van de allerhoogste liefde) en daarom overtreft Ze Candrāvalī in alle kwaliteiten en alle aangelegenheden. Kijk, in de *Tāpanī śruti* wordt Ze Gāndharvā genoemd. In de *Rk-pariśiṣṭa* (aanvulling op de *Rg-veda*) staat een beschrijving van de immense schittering van Mādhava, als Hij Zich ophoudt met Rādhā. In de *Padma-purāṇa* heeft Nāradaḥ ook gezegd, "Zoals Śrīmatī Rādhikā de grootste geliefde is van Kṛṣṇa, zo is Haar *kuṇḍa* bij Kṛṣṇa evenzeer geliefd." Wat is deze *rādhā-tattva* een ongekende en verbluffende *tattva* ! Van alle verschillende *śaktis* van Bhagavān wordt de allergrootste *śakti*, de *mahā-śakti*, "*hlādinī*" genoemd. Rādhikā is *mahābhāva-svarūpa*, de belichaming van de geconcentreerde essentie van die *hlādinī*.

Vijaya: Wat een buitengewone *tattva* ! Wilt u nu alstublieft Śrī Rādhā's *svarūpa* beschrijven?

Gosvāmī: Śrīmatī Rādhā is in alle opzichten de mooiste van alle geliefde gezellinnen (*suṣṭhu-kāntā-svarūpa*) van Śrī Kṛṣṇa en Ze is met zestien *śṛṅgāra* (decoraties) en twaalf *ābharaṇa* (ornamenten) getooid.

Vijaya: Wat betekent *suṣṭhu-kāntā-svarūpa*?

Gosvāmī: Śrī Rādhā's *svarūpa* is zo prachtig, dat Ze geen decoratieve versierselen nodig heeft. Haar ongeëvenaarde bekoorlijkheid wordt nog vergroot door Haar haar, een massa elegante krullen, door Haar lotusgezichtje, door Haar grote, rusteloze ogen en door Haar prachtige borsten. De uitzonderlijke schoonheid van Haar *svarūpa* neemt nog eens vele malen toe door Haar ranke

taille, door Haar beide fijne schouders, die ietsje aflopen, en door Haar handjes als lotusknoppen, die nog worden verfraaid door de juwelen van Haar nagels. In alle drie werelden bestaat er geen schoonheid, die evenredig is aan die van Haar.

Vijaya: Welke zijn de zestien *śṛṅgāras* ?

Gosvāmī: Haar zestien *śṛṅgāras* zijn Haar bad, de glinstering van het juweel, dat Haar neusvleugel siert, Haar blauwe *saris*, de ceintuur om Haar middel, Haar vlecht, Haar oorbellen, de sandalhoutpasta op Haar ledematen, de schikking van de bloemen in Haar haar, Haar bloemenkrans, de *līlā-kamala* (speellotus) in Haar hand, de *tāmbūla* in Haar mond, de stip *kasturī* op Haar kin, de *kājala* rond Haar ogen, de tekeningen van *mṛgamada* (muskus) op Haar roze wangen, de rode *lac* op Haar voeten en de *tilaka* op Haar voorhoofd. Śrīmatī Rādhikā wordt altijd door deze vormen van decoraties getooid.

Vijaya: Welke zijn de twaalf *ābharaṇas*?

Gosvāmī: De twaalf *ābharaṇas*, die de ledematen van Śrī Rādhā decoreren, zijn de buitengewoon schitterende juwelendiadeem op Haar hoofd, Haar gouden oorbellen, de gouden gordel op Haar heupen, de gouden halsketting, de *vallī* en gouden *śalākā* boven Haar oren, de armbanden om Haar polsen, de ornamenten om Haar hals, de ringen aan Haar vingers, Haar parelsnoer, de banden op Haar bovenarmen, de met juwelen ingelegde enkelbellen aan Haar voeten en de ringen aan Haar tenen.

Vijaya: Richt u alstublieft uw mededogen op mij door de belangrijkste kwaliteiten van Śrī Rādhā te beschrijven.

Gosvāmī: Evenals Śrī Kṛṣṇa heeft ook Śrīmatī Rādhā ontelbaar veel kwaliteiten, waarvan er vijfentwintig de belangrijkste zijn.

1. Ze is bekoorlijk (*madhura*), dat betekent, dat Ze een onvergelijkbaar mooie verschijning is.
2. Ze is altijd nieuw en jeugdig.
3. Haar ogen zijn rusteloos en hebben de neiging zijdelingse blikken te werpen.
4. Ze heeft een stralende, vriendelijke en lieve glimlach.
5. Ze heeft prachtige lijnen, die op alle heil wijzen.
6. Ze maakt Kṛṣṇa gek met de geur van Haar lichaam en ledematen.
7. Ze is een expert op het gebied van de muzikale kunsten.
8. Ze spreekt innemend.
9. Ze is een expert in het maken van grapjes.
10. Ze is zeer beleefd en bescheiden.
11. Ze is genadevol.
12. Ze is listig.
13. Ze is een expert op het gebied van alle plichten.
14. Ze is verlegen.
15. Ze is altijd standvastig op het pad van het juiste gedrag.
16. Ze is geduldig.
17. Ze is ernstig, zodat het erg moeilijk is om te weten, wat in Haar hoofd omgaat.
18. Ze is dol op het plezier van het spel en vermaak.
19. Ze begeert hevig het manifesteren van de allerhoogste uitmuntendheid van *mahābhāva*.

20. Zodra de inwoners van Gokula Haar zien, loopt onmiddellijk hun hart over van *prema*.
21. Haar faam doordringt het hele universum.
22. Ze is voor Haar autoriteiten (*guru-jana*) het object van genegenheid.
23. Ze wordt beheerst door de intensieve liefde (*praṇaya*) van Haar *sakhīs*.
24. Ze is de belangrijkste van Kṛṣṇa's *sakhīs*.
25. Keśava blijft altijd onderworpen aan Haar orders.

Vijaya: Ik wil graag in detail weten, welke de elegante lijnen zijn, die op Haar immens grote geluk wijzen.

Gosvāmī: Volgens de *Varāha-saṁhitā*, *Jyotiṣa-śāstra*, *Kāśī-khaṇḍa* en de *purāṇas*, zoals de *Matsya-purāṇa* en de *Garuḍa-purāṇa* zijn dit de heilzame tekens op Haar linker voet, (1) er staat een gerstekorrel aan de basis van Haar grote teen, (2) daaronder staat een *cakra*, (3) onder de middelste teen staat een lotusbloem, (4) onder de lotus staat een vaandel en (5) een vlag, (6) er slingert een lijn vanaf het midden van haar voetzool naar de rechter zijde van de middelste teen, (7) onder Haar kleine teen staat een olifantendrijfstok.

Op Haar rechter voet staan de volgende tekens, (1) aan de basis van Haar grote teen staat een schelphoorn, (2) op Haar hiel staat een vis, (3) onder Haar kleine teen staat een altaar, (4) boven de vis staat een triomfwagen, (5) een berg, (6) een ooring, (7) een knots, en (8) het teken van een *śakti*.

Op Haar linker hand staan (1) een levenslijn, die wijst op een lang leven, van het punt waar de wijsvinger en de middelvinger samenkomen tot onder de pink, (2) een andere lijn, die begint onder de levenslijn en naar het punt loopt, waar de wijsvinger en de duim samenkomen, (3) een gekromde lijn onder de duim vanaf de pols naar de ruimte tussen de duim en de wijsvinger en die uitkomt op de middenlijn, (4-8) op de punt van Haar duim en op al Haar vingers staat een *cakra*. De drie lijnen en de vijf *cakras* zijn bij elkaar acht tekens. (9) Onder de ringvinger staat een olifant, (10) onder de levenslijn staat een paard, (11) onder de middenlijn staat en stier, (12) onder de pink staat een olifantendrijfstok, (13) een waaier, (14) een *śrī*-boom, (15) een overwinningszuil, (16) een pijl, (17) een speer en (18) een krans.

Op de rechter hand staan, evenals op de linker hand, drie lijnen te beginnen met de levenslijn. Bovendien staat er een schelphoorn op de punt van Haar duim en op al Haar vingers. Deze vormen samen acht tekens. (9) Onder de wijsvinger staat een *camara*, (10) onder de pink staat een olifantendrijfstok, (11) een paleis, (12) een *dundubhi*-trommel, (13) een bliksemstraal, (14) twee ossenwagens, (15) de boog van een boogschutter, (16) een zwaard en (17) een waterkruike.

Aangezien er zeven tekens staan onder de linker voet, acht onder de rechter, achttien op de linker hand en zeventien op de rechter, heeft Ze bij elkaar vijftig heilzame tekens, die wijzen op de allergrootste voorspoed.

Vijaya: Zijn deze symptomen niet in anderen mogelijk?

Gosvāmī: Deze kwaliteiten zijn in de *jīvas* in zeer geringe mate aanwezig en in iets grotere mate in de *devīs*, maar ze zijn allemaal ten volle manifest in Śrī Rādhikā. Alle kwaliteiten van Śrī Rādhikā zijn *aprākṛta* (transcendentaal), want deze kwaliteiten zijn bij niemand in de gewone wereld in een zuivere en volkomen mate aanwezig, zelfs niet in godinnen, zoals Gaurī.

Vijaya: *Ahā* ! Śrīmatī Rādhikā's deugden zijn onbevattelijk. Je kunt ze alleen door Haar genade realiseren.

Gosvāmī: Hoe moet ik Haar voortreffelijkheid uitdrukken? Wat kun je vergelijken met de schoonheid en kwaliteiten, die zelfs Kṛṣṇa voortdurend in de war brengen?

Vijaya: Prabhu, wilt u alstublieft Śrīmatī Rādhikā's *sakhīs* beschrijven?

Gosvāmī: Śrīmatī Rādhikā's *yūtha* is de beste van allemaal. Iedere jonge *gopī* in die groep is getooid met alle transcendente deugden. Ze trekken zelfs Kṛṣṇa aan met hun kwaliteiten, hun steelse blikken en hun gebaren.

Vijaya: Hoeveel typen *sakhīs* heeft Śrīmatī Rādhārāṇī?

Gosvāmī: Er zijn vijf typen, (1) *sakhī*, (2) *nitya-sakhī*, (3) *prāṇa-sakhī*, (4) *priyā-sakhī*, (5) *parama-preṣṭha-sakhī*.

Vijaya: Wie zijn de *sakhīs*?

Gosvāmī: De *sakhīs* zijn Kusumikā, Vṛndā en Dhaniṣṭhā.

Vijaya: Wie zijn de *nitya-sakhīs*?

Gosvāmī: Kastūrī, Maṇi-maṇjarī en anderen zijn *nitya-sakhīs*.

Vijaya: Wie zijn de *prāṇa-sakhīs*?

Gosvāmī: De *prāṇa-sakhīs* zijn Śāśimukhī, Vāsantī en Lāsikā. Zij hebben vormen en kwaliteiten gekregen, die gelijk zijn aan die van Vṛndāvaneśvarī, Śrīmatī Rādhikā.

Vijaya: Wie zijn de *priyā-sakhīs*?

Gosvāmī: Kurāṅgākṣī, Sumadhyā, Madanālasā, Kamalā, Mādhurī, Mañjukeśī, Kandarpa-sundarī, Mādhavī, Mālatī, Kāmalatā, Śāśikalā en vele anderen zijn *priyā-sakhīs*.

Vijaya: Wie zijn de *parama-preṣṭha-sakhīs*?

Gosvāmī: Lalitā, Viśākhā, Citrā, Campaka-latā, Tuṅga-vidyā, Indu-lekhā, Raṅgadevī, Sudevī – deze acht zijn *pradhānā* en *parama-preṣṭha-sakhīs*. Hun *prema* voor Rādhā-Kṛṣṇa is tot het hoogste niveau ontwikkeld. Ze plezieren Rādhā en Kṛṣṇa door soms meer liefde te tonen voor Kṛṣṇa en soms meer voor Rādhā.

Vijaya: Ik heb de betekenis van *yūtha* begrepen. Vertelt u me nu alstublieft over *gaṇa*.

Gosvāmī: In iedere *yūtha* zijn diverse onderverdelingen, die *gaṇa* worden genoemd. In de *yūtha* van Śrīmatī Rādhikā worden de *sakhīs*, die Lalitā volgen, Lalitā *gaṇa* genoemd.

Vijaya: De *parodhā-bhāva* (overspelige liefde) van de *gopīs* van Vraja is een zeer belangrijke karakteristiek. Maar onder welke omstandigheden wijst *parodhā-bhāva* niet op een wenselijke hoedanigheid?

Gosvāmī: In deze aardse omgeving zijn vrouwelijkheid en mannelijkheid slechts aanduidingen. Ze zijn het resultaat van *karma* (activiteiten) onder invloed van illusie, waardoor de ene mens als een vrouw wordt geboren en een ander als een man. Mensen in

māyā houden er nogal wat triviale en *adharmika* verlangens op na, dus de *ṛṣīs* hebben de man verboden met vrouwen te associëren behalve met degene, die hij volgens de voorschriften van *śāstra* heeft gehuwd. Dichters en schrijvers uit de wereldse *alārīkāra* hebben ook de overspelige liefde afgewezen om anderen duidelijk te maken, dat deze instructie van de *ṛṣīs* met *dharma* overeenkomt. De *rasa* van het transcendentale spel en vermaak daarentegen is *nitya-rasa*, terwijl de *śṛṅgāra-rasa* van mannen en vrouwen, die producten zijn van de materiële energie, louter een geperverteerde weerschijn van de oorspronkelijke *rasa* is. Het aardse vertoon van *śṛṅgāra-rasa* is uitermate beperkt en onderhevig aan regulerende principes, hetgeen de reden is, dat de *parodhā-bhāva* van de onbeduidende, wereldse *nayīkas* wordt afgewezen. Śrī Kṛṣṇa echter is *sac-cid-ānanda*, dus als Hij de enige *puruṣa* of *nāyaka* is, staat geen enkele ontmoeting, die met een minnares plaatsvindt om de *rasa* te voeden, bloot aan kritiek. In deze *tattva* is geen plaats voor het conventionele huwelijk, dat een uitermate onbeduidende, illusoire aangelegenheid is. De kritiek op overspelige minnaars en minnaressen is in de wereldse literatuur op zijn plaats, maar deze kan niet worden toegepast op de jonge dienstmaagden van Gokula op het moment, dat Goloka-bihārī zowel Zijn allerhoogste *parakīya-rasa* als Goloka in deze wereld manifesteert.

Vijaya: Kunt u me alstublieft vertellen, welke de excellente eigenschappen zijn, die door de jonge *gopīs* van Gokula onder invloed van hun *kṛṣṇa-prema* worden vertoond?

Gosvāmī: De jonge koeherderinnen van Gokula aanvaardden Kṛṣṇa alleen als Nanda Mahārāja's zoon, omdat Hij als zodanig verschijnt en als niets meer. De *bhāvas* en eigenschappen, die uit deze overtuiging voortkomen, zijn geen onderwerpen voor *abhaktas* (niet-toegewijden), die zijn verslaafd aan logica, en ze worden maar zelden begrepen door *bhaktas* zelf. Śrī Nandanandana gaat niet in gebreke van *aiśvarya-bhāva*, maar deze blijft praktisch geheel verborgen, omdat *mādhurya* altijd op de voorgrond treedt. Bijvoorbeeld, toen de *gopīs* waren geroerd door gevoelens van afgescheidenheid van Kṛṣṇa, haalde Hij een grapje met hen uit door Zijn tweearmige vorm voor hen te verbergen en zijn vierarmige vorm te laten zien, maar ze gaven Hem geen aandacht. Toen Hij Zich zo bij Śrī Rādhikāji vertoonde, verdween de vierarmige vorm en werd Zijn tweearmige vorm weer zichtbaar. Dit is het gevolg van de uiterst vertrouwelijke *parakīya-bhāva* van Śrī Rādhā.

Vijaya: Ik ben zo gelukkig door dit te horen. Prabhu, wilt u nu de verschillende typen *navīkā* beschrijven?

Gosvāmī: Er zijn drie soorten *navīkas*, namelijk *svakīya*, *parakīya* en *sāmānyā*. Ik heb je eerder de transcendentale *rasa* van de *svakīya* en *parakīya-navīkas* beschreven en nu ga ik je iets uitleggen over de *sāmānyā-navīkā*. *Paṇḍitas* van de wereldse *alankāra* (retoriek, redekunst) hebben ons verzekerd, dat *sāmānyā-navīkas* prostituee's zijn. Ze zijn eenvoudig vrekking. Ze haten de *nāyaka*, die goede kwaliteiten heeft, niet, maar ze houden ook niet echt van de deugdzame *nāyaka*. Ze houden alleen van geld. Het gevolg is, dat hun *śṛṅgāra-rasa* in feite geen *śṛṅgāra-rasa*

is, maar slechts schijn. Niettemin wordt de dienstmaagd Kubjā van Mathurā als een *sāmānyā-nayikā* in de categorie van *parakīya* geplaatst vanwege enkele kwalificaties in haar *bhāva*, hoewel haar relatie met Kṛṣṇa zelfs in gebreke gaat van *śṛṅgāra-rasa*.

Vijaya: Wat is haar kwalificatie in *bhāva*?

Gosvāmī: Kubjā had, zolang ze was gedeformeerd, voor geen mens ooit *ratī*, maar toen ze Kṛṣṇa's schoonheid zag, kreeg ze in haar hart het verlangen om met het gevoel van een geliefde Kṛṣṇa's ledematen met sandelhoutpasta te beschilderen. Om deze reden kan ze *parakīya* worden genoemd. Maar haar *ratī* is inferieur aan die van de *mahiṣīs*, want in tegenstelling tot de koninginnen van Dvārakā toonde ze weinig animo om Kṛṣṇa gelukkig te maken. Ze trok aan Kṛṣṇa's kleren en smeekte Hem vurig met haar plezier te maken, maar vanwege haar eigenbelang, of omdat het verlangen naar haar eigen plezier was vermengd met de *bhāva* van een geliefde, wordt haar *ratī* als *sādhāraṇī* (ordinair) beschouwd.

Vijaya: In *cid-rasa* bestaat een onderscheid tussen *svakīya* en *parakīya-nayikas*. Indien er nog meer verschillende categorieën in deze twee vormen zijn, wilt u dan zo genadig zijn om deze te omschrijven?

Gosvāmī: In de spirituele *rasa* hebben beide soorten *nayikā* – namelijk *svakīya* en *parakīya* – drie onderverdelingen: *mughdā*, *madhyā* en *pragalbhā*.

Vijaya: Prabhu, precies nu kwam door uw genade in een flits de *cid-rasa* mijn hart binnen en u verscheen aan mij als een *vraja-gopī*. Ik heb geen idee, wat er met mijn begoochelende *puruṣa-*

bhāva (mannelijk gevoel) gebeurde. Nu word ik nog gretiger om over de diverse *bhāvas* van de *nayikas* te horen. Hoewel ik *ramaṇī-bhāva* heb gekregen, ken ik de geschikte activiteiten van de *ramaṇīs* eigenlijk niet. Terwijl ik uw transcendentale vorm herinner, informeer ik aan uw lotusvoeten naar het proces van het verlenen van *kṛṣṇa-sevā*. Wilt u me nu alstublieft vertellen, wie de *mughdā nayikā* (onschuldige heldin) is?

Gosvāmī: Hier volgen de symptomen van de *nayikā*, die onschuldig en in de war is en onlangs haar puberteit (*nava-yauvanā*) heeft ontdekt. Ze verlangt naar vereniging met Kṛṣṇa (*kāminī*), maar in liefdesaangelegenheden gedraagt ze zich op een tegenstrijdige manier. Haar vriendinnen beheersen haar. Hoewel ze uiterst verlegen met de intieme activiteiten van de sensuele liefde omgaat, doet ze toch haar best om op bedekte wijze en buiten het gezichtsveld van anderen *sambhoga* met haar minnaar te bewerkstelligen. Als de *nāyaka* een overtreding begaat, is ze uit het veld geslagen en staart ze Hem met tranen in haar ogen aan en geeft geen reactie met lieve woordjes, noch zal ze Hem berispen; ze toont zelfs geen jaloerse boosheid.

Vijaya: Welke zijn de eigenschappen van de *madhyā nayikā*?

Gosvāmī: Hier volgen de symptomen van de *madhyā*. Haar drang naar hartstochtelijke liefde is zeer sterk, maar ze is tevens verlegen. Ze is een jonge, ontluikende tiener (*nava-yauvanā*) en in haar spraak geeft ze blijk van een zweem van arrogantie. Ze ervaart een erotische vereniging met Kṛṣṇa, totdat ze in de war raakt en bezwijkt. Als ze in *māna* is, is ze soms zacht en soms ruw. Er

zijn drie categorieën van *madhyā nayikā* in overeenstemming met hun gedrag op het moment, dat *māna* optreedt: *dhīrā*, *adhīrā* en *dhīrādhīrā*. De *nayikā*, die op grappige wijze kromme woordjes tegen haar geliefde spreekt, nadat Hij haar heeft beledigd, wordt *dhīrā madhyā* genoemd; de *nayikā*, die haar *priya-vallabha* met scherpe woorden op het matje roept, wordt *adhīrā madhyā* genoemd; en de *nayikā*, die met een betraand gezicht kromme woorden tegen haar *priya-vallabha* gebruikt, wordt *dhīrādhīrā madhyā* genoemd. De grootste uitmuntendheid van alle *rasa* is alleen duidelijk aanwezig in de *madhyā nayikā* vanwege de mengvorm van *mugdhā* en *pragalbhā* in haar natuur.

Vijaya: Wilt u zo goed zijn om de symptomen en de natuur van de *pragalbhā* (schaamteloze) *nayikā* te omschrijven?

Gosvāmī: De *pragalbhā nayikā* bevindt zich in haar volop bloeiende jeugd (*pūrma-yauvanā*). Ze is verblind door trots en uitermate begerig naar zinnelijke liefde. Ze is een expert in het ten volle uitdrukken van een scala aan *bhāvas* en ze is in staat om haar geliefde met *prema-rasa* te overdonderen. Haar woorden en daden zijn buitengewoon diepgaand (*gambhīra*) en rijp, maar als haar *māna* wordt opgewekt, is haar gedrag zeer hardvochtig. *Pragalbhā nayikas* vertonen drie soorten gedrag op het moment van *māna*: *dhīrā*, *adhīrā* en *dhīrādhīrā*. De *dhīrā pragalbhā* wordt ofwel apathisch in het liefdesspel, of ze behandelt haar geliefde uiterlijk met buitensporig respect, terwijl ze haar ware *bhāvas* verbergt. De *adhīrā pragalbhā* wordt wrang, bedreigt haar minnaar, vaart tegen Hem uit en straft Hem met luide scheldwoorden. De *dhīrādhīrā*

pragalbhā heeft deugden, zoals die van de *dhīrādhīrā madhyā nayīkā*.

Madhyā en *pragalbhā nayīkas* worden beiden verder verdeeld in twee categorieën, namelijk *jyeṣṭha* (senior) en *kaniṣṭha* (junior). Er zijn dus *jyeṣṭha-madhyā* en *kaniṣṭha-madhyā*, *jyeṣṭha-pragalbhā* en *kaniṣṭha-pragalbhā nayīkas*. Het onderscheid tussen *jyeṣṭha* en *kaniṣṭha* is helemaal afhankelijk van de mate van de *nayīkas praṇaya* voor haar geliefde.

Vijaya: Prabhu, hoeveel typen *nayīkas* zijn er in totaal?

Gosvāmī: Er zijn vijftien typen *nayīkas*. Er is slechts één type *kanyā* (ongehuwde *nayīkā*), want deze is alleen *mughdā*. De andere *nayīkas* worden geclassificeerd als *mugdhā*, *madhyā* en *pragalbhā*. En van deze worden zowel de *madhyā* als de *pragalbhā* onderverdeeld in drie volgende categorieën: *dhīrā*, *adhīrā* en *dhīrādhīrā*. Dit betekent, dat er zeven typen *svakīya nayīkās* zijn en ook zeven typen *parakīya nayīkās*. Er zijn dus alles bij elkaar (7+7+1=) 15 typen *nayīkas*.

Vijaya: Hoeveel *avasthās* (condities of situaties) hebben de *nayīkas*?

Gosvāmī: Er zijn acht *avasthās*: *abhisārikā* (heimelijk), *vāsaka-sajjā* (voorbereid en geparfumeerd), *utkaṇṭhitā* (ongeduldig hunkerend), *khaṇḍitā* (jaloers), *vipralabdā* (teleurgesteld), *kalahāntarītā* (gekweld door afgescheidenheid wegens ruzie), *proṣita-bhartṛkā* (in afgescheidenheid van de geliefde) en *svādhīna-bhartṛkā* (haar geliefde beheersend). Deze acht condities treden op in de vijftien typen *nayīkas*, die ik eerder heb genoemd.

Vijaya: Wie is de *abhisārikā*?

Gosvāmī: De *abhisārikā* organiseert met haar minnaar een heimelijke ontmoeting (*abhisāra*) op een afgesproken plaats en gaat er naartoe voor haar afspraakje met Hem. De *jyotsna-abhisārikā* gaat tijdens de volle maan (*śukla-pakṣa*) in het wit gekleed naar *abhisāra* en de *tamo 'bhisārikā* kleedt zich tijdens *kṛṣṇa-pakṣa* (donkere maan) in het zwart. Op het moment, dat ze naar *abhisāra* gaat, zwijgt ze volkomen en is ze van top tot teen grandioos gedecoreerd, alsof dit uit verlegenheid is. Ze trekt haar ledenmaten samen en ze wordt vergezeld door één liefhebbende *sakhī*.

Vijaya: Vertelt u alstublieft over de *vāsaka-sajjā nayikā*.

Gosvāmī: De *vāsaka-sajjā nayikā* versiert en parfumeert haar lichaam, bereidt zich voor en decoreert de ontmoetingsplaats in ontstuimige anticipatie op het arriveren van haar minnaar, waarbij ze vast besloten is zich aan *smara-kṛīḍā* (het spel van Kāmadeva) over te geven. In de hoop, dat haar minnaar komt, zodra Hij in de gelegenheid is, tuurt ze het pad af, waarover haar minnaar zal naderen; ze hemelt haar minnaar op, ze hoort Zijn *līlā-kathā* in het gezelschap van haar *sakhīs* en ze verwacht gretig ieder ogenblik een koerier, die enig nieuws van haar geliefde brengt – al deze bezigheden zijn kenmerkend voor de *vāsaka-sajjā*.

Vijaya: Omschrijft u alstublieft de *utkaṇṭhitā*.

Gosvāmī: Als de *nāyaka* buiten Zijn schuld te laat op de afspraak komt, wordt de onrustige *nayikā*, die uitermate ongeduldig en gretig wordt om haar minnaar te ontmoeten, *utkaṇṭhitā* genoemd. Door een ondraaglijke pijn brandt haar hart, haar lichaam

beeft, ze speculeert over de vraag, waarom haar minnaar niet is komen opdagen, ze verliest alle lust om wat dan ook te doen en ze beschrijft haar eigen, hopeloze toestand, waarbij ze weent van treurnis – deze zijn de activiteiten van de *utkaṅṭhitā nayikā*.

De conditie van *vāsaka-sajjā* transformeert zich uiteindelijk ook in die van *utkaṅṭhitā*. Als de *vāsaka-sajjā* vanaf de afgesproken tijd van haar *kānta's* aankomst heeft zitten wachten en ziet, dat Hij niet is gekomen, verandert ze van gedachten, "Misschien kon Hij niet komen door tussenkomst van een andere *nayikā*." Verstoken van het gezelschap van haar meest geliefde *kānta* wordt ze steeds gretiger en buitengewoon rusteloos. Op dat moment wordt ze *utkaṅṭhitā nayikā* genoemd.

Vijaya: Wie is de *khaṅḍitā nayikā*?

Gosvāmī: De *khaṅḍitā nayikā* is degene, wier *nāyaka* lang na de afgesproken tijd in de laatste *prahara* (drie uren) van de nacht eindelijk verschijnt, terwijl hij aanwijzingen van Zijn amoureuze avonturen met een andere *nayikā* vertoont. Op dat moment haalt de *khaṅḍitā nayikā* uit boosheid diep en langgerekt adem zonder een woord tegen haar geliefde te spreken.

Vijaya: Wie wordt *vipralabdhā* genoemd?

Gosvāmī: Soms is de *nāyaka* door de wil van de voorzienigheid niet in staat te komen, zelfs nadat tijd en plaats van de heimelijke ontmoeting met een signaal of een wenk zijn vastgesteld. De *nayikā*, die op dat moment ernstig is aangedaan door pijnscheuten door de scheiding van haar geliefde, wordt *vipralabdhā* genoemd. Ze vertoont vele uiteenlopende soorten gedrag, zoals het uitroepen

van haar eigen waardeloosheid; bezorgd worden; klagen; het vergieten van bittere tranen; diep ademen en bezwijken.

Vijaya: Welke zijn de symptomen van een *kalahāntarītā*?

Gosvāmī: De *kalahāntarītā nayīkā* geeft haar *prāṇa-vallabha* zware berispingen en wijst Hem daarna van de hand, zelfs nadat Hij ten overstaan van al haar vriendinnen aan haar voeten valt. Ze wordt *kalahāntarītā* genoemd vanwege haar activiteiten en emoties, zoals ijlend, onsamenvattend spraakgebruik; het hebben van leed; lichamelijke en mentale verzwakking en het slaken van lange, diepe zuchten.

Vijaya: Wie wordt *proṣita-bhartṛkā* genoemd?

Gosvāmī: De minnaar van de *proṣita-bhartṛkā nayīkā* is naar een ver land vertrokken. Ze geeft blijk van vele activiteiten, waaronder melancholie; inertia; bezorgdheid en slapeloosheid; zich niet aankleden of baden.

Vijaya: Wie is *svādhīna-bhartṛkā*?

Gosvāmī: De *nayīkā*, wier *priyatama* aan haar is onderworpen en die altijd aan haar zijde is, wordt *svādhīna-bhartṛkā* genoemd. Ze ontwikkelt vele activiteiten, zoals met Hem in het bos plezier maken, met Hem in het water spelen en bloemen plukken.

Vijaya: Dus de conditie van *svādhīna-bhartṛkā* moet een bron van immens plezier zijn.

Gosvāmī: De *svādhīna-bhartṛkā nayīkā*, wier geliefde haar geen moment alleen kan laten, omdat hij door haar *prema* wordt beheerd, wordt *mādhavī* genoemd. Van de acht typen *nayīkas* hebben er drie – de *svādhīna-bhartṛkā*, *vāsaka-sajjā* en *abhisārikā* –

een opgewekt hart en zijn met ornamenten en andere decoraties getooid. De resterende vijf *navīkas* – namelijk *khaṇḍitā*, *vipralabdā*, *utkaṇṭhitā*, *proṣita-bhartṛkā* en *kalahāntarītā* – dragen geen ornamenten en opsmuk. Hun hart is door ongerustheid geroerd, ze weeklagen bitter en ze zitten met hun linker wang op hun linker hand.

Vijaya: Hoe is het mogelijk, dat een dergelijk lijdend in *kṛṣṇa-prema* bestaat? Wat is de bedoeling van deze aandoeningen?

Gosvāmī: Aangezien *kṛṣṇa-prema cinmaya* (transcendentiaal) is, is ook dit schijnbare lijdend louter een verbijsterende variant op *paramānanda*. Deze aandoeningen worden in de materiële wereld in feite als een bron van acuut verdriet ervaren, terwijl ze in de *cit-jagat* eenvoudig een transformatie zijn van extatische *ānanda*. Als je dit lijdend proeft, geeft het aanleiding tot het immense geluk van *cinmaya-rasa*. Dit kan echter niet nader worden uitgedrukt in woorden.

Vijaya: Over welke maten van *prema* beschikken deze *navīkas*?

Gosvāmī: De *navīkas* zijn in drie categorieën verdeeld in overeenstemming met de mate van *prema* voor Vrajendranandana – namelijk *uttamā*, *madhyamā* en *kaniṣṭhā*. Kṛṣṇa voelt *bhāva* voor een bepaalde *navīkā* in de proportie, waarin die *navīkā bhāva* voor Hem voelt.

Vijaya: Welke zijn de symptomen van *uttamā*?

Gosvāmī: De *uttamā navīkā* is in staat al haar *dharmas* achterwege te laten, alsof ze een onbeduidend strootje is, met de bedoeling haar geliefde een moment gelukkig te maken. Zelfs al maakt

de *nāyaka* dit type *naṅkā* ongelukkig, wordt ze niet jaloers; en haar hart stort in elkaar, als iemand haar vertelt, dat haar geliefde ongelukkig is, zelfs al is de tijding onwaar.

Vijaya: Wilt u alstublieft de symptomen van de *madhyamā* beschrijven?

Gosvāmī: Haar hart raakt eenvoudig terneergeslagen, wanneer ze over het ongeluk van haar geliefde hoort.

Vijaya: Welke zijn de symptomen van de *kaniṣṭha*?

Gosvāmī: De *kaniṣṭha naṅkā* is bang voor weerstanden – zoals de schaamte, die ontstaat onder invloed van de publieke opinie – die haar ervan zouden kunnen weerhouden om Kṛṣṇa te ontmoeten.

Vijaya: Hoeveel typen *naṅkā* zijn er in totaal?

Gosvāmī: Alles bij elkaar zijn er 360 typen *naṅkas*. Eerst zijn er de vijftien typen, die ik eerder heb genoemd, en deze vijftien typen zijn ieder verder onderverdeeld in acht typen. (15 x 8=) 120 typen, die ieder weer worden geclassificeerd als *kaniṣṭha*, *madhyamā* en *uttamā*. (120 x 3=) 360 typen *naṅkas*.

Vijaya: Nu ik de gegevens over de *naṅkas* heb vernomen, ben ik ook nieuwsgierig geworden naar de wederzijdse verschillen tussen de *yūtheśvarīs*. Ik vraag beleefd uw grondeloze genade te tonen en deze aan me uit te leggen.

Gosvāmī: *Yūtheśvarīs* worden verdeeld in *svapakṣā*, *vipakṣā* en *taṭasthā*. Daarna volgen er nog drie onderverdelingen in overeenstemming met de mate van *saubhāgya* (groot geluk): *adhikā* (groot), *samā* (gematigd) en *laghvī* (licht). Deze worden opnieuw in

drie categorieën onderverdeeld: *prakharā* (scherp), *madhyā* (gematigd) en *mṛdvī* (zacht). De *navīkā*, die haar woede en verdriet krachtig in woorden uitdrukt, wordt *prakharā* genoemd. De *mṛdvī navīkā* spreekt zacht en lief en de natuur van de *madhyā navīkā* bevindt zich tussen deze twee in.

De *adhikā navīkas* worden in twee secties verdeeld, namelijk *ātyantikī* (extreem) en *āpekṣikī* (betrekkelijk). Iemand zonder hogere en zonder gelijke wordt *ātyantika-adhikā* genoemd. Dit heeft alleen betrekking op Śrīmatī Rādhā. Zij is *madhyā* en Ze heeft in Vraja geen gelijke.

Vijaya: Wie zijn de *āpekṣika-adhikās*?

Gosvāmī: *Āpekṣika-adhikā navīkas* zijn *yūtheśvarīs*, die superieur zijn aan één of meerdere andere *yūtheśvarīs*.

Vijaya: Wie zijn *ātyantikī laghu*?

Gosvāmī: *Ātyantikī laghu* is de *navīkā*, aan wie alle andere *navīkas* bovengeschikt zijn. Alle *navīkas* zijn *laghu* in vergelijking met *ātyantikī adhikā*. Behalve de *ātyantikī laghu* zijn alle *yūtheśvarīs adhikā*. Er is dus geen sprake, dat de *ātyantikī-adhikā-yūtheśvarī* gelijk is of ondergeschikt aan iemand anders en op dezelfde manier is er geen sprake, dat de *ātyantikī-laghu* superieur is aan iemand anders. Er is slechts één type *samā-laghu*, die superieur is aan ieder ander. Er is slechts één type *samā-laghu*. De *madhyā yūtheśvarī* bestaat uit negen typen, die voortkomen uit de categorieën van *adhikā, prakharā*, enzovoort.

Op die manier zijn er twaalf divisies onder de *yūtheśvarīs*: (1) *ātyantikī-adhikā*, (2) *samā-laghu*, (3) *adhika-madhyā*, (4) *samā-*

madhyā, (5) *laghu-madhyā*, (6) *adhika-prakharā*, (7) *samā-prakharā*, (8) *laghu-prakharā*, (9) *adhika-mṛdvī*, (10) *samā-mṛdvī*, (11) *laghu-mṛdvī*, (12) *ātyantikī-laghu*.

Vijaya: Nu zou ik over de verschillende typen *dūtīs* (koeriers) willen horen.

Gosvāmī: De *navīkas*, die worden geteisterd door een intens verlangen om Kṛṣṇa te ontmoeten roepen de hulp in van koeriers (*dūtīs*), waarvan er twee soorten zijn: *svayaṁ-dūtī* en *āpta-dūtī*.

Vijaya: Wat is de aard van de *svayaṁ-dūtī*?

Gosvāmī: Wanneer de *navīkā* door *anurāga* (diepe gehechtheid) wordt overweldigd, wint haar excessieve begeerte het van haar verlegenheid, waardoor ze zich schaamteloos gaat gedragen en haar *bhāva* persoonlijk aan haar *nāyaka* mededeelt. Dit wordt *svayaṁ-dūtī* genoemd. De uitdrukking kan op drie manieren worden vormgegeven – met het lichaam (*kāyika-abhiyoga*), met woorden (*vācika-abhiyoga*) en met de ogen (*caḥṣuṣa-abhiyoga*).

Vijaya: Wat is een *vācika-abhiyoga*?

Gosvāmī: *Vācika-abhiyoga* is slechts een hint of een suggestie (*vyaṅga*). Er zijn twee soorten suggesties: de suggestie door middel van intonatie (*śabda-vyaṅga*) en de suggestie in de vorm van betekenis (*artha-vyaṅga*). Soms wordt een suggestie gedaan door naar Kṛṣṇa te verwijzen en soms door te verwijzen naar iets, dat dichtbij is.

Vijaya: Welke zijn de suggesties, waarvan Kṛṣṇa het onderwerp is?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten suggesties, waarvan Kṛṣṇa het onderwerp is: *sākṣāt* (rechtstreeks) en *vyapadeśa* (door misleiding).

Vijaya: Welke is de rechtstreekse suggestie?

Gosvāmī: Rechtstreekse suggesties worden gecategoriseerd als *garva* (stoutmoedige uitspraak), *ākṣepa* (beschuldiging) en *yāñcā* (rechtstreekse smeekbede). Er zijn vele soorten.

Vijaya: Wat is een suggestie, die wordt uitgedrukt door middel van een beschuldiging?

Gosvāmī: Er is één soort suggestie, die door middel van een beschuldiging wordt geuit en die is gebaseerd op de toon van de woorden en er is een andere, die is gebaseerd op betekenis. Het is niet nodig om voorbeelden te geven, die dit illustreren, want je bent op de hoogte met *alarikāra* (retoriek).

Vijaya: Goed. Wat is een suggestie, die wordt uitgedrukt door middel van een smeekbede (*yāñcā*)?

Gosvāmī: De suggesties, die worden uitgedrukt als smeekbeden, zijn verdeeld in twee soorten: *svārtha* en *parārtha*. *Svārthayāñcā* betekent alleen je eigen verzoek uiten en *parārthayāñcā* betekent, dat je verzoek door iemand anders wordt geuit. Binnen deze categorieën bestaan weer verschillende suggesties, die ofwel door intonatie (*śabda-vyāṅga*) of door middel van betekenis (*artha-vyāṅga*) worden uitgedrukt. Als de *bhāva* met de betreffende woorden is vermengd, wordt het een indicatie (*sariketika-yāñcā*) genoemd.

Vijaya: Ik heb de *sākṣāt-vyañga* begrepen. Bij die rechtstreekse *abhiyoga* uitspraken aan Kṛṣṇa door de *naṣṭikas* zijn in hun spraakgebruik suggesties aanwezig in de vorm van intonatie (*śabda-vyañga*) en betekenis (*artha-vyañga*). Dat gebruik treffen we ook aan op het toneel en bij andere uitvoerende kunsten, en dichters hebben dit toegepast in hun redenaarskunst. Wilt u nu zo goed zijn om de betekenis van *vyapadeśa* uit te leggen?

Gosvāmī: Het woord *vyapadeśa* is een technische term, die in *alankāra-śāstra* van het woord *apadeśa* is afgeleid. *Vyapadeśa* betekent "door bedrog", hetgeen betekent, dat je een vertrouwelijke boodschap doorgeeft onder het voorwendsel van een andere uitspraak. De strekking is, dat je tegen Kṛṣṇa op een manier spreekt, waarbij de klaarblijkelijke betekenis een idee overbrengt, maar waarin een serieus of emotioneel verzoek voor het verlenen van een of andere dienst verscholen zit. Deze communicatiemethode wordt *vyapadeśa* genoemd, die het werk van een *dūtī* uitvoert.

Vijaya: Dus *vyapadeśa* is een soort misleidende uitspraak, waarvan de geheime betekenis het gevoel van een smeekbede voor liefdevolle dienst uitdrukt. Gaat u nu alstublieft verder.

Gosvāmī: Er bestaat ook een uitdrukkingsvorm, die *puruṣa-viṣaya-gata-viyoga* wordt genoemd. Dit treedt op wanneer je denkt, "Kṛṣṇa is aanwezig en ofschoon Hij alles hoort, zit Hij niet echt te luisteren," waarna je met een vogel of een dier, dat in de buurt is, begint te converseren. Dit wordt ook in twee vormen verdeeld: de suggestie, die optreedt onder invloed van de intonatie van de

woorden en de suggestie, die optreedt door de betekenis van de woorden.

Vijaya: Dit heb ik door uw genade begrepen. Wilt u me nu alstublieft vertellen, welke de lichamelijke suggesties zijn?

Gosvāmī: Lichamelijke *abhiyoga* is het uitvoeren van activiteiten in Kṛṣṇa's aanwezigheid, zoals knippen met de vingers; onder een of ander voorwendsel plotseling opstaan; uit vrees en verlegenheid de ledematen bedekken; met een teen op de grond schrijven; aan het oor krabben; *tilaka* aanbrenge; zichzelf aankleden; met de wenkbrauwen tekens geven; de *sakhī* omhelsen; de *gopī*-vriendin berispen; op de lippen bijten; een halssnoer rijgen; met sieraden geluid maken; de oksel tonen; Kṛṣṇa's naam schrijven; en klimranken rond een boom vlechten.

Vijaya: Vertelt u me alstublieft over suggesties met de ogen (*caḥṣuṣa-abhiyoga*).

Gosvāmī: Met de ogen lachen; de ogen half sluiten; dansende bewegingen met de ogen maken; een snerpande blik werpen; een steelse blik werpen; met het linker oog kijken; en zijdelingse blikken werpen – zijn allemaal suggesties met de ogen.

Vijaya: Ik heb *svayam-dūtī* begrepen. U hebt zojuist een hint gegeven om een idee met betrekking tot koeriers over te brengen en ik heb begrepen, dat daarvan ontelbaar veel variaties bestaan. Kunt u me nu alstublieft iets vertellen over *āpta-dūtī*?

Gosvāmī: Deze *dūtīs* schenden nimmer het vertrouwen, of onthullen geheimen, die hen zijn toevertrouwd, zelfs al staat hun levensadem op het punt hen te verlaten. Ze zijn liefdevol en uiterma-

te listig in de kunst van het converseren. Alleen die jeugdige *gopīs*, die over alle deugden beschikken, zijn de *dūtīs* van de *vraja-sundarīs*.

Vijaya: Hoeveel typen *āpta-dūtīs* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn drie typen: *amitārthā*, *nisṛṣṭārthā* en *patra-hārī*. *Amitārthā* is een *dūtī*, die bepaalde hinten of signalen begrijpt en vervolgens de ontmoeting tussen *nāyaka* en *navikā* arrangeert. *Nisṛṣṭārthā* is een *sakhī*, die een ontmoeting tussen de geliefden bewerkstelligt met gebruikmaking van overtuigende argumenten en redenering, en de *patra-hārī* is een *dūtī*, die alleen een boodschap overbrengt.

Vijaya: Zijn er nog andere soorten *āpta-dūtīs*?

Gosvāmī: *Śilpa-kāriṇī* (kunstenaars), *daiva-jñā* (astrologen), *liṅgiṇī* (asceten), *paricārikā* (dienstmeisjes), *dhātreṇī* (verpleegsters), *vana-devī* (bosgodinnen) en *sakhīs* behoren allemaal tot de categorie *dūtīs*. *Śilpa-kāriṇī* gebruiken hun artistieke schilderijen om de geliefden tot een ontmoeting te verleiden. De *daiva-jñā dūtīs* bewerkstelligen ontmoetingen door middel van hun astrologische voorspellingen. *Lingiṇī dūtīs*, zoals bijvoorbeeld Paurṇamāsī, dragen de kleding van *tapasviṇīs* (vrouwelijke asceten). Verscheidene *sakhīs*, inclusief Lavaṅga-mañjarī en Bhānumati, zijn *paricārikā dūtīs*. De *vana-devīs* zijn leidinggevende godinnen van de bossen van Vṛndāvana (*adhiṣṭhātrī-devīs*). De *sakhīs*, die ik eerder noemde, zijn ook *dūtīs* en zij voeren hun functie uit door hun boodschappen openlijk uit te drukken of door indirecte hinten te geven en suggesties te doen. Hiervoor gebruiken ze allerlei kunstgrepen,

zoals *vyapadeśa* (bedrog), *śabda-mūla* (intonatie), *artha-mūla* (rechtstreekse betekenis van woorden), *praśamśa* (aanbevelingen), en *ākṣepa* (beweringen).

Toen Vijaya Kumāra deze uitleg had gehoord, gaf hij zijn *daṇḍavat-praṇāma* aan de lotusvoeten van Śrī Gopāla Guru Gosvāmī. Toen hij terugkeerde naar zijn verblijfplaats, dacht hij onderweg na over alles, dat hij had gehoord.

ALDUS EINDIGT HET DRIEËNDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "MADHURA-RASA: ŚRĪ RĀDHĀ'S SVARŪPA,
VIJF TYPEN SAKHĪ'S EN KOERIERS"

Hoofdstuk 34

Madhura-rasa: verschillende categorieën Sakhīs

DE VOLGENDE DAG EERDE VIJAYA KUMĀRA DE *prasāda* iets vroeger dan gebruikelijk. Daarna vertrok hij en liep langs het strand naar Kāśī Mīśra Bhavan. Toen hij de golven van de zee zag, welden de gevoelens van de zee van *rasa* in zijn hart op. Hij raakte overweldigd door *bhāva* en dacht bij zichzelf, "Ah! De zee inspireert de *bhāva* om in mij omhoog te bruisen. Hoewel de zee een materiële substantie is, roept hij toch mijn diep verscholen, transcendente gevoelens op. Het lijkt wel de zee van *rasa*, die mijn Prabhu heeft beschreven.

"Wanneer ik mijn grofstoffelijke en subtiele lichamen ver achter me heb gelaten, zie ik mezelf op het strand aan de zee van *rasa* zitten om de *rasa* in mijn *mañjarī-svarūpa* te proeven. Kṛṣṇa, die is doordrenkt met de glans van een pas geformeerde moessonwolk,

is de enige Heer van mijn levensadem. Śrīmatī Rādhikā, de dochter van Vṛṣabhānu Mahārāja, die Haar grandiose aanwezigheid aan Kṛṣṇa's zijde houdt, is het begin en eind van mijn bestaan. Deze zee vertegenwoordigt de transformatie van Rādhā en Kṛṣṇa's intieme liefde (*praṇaya*). De rijen golven zijn de verschillende soorten *bhāva*, die met elkaar combineren om de *rasa* zelf te vormen. Ik ben een *sakhī*, die aan de kust staat, en de veelvormige golven, die in deze zee oprijzen, zijn de *bhāvas*, die me verdrinken in *prema-rasa*. Kṛṣṇa is de oceaan van *rasa* en om die reden lijkt de kleur van de oceaan precies op de Zijne. De golven der liefde in die oceaan zijn Śrīmatī Rādhājī en om die reden zijn de golven in de oceaan wit. De hoge golven zijn de *sakhīs* en de kleine golfjes zijn hun dienstmeisjes (*paricārikā*). Ik ben een volgeling van een *paricārikā* als een waterdeeltje in de nevels van een afgelegen branding."

Vijaya Kumāra ontleende een grote vreugde aan deze prachtige meditatie. Na een korte tijd keerde zijn externe gewaarwording weer terug en terwijl hij zijn weg langzaam vervolgde, kwam hij aan in de residentie van Śrī Guru Gosvāmī. Hij gaf zijn *sāṣṭāṅga-praṇāma*, ging naast zijn Gurudeva zitten en voelde zich erg onbeduidend.

Śrī Guru Gosvāmī informeerde met betrokken zorgzaamheid, "Vijaya, gaat het goed met je?"

Vijaya: Prabhu, uw genade alleen is voor mij de enige bron van alle heil. Ik wil de verschillende categorieën *sakhīs* diepgaand begrijpen, zodat ik hun volgeling kan worden.

Gosvāmī: Vijaya, het beschrijven van de roem van de *sakhīs* ligt buiten de capaciteit van de *jīva*, maar toch heb ik het in de praktijk gerealiseerd, omdat ik onder de *ānugatya* (leiding) van Śrī Rūpa heb gestaan. De mooie *sakhīs* van Vraja zorgen voor de volkomen en volmaakte ontplooiing van *prema-līlā*. Ze zijn de schatkamers van het vertrouwen in *vraja-yugala*, het goddelijk paar van Vraja. Alleen iemand met veel geluk heeft het verlangen de uitgebreide overwegingen met betrekking tot de *sakhīs* uitvoerig te kennen. De secties, die ik eerder heb genoemd – namelijk *adhikā*, *samā* en *laghu*; *prakharā*, *madhyā* en *mṛdvī* – zijn ook van toepassing op de *sakhīs*, die zich bij een *yūtha* hebben aangesloten. Ik heb je al deze secties gisteren omschreven. In dit verband is het altijd gepast om de geautoriseerde uitspraken van Śrī Rūpa Gosvāmī te herinneren,

*prema-saubhāgya-sād-guṇyādy-adhikyād adhikā sakhī
samā tat-sāmyato jñeyā tal-laghutvāt tathā laghuḥ*

Sommige *sakhīs* worden *adhikā* (groter) genoemd wegens hun overvloed aan transcendentale kwaliteiten en hun grote voorspoed met betrekking tot *prema*. Sommige *sakhīs* zijn gevierd bij de naam *samā*, omdat ze gelijk zijn in kwaliteiten, terwijl anderen, die over minder van die kwaliteiten beschikken, *laghu* worden genoemd.

*durlaṅghya-vākya-prakharā prakhyātā gauravocitā
tad-ūnatve bhaven-mṛdvī madhyā tat-sāmyam āgatā*

Een *sakhī*, wier woorden niet gemakkelijk kunnen worden overschreden (*durlaṅghya*), staat bekend als *prakharā* en ze beschikt over een dwingende ernst. Een *sakhī* zonder ernst wordt *mṛdvī* ge-

noemd en een *sakhī* met een gemiddelde ernst wordt *madhyā* genoemd.

*ātyantikādhikatvādi-bhedah pūrvavad atra saḥ
sva-yūthe yūtha-nāthaiva syād atrātyantikādhikā
sā kvāpi prakharā yūthe kvāpi madhyā mṛduḥ kvacit*

Ujjava-nīlamanī, Sakhī-prakarana (3-5)

Men dient ook de onderverdelingen van die *sakhīs* te begrijpen, zoals *ātyantika-adhikā*. De *yūtheśvarī* is *ātyantika-adhikā* in haar eigen groep, hoewel ze ook bekend kan zijn als *prakharā* of *mṛdū* in andere *yūthas*.

Vijaya: De *ātyantika-adhikā yūtheśvarīs* zijn de belangrijkste *sakhīs* in hun eigen groep. Ze representeren drie typen in overeenstemming met hun respectievelijke naturen, *ātyantika-adhikā prakharā*, *ātyantika-adhikā madhyā* en *ātyantika-adhikā mṛdvī*. U hebt ze reeds eerder beschreven. Wilt u door uw grondeloze genade dit onderwerp alstublieft uitvoerig uiteenzetten?

Gosvāmī: Alleen de *yūtheśvarīs* worden *ātyantika-adhikā* (oneindig groot) genoemd. De andere groepsleden worden achtereenvolgens geclassificeerd als *āpekṣika-adhikā* (betrekkelijk groot), *āpekṣika-samā* (relatief gelijk) en *āpekṣika-laghu* (betrekkelijk onbelangrijk). Maar er zijn ook drie soorten in ieder van deze drie groepen, dus er zijn in totaal negen typen, (1) *āpekṣika-adhikā prakharā*, (2) *āpekṣika-adhikā madhyā*, (3) *āpekṣika-adhikā mṛdvī*, (4) *āpekṣika-samā prakharā*, (5) *āpekṣika-samā madhyā*, (6) *āpekṣika-samā mṛdvī*, (7) *āpekṣika-laghu prakharā*, (8) *āpekṣika-laghu madhyā*, (9) *āpekṣika-laghu mṛdvī*.

Dan zijn er nog twee typen *ātyantika-laghu* – *ātyantika-laghu* en *samā-laghu* – die, als je ze bij de andere negen optelt, elf typen vormen. Dus als we de *yūtheśvarī* erbij tellen, zijn er twaalf typen *navīkas* in iedere *yūtha*.

Vijaya: Prabhu, weest u alstublieft zo genadig door me over de groepen van de meest befaamde *sakhīs* te vertellen.

Gosvāmī: De *sakhīs* aangevoerd door Lalitā in Śrī Rādhā's *yūtha* vallen in de categorie van *āpekṣika-adhikā prakharā*. De *sakhīs* aangevoerd door Viśākhā in dezelfde groep vallen in de categorie van *āpekṣika-adhikā madhyā* en *sakhīs*, zoals Citrā en Mādhurī, zijn *āpekṣika-adhikā mṛdvī*. In verhouding tot Śrīmatī Rādhikā zijn de *aṣṭa-sakhīs* aangevoerd door Śrī Lalitā *āpekṣika-laghu* (relatief onbelangrijk).

Vijaya: Hoeveel typen *āpekṣika-laghu prakharā sakhīs* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *laghu-prakharā sakhīs*, de linker vleugel (*vāmā*) en de rechter vleugel (*dakṣiṇā*).

Vijaya: Welke zijn de symptomen van *vāmā*?

Gosvāmī: Ze zijn altijd gretig om eer te ontvangen en ze worden boos, wanneer wordt nagelaten hen respect te betuigen, bovendien worden ze helemaal niet gemakkelijk door hun *nāyaka* overheersd. Zulke *navīkas* worden *vāmā* genoemd. In Rādhikā's *yūtha* worden *sakhīs*, zoals Lalitā, *vāmā-prakharā* genoemd.

Vijaya: Wilt u alstublieft de symptomen van *dakṣiṇā* beschrijven?

Gosvāmī: De *navīkā*, die geen *māna* heeft, die eerlijk is en zich frank en vrij uitdrukt en die zich laat onderwerpen door de lieve woordjes van de *nāyaka*, wordt *dakṣiṇā* genoemd. In Śrīmatī

Rādhikā's *yūtha* worden *sakhīs*, zoals Tuṅgavidyā, *dakṣiṇā prakharā* genoemd.

Vijaya: Wie zijn *ātyantika-laghu*?

Gosvāmī: *Sakhīs*, zoals Kusumikā, kunnen *ātyantika-laghu* worden genoemd, omdat ze in alle opzichten teder zijn en onbeduidend zijn in vergelijking met de andere *sakhīs*.

Vijaya: Welke zijn de activiteiten van de *sakhīs*, wanneer ze optreden als koeriers (*dūtīs*)?

Gosvāmī: Wanneer de *sakhīs* optreden als *dūtīs*, is het hun plicht een ontmoeting (*abhisāra*) te arrangeren, waarbij de *nāyaka* en *nayikā* worden verenigd, die op een afstand van elkaar staan.

Vijaya: Kunnen de *sakhīs* (vriendinnen) *nayika* zijn?

Gosvāmī: De *yūtheśvarīs* zijn eeuwigdurend *nayikas*. De *āpekṣika-adhikā prakharā*, *āpekṣika-adhikā madhyā* en *āpekṣika-adhikā mṛdvī sakhīs* hebben de intrinsieke naturen van zowel de *nayikā* als de *sakhī*. Ze zijn *nayikas* in relatie tot degenen, die *laghu* zijn vergeleken met henzelf en ze zijn *sakhīs* in relatie tot degenen, die *adhika* zijn in vergelijking met henzelf, ze kunnen dus "bijna heldinnen" (*nayikā-prāya*) worden genoemd. *Āpekṣika-samā prakharā*, *madhyā* en *mṛdvī* worden als *dvi-samā* gekend – hetgeen betekent, dat ze *sakhīs* zijn voor degenen, die *adhikā* zijn en *nayikā* voor degenen, die *laghu* zijn. Degenen in de categorie *āpekṣikī laghu*, *prakharā*, *madhyā* en *mṛdvī* zijn voornamelijk *sakhīs*. *Ātyantikī laghu gopīs* zijn *yūtheśvarīs* en volgens de berekening van de drie typen *sakhīs*, die ik hiervoor heb genoemd, zitten ze in de vijfde categorie. Zij zijn *nitya-sakhīs*. In relatie tot de

yūtheśvarī, zijn *āpekṣikī sakhīs* zowel *sakhīs* als *dūtīs*, geen *navīkas*. Voor de *ātyantikī laghu (nitya-sakhī)* is iedereen een *navīkā*, geen *dūtī*.

Vijaya: Wie van de *sakhīs* zijn *dūtīs*?

Gosvāmī: *Yūtheśvarīs* zijn eeuwigdurend *navīkas*. Ze handelen niet primair als *dūtīs*, omdat ze van iedereen respect verdienen. De *yūtheśvarī* wijst de *sakhī*, tot wie zij in haar groep het meest is toegengen, als *dūtī* aan. Soms voert de *yūtheśvarī* in een secundaire capaciteit zelf voor haar *sakhī* de taak van *dūtī* uit omwille van de intieme liefde (*praṇaya*), die de *sakhī* voor haar koestert. Alle activiteiten van een *dūtī*, behalve het komen en gaan naar verderop gelegen plaatsen, zijn secundair. Ze zijn verdeeld in activiteiten, die worden uitgevoerd binnen Kṛṣṇa's gezichtsveld, en activiteiten, die worden uitgevoerd in Zijn afwezigheid.

Vijaya: Hoeveel soorten boodschappen worden overgebracht in Kṛṣṇa's aanwezigheid?

Gosvāmī: Deze boodschappen bestaan uit twee soorten: boodschappen in de vorm van hinten of signalen (*saṅketika*) en verbale boodschappen (*vācika*).

Vijaya: Wat zijn *saṅketika*?

Gosvāmī: Het sturen van een *sakhī* naar Kṛṣṇa door middel van een zijdelingse blik, een wenk, een beweging van de wenkbrauwen, of andere gebaren wordt *saṅketika* communicatie genoemd in de vorm van een hint of een signaal.

Vijaya: Welke soort boodschap wordt *vācika* genoemd?

Gosvāmī: *Vācika* boodschappen worden onder elkaar door de *sakhīs* overgebracht, hetzij binnen het gezichtsveld van Kṛṣṇa, of achter Hem.

Vijaya: Welke boodschappen worden in Kṛṣṇa's afwezigheid (*parokṣa*) overgebracht?

Gosvāmī: *Parokṣa* betekent, dat een *sakhī* door een ander aan Kṛṣṇa wordt aangeboden, of naar Hem wordt toegezonden.

Vijaya: Wat is de communicatie, die de *nayikā-prāya* uitvoeren?

Gosvāmī: Als drie typen *sakhīs*, *āpekṣika-adhikā prakharā*, *madhyā* en *mṛdvī*, de taken van de *dūtī* uitvoeren voor *sakhīs*, die in vergelijking met zichzelf *laghu* zijn, wordt die communicatie de activiteit van *nayikā-prāya* genoemd. Van deze *sakhīs* onderhouden de *samā* en *madhyā sakhīs* een bijzonder liefdevolle en intieme vriendschap, waarin ze geen wederzijdse verschillen van elkaar voelen. Alleen specialisten in *prema* kunnen dit begrijpen.

Vijaya: Wat doen de *sakhī-prāya* wanneer ze een boodschap overbrengen?

Gosvāmī: *Laghu-prakharā*, *laghu-madhyā* en *laghu-mṛdvī* voeren voornamelijk de taken van *dūtīs* uit. Daarom wordt hun communicatie door middel van het overbrengen van boodschappen de activiteit van *sakhī-prāya* genoemd.

Vijaya: Wat is dan een *nitya-sakhī*?

Gosvāmī: *Nitya-sakhīs* willen alleen *sakhīs* zijn en geen *nayikas*. Er zijn twee typen *nitya-sakhīs*: *ātyantikī laghu* (minst belangrijk) en *āpekṣikī laghu* (betrekkelijk onbelangrijk).

Vijaya: Als een *sakhī* een bepaalde *svabhāva* heeft, zoals *prakharā*, is dat dan permanent haar type gedrag?

Gosvāmī: De typering kan de natuurlijke aanleg van de *sakhī* zijn, maar ze kan naar tijd en omstandigheid ook andere soorten gedragingen vertonen. Lalitā's ijverige pogingen om Rādhikā's *māna* te verbreken zijn hiervan een voorbeeld.

Vijaya: Het ziet ernaar uit, dat de *sakhīs* Kṛṣṇa altijd ontmoeten op basis van de zorgvuldige organisatie van Śrīmatī Rādhikā.

Gosvāmī: Hierin schuilt een esoterisch mysterie. Als een *sakhī* Kṛṣṇa op een afgelegen plek ontmoet op het moment, dat ze als *dūtī* optreedt, zal ze niet op Zijn voorstellen ingaan, zelfs als Kṛṣṇa haar vurig verzoekt zich met Hem te amuseren. Indien ze daarmee zou instemmen, zou het vertrouwen van haar *priyā-sakhī* in haar als *dūtī* verloren gaan.

Vijaya: Welke zijn de activiteiten van de *sakhīs*?

Gosvāmī: De *sakhīs* voeren zestien soorten activiteiten uit:

1. het beschrijven van de deugden van de *nayikā* aan de *nāyaka* en vice versa;
2. het versterken van Hun wederzijdse aantrekking;
3. het organiseren van Hun afspraakjes;
4. hun eigen *sakhī* naar Kṛṣṇa brengen en haar aan Kṛṣṇa aanbieden;
5. grapjes maken;
6. troost bieden;
7. zich kleden en decoreren;

8. het deskundig uitdrukken van de hartgrondige gevoelens van de *nāyaka* bij de *nayikā* en vice versa;
9. het op bedreven wijze verbergen van Hun fouten en blunders;
10. het geven van adviezen over de manier, waarop echtgenoten en andere verwanten kunnen worden bedrogen;
11. ervoor zorgen, dat de *nāyaka* en *nayikā* elkaar op het geschikte moment ontmoeten;
12. het geven van verkoeling met de *cāmara*;
13. onder bepaalde omstandigheden de *nāyaka* en *nayikā* terechtwijzen en veronachtzamen;
14. het sturen van boodschappen;
15. het beschermen van de *prāṇa* van de *nayikā*;
16. het uitoefenen van extreme zorg en toewijding in alle gelegenheden.

Er zijn verbluffende voorbeelden van al deze activiteiten.

Vijaya: Prabhu, ik heb de strekking begrepen en ik zal de voorbeelden opzoeken in *Śrī Ujjvala-nīlamanī*. Ik heb er nu een heleboel meer van begrepen en ik wil graag de vastberaden *prema* leren kennen, die de *sakhīs* voor Kṛṣṇa koesteren en die ze voor elkaar hebben.

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *svapakṣa-sakhīs*. Degenen, wier genegenheid voor Kṛṣṇa hetzelfde is als de affectie voor hun *yūtheśvarī*, zijn *sama-snehā* en degenen, wier affectie voor Kṛṣṇa en hun *yūtheśvarī* niet evenredig is, zijn *asama-snehā*.

Vijaya: Wie zijn de *sakhīs* met *asama-snehā*?

Gosvāmī: Er zijn twee typen *asama-snehā sakhīs*. Sommigen koesteren een grotere genegenheid voor hun *yūtheśvarī* dan voor Kṛṣṇa, terwijl andere *sakhīs* denken, "Ik ben de dienstmaagd van Hari." Ze mengen zich niet in andere groepen en hebben een volkomen genegenheid voor hun *yūtheśvarī*, maar voor Kṛṣṇa hebben ze nog grotere genegenheid. De *sakhīs* daarentegen, die denken, "Ik ben de dienstmaagd van mijn *sakhī*," en een grotere genegenheid voor hun *sakhī* hebben dan voor Kṛṣṇa, worden *sakhī snehā-adhikā* genoemd.

Vijaya: Wie zijn dat?

Gosvāmī: Van de vijf typen *sakhīs* worden degenen met een grotere affectie voor Kṛṣṇa (*kṛṣṇa-snehā-adhikā*) eenvoudig *sakhī* genoemd. De *prāṇa-sakhīs* en *nitya-sakhīs* zijn ook *sakhī-snehā-adhikā*, want ze koesteren een grotere affectie voor hun *sakhī*.

Vijaya: Wie zijn de *sama-snehā sakhīs*?

Gosvāmī: Degenen met een evenredige genegenheid voor Kṛṣṇa en hun *yūtheśvarī* zijn *sama-snehā*.

Vijaya: Wie zijn de besten van de *sakhīs*?

Gosvāmī: De besten van allemaal zijn degenen, die zich beschouwen als Śrī Rādhā's beste vriendin (*nija-jana*), ofschoon ze Śrīmatī Rādhikā en Kṛṣṇa in gelijke mate liefhebben. Zij worden *priyā-sakhīs* en *parama-preṣṭha-sakhīs* genoemd.

Vijaya: Prabhu, wilt u alstublieft de secties van *svapakṣa* en *pratipakṣa* uitleggen?

Gosvāmī: Alle *vraja-sundarīs* zijn in vier categorieën verdeeld: *svapakṣā*, *suhṛt-pakṣā*, *taṭasthā* en *pratipakṣā*. De *suhṛt-pakṣa* en

taṭastha zijn incidenteel; het gaat om het onderscheid tussen de *svapakṣa* en *pratipakṣa*, dat aanleiding geeft tot *rasa*.

Vijaya: Wilt u alstublieft de *svapakṣā* en *pratipakṣā* in detail beschrijven?

Gosvāmī: Met betrekking tot *svapakṣa* heb ik bijna alles reeds uitgelegd. Nu ga ik de verschillende groepen uiteenzetten, zoals *suhṛt-pakṣā*. De *suhṛt-pakṣā* worden in twee categorieën onderverdeeld, namelijk *iṣṭa-sādhikā* en *aniṣṭa-sādhikā* (degenen die respectievelijk het wenselijke en onwenselijke bewerkstelligen). Degenen, die zich vriendelijk opstellen naar een rivaliserende groep, worden *taṭasthā* genoemd.

Vijaya: Vertelt u me nu over *vipakṣa*, alstublieft.

Gosvāmī: De *vipakṣa* (rivaliserende groep) zijn degenen, die vijandig gezind zijn en vijandige activiteiten vertonen, zoals uitschakelen, wat wenselijk is, en bevorderen, wat onwenselijk is. Deze *vipakṣa-sakhīs* vertonen een hele reeks gevoelens, waaronder bedrog, kwaadaardigheid, onrust, jaloezie, vijandigheid, verdriet en trots.

Vijaya: Hoe vertonen ze hun trots?

Gosvāmī: Trots wordt op zes manieren uitgedrukt: *aharikāra* (egoïsme), *abhimāna* (demonstratief gedrag), *darpa* (zelfvoldaan gedrag), *uddhasita* (arrogantie), *mada* (verbeelding), en *auddhatya* (verwaandheid).

Vijaya: Wat betekent *aharikāra* (egoïsme) in deze context?

Gosvāmī: *Ahaṅkara* betreft het bekritisieren van een andere groep (*pakṣa*), waarbij de deugden van de eigen groep worden geprezen.

Vijaya: Wat is hier de strekking van *abhimāna*?

Gosvāmī: Gebruikmaking van expressieve gevoelens en houdingen om de superioriteit van de *prema* in de eigen groep te tonen wordt *abhimāna* (demonstratief gedrag) genoemd.

Vijaya: Wat is *darpa*?

Gosvāmī: *Darpa* (zelfvoldaan gedrag) is de trots, die wijst op de superioriteit van het eigen plezier in het spel en vermaak.

Vijaya: Wat is *uddhasita* (arrogantie)?

Gosvāmī: *Uddhasita* is de rivaliserende groep in haar gezicht uilachen.

Vijaya: Wat is *mada*?

Gosvāmī: In dit verband is *mada* (verbeelding) de trots, die de uitmuntendheid van de *sevā* enzovoort vergroot.

Vijaya: Wat is *audhatya*?

Gosvāmī: *Audhatya* (verwaandheid) is het openlijk verklaren van de eigen superioriteit. Het door de *sakhīs* dubbelzijdig hekel en bespotten van anderen zijn voorbeelden van deze soort *garva*.

Vijaya: Vertonen de *yūtheśvarīs* ook een rechtstreekse jaloezie?

Gosvāmī: Nee. De *yūtheśvarīs* zijn heel ernstig en ze manifesteren geen rechtstreekse wrok jegens rivaliserende groepen. Bovendien spreekt zelfs een *sakhī*, die *prakharā* is, in aanwezigheid van *vīpakṣa-yūtheśvarīs* niet over triviale zaken.

Vijaya: Prabhu, de *yūtheśvarīs* in *vraja-līlā* zijn eeuwig volmaakte *śaktis* van Bhagavān. Wat is de zin van *bhāvas*, zoals wederzijds vijandschap? Als wereldse professoren in de logica en empiristen, die gekeerd zijn tegen Kṛṣṇa, dit allemaal horen, zullen ze het transcendente principe van *vraja-līlā* minachten en belachelijk maken. Dan zeggen ze, als er kwaadwilligheid enzovoort bestaat in de *parama-tattva*, waarom verfoeien we dan vijandigheden in de activiteiten van deze materiële wereld? Waar slaat het vieren van zulke bezigheden op? We zijn gevestigd in Śrīdhāma Navadvīpa, waar zich door de wil van Śrī Kṛṣṇa Caitanyadeva allerlei materialistische figuren bevinden. Sommigen zijn gedreven volgelingen van *karma-kāṇḍa* en de meesten van hen zijn zondaren, die schimpen op fouten in Kṛṣṇa's spel. Ze gaan voorbij aan deze unieke, transcendente *līlā* en denken, dat het een voortbrengsel is van *māyā*. Weest u alstublieft genadig en verheldert u deze kwestie, zodat mijn hart standvastig kan zijn op momenten, dat ik met zulke opmerkingen word geconfronteerd.

Gosvāmī: Alleen degenen, die volslagen in gebreke gaan van *rasa*, zeggen, dat het voor de geliefde *bhaktas* van Hari ongepast is om aan gevoelens zoals vijandigheid uitdrukking te geven. Als we over deze kwestie diep nadenken, zullen we zien, dat Kṛṣṇa zonden teniet doet en tevens miljoenen Kāmadeva's betovert. Zijn *priyā-narma-sakhā*, *śṛṅgāra-rasa* zelf, heerst op schitterende wijze en is in Vraja volkomen manifest. Het is alleen deze *rasa*, die – om Kṛṣṇa een plezier te doen – jaloezie opwekt en alle andere sentimenten oproept, die zijn gerelateerd aan het egoïsme van rivalise-

rende groepen. In werkelijkheid echter is er geen jaloezie tussen de groepen. Hun schijnbaar vijandige attitudes zijn niets anders dan transformaties van genegenheid.

Vijaya: Prabhu, ik ben een onbeduidend schepsel en zulke esoterische onderwerpen verschijnen niet zo gemakkelijk in mijn hart. Ik vraag u alstublieft uw genade over me uit te storten en deze materie zo uitdrukkelijk mogelijk uit te leggen, zodat ik het gemakkelijk kan begrijpen en word gezegend.

Gosvāmī: *Prema-rasa* lijkt op een melkocean, die onsmakelijk wordt, als de koeienurine van logica en rede erin terecht komt. Het is niet gepast om filosofische overwegingen van *tattva* in de context van *prema-rasa* toe te passen. Enerzijds schenkt Bhakti-devī de verlichting van *cit* en *hlādinī* in het hart van *sādhakas*, die een grote hoeveelheid *sukṛti* hebben verzameld, zodat ze de essentie van alle *siddhānta* zonder de hulp van welke logica dan ook kunnen realiseren. Anderzijds ontwaken deze onbevattelijke conclusies niet in het hart van degenen, die *siddhānta* trachten te doorgronden door middel van wereldse logica, rede en academische scholing. De toepassing van valse en misleidende logica (*kutarka*) geeft alleen maar aanleiding tot nog meer *kutarka*. Maar jij bent een uitermate voorspoedige *jīva*. Door de genade van Bhakti-devī heb je reeds alles begrepen, maar toch informeer je bij mij om je begrip van *siddhānta* te versterken. Ik ga je beslist over deze principes inlichten. Je bent geen geleerde in de logica, noch een aanhanger van *karma-kāṇḍa* of *jñāna-kāṇḍa* en je bent ook niet overdreven toegewijd aan *vaidhī-bhakti*, of zelfregulering met behulp

van regels en voorschriften. Er is geen bezwaar tegen, dat ik je over welke *siddhānta* dan ook vertel.

Er zijn twee soorten nieuwsgierige lieden. De ene informeert pas nadat hij zijn toevlucht heeft genomen tot de gortdroge logica, terwijl de andere, die vertrouwen heeft in het bestaan van *bhakti*, reeds is voldaan bij het horen van haar *svataḥ-siddha* (vanzelfsprekende) idealen. Je moet nooit reageren op vragen van droge rationalisten, want zij hebben nimmer vertrouwen in de authentieke explicaties van de waarheid. Hun macht van de rede beperkt zich tot het gebied van *māyā*, dus ze zijn verlamd, wanneer de kennis handelt over de *acintya-bhāvas*. Hun intelligentie is zelfs niet in staat een begin te maken met *acintya* onderwerpen ongeacht in welke mate ze hun verstand aansporen. Uiteindelijk vaagt mentale speculatie ieder zwak spoor van de overtuiging, die ze van Īśvara hadden, weg. Degenen, die aan de zijde staan van *bhakti-pakṣa* (het devotionele gezichtspunt), zijn verdeeld in vele soorten toegewijden in overeenstemming met hun bekwaamheid. Zelfs van degenen, die een *sad-guru* hebben gekregen, kunnen alleen degenen, die de *adhikāra* voor *śṛṅgāra-rasa* hebben bereikt, deze vertrouwelijke *tattva* bevatten.

Vijaya! Wat een ongekende *rasa* is deze *vraja-līlā* ! Hij lijkt op hetzelfde principe te berusten als de wereldse *śṛṅgāra-rasa*, maar hij is er in werkelijkheid volkomen aan tegengesteld. In de *rāsa-pañcādhyāyī* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.33.40) wordt gezegd, dat het ongemak in het hart wordt weggevaagd bij degenen, die deze *līlā* bestuderen. Wat is die ziekte in het hart van de geconditioneerde

ziel? Materiële wellust. Deze wellust treedt van nature op in degenen, die zich identificeren met een mannelijk of vrouwelijk lichaam, dat uit zeven *dhātus* bestaat, zoals vlees en bloed, en die in het subtiële lichaam hun toevlucht zoeken door een identiteit te accepteren, die bestaat uit verlangens, welke behoren tot het verstand, de intelligentie en het vals ego. Er is niets, dat over de macht beschikt om deze wellust met gemak te verwijderen; deze kan alleen worden verjaagd door de onafgebroken cultivering van pogingen en stemmingen in de zoektocht naar *vraja-līlā*. In deze *siddhānta* kun je de miraculeuze stijl van de *śṛṅgāra-rasa* van *vṛndāvana-līlā* ontwaren. Je zal ook realiseren, dat, hoewel *nirviśeṣa-brahma* door zelfgenoegzaamheid (*ātmārāma*) wordt gekenmerkt, de *aprākṛta-śṛṅgāra-rasa* deze heel onbeduidend acht en ver van zich afwerpt, waarbij de *rasa* voor altijd op schitterende wijze blijft regeren. Bovendien gaat deze *śṛṅgāra-rasa* uiterlijk gepaard met een esthetiek, die volkomen en op volmaakte wijze de waarde overvleugelt van de overvloed van de transcendente wereld van *Vaikuṅṭha* in het spirituele universum.

De glorie van *śṛṅgāra-rasa* is ongeëvenaard. Er is *sāndrānanda* (hoog geconcentreerde vreugde) in deze *rasa*, maar er wordt geen droog plezier (*śuṣkānanda*), geen geluk, zelfs geen beperkt geluk (*saṅkucitānanda*) aan de dode materie (*jaḍānanda*) ontleend. *Śṛṅgāra-rasa* is de belichaming van volkomen *ānanda* en teneinde de volmaaktheid van *rasa* in deze *pūrṇānanda* te bereiken worden in veel gevallen de ontelbaar vele variëteiten van *bhāva* door wederzijds tegengestelde *bhāvas* getroffen. In sommige omstandig-

heden zijn deze oppositionele *bhāvas* vriendelijk en in andere omstandigheden bestaan ze uit emoties, zoals vijandigheid. De *bhāvas* van de *aprākṛta-rasa* zijn echter niet basaal en vol gebreken, zoals de aardse emotie van vijandigheid. Ze zijn eenvoudig varianten op de fascinerende transformaties van *paramānanda*. Ze bruisen als vloedgolven omhoog, die de oceaan van *rasa* stimuleren.

De conclusie van Śrī Rūpa Gosvāmī is, dat *bhāva* beschikt over een wonderbaarlijke gevarieerdheid. De verscheidene *bhāvas*, die met elkaar volkomen overeenstemmen, staan in relatie tot *svapakṣa*. *Bhāvas*, die voor het grootste deel verenigbaar zijn en in geringe mate onverenigbaar, staan in relatie tot *suhṛt-pakṣa*. Als de onverenigbare *bhāvas* overheersen en er zijn zeer weinig verenigbare *bhāvas*, worden die *bhāvas taṭastha* genoemd en als alle *bhāvas* volslagen onverenigbaar zijn, staan die groepen *bhāvas* in relatie tot *vipakṣa*. Een ander punt is, dat onverenigbare *bhāvas* niet plezierig zijn, waardoor ze in deze *paramānanda-rasa* aanleiding geven tot vijandigheid en dergelijke sentimenten.

Vijaya: Waarom zijn *pakṣa* en *vipakṣa bhāvas* zo noodzakelijk?

Gosvāmī: Als de *bhāvas* van twee *nayīkas* met elkaar overeenkomen, ontstaat de *bhāva* van rivaliteit en het gevolg is, dat de gevoelens van vriendschap en vijandschap zich gaan uitdrukken als transformaties van *rasa*. Je moet begrijpen, dat dit ook alleen plaatsvindt teneinde de allerhoogste zoetheid van de *akhaṇḍa-śṛṅgāra-rasa* te verrijken.

Vijaya: Zijn de twee *śaktis*, Śrīmatī Rādhā en Candrāvalī, in het perspectief van *tattva* gelijk?

Gosvāmī: Nee, nee. Alleen Śrīmatī Rādhikā, die uit louter *mahābhāva* is samengesteld, is de essentie van *hlādinī*. Candrāvalī is Haar *kāya-vyūha* (lichamelijke expansie) en is oneindig veel minder gekwalificeerd dan Śrīmatī Rādhikā. Niettemin heeft Candrāvalī in *śṛṅgāra-rasa* een gevoel van gelijkheid met Rādhā, zodat er rivaliteit ontstaat, die de *prema-rasa* voedt. Neem het volgende nog eens in ogenschouw. De *bhāvas* van deze twee *yūtheśvarīs* kunnen niet volkomen overeenstemmen. Als dat op de een of andere manier toch het geval lijkt te zijn, is dat eenvoudig een samenloop van omstandigheden, zoals een boekenworm een vormpje uit de pagina van een boek eet, dat toevallig lijkt op een letter uit het alfabet. Het is in feite zo, dat de *svapakṣa* en *vipakṣa bhāvas* van *rasa* langs natuurlijke weg hun koers zoeken.

Vijaya: Prabhu, u hebt al mijn kleine twijfels, die ik had, opgelost. Uw zoete instructies zijn via het pad van mijn oren mijn hart binnengegaan en hebben al mijn bitterheid weggenomen. Ik heb *ālabana* (het object en de plaats van *rasa*) in relatie tot de *vibhāva* van *madhurya-rasa* volledig begrepen. *Sac-cid-ānanda* Kṛṣṇa is de enige *nāyaka* en ik mediteer op Zijn kwaliteiten, vorm en activiteiten. Hij heeft de temperamenten van *dhīrodātta*, *dhīralīlita*, *dhīra-śānta* en *dhīroddhata* en Hij voert eeuwigdurend Zijn *līlā* als *nāyaka* uit in de rollen van *pati* en *upapati*. Als minnaar is Hij *anukūla* (trouw), *dakṣiṇa* (oprecht), *śaṭha* (bedriegelijk) en *dhr̥ṣṭa* (roekeloos en brutaal). Hij wordt altijd gediend door vrien-

den, die Zijn ontmoetingen organiseren (*ceṭaka*), Hem kleden (*viṭa*) en grappen maken (*vidūṣaka*); en door Zijn masseurs (*pīṭha-marddaka*) en Zijn meest intieme vrienden (*priyā-narma-sakhās*). Hij is verzot op het spelen op de *varṁśī*. Vandaag is Kṛṣṇa in mijn hart verschenen als de *viśaya* van *rasa*.

Tegelijkertijd heb ik begrepen, hoe de beeldschone, jonge vrouwen van Vraja de *āśraya* van *madhura-rasa* zijn. Deze *gopīs* zijn *nayīkas*. *Nayīkas* worden in twee typen verdeeld: *svakīya* en *parakīya*. In Vraja zijn de *parakīya-nayīkas* de *āśraya* van *śṛṅgāra-rasa* en ze bestaan uit drie typen: *sādhana-parā*, *devī* en *nitya-priyā*. De aantrekkelijke meisjes van Vraja verdelen zich in groepen, waarin ze Kṛṣṇa dienen, en miljoenen beminnelijke *vraja-gopīs* zijn ondergeschikt aan één van de vele *yūtheśvarīs*. Van alle *yūtheśvarīs* zijn Śrī Rādhā en Śrī Candrāvalī het meest prominent. In de *yūtha* van Śrī Rādhā zitten vijf typen *sakhīs*, namelijk *sakhī*, *nitya-sakhī*, *prāṇa-sakhī*, *priyā-sakhī* en *parama-śreṣṭha-sakhī*. Hoewel de *parama-śreṣṭha-sakhīs*, die ook wel *aṣṭa-sakhīs* worden genoemd, gekwalificeerd zijn om als *yūtheśvarīs* op te treden, vormen ze geen afzonderlijke *yūthas*, omdat ze liever de aanhangers van Śrī Rādhā blijven. De *sakhīs*, die onder hun leiding staan, worden gezamenlijk *gaṇa* genoemd, zoals Lalitā *gaṇa*, Viśākhā *gaṇa*, enzovoort.

Nayīkas worden in drie typen verdeeld – *mugdhā*, *madhyā* en *pragalbhā* – waarvan de *madhyā* en *pragalbhā* ieder worden on-derverdeeld in drie categorieën: *dhīrā*, *adhīrā* en *dhīrādhīrā*. Deze zes categorieën plus *mugdhā* vormen zeven categorieën in totaal,

die in twee secties worden verdeeld – *svakīya* en *parakīya* – waardoor er veertien typen in totaal zijn. De categorie van ongehuwde *navīkas* (*kanyā*) wordt aan deze veertien toegevoegd, zodat er in totaal vijftien categorieën *navīkā* zijn. Deze vijftien typen *navīka* ervaren acht *avasthā* (condities of situaties) te beginnen met *abhisārikā*, enzovoort. Al deze categorieën worden wederom verdeeld in *uttamā*, *madhyamā* en *kaniṣṭha*, waardoor het totaal (15 x 8 x 3 =) 360 typen *navīka* bedraagt.

De onderscheiden soorten gedrag (*vyavahāra*) van de *yūtheśvarīs*, zoals *suhṛt* en hun bedoelingen (*tātparya*), zijn in mijn hart ontwaakt. Ik heb ook de plichten van de *sakhīs* en de koeriers (*dūtīs*) begrepen. Nu ik al deze onderwerpen heb geleerd, heb ik een begrip van de *āśraya-tattva* van *rasa* gekregen en door deze te combineren met de details van de *viśaya-tattva* van *rasa* heb ik ook de *ālabhana-tattva* begrepen, die behoort tot het onderwerp *vibhāva*. En morgen ga ik *uddīpana* leren! Kṛṣṇa is oneindig goed voor me geweest door me de associatie van een *sad-guru*, zoals u, te geven. Ik voed me door de vloeibare nectar uit uw lotusmond te drinken.

Śrī Gopāla Guru Gosvāmī omhelsde Vijaya en zei, "Mijn beste zoon, ik ben ook succesvol geworden door een leerling, zoals jij, te krijgen. Naarmate je meer vragen stelt, geeft Śrī Nityānanda Prabhu door mijn mond persoonlijk antwoord." De tranen van *prema* vloeiden uit de ogen van *guru* en *śisya*. Toen de *mahātmās*, zoals Śrī Dhyānacandra, het onmetelijke geluk van Vijaya zagen, raakten ze verzonken in *paramānanda*. Juist op dat moment arri-

veerden bij de Rādhā-Kānta Maṭha enkele *śuddhā-vaiṣṇavas*, die een paar *ślokas* gecomponeerd door Caṇḍīdāsa begonnen te zingen,

sai (sakhī), kebā sunāila śyāma-nāma (refrein)
kānera bhītāra diyā, marame paśila go,
ākula karila mora prāṇa

Oh, Mijn lieve Sakhī, wie is die persoon, die Me voor het eerst deze naam "Śyāma" liet horen? Wanneer deze naam Mijn hart via Mijn oren binnentreedt, raak Ik overweldigd door ongeduld.

na jāni kateka madhu, śyāma-nāme āche go,
vadana chāḍite nāhi pāre

Ik weet niet hoeveel zoetheid deze naam bevat; hij is zo lieflijk, dat Mijn tong hem geen moment alleen laat.

japite japite nāma, avaśa karila go
kemone pāibo sai, tāre

Naarmate Ik doorga deze naam te herhalen, raak Ik volkomen geabsorbeerd. Oh, Sakhī, hoe zal Ik ooit in staat zijn Hem te ontmoeten?

nāma-paratape jāra, aichana karila go
aṅgera paraśe kibā haya

Als alleen de naam van die persoon de kracht heeft Me in een dergelijke conditie te storten, kan Ik Me zelfs niet voorstellen, wat Mijn conditie zal zijn, als Ik Zijn lichaam zou aanraken.

yekhāne vasati tāra, sekhāne thākhiya go,
yuvatī dharama kaiche raya

Waar Hij Zich ook ophoudt, hoe kunnen de jonge vrouwen hun religieuze principes in stand houden?

*pāśarite kari mane, pāśarā na jāya go,
ki karibe ki habe upāya*

In Mijn hart probeer Ik Hem te vergeten, maar het lukt niet. Nu weet Ik niet meer, wat de remedie is, wat Ik moet doen.

*kahe dvija-caṇḍīdāsa, kulavatī kula-nāśe
apanāra yauvana jācāya*

Dvija Caṇḍīdāsa zegt, "Die Śyāmānanda heeft de dynastie der kuise dames verwoest door Zijn jeugdige schoonheid te tonen."

Ze gingen anderhalf uur met deze *kīrtana* door onder begeleiding van *mṛdaṅga* en *karatālas* en iedereen raakte verzonken in *prema*. Toen ze enigszins uit hun absorptie terugkwamen, gaf Vijaya Kumāra zijn eerbetuigingen aan de Vaiṣṇava's volgens ieders standaard en gaf daarna zijn *sāṣṭāṅga-praṇāma* aan Śrī Guru Gosvāmī. Daarna vertrok hij naar zijn residentie in Haracaṇḍī Sāhī.

ALDUS EINDIGT HET VIERENDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "MADHURA-RASA: VERSCHILLENDE CATEGORIEËN SAKHI'S"

H o o d f s t u k 35

Madhura-Rasa: Uddīpana

DE VOLGENDE DAG KWAM VIJAYA KUMĀRA, NA-dat hij *prasāda* had geëerd, op de afgesproken tijd bij de lotusvoeten van Śrī Guru Gosvāmī. Toen hij zijn *sāṣṭāṅga-daṇḍavat-praṇāma* gaf, raakte hij door opwinding overweldigd. Gosvāmījī tilde hem op, omhelsde hem en zette hem liefdevol naast zich neer. Vijaya Kumāra maakte van de gelegenheid gebruik en zei, "Prabhu, ik wil de *uddīpana* van *madhura-rasa* leren kennen. Wilt u zo goed zijn deze aan me uit te leggen?"

Śrī Guru Gosvāmī antwoordde, "De *uddīpana-vibhāvas* in *madhura-rasa* zijn de volgende: de kwaliteiten (*guṇa*) van Kṛṣṇa en Zijn geliefde *gopīs*, hun namen (*nāma*), activiteiten en karakter (*carita*), hun ornamenten (*maṇḍana*), zaken gerelateerd aan het object van hun liefde (*sambandhī*) en zaken, die niet rechtstreeks zijn gerelateerd aan het object van hun liefde (*taṭastha*)."

Vijaya: Wilt u alstublieft de *guṇa* eerst omschrijven?

Gosvāmī: Er zijn drie soorten *guṇa*: in relatie tot de geest (*mānasika*), in relatie tot de spraak (*vācika*) en in relatie tot het lichaam (*kāyika*).

Vijaya: Welke zijn de verschillende typen kwaliteiten, die in deze *rasa* aan de geest zijn gerelateerd (*mānasa-guṇa*)?

Gosvāmī: Er zijn vele soorten *mānasa-guṇa*, zoals dankbaarheid, vergevingsgezindheid en mededogen.

Vijaya: Welke zijn de verschillende soorten *vācika-guṇa*?

Gosvāmī: Al het gesproken woord, dat de oren plezier geeft, vormt de *vācika-guṇa*.

Vijaya: Welke zijn de verschillende soorten lichaamseigenschappen (*kāyika-guṇa*)?

Gosvāmī: De *kāyika guṇas* zijn *vayasa* (leeftijd), *rūpa* (vorm), *lāvanya* (uitstraling), *saundarya* (schoonheid), *abhirūpatā* (invloed), *mādhurya* (bekoorlijkheid), *mārdava* (zachtheid), enzovoort. De vier leeftijden, die hun toevlucht hebben genomen tot *madhura-rasa* zijn *vayaḥ-sandhi*, *navya-vyasa*, *vyakta-vayasa* en *pūrṇa-vayasa*.

Vijaya: Wat is *vayaḥ-sandhi*?

Gosvāmī: *Vayaḥ-sandhi* is de overgang tussen de stadia van kindertijd (*bālya*) en puberteit (*yauvana*) en deze specifieke fase wordt *prathama-kaiśora* genoemd. De jeugdperiode (*sampūrṇa-kaiśora*) behoort tot *vayaḥ-sandhi*. *Paugaṇḍa* (kindertijd tot tien jaar) wordt *bālya* genoemd. De bekoorlijkheid van de *vayaḥ-sandhi* van Kṛṣṇa en Zijn geliefden is *uddīpana*.

Vijaya: Wat is *navya-vayasa* (ontluiken)?

Gosvāmī: De symptomen van *navya-vayasa* vormen het ontluiken van de puberteit (*nava-yauvana*), het eerste verschijnen van de borstjes, de rusteloosheid van de ogen, lieve glimlachjes en enigszins opgewonden hartjes.

Vijaya: Wat is *vyakta-vayasa* (onthuld)?

Op het moment, dat Vijaya Kumāra deze vraag stelde, kwamen een Vaiṣṇava van de Rāmānuja-sampradāya en een *paṇḍita-sannyāsī* uit de Śāṅkara Maṭha binnen om *darśana* van het Godsbeeld te nemen. De Vaiṣṇava liep met het idee rond een mannelijke dienaar van Bhagavān te zijn en de Śāṅkara *sannyāsī* was geabsorbeerd in droge meditatie op het onpersoonlijke *nirviśeṣa-brahma*, dus geen van beiden kon zich identificeren met een *vraja-gopī*. Aangezien het verboden is om *rasa-kathā* te bespreken in aanwezigheid van mensen, die zichzelf als een man beschouwen, hielden Gosvāmī en Vijaya op met spreken en begonnen met de Vaiṣṇava en de *ekadaṇḍī sannyāsī* een alledaags gesprek over koetjes en kalfjes. Na enige tijd liepen de twee bezoekers in de richting van Siddha-bakula en Vijaya herhaalde zijn vraag met een lichte glimlach.

Gosvāmī: In het stadium van *vyakta-vayasa* worden de borsten van de *gopīs* voller en krijgt hun buik drie plooiën en hun ledematen beginnen een stralende glans te vertonen.

Vijaya: Wat is *pūrṇa-vayasa* (vol)?

Gosvāmī: *Pūrṇa-vayasa* is het stadium, waarin hun achterwerk goed ontwikkelt, hun taille rank wordt, al hun ledematen vorm krijgen, de borsten zwaar worden en de dijen gaan lijken op de stam

van een bananenboom. Er zijn een paar *vraja-sundarīs*, die de kenmerken van *pūrṇa-yauvana* reeds in hun prille jeugd vertonen.

Vijaya: Het onderwerp van *vayasa* heb ik begrepen. Vertelt u nu alstublieft over *rūpa*.

Gosvāmī: *Rūpa* is zo'n buitengewone schoonheid, dat een vrouw lijkt te zijn gedecoreerd, terwijl ze zelfs geen enkel ornament draagt. Uitzonderlijke *rūpa* is het moment, waarop alle ledematen volmaakt zijn geproportioneerd.

Vijaya: Wat is *lāvanya*?

Gosvāmī: *Lāvanya* is een parelachtige glans, die over het lichaam ligt en uit de ledematen straalt.

Vijaya: Wat is *saundarya*?

Gosvāmī: *Saundarya* is de perfectie van het lichaam, waarin alle lichaamsdelen de juiste vorm hebben en zich in volmaakte proportie tot elkaar verhouden.

Vijaya: Wat is *abhirūpatā*?

Gosvāmī: Van iemand wordt gezegd, dat ze *abhirūpatā* heeft, wanneer haar verbluffende kwaliteiten haar schoonheid overbrengen op de voorwerpen om haar heen.

Vijaya: Wat is *mādhurya*?

Gosvāmī: *Mādhurya* is lichamelijke schoonheid, die eenvoudig onbeschrijflijk is.

Vijaya: Wat is *mārdva*?

Gosvāmī: *Mārdva* is de zachtheid, die zelfs het contact met zachte objecten niet kan verdragen. Er zijn drie soorten *mārdva*: *uttama*, *madhyama* en *kaniṣṭha*.

Vijaya: Prabhu, ik heb *guṇa* begrepen. Vertelt u nu alstublieft over *nāma*.

Gosvāmī: Namen, zoals Rādhā-Kṛṣṇa, die bezwangerd zijn van de allerhoogste mysterieuze en confidentiële *rasa*, worden *nāma* genoemd.

Vijaya: Wilt u nu alstublieft over *carita* (gedrag) vertellen?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *carita*: *anubhāva* en *līlā*. Ik zal je over *anubhāva* vertellen, wanneer ik het onderwerp van *vibhāva* heb afgerond.

Vijaya: Omschrijft u dan *līlā*, alstublieft.

Gosvāmī: De term *līlā* verwijst naar *sundara-kṛīḍā* (mooi spel) en activiteiten, *tāṇḍava* (dansen), *veṇu-vādana* (fluitspelen), *godohana* (koeien melken) en de koeien van de heuvel terugroepen en tellen.

Vijaya: Wat zijn *sundara-kṛīḍā*?

Gosvāmī: Er zijn ontelbaar veel sportieve avonturen, zoals *rāsa-līlā*, balspelen en spreken in de taal van de vogels en de dieren.

Vijaya: Hoeveel soorten *maṇḍana* (decoraties) zijn er?

Gosvāmī: Er zijn vier soorten *maṇḍana*: kleding, ornamenten, bloemenkransen en *anulepana* (pasta's en parfums, die op het lichaam worden aangebracht).

Vijaya: Wat is *sambandhī*?

Gosvāmī: *Sambandhī* is verdeeld in twee typen: objecten, die zijn verbonden (*lagna*) en objecten, die nabij zijn (*sannihita*).

Vijaya: Wat betekent *lagna* (gunstige voorvallen)?

Gosvāmī: Tot *lagna-sambandhī* behoren de geluiden van de fluit en de signaalhoorn, zang, geuren, het rinkelen van ornamenten, voetafdrukken, het geluid van de *vīṇā* en artistieke vaardigheden.

Vijaya: Wat is de aard van de melodie van de fluit?

Gosvāmī: De nectarstroom, die van Kṛṣṇa's lippen door de *muralī* vloeit, is de belangrijkste van alle soorten *uddīpana*.

Vijaya: Beschrijft u nu alstublieft de objecten, die nabij zijn (*sannihita-sambandhī*).

Gosvāmī: Tot de *sannihita-sambandhī* behoren achtergelaten bloemenslingers; pauwenveren; *gairika* (rode steen) en andere gekleurde mineralen afkomstig uit de heuvels; de koeien; de drijf-stok; de signaalhoorn; het aanzicht van Kṛṣṇa's geliefde metgezellen; het stof, dat opstuift onder de hoeven van de koeien; Vṛndāvana; entiteiten en voorwerpen, die onder de bescherming van Vṛndāvana vallen (*vṛndāvanāśrita-vastu*); Govardhana; Yamunā en de *rāsa-sthālī*.

Vijaya: Wat wordt bedoeld met *vṛndāvanāśrita* (onder de bescherming van Vṛndāvana)?

Gosvāmī: Dieren, zoals de herten; vogels, bijvoorbeeld de pauw; hommels; hutten van bloeiende klimranken; *tulasī*, bloemen en *kadamba*-bomen zijn allemaal *vṛndāvanāśrita*.

Vijaya: Wat wordt bedoeld met *taṭastha* (marginaal)?

Gosvāmī: Het schijnsel van de maan, de wolken, de bliksem, het voorjaar, de herfst, de volle maan, de zachte briesjes en de vogels, zoals de pauw, zijn allemaal *taṭastha*.

Nadat Vijaya Kumāra aandachtig naar de uiteenzetting van de *uddīpana-bhāvas* had geluisterd, werd hij er even stil van. De ontmoeting van de *ālabana* met de *uddīpana-bhāvas* riep een verheven gevoel in zijn hart op en plotseling begonnen zich *anubhāvas* in zijn lichaam te manifesteren. Met een stem door emotie gebroken zei hij, "Prabhu, wilt u nu de *anubhāvas* in detail beschrijven? U hebt één deel van *kṛṣṇa-carita* (Kṛṣṇa's activiteiten en kwaliteiten) beschreven, namelijk *līlā*. Als ik leer wat *anubhāva* is, zal ik in staat zijn *kṛṣṇa-carita* volledig te kennen.

Gosvāmī: Er zijn drie soorten *anubhāvas*: *alarikāra* (ornamenten), *udbhāsvara* (symptomen) en *vācika* (verbale expressies).

Vijaya: Wat is *alarikāra* (ornamenten)?

Gosvāmī: De twintig soorten *alarikāra* in de puberteit (*yauvana*) van de aantrekkelijke *gopīs* van Vraja worden *sattva-ja* (voortkomend uit *śuddhā-sattva*) genoemd. Deze verschijnen op wonderbaarlijke wijze vanwege hun intense absorbtie in hun geliefde Kṛṣṇa. Deze twintig soorten *alarikāra* zijn in drie categorieën verdeeld:

1. degenen, die voortkomen uit de ledematen (*aṅga-ja*),
2. degenen, die spontaan verschijnen (*ayatna-ja*),
3. degenen, die voortkomen uit de eigen natuur (*svabhāva-ja*).

De *alarikāra*, die voortkomen uit de ledematen (*aṅga-ja*) zijn (1) het zaad van de gehechtheid (*bhāva*), (2) gebaren (*hāva*), (3) flirten (*helā*). Tot *ayatna-ja* behoren (4) schoonheid (*śobhā*), (5) uitstraling (*kānti*), (6) schittering (*dīpti*), (7) bekoorlijkheid

(*mādhurya*), (8) stoutmoedigheid (*pragalbhatā*), (9) grandeur (*audārya*), en (10) geduld (*dhairya*). Tot *svabhāva-ja* behoren (11) het imiteren van *līlā*, (12) plezier (*vilāsa*), (13) een bepaalde stemming leggen in het kleden (*vicchitti*), (14) verwarring (*vibhrama*), (15) een bepaald mengsel van *bhāvas* (*kila-kiñcita*), (16) het ontwakken van verlangen (*moṭṭāyita*), (17) schijnbare tegenstelling (*kuṭṭamita*), (18) gebrek aan respect (*vivvoka*), (19) tederheid (*lalita*) en (20) *bhāvas* uitgedrukt door middel van activiteit (*vikṛta*).

Vijaya: Wat is de betekenis van *bhāva* in deze context?

Gosvāmī: Wanneer *rati*, dat als een zaad is, in *ujjvala-rasa* op de onberoerde *citta* (hart) verschijnt, wordt de eerste transformatie *bhāva* genoemd. De ongetransformeerde staat van *citta* wordt *sattva* genoemd. Als de oorzaak van de transformatie aanwezig is, wordt de oorspronkelijke transformatie, die lijkt op het eerste kiemen van een zaadje, *bhāva* genoemd.

Vijaya: Wat is *hāva* (gebaren)?

Gosvāmī: *Hāva* is de conditie, waarin *rati* duidelijker aanwezig is dan in *bhāva*, met het wiegen van het hoofd, gebaren met wenkbrauwen en ogen, en andere symptomen.

Vijaya: Wat is *helā*?

Gosvāmī: *Hāva* wordt *helā* genoemd, wanneer het duidelijk wijst op zinnelijke hartstocht.

Vijaya: Wat is *śobhā* (schoonheid)?

Gosvāmī: *Śobhā* is de verfraaiende vormgeving van lichaamsdelen, die onder invloed van de puberteit en *rūpa-sambhoga* verschijnt.

Vijaya: Wat is *kānti* (uitstraling)?

Gosvāmī: *Kānti* is de schitterende uitstraling, die in deze bovennatuurlijke *kāma* verschijnt bij de daad van bevrediging.

Vijaya: Wat is *dīpti*?

Gosvāmī: *Kānti* wordt *dīpti* genoemd, wanneer het zich intensiveert en de hartstocht zeer ontvlambaar wordt onder invloed van factoren, zoals leeftijd, plezier, plaats, tijd, kwaliteiten, *rūpa* en kledij.

Vijaya: Wat is *mādhurya* (bekoorlijkheid)?

Gosvāmī: *Mādhurya* is het stadium, waarin onder alle omstandigheden iedere onderneming buitengewoon bevallig is.

Vijaya: Wat is *pragalbhatā* (stoutmoedigheid)?

Gosvāmī: *Pragalbhatā* is volkomen gebrek aan schroom of vrees op het moment van *prayoga*, wanneer de eigen lichaamsdelen zich op die van de minnaar bevinden.

Vijaya: Wat is *audārya* (grandeur)?

Gosvāmī: *Audārya* is de kwaliteit in alle situaties zelfbeheersd en welgemanierd zijn.

Vijaya: Wat is *dhairya* (standvastigheid)?

Gosvāmī: De tendens van het hart wordt *dhairya* genoemd, wanneer het standvastig en onbewogen is.

Vijaya: Wat is in deze context de betekenis van *ṁlā*?

Gosvāmī: *Līlā* is het imiteren van de charmante kledij en activiteiten van de geliefde.

Vijaya: Wat is *vilāsa* (plezier)?

Gosvāmī: Die bepaalde, suggestieve uitdrukkingen van het gezicht en de ogen, die ze maakt bij het bewegen, bij het stilstaan, of terwijl ze zit, teneinde een vereniging met haar geliefde te bewerkstelligen worden *vilāsa* genoemd.

Vijaya: Wat is *vicchitti*?

Gosvāmī: *Vicchitti* is een manier van kleden, die de uitstraling verhoogt, hoewel ze erg weinig decoraties en ornamenten gebruikt. Sommige deskundigen van *rasa* zeggen, dat soms, wanneer de minnaar van de *nayikā* haar benadert, nadat Hij jegens haar een overtreding heeft begaan, de *bhāva* in de *nayikas* hart verschijnt, die haar een gevoel geeft, dat haar ornamenten eenvoudig een last zijn, waardoor ze zich louter op aandringen van haar *sakhīs* heeft gekleed en gedecoreerd. Deze vorm van jaloerse stemming en nalatigheid wordt ook *vicchitti* genoemd.

Vijaya: Wat is *vibhrama* (verwarring)?

Gosvāmī: *Vibhrama* is een staat van verwarring, die wordt veroorzaakt door de krachtige impulsen van *madana*, wanneer de *nayikā* haar geliefde ontmoet. In die staat wil ze haar halsketting, bloemenkrans en andere ornamenten omdoen, maar brengt ze op de verkeerde plaatsen aan.

Vijaya: Wat is *kila-kiñcita*?

Gosvāmī: *Kila-kiñcita* is een conditie, waarin trots, hunkering, lachen, huilen, vijandigheid, angst en woede door gevoelens van blijdschap op hetzelfde moment verschijnen.

Vijaya: Wat is *mottāyita*?

Gosvāmī: *Mottāyita* is de intense hunkering, die in het hart van de *nayikā* verschijnt, wanneer ze bericht over haar minnaar ontvangt en zich Hem herinnert.

Vijaya: Wat is *kuttamita*?

Gosvāmī: *Kuttamita* is de zogenaamde boosheid, die de *nayikā* uiterlijk veinst omwille van haar waardigheid, verlegenheid, enzovoort, terwijl ze in haar hart verguld is, wanneer haar minnaar haar borsten of lippen aanraakt.

Vijaya: Wat is *vivvoka*?

Gosvāmī: *Vivvoka* is het tonen van een gebrek aan respect voor de minnaar uit trots en *māna*.

Vijaya: Wat is *lalita*?

Gosvāmī: *Lalita* is de tederheid, die wordt uitgedrukt bij bewegingen van de wenkbrauwen en gebaren van alle andere lichaamsdelen.

Vijaya: Wat is *vikṛta*?

Gosvāmī: *Vikṛta* is het uitdrukken – eerder door activiteiten, dan met woorden – van gevoelens, zoals verlegenheid, jaloezie of *māna*, die in het hart oprijzen.

Dit zijn de twintig lichamelijke en psychologische *alarikāras*. *Rasika-bhaktas* hebben nog twee *alarikāras* meer geaccepteerd bij de

ornamenten, die ik zojuist heb weergegeven. Deze zijn geveinsde onwetendheid (*maugdhya*) en geveinsde vrees (*cakita*).

Vijaya: Wat is *maugdhya*?

Gosvāmī: Een *naṅkā* vetoont *maugdhya*, wanneer ze pretendeert onkundig te zijn van iets, dat ze dondersgoed weet, en bij haar minnaar informeert, alsof ze van niets weet.

Vijaya: Vertelt u me nu alstublieft over *cakita*.

Gosvāmī: *Cakita* is in de aanwezigheid van de minnaar een enorme vertoning maken van haar vrees, hoewel ze in werkelijkheid helemaal niet bang is.

Vijaya: Prabhu, ik heb de *alankāras* begrepen. Vertelt u me nu alstublieft over *udbhāsvara*.

Gosvāmī: Wanneer de *bhāva* van het hart in het lichaam manifest is, wordt die manifestatie *udbhāsvara* genoemd. In *madhura-rasa* behoren het openvallen van de koordjes van de rok, het openvallen van de bloes, het uit elkaar vallen van de vlechten enzovoort tot de *udbhāsvaras*. Aandoeningen in het lichaam zijn geeuwen, het opensperren van de neusgaten, diep zuchten, rusteloosheid, zingen en zichzelf vervloeken.

Vijaya: Zouden al die *udbhāsvaras*, die u juist hebt genoemd, niet tot de categorie van *moṭṭāyita* en *vilāsa* kunnen behoren?

Gosvāmī: Ze zijn apart beschreven, omdat ze een bepaald soort schoonheid (*śobha*) vertegenwoordigen.

Vijaya: Prabhu, wilt u nu alstublieft de *vācika-anubhāvas* uitleggen?

Gosvāmī: Er zijn twaalf typen *vācika-anubhāvas*: *ālāpa*, *vilāpa*, *samlāpa*, *pralāpa*, *anulāpa*, *apalāpa*, *sandesa*, *atidesa*, *apadesa*, *upadesa*, *nirdesa* en *vyapadesa*.

Vijaya: Wat is *ālāpa*?

Gosvāmī: *Ālāpa* zijn lieve woordjes die vleien.

Vijaya: Wat is *vilāpa*?

Gosvāmī: *Vilāpa* zijn woorden van verdriet.

Vijaya: Wat is *samlāpa*?

Gosvāmī: *Samlāpa* is conversatie.

Vijaya: Wat is *pralāpa*?

Gosvāmī: *Pralāpa* is praten zonder betekenis.

Vijaya: Wat is *anulāpa*?

Gosvāmī: *Anulāpa* betekent dezelfde woorden herhaaldelijk uitspreken.

Vijaya: Wat is *apalāpa*?

Gosvāmī: *Apalāpa* betekent het geven van een andere betekenis aan woorden, die al zijn uitgesproken.

Vijaya: Wat is *sandesa*?

Gosvāmī: *Sandesa* is het sturen van een boodschap naar de minnaar, wanneer Hij naar een ander land is vertrokken.

Vijaya: Wat is *atidesa*?

Gosvāmī: *Atidesa* is zeggen, "Zijn woorden zijn mijn woorden."

Vijaya: Wat is *apadesa*?

Gosvāmī: *Apadesa* is het onderwerp in kwestie uitdrukken met behulp van andere woorden en er niet rechtstreeks over spreken.

Vijaya: Wat is *upadesa*?

Gosvāmī: De term *upadeśa* verwijst naar woorden vol instructie.

Vijaya: Wat is *nirdeśa*?

Gosvāmī: *Nirdeśa* is bekennen, "Ik ben diezelfde persoon."

Vijaya: Wat is *vyapadeśa*?

Gosvāmī: *Vyapadeśa* is het onthullen van de hartewens onder voorwendsel van een andere uitspraak.

Al deze *anubhāvas* zijn in alle *rasas* aanwezig, maar ze zijn in deze context beschreven, omdat de zoetheid van *ujjala-rasa* door deze *anubhāvas* enorm toeneemt.

Vijaya: Prabhu, waarom is het noodzakelijk de *anubhāvas* in het onderwerp van *rasa* afzonderlijk te beschrijven?

Gosvāmī: De *bhāvas* in het hart, die uit de combinatie van *ālabana* en *uddīpana* oprijzen, worden *anubhāvas* genoemd, wanneer ze zich op de lichaamsdelen manifesteren. Dit onderwerp kan niet goed worden begrepen zonder ze afzonderlijk uit te leggen.

Vijaya: Weest u alstublieft genadig en beschrijft u de *sāttvika-bhāvas* in *madhura-rasa*.

Gosvāmī: Ik heb de acht *sāttvika-bhāvas*, zoals *stambha*, *sveda*, enzovoort, al genoemd, toen ik sprak over de gewone *rasa-tattva*. Ze zijn ook de *sāttvika-bhāvas* van deze *rasa*, maar de voorbeelden van de *bhāvas* zijn in deze *rasa* nogal verschillend.

Vijaya: Hoe verschillend zijn ze?

Gosvāmī: Je zal zien, dat in *vraja-līlā* onbeweeglijkheid (*stambha-bhāva*) optreedt door vreugde (*harṣa*), angst (*bhaya*), verbazing (*āścarya*), kommer (*viṣāda*) en verontwaardiging (*amarṣa*).

Transpireren (*sveda*) treedt op door vreugde, angst en boosheid (*krodha*). Kippenvel (*romāñca*) komt voort uit verbazing, vreugde en angst. Het stokken van de stem treedt op door kommer, verbijs-tering (*vismaya*), verontwaardiging en angst. Angst, vreugde en verontwaardiging veroorzaken beven. Het verschieten van kleur (*vaivarṇya*) treedt op door kommer, woede en angst. Het vergieten van tranen (*aśru*) kan optreden door vreugde, woede of kommer. Het verlies van bewustzijn (*pralaya*) kan optreden door geluk of verdriet.

Vijaya: Zijn er in deze *rasa* verschijnselen van *sāttvika-vikāra*, die anders zijn dan die in de andere *rasas*?

Gosvāmī: Ja. Ik heb de *sāttvika-bhāvas* uitgelegd, die we kennen als *dhūmāyita*, *jvalita*, *dīpta* en *uddīpta* in de context van de algemene (*sādhāraṇa*) *rasa-vicāra*. In deze *madhura-rasa* is één onderdeel van *uddīpta*, dat *sūddīpta-bhāva* heet.

Vijaya: Prabhu, u bent oneindig genadig voor me geweest. Vertelt u me nu alstublieft hoe de *vyabhicārī bhāvas* in deze *rasa* worden gemanifesteerd.

Gosvāmī: Bijna alle drieëndertig *sañcārī* of *vyabhicārī-bhāvas*, die ik reeds heb uitgelegd te beginnen met het geringschatten van zichzelf (*nirveda*), vinden plaats in *madhura-rasa*. Medogenloosheid (*augrya*) en luiheid (*ālasya*) zijn de twee uitzonderingen. De *sañcārī-bhāvas* van *madhura-rasa* beschikken over verscheidene wonderbaarlijke eigenschappen.

Vijaya: Welke zijn dat?

Gosvāmī: De meest fascinerende eigenschap is, dat welke soort *kṛṣṇa-prema* ook aanwezig is in vrienden en autoriteiten (*guru-jana*) in andere *rasas*, deze ook als een *sañcārī-bhāva* in *madhura-rasa* optreedt. Met andere woorden, de *sthāyībhāvas* van die andere *rasas* treden op als *sañcārī* of *vyabhicārī-bhāvas* in deze *rasa*.

Vijaya: Welke zijn de andere verrassende aspecten?

Gosvāmī: Een ander wonderbaarlijk punt is, dat de *vyabhicārī-bhāvas* in deze *rasa* – zelfs die van *maraṇa* (dood) – niet als rechtstreekse *aṅgas* van *rasa* worden beschouwd. In deze *rasa* worden ze logischerwijs bij de eigenschappen (*guṇas*) van *rasa* gerekend. De conclusie is, dat *rasa* zelf de *guṇī* (datgene, dat de eigenschappen bezit) is en de *vyabhicārī-bhāvas* zijn de eigenschappen (*guṇa*), waarover de *rasa* beschikt.

Vijaya: Hoe ontstaan de *sañcārī-bhāvas*?

Gosvāmī: Het geringschatten van zichzelf (*nirveda*) treedt op door leed, afkeer, jaloezie, kommer, calamiteit en overtreding.

Vijaya: Wat is de oorzaak van nederigheid (*dainya*)?

Gosvāmī: *Dainya* wordt veroorzaakt door verdriet, angst en overtreding.

Vijaya: Hoe ontstaat verzwakking (*glāni*)?

Gosvāmī: *Glāni* is het gevolg van uitputting, bezorgdheid en amoureuze ondernemingen.

Vijaya: Hoe ontstaat uitputting (*śrama*)?

Gosvāmī: *Śrama* is het resultaat van zoveel rondzwerven, dansen en amoureuze inspanning.

Vijaya: Wat is de oorzaak van bedwelming (*mada*)?

Gosvāmī: *Mada* is het gevolg van het drinken van honingwijn.

Vijaya: Hoe verschijnt trots (*garva*)?

Gosvāmī: *Garva* ontstaat door groot geluk, schoonheid, persoonlijke eigenschappen, het krijgen van bescherming van de meest excellente persoon en het bereiken van het verlangde object.

Vijaya: Wat veroorzaakt vrees (*śarīkā*)?

Gosvāmī: De oorzaken van *śarīkā* zijn diefstal, overtreding, wreedheid, bliksem, wilde dieren en angstaanjagende geluiden.

Vijaya: Hoe ontstaan opgewondenheid en onzekerheid (*āvega*)?

Gosvāmī: *Āvega* is een acute onzekerheid over wat te doen, die ontstaat door het zien of horen van het object van genegenheid of afkeer.

Vijaya: Wat is de oorzaak van waanzin (*unmāda*)?

Gosvāmī: *Unmāda* kan worden veroorzaakt door excessieve extase (*mahānanda*) of door een gevoel van afgescheidenheid.

Vijaya: Waarom treedt verwarring of mentale afwezigheid (*apasmṛti*) op?

Gosvāmī: *Apasmṛti* is de verwarring of mentale afwezigheid, die optreedt door extreem verdriet.³

Vijaya: Wat is ziekte (*vyādhi*)?

Gosvāmī: *Vyādhi* is lichamelijke transformatie, zoals koorts, die optreedt wegens vrees en bezorgdheid.

Vijaya: Wat is verbijstering (*moha*)?

³ In dit stadium beeft de *nayikā*, bezwijkt en valt op de grond.

Gosvāmī: *Moha* is de verbijstering, die optreedt, wanneer het hart wordt verdoofd door vreugde, afgescheidenheid en verdriet.

Vijaya: Wat is dood (*mṛtyu*)?

Gosvāmī: In deze *rasa* is geen *mṛtyu*, alleen de poging tot sterven.

Vijaya: Wat is luiheid (*ālasya*)?

Gosvāmī: Er is ook geen *ālasya* in deze *rasa*. *Ālasya* is het pretenderen machteloos te zijn, ofschoon men energie genoeg heeft; er bestaat niet de minste gelegenheid voor *ālasya* in Kṛṣṇa's dienst. Het kan echter in een secundaire vorm bij tegengestelde elementen worden waargenomen.

Vijaya: Wat is de oorzaak van inertia (*jāḍya*)?

Gosvāmī: *Jāḍya* kan zich voordoen bij het zien van het object van haar liefde, bij het horen over Hem, of bij het zien van iets, dat buitengewoon onwenselijk is. *Jāḍya* kan ook optreden door gevoelens van afgescheidenheid.

Vijaya: Waarom treedt verlegenheid (*vrīḍā*) op?

Gosvāmī: *Vrīḍā* ontstaat door de eerste keer ontmoeten, zich ongepast gedragen, wegens lovende woorden, of woorden van misprijzen.

Vijaya: Wat is de oorzaak van *avahitthā* (het verbergen van haar natuur)?

Gosvāmī: *Avahitthā* wordt veroorzaakt door verraad, verlegenheid, dubbelhartigheid, angst en waardigheid.

Vijaya: Wat veroorzaakt herinnering (*smṛti*)?

Gosvāmī: *Smṛti* is het gevolg van het zien van iets overeenkomstigs, of van een ingeprente gewoonte.

Vijaya: Hoe ontstaat het overpeinzen van logische mogelijkheden (*vitarka*)?

Gosvāmī: *Vitarka* is het gevolg van onderzoek en twijfel.

Vijaya: Wat is bezorgdheid (*cintā*)?

Gosvāmī: *Cintā* ontstaat door niet te krijgen, wat men verlangt en uit angst voor hetgeen onwenselijk is.

Vijaya: Wat is bedachtzaamheid (*matī*)?

Gosvāmī: *Matī* is het nadenken over, of overwegen van iets.

Vijaya: Wat is vastberadenheid (*dhṛti*)?

Gosvāmī: *Dhṛti* is de standvastigheid van het hart, die het gevolg is van het vervullen van aspiraties en vrij zijn van verdriet.

Vijaya: Wat is vreugde (*harṣa*)?

Gosvāmī: *Harṣa* is het plezier, dat oprijst, bij het zien of verkrijgen van het object van een gekoesterd verlangen.

Vijaya: Wat is gretigheid (*autsukya*)?

Gosvāmī: *Autasukya* is het vurige verlangen om de geliefde te zien en het intense hunkeren, of het ongeduld om Hem te krijgen.

Vijaya: Wat is medogenloosheid (*augrya*)?

Gosvāmī: Geweld wordt *augrya* genoemd en dat heeft geen plaats in *madhura-rasa*.

Vijaya: Wat is verontwaardiging (*amarṣa*)?

Gosvāmī: *Amarṣa* is de intolerantie, die tot uitdrukking komt, doordat men niet wordt gerespecteerd of wordt beledigd.

Vijaya: Wat is vijandigheid (*asūyā*)?

Gosvāmī: *Asūyā* is de verontwaardiging over, of wrok jegens het grote geluk van een ander en het treedt op door grote voorspoed en deugden.

Vijaya: Wat is de oorzaak van onstandvastigheid (*cāpala*)?

Gosvāmī: *Cāpala* is de wispelturigheid of luchtigheid van de geest en het wordt veroorzaakt door gehechtheid en afkeer.

Vijaya: Wat is de oorzaak van slaap (*nidrā*)?

Gosvāmī: *Nidrā* wordt veroorzaakt door vermoeidheid.

Vijaya: Wat is *supti*?

Gosvāmī: *Supti* betekent dromen.

Vijaya: Wat is waakzaamheid (*bodha*)?

Gosvāmī: *Bodha* is verre van slapen.

Bābā Vijaya, als toevoeging op deze *vyabhicārī-bhāvas* zijn er vier stadia, namelijk *bhāvotpatti*, *bhāva-sandhi*, *bhāva-śābālya* en *bhāva-śānti*. *Bhāvotpatti* is het verschijnen van een *bhāva* en *bhāva-sandhi* is het samengaan van twee *bhāvas*. *Sa-rūpa-sandhi* is het amalgaam van twee *bhāvas* met dezelfde oorzaak en *bhina-sandhi* is het vermengen van *bhāvas*, die voortkomen uit afzonderlijke oorzaken. Het vermengen van vele *bhāvas* tegelijkertijd wordt *bhāva-śābālya* genoemd en de deconstructie of het kalmeren van *bhāvas* wordt *bhāva-śānti* genoemd.

Vijaya had nu een volledig begrip van de componenten van *madhura-rasa*, want hij had de uitleg gehoord van de *vibhāvas*, *sāttvika-bhāvas* en *vyabhicārī-bhāvas*. Zijn hart raakte overweldigd door *prema*, welke echter nog wat vaag was. Nu hij het diepgaand had begrepen, viel hij aan de voeten van zijn Gurudeva. Wenend

en wenend zei hij, "Prabhu, geeft u mij alstublieft uw genade en vertelt u me waarom *prema* nog niet in mijn hart is opgebloeid."

Guru Gosvāmījī omhelsde Vijaya en zei, "Morgen zal je in staat zijn *prema-tattva* te begrijpen. Je hebt de componenten van *prema* wel begrepen, maar het is nog niet overduidelijk in je hart gerezen. *Prema* is de *sthāyībhāva*. Je hebt al over *sthāyī-bhāva* in algemene zin gehoord, maar je zal alle perfectie bereiken, wanneer je over de specifieke *sthāyībhāva* in *ujjala-rasa* hoort. Nu is het erg laat geworden. Ik zal het je morgen verder uitleggen."

Weer vielen de tranen uit Vijaya's ogen. Hij gaf zijn *daṇḍavat-praṇāma* en keerde terug naar zijn verblijfplaats, terwijl hij zwaar liep na te denken over alles, dat hij had gehoord.

ALDUS EINDIGT HET VIJFENDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "MADHURA-RASA: UDDĪPANA"

H o o d f s t u k 3 6

Madhura-Rasa: Sthāyībhāva en de stadia van Rati

DE VOLGENDE DAG VERSCHEEN VIJAYA Kumāra punctueel op tijd aan de lotusvoeten van zijn Gurudeva, gaf zijn *sāṣṭāṅga-daṇḍavat* en ging op zijn plaats zitten. Śrī Gopāla Guru Gosvāmī observeerde Vijaya's nieuwsgierigheid, waarmee hij alles over *sthāyībhāva* wilde horen en zei, "*Madhura-rati* is de *sthāyībhāva* van *madhura-rasa*."

Vijaya: Wat veroorzaakt het verschijnen van *ratī*?

Gosvāmī: *Ratī* ontstaat uit *abhiyoga*, *viṣaya*, *sambandha*, *abhimāna*, *tadīya-viśeṣa*, *upamā* en *svabhāva*. Iedere volgende oorzaak is superieur aan de voorgaande, dus de *ratī*, die voortkomt uit *svabhāva* is de beste van allemaal.

Vijaya: Wat is *abhiyoga*?

Gosvāmī: *Abhiyoga* is het uitdrukken van jouw *bhāva*. Er zijn twee soorten *abhiyoga*: datgene, dat je persoonlijk onthult en datgene, dat iemand anders onthult.

Vijaya: Wat is *viṣaya*?

Gosvāmī: Er zijn vijf soorten *viṣaya*, namelijk geluid (*śabda*), aanraking (*sparsā*), schoonheid (*rūpa*), smaak (*rasa*) en geur (*gandha*).

Vijaya: Wat is *sambandha*?

Gosvāmī: *Sambandha* refereert aan de glorie van vier aspecten: afkomst (van de clan), schoonheid, kwaliteiten, en spel (avonturen).

Vijaya: Wat is *abhimāna*?

Gosvāmī: *Abhimāna* is het definitieve besluit om slechts één bepaald object te accepteren, hoewel er vele andere mooie objecten aanwezig zijn. Bijvoorbeeld, toen Kṛṣṇa naar Mathurā vertrok, was bij een zekere *vraja-gopī rati* voor Kṛṣṇa ontwaakt. Ze was echter niet in staat geweest Zijn associatie te krijgen, omdat ze nog niet helemaal in haar jonge volwassenheid was volgroeid. Eén van haar vriendinnen zag de bijzondere schoonheid van haar leeftijd en om haar op de proef te stellen sprak ze haar op een afgelegen plek aan, "O *sakhī*, Kṛṣṇa is uit Vraja vertrokken en nu zijn je nieuwe jeugdfase en andere kwaliteiten aan het ontwikkelen. Er zijn zoveel jongens in Vraja, die knap en gekwalificeerd zijn. Als je met één van hen wilt trouwen, fluister het dan in mijn oor, dan zal ik met je moeder gaan praten en de nodige voorzorgsmaatregelen treffen."

Toen die *vraja-gopī* de woorden van haar vriendin hoorde, antwoordde ze, "O *sakhī*, er kunnen zoveel prachtige jongens in deze wereld rondlopen gelijk golven van schoonheid en lieflijkheid, de ene nog liever en mooier dan de andere. Laat ze maar gaan. Hoog gekwalificeerde jongedames mogen ze aanvaarden. Wat mij betreft, beschouw ik iemand zonder kroon van pauwenveren op Zijn hoofd, zonder *muralī*, die op schitterende wijze Zijn lippen tooit, en zonder verfraaiing van Zijn lichaam met *tilaka* en andere decoraties van mineralen, zoals *gairika-dhātu*, zo onbeduidend als een strootje en heb ik niet de minste animo voor hem."

Dit is een prachtig voorbeeld van *abhimāna*.

Vijaya: Ik heb *abhimāna* begrepen. Wat is *tadīya-viśeṣa*?

Gosvāmī: Kṛṣṇa's voetafdrukken, de weidegronden van Vṛndāvana en Kṛṣṇa's *priyā-jana* worden *tadīya-viśeṣa* genoemd. Kṛṣṇa's *priyā-jana* zijn degenen met *rāga*, *anurāga* en *mahābhāva* voor Hem.

Vijaya: Wat is *upamā*?

Gosvāmī: *Upamā* is een gelijkenis tussen het ene object en het andere. In deze context verwijst het naar een of andere gelijkenis met Kṛṣṇa.

Vijaya: Wat is *svabhāva*?

Gosvāmī: *Svabhāva* is een zelfmanifeste natuur, die niet afhankelijk is van andere oorzaken. Er zijn twee soorten *svabhāva*: *nisarga* en *svarūpa*.

Vijaya: Wat is *nisarga*?

Gosvāmī: *Nisarga* is het verlangen, of de *saṁskāra*, die voortkomt uit stevig verankerde gewoonten of praktijken. Het horen over Kṛṣṇa's *guṇa*, *rūpa* enzovoort is slechts een gedeeltelijke oorzaak van het ontwaken van *rati*. *Nisarga* bestaat uit de indrukken veroorzaakt door standvastige *raty-ābhāsa*, die over vele levens van de *jīva* is ontwikkeld. *Nisarga* ontwaakt plotseling en onverwacht, zodra men de beschrijvingen hoort van Kṛṣṇa's *guṇa*, *rūpa*, enzovoort. Dit betekent, dat het horen over Kṛṣṇa's kwaliteiten en schoonheid niet de enige oorzaak van *rati* is.

Vijaya: Wilt u alstublieft *svarūpa* uitleggen?

Gosvāmī: *Svarūpa* is de *bhāva*, die geen geboorte kent en geen oorsprong heeft en die zich in zijn eigen perfectie op onafhankelijke wijze manifesteert. Er zijn drie typen *svarūpa*: *kṛṣṇa-niṣṭhā*, *lalanā-nishta* en *ubhaya-niṣṭhā*. Degenen met een demonische natuur kunnen geen *kṛṣṇa-niṣṭhā-svarūpa* bereiken, maar is daarentegen gemakkelijk te bereiken voor degenen met een goddelijke natuur. *Lalanā-nishta-svarūpa* is een zelfmanifeste *rati*, die in een ongewilde impuls naar Śrī Kṛṣṇa wordt uitgedrukt, zelfs zonder dat men Hem heeft gezien of zonder dat men over Zijn schoonheid en kwaliteiten heeft gehoord. De *svabhāva*, waarin zowel *kṛṣṇa-niṣṭhā* als *lalanā-niṣṭhā* manifest zijn wordt *ubhaya-niṣṭhā-svarūpa* genoemd.

Vijaya: Dat betekent, dat er bij elkaar zeven oorzaken zijn: *abhiyoga*, *viṣaya*, *sambandha*, *abhimāna*, *tadīya-viśeṣa*, *upamā* en *svabhāva*. Ontstaan alle soorten *madhura-rati* uit deze zeven oorzaken?

Gosvāmī: De *kṛṣṇa-rati* van de *gopīs* van Gokula vindt langs natuurlijke weg plaats. Het is zelfmanifest en wordt niet opgeroepen door *abhiyoga*, enzovoort. Niettemin spelen deze oorzaken ook een rol in vele spellen en avonturen. De *rati* van de *sādhana-siddhas* en *nisarga-siddhas* daarentegen ontwaakt wel door deze zeven oorzaken, te beginnen met *abhiyoga*.

Vijaya: Ik ben niet in staat geweest dit onderwerp te doorgronden. Wilt u een of twee voorbeelden geven om het me te laten begrijpen?

Gosvāmī: De *rati*, waarover ik spreek, komt alleen voort uit *rāgānugā-bhakti*, maar dit type *rati* is nog een eind verwijderd, zolang *vaidhī-bhakti* geen *bhāvamayī* wordt. Een *sādhaka*, die een verlangen naar die gevoelens ontwikkelt, wanneer hij de extatisch emotionele uitvoering van *kṛṣṇa-sevā* door de *vraja-gopīs* ziet, krijgt geleidelijk *rati*, welke voortkomt uit de zes oorzaken – behalve die van *svabhāva* – en vooral uit *priyā-jana*. Wanneer hij een *sādhana-siddha* wordt, ervaart hij *sphūrti*, een tijdelijke, innerlijke manifestatie van *lalanā-niṣṭhā-svarūpa*.

Vijaya: Hoeveel soorten *rati* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn drie soorten *rati*: *sādhāraṇī* (algemeen), *samañjasā* (juist) en *samarthā* (bekwaam). De *rati* van Kubjā is een voorbeeld van *sādhāraṇī rati*. Deze is vervloekt geworden, omdat het verlangen naar plezier beleven aan seksuele gemeenschap er de fundamentele basis van is. De *rati* van de *mahiṣīs* van Dvārakā wordt *samañjasā* (juist) genoemd, omdat het aan de wereldse standaarden van sociaal gedrag tegemoet komt en omdat

het wordt opgeroepen door de regulerende principes van het huwelijk. Door de sentimenten, "Ik ben Zijn vrouw en Hij is mijn echtgenoot" wordt deze *rati* beperkt. De *rati* van de inwoners van Gokula is *samarthā*, omdat zulke *rati* op magnifieke wijze zelfs voorbij gaat aan de grenzen van sociale restricties en religieuze principes. *Samarthā rati* is in wezen niet onbetamelijk. Gezien vanuit het perspectief van de allerhoogste, transcendentale doelstelling (*parama-paramārtha*) is in feite alleen *samarthā rati* op het hoogste niveau correct. *Sādhāraṇī rati* is als een juweel; *samañjasā rati* is als *cintāmaṇi* en *samarthā rati* is uitermate zeldzaam, zoals het Kaustubha-maṇi.

Vijaya's ogen vulden zich met tranen en hij huilde voortdurend, terwijl hij zei, "Vandaag heb ik bijzondere voorspoed door over zo'n ongekend en verheven onderwerp te horen. Prabhu, wilt u door uw grondeloze genade alstublieft de eigenschappen van *sādhāraṇī rati* beschrijven?"

Gosvāmī: *Sādhāraṇī rati* ontstaat uit het verlangen naar *sambhoga*. Het wordt gestimuleerd door een grote wellust, die ontstaat, wanneer men Kṛṣṇa persoonlijk ziet, maar dit gevoel is niet diep en ook niet sterk of permanent. Zodra het verlangen naar *sambhoga* afneemt, verdwijnt deze *rati* ook, hetgeen de reden is, waarom hij als inferieur wordt beschouwd.

Vijaya: Wat is de aard van *samañjasā rati*?

Gosvāmī: *Samañjasā rati* is de volkomen en geconcentreerde *rati*, die oprijst bij het horen over Kṛṣṇa's schoonheid en kwaliteiten en die voortkomt uit het idee, "Ik ben Zijn vrouw en Hij is mijn echt-

genoot." Soms treedt ook in deze *rati* het verlangen naar *sambhoga* op. Als het verlangen naar *sambhoga* afzonderlijk van *samañjasā rati* optreedt, is het niet mogelijk Śrī Kṛṣṇa te beheersen door het uitdrukken van je eigen gevoel, noch door *hāva*, *bhāva*, *helā* enzovoort voortkomend uit het verlangen naar *sambhoga*.

Vijaya: Wat is de aard van *samarthā rati*?

Gosvāmī: Het verlangen naar *sambhoga* met Kṛṣṇa is in ieder type *rati* aanwezig. In *sādhāraṇī* en *samañjasā rati* is het verlangen naar *sambhoga* voor persoonlijke bevrediging bedoeld. *Samarthā* is de bijzondere *bhāva*, die volkomen onzelfzuchtig is, die vrij is van eigenbelang in de zucht naar gemeenschap en die de staat van *tad-ātmya*, of eenheid met het verlangen naar gemeenschap bereikt.

Vijaya: Wat is de natuur van die bijzondere *bhāva*? Kunt u dit punt een beetje meer verhelderen, alstublieft?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten verlangens naar *sambhoga*. De eerste is het verlangen naar *sambhoga*, waarin men verlangt, dat de eigen zintuigen door de geliefde worden bevredigd ten behoeve van het eigen geluk. De tweede soort is het verlangen naar *sambhoga*, dat helemaal bestaat uit het idee, dat men de zintuigen van de geliefde dient te bevredigen ten behoeve van Zijn geluk. Het eerste type verlangen kan *kāma* worden genoemd, omdat daarin het verlangen naar het eigen geluk aanwezig is. Het tweede type verlangen wordt *prema* genoemd, omdat het uitsluitend bestaat uit het verlangen naar het geluk van de geliefde. Het eerste type verlangen, *kāma*, is krachtig en is prominent aanwezig in *sādhāraṇī*

rati, maar het is niet overheersend in *samañjasā*. De laatste eigenschap, namelijk *prema*, of het exclusieve verlangen naar het geluk van de geliefde, is de inherente en onderscheiden functie (*viśeṣa-dharma*) van het verlangen naar *sambhoga* in *samarthā rati*.

Vijaya: Het moet zo zijn, dat je in *sambhoga* geluk ervaart bij de aanraking van je geliefde. Is er in *samarthā rati* dan geen verlangen naar dit geluk?

Gosvāmī: Het is beslist zeer moeilijk om volkomen vrij te zijn van zulk verlangen. Hoewel een dergelijk verlangen aanwezig is in het hart van iemand met *samarthā rati*, is het niettemin heel zwak. Deze *samarthā rati* wordt krachtig met behulp van zijn *viśeṣa-dharma* (specifieke karakteristieken), wanneer deze de wens naar *sambhoga* omarmt en ermee samensmelt. Deze soort *rati* is gevierd bij de naam *samarthā* (bekwaam), omdat hij beschikt over een grote capaciteit (om Kṛṣṇa te beheersen).

Vijaya: Wat is de bijzondere glorie van *samarthā rati*?

Gosvāmī: Zodra deze *samarthā rati* verschijnt, wordt men onverschillig jegens allerlei soorten hindernissen, zoals familie, religieuze principes, geduld en verlegenheid of schaamte. Dit is het geval ongeacht of hij nu werd opgewekt door *sambandha*, *tadīya*, *svabhāvika-svarūpa* of een van de andere oorzaken, die ik heb genoemd, te beginnen met *abhiyoga*. Deze soort *rati* gaat uiterst diep.

Vijaya: Hoe verkrijgt het verlangen naar *sambhoga* de eenheid, wanneer het zich met *śuddhā-rati* vermengt?

Gosvāmī: De *samarthā rati* van de *vraja-gopīs* heeft alleen Kṛṣṇa's geluk ten doel en welk geluk zichzelf in hun *sambhoga* ook ervaren, heeft eveneens de intentie om Kṛṣṇa een plezier te doen. Vandaar, dat het verlangen naar *sambhoga* zich met *rati* combineert, dat uitsluitend is bedoeld voor Kṛṣṇa's geluk en in golven van *vilāsa* de meest verbluffende schittering aanneemt. Deze *rati* staat geen verlangen naar *sambhoga* toe, die onafhankelijk van zichzelf existeert. Soms brengt deze *rati* zichzelf om in *samañjasā*.

Vijaya: *Aho!* Wat is dit een buitengewone *rati*! Ik wil zijn allerhoogste glorie horen.

Gosvāmī: Als deze *rati* rijp is, bereikt hij de conditie van *mahābhāva*. Alle bevrijde persoonlijkheden zoeken naar deze *rati* en vijf typen *bhaktas* bereiken hem in de mate, waarin zij capabel zijn dat te doen.

Vijaya: Prabhu, ik wil graag de volgorde weten, waarin *rati* zich ontwikkelt.

Gosvāmī:

*syād dṛḍhe 'yam ratiḥ premā prodyan snehaḥ kramād ayam
syaṅ mānaḥ praṇayo rāgo'nurāgo bhāva ity api*

Ujñvala-nīlamanī, Sthāyībhāva-prakaraṇa (53)

De betekenis is, dat deze *madhura-rati* onwrikbaar is gemaakt door de aanwezigheid van antagonistische of vijandige elementen. Pas dan wordt hij *prema* genoemd. Deze *prema* manifesteert geleidelijk zijn eigen lieflijkheid naarmate hij zich ontwikkelt tot *sneha*, *māna*, *praṇaya*, *rāga*, *anurāga* en *bhāva*.

Vijaya: Prabhu, wilt u alstublieft een voorbeeld geven om dit punt begrijpelijk te maken?

Gosvāmī: Zoals het zaad van rietsuiker groeit en zich achtereenvolgens ontwikkelt tot suikerwater, *guḍa*, *khaṇḍa*, *śarkarā*, *sitā* en *sitopala*, zo zijn *ratī*, *prema*, *sneha*, *māna*, *praṇaya*, *rāga*, *anurāga* en *bhāva* allemaal dezelfde substantie in achtereenvolgende stadia van ontwikkeling. In deze context verwijst het woord *bhāva* naar *mahābhāva*.

Vijaya: Waarom hebt u naar al deze *bhāvas* verwezen als *prema*, terwijl ze allemaal verschillende namen hebben?

Gosvāmī: *Paṇḍitas* hebben het woord *prema* gebruikt om alle stadia vanaf *sneha* te duiden, omdat *prema* zelf in de ontwikkeling van het onaflatende, sportieve plezier (*vilāsa*) zes achtereenvolgende stadia doorloopt. Als *prema* voor Kṛṣṇa in Zijn *bhaktas* verschijnt, verschijnt in Kṛṣṇa het proportionele type *prema* voor Zijn *bhaktas*.

Vijaya: Wat is de belangrijkste karakteristiek van *prema*?

Gosvāmī: In *madhura-rasa* verbreekt de emotionele verbintenis tussen het jeugdige paar nimmer, ondanks dat er redenen zijn voor het opheffen van de relatie. Die onverwoestbare, emotionele band wordt *prema* genoemd.

Vijaya: Hoeveel soorten *prema* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn drie soorten: *prauḍha*, *madhya* en *manda*.

Vijaya: Wat is de aard van *prauḍha-prema*?

Gosvāmī: In *prauḍha-prema* wordt het hart van de geliefde van zijn stuk gebracht in haar bezorgdheid over de pijn, die haar geliefde moet voelen, wanneer ze te laat op haar afspraak komt.

Vijaya: Wat is *madhya-prema*?

Gosvāmī: In *madhya-prema* kan de minnares het verdriet van de geliefde tolereren.

Vijaya: Wat is *manda-prema*?

Gosvāmī: *Manda-prema* is *prema*, waarin onder omstandigheden van tijd en plaats vergetelheid kan optreden, of waarin geen opoffering of respect bestaat, omdat de geliefden wegens hun intimiteit en hun voortdurend samenzijn altijd zeer familiair met elkaar omgaan. Hoewel deze *prema* mild (*manda*) is, bestaat er geen gebrek aan respect en is er geen veronachtzaamheid in aanwezig.

Vijaya: Als er meer belangrijke punten over dit onderwerp bestaan, wilt u ze dan alstublieft vertellen?

Gosvāmī: *Prauḍha*, *madhya* en *manda-prema* kunnen ook gemakkelijk door een ander type kenmerk worden begrepen. De *prema*, waarin scheiding onverdraaglijk is, heet *prauḍha-prema*; de *prema*, waarin de pijn van scheiding verdraaglijk is, heet *madhya-prema* en de *prema*, waarin onder bepaalde, bijzondere omstandigheden vergetelheid kan voorkomen, heet *manda-prema*.

Vijaya: Ik heb *prema* begrepen. Wilt u nu alstublieft *sneha* beschrijven?

Gosvāmī: Wanneer *prema* zijn uiterste grens bereikt en de lamp van *citta* (geest) verlicht en het hart doet smelten, wordt hij *sneha*

genoemd. Hier heeft het woord *citta* betrekking op het bereiken van het object (*viṣaya*) van *prema*. Een bijverschijnsel van *sneha* is, dat je nooit bent verzadigd, ondanks dat je herhaaldelijk naar het object van je genegenheid kijkt.

Vijaya: Zijn er binnen *sneha* hogere en lagere onderverdelingen?

Gosvāmī: Ja. Er zijn ook drie onderverdelingen in overeenstemming met de mate, waarn *sneha* is ontwikkeld. Deze zijn *uttama*, *madhya* en *kaniṣṭha*. In *kaniṣṭha-sneha* smelt het hart bij het aanraken van de ledematen van de geliefde; in *madhya-sneha* smelt het hart al bij het zien van de geliefde en in *uttama-sneha* smelt het hart louter bij het horen van iets in relatie met de geliefde.

Vijaya: Hoeveel soorten *sneha* zijn er?

Gosvāmī: De natuurlijke eigenschap van *sneha* is, dat het zich op twee manieren kan manifesteren: *ghṛta-sneha* en *madhu-sneha*.

Vijaya: Wat is *ghṛta-sneha*?

Gosvāmī: *Ghṛta-sneha* heeft pas diepgang door een grote mate van respectvolle genegenheid. *Ghṛta* (*ghī*, geklaarde boter) is niet zoet van zichzelf, zoals honing; hij wordt pas heerlijk, als hij met suiker en andere ingrediënten wordt vermengd. Op dezelfde manier is *ghṛta-sneha* ook niet zoet van zichzelf, zoals *madhu-sneha* wel is, en hij wordt alleen heel smakelijk, wanneer hij met andere *bhāvas*, zoals *garva* (trots) en *asūyā* (jaloezie) wordt vermengd. In zijn natuurlijke staat is *ghṛta-sneha* koel en hij krijgt diepgang door

wederzijdse eer en groot respect. Met andere woorden, *ghṛta-sneha* wordt pas tastbaar in contact met het wederzijdse respect (*ā dara*) van de *nāyaka* en *nayikā*, zoals *ghī* van nature een vaste vorm aanneemt, wanneer het in contact komt met een koele substantie. Deze *sneha* wordt *ghṛta-sneha* genoemd, omdat het de eigenschappen van *ghī* heeft.

Vijaya: U hebt *ā dara* (eer) genoemd. Wat is de aard ervan?

Gosvāmī: *Ā dara* komt voort uit *gaurava* (ontzag en eerbied), dus *ā dara* en *gaurava* zijn onderling afhankelijk. Hoewel dit in *rati* aanwezig is, wordt deze eer (*ā dara*) in *sneha* pas duidelijk manifest.

Vijaya: Wat is *gaurava*?

Gosvāmī: *Gaurava* is het idee, "Hij is mijn *guru-jana* (vererenswaardige autoriteit)" en de *bhāva*, die door dit idee oprijst wordt *sambhrama* genoemd. *Ā dara* en *gaurava* zijn onderling afhankelijk. Het handhaven van een respectvolle houding is een teken, dat *gaurava* (ontzag en eerbied) van nature aanwezig zijn.

Vijaya: Wat is de aard van *madhu-sneha*?

Gosvāmī: *Madhu-sneha* is de genegenheid, die vergezeld gaat van extreme bezitsdrang (*madīyatva*), welke de liefhebster doet denken, "Hij is van mij". Deze genegenheid manifesteert haar eigen lieflijkheid zonder van andere *bhāvas* afhankelijk te zijn. Ze is van zichzelf vol zoetheid en is gecombineerd met een scala aan *rasas*. *Madhu-sneha* creëert ook hitte vanwege zijn natuurlijke neiging tot waanzinnige hartstocht. Dit wordt *madhu-sneha* genoemd, omdat het de kenmerken van honing heeft.

Vijaya: Wat is bezitsdrang (*madīyatva*)?

Gosvāmī: Er zijn in *rati* twee ideeën werkzaam. De ene soort *rati* gaat vergezeld van het idee, "Ik ben de Zijne" en de andere soort *rati* gaat gepaard met de overtuiging, "Hij is de Mijne". De overheersende stemming in *ghṛta-sneha* is "Ik ben de Zijne", terwijl het overheersende gevoel in *madhu-sneha* is, "Hij is de mijne". *Ghṛta-sneha* is de karakteristieke stemming van Candrāvālī, terwijl *madhu-sneha* het gevoel is van Śrīmatī Rādhikā. Beide *bhāvas* zijn *madīyatva*.

Toen Vijaya over deze twee soorten *bhāvas* hoorde, gingen zijn haren recht overeind staan. Hij bood Śrī Guru Gosvāmī zijn *daṇḍavat-praṇāma* aan en zei met een door emoties gebroken stem, "Ik ben vandaag gelukkig en mijn menselijke geboorte is een succes geworden. Hoewel ik de nectar van uw instructies drink, is mijn dorst naar meer te willen horen niet gelenigd. Weest u alstublieft grondeloos genadig en legt u alstublieft *māna* uit."

Gosvāmī: *Māna* is *sneha*, die het hoogtepunt van zijn uitmuntendheid heeft bereikt en uiterlijk een makkende of kromme houding heeft aangenomen om de *nāyaka* en *nayikā* zich een nieuwe lieflijkheid te laten realiseren.

Vijaya: Hoeveel typen *māna* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn twee typen *māna*: *udātta* en *lalitā*.

Vijaya: Wat is *udātta-māna*?

Gosvāmī: Er zijn ook twee soorten *udātta-māna*. De ene soort neemt uiterlijk een ondergeschikte rol (*dākṣiṇya-bhāva*) aan en neemt innerlijk een tegengestelde houding (*vāmya-bhāva*) aan. De andere soort komt tot uitdrukking door uitermate cryptisch gedrag;

het verbergt de *bhāvas* van de geest en wordt gekenmerkt door een diepe ernst gelardeerd met een vleug *vāmya*. *Udātta-māna* komt alleen voor in *ghṛta-sneha*.

Vijaya: Wat is *lalita-māna*? Ik weet niet hoe het komt, maar om een of andere reden ben ik hierin meer geïnteresseerd.

Gosvāmī: Als *madhu-sneha* wegens zijn neiging over te koken turbulent wordt, waarbij hij onbeteugelde en buitengewoon zoete krommigheid en humor overbrengt, wordt hij *lalita-māna* genoemd. Er zijn ook twee typen *lalita-māna*, namelijk *kaṭṭilya-lalita-māna* en *narma-lalita-māna*. Als het hart op onafhankelijke wijze een kromme natuur aanneemt, wordt het *kaṭṭilya-lalita-māna* genoemd en *māna*, die is doorspekt met humor, wordt *narma-lalita-māna* genoemd. Beide typen *lalita-māna* rijzen op uit *madhu-sneha*.

Vijaya: Wat is *praṇaya*?

Gosvāmī: Als *māna* is verzadigd van *viśrambha*, zodat je jezelf als niet-verschillend van je geliefde beschouwt, wordt hij *praṇaya* genoemd.

Vijaya: Wat is de betekenis van *viśrambha* in deze samenhang?

Gosvāmī: *Viśrambha* is intieme vertrouwelikheden, die de intrinsieke aard van *praṇaya* is. *Viśrambha* is niet de instrumentele oorzaak (*nimitta-kāraṇa*) van *praṇaya*, maar eerder het ingrediënt voor de oorzaak (*upādāna-kāraṇa*) van *praṇaya*. Er zijn twee soorten *viśrambha*: *maitra* en *sakhya*.

Vijaya: Wat is *maitra-viśrambha*?

Gosvāmī: *Maitra-viśrambha* is impliciet vertrouwen, dat is door-drenkt met hoffelijkheid en bescheidenheid.

Vijaya: Wat is *sakhya-viśrambha*?

Gosvāmī: Impliciet vertrouwen wordt *sakhya-viśrambha* genoemd, wanneer het vrij is van alle vormen van vrees en is door-drenkt van de vaste overtuiging, dat de geliefde door je liefde wordt beheersd.

Vijaya: Kunt u alstublieft uitleggen, wat de onderlinge relatie is tussen *praṇaya*, *sneha* en *māna*?

Gosvāmī: In sommige gevallen komt *praṇaya* uit *sneha* voort, waarna *praṇaya* vervolgens het kenmerkende gedrag van *māna* ontwikkelt. In andere gevallen komt *māna* voort uit *sneha*, waarbij *māna* zich vervolgens tot *praṇaya* ontwikkelt. Daarom zijn *māna* en *praṇaya* als oorzaak en gevolg uitwisselbaar. Dat is de reden, waarom *viśrambha* afzonderlijk wordt beschreven. Het verschijnen van *maitra* en *sakhya* wordt veroorzaakt door de verschillen tussen *udātta* en *lalita*. Er is bovendien in *praṇaya* nog een verdere overweging, namelijk *sumaitra* en *susakhya* (het voorvoegstel *su* wijst op bijzonder of goed).

Vijaya: Kunt u nu alstublieft de symptomen van *rāga* omschrijven?

Gosvāmī: *Praṇaya* wordt in zijn hoogste hoedanigheid *rāga* genoemd, waarbij zelfs extreem verdriet als geluk wordt ervaren.

Vijaya: Hoeveel typen *rāga* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *rāga*: *nīlimā-rāga* en *raktimā-rāga*.

Vijaya: Hoeveel typen *nīlimā-rāga* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn ook twee soorten *nīlimā-rāga*, namelijk *nīlī-rāga* en *śyāmā-rāga*.

Vijaya: Wat is *nīl-rāga*?

Gosvāmī: *Nīl-rāga* kan met geen mogelijkheid zwakker worden en wanneer het uiterlijk zichtbaar is, verbergt het de andere *bhāvas*, waarmee het is gecombineerd. Deze *rāga* wordt aangetroffen in Candrāvalī en Kṛṣṇa.

Vijaya: Wat is *śyāmā-rāga*?

Gosvāmī: *Śyāmā-rāga* wordt vertoond door middel van verlegenheid, *auśadhaseka*, enzovoort. Deze manifesteert zich wat vaker dan *nīl-rāga* en wordt na lange tijd verkregen.

Vijaya: Hoeveel vormen van *raktimā-rāga* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten: *kusumbha-rāga* en *mañjiṣṭhā sambhava-rāga*.

Vijaya: Wat is *kusumbha-rāga*?

Gosvāmī: *Kusumbha-rāga* bezielt het hart ineens en manifesteert zijn eigen schoonheid op momenten, dat het nodig is, hoewel het de schittering van andere *rāgas* op hetzelfde moment verhoogt. *Kusumbha-rāga* is stabiel in een hart, dat de bijzondere capaciteit heeft het te bevatten, hoewel het in Kṛṣṇa's geliefden soms afneemt, wanneer het wordt vermengd met *mañjiṣṭhā*.

Vijaya: Wat is *mañjiṣṭhā-rāga*?

Gosvāmī: *Mañjiṣṭhā-rāga* is zelfmanifest, hetgeen betekent, dat het niet afhankelijk is van anderen; dat het nimmer wordt vernietigd; dat het altijd standvastig is en nooit saai wordt in tegenstelling tot *kusumbha*. Zulke *rāga* wordt aangetroffen in Śrīmatī Rādhā en Kṛṣṇa.

Samenvattend worden de *bhāvas*, die ik eerder heb beschreven, zoals *ghṛta-sneha*, *udātta*, *maitra*, *sumaitra* en *nīlimā*, aangetroffen in Candrāvālī en de *mahiṣīs*, zoals Rukmiṇī. Alle progressief superieure *bhāvas*, zoals *madhu-sneha*, *lalitā*, *sakhya*, *susakhya* en *raktimā*, worden ten volle aangetroffen in Śrī Rādhikā. Ze zijn soms manifest in Satyabhāmā en onder bijzondere omstandigheden ook in Lakṣmaṇā.

Toen ik eerder *ālabhana-vibhāva* besprak, heb ik de onderverdelingen, die voortkomen uit deze verschillende typen *bhāvas*, zoals *svapakṣa*, van de verschillende *devīs* van Gokula geanalyseerd.

Studiehoofden maken gebruik van hun transcendente intelligentie (de kracht van *prajñā*) om de verscheidene, afzonderlijke onderverdelingen te bevatten, die ontstaan door onderlinge combinaties van de eenenveertig andere *mukhya-bhāvas*, die worden vermeld in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu*. Daarom geef ik hier geen aparte uitleg weer.

Vijaya: Welke *bhāvas* bedoelt u, wanneer u de term "andere *bhāvas*" (*bhāvāntara*) gebruikt?

Gosvāmī: Ik bedoel de *sthāyī-madhura-bhāva*, drieëndertig *vyabhicārī-bhāvas* en zeven *gauṇa bhāvas* te beginnen met *hāsya*. De term "andere *bhāvas*" (*bhāvāntara*) verwijst naar dit totaal van eenenveertig *bhāvas*.

Vijaya: Ik heb het onderwerp van *rāga* begrepen. Vertelt u nu alstublieft over *anurāga*.

Gosvāmī: *Anurāga* is eeuwigdurend nieuwer en nieuwer en maakt, dat je je geliefde ieder moment weer als nieuw ervaart.

Vijaya: Vertoont deze *anurāga* nog andere fascinerende kenmerken?

Gosvāmī: *Anurāga* wordt manifest in vormen, zoals het sentiment, waarin de geliefden voelen, dat ze de ander met hun liefde ondergeschikt hebben gemaakt, met *prema-vaicittya* en met het verlangen onder de levenloze objecten te worden geboren. *Anurāga* veroorzaakt ook het verschijnen van Kṛṣṇa's *sphūrti* tijdens afgescheidenheid.

Vijaya: Het gevoel van wederzijdse onderwerping en het verlangen te worden geboren als een onbeweeglijk object, zoals een boom, kan ik wel begrijpen. Maar kunt u me op genadevolle wijze uitleggen wat *prema-vaicittya* is?

Gosvāmī: *Prema-vaicittya* behoort tot *vipralambha*. Daarover zal ik je later vertellen.

Vijaya: Dat is fijn. Kunt u me dan alstublieft over *mahābhāva* vertellen?

Gosvāmī: Mijn lieve kind, mijn bekendheid met *vraja-rasa* is uitermate onbeduidend. Want waar zit ik ergens en waar is de beschrijving van de allerhoogste, verheven *mahābhāva*? Niettemin spreek ik op grond van de genadevolle *śikṣā*, die ik van Śrī Rūpa Gosvāmī en Paṇḍita Gosvāmī ontving. Je moet je realiseren, dat ik alleen met hun genade iets kan zeggen, dat overeenkomt met de specificaties van Śrī Rūpa Gosvāmī. Als *anurāga* in de vorm van

yāvad-āśraya-vṛtti de conditie van *svayaṁvedya-daśā* bereikt en manifest (*prakāśita*) wordt, heet hij *bhāva* of *mahābhāva*.

Vijaya: Prabhu, ik ben tot in de grond waardeloos en wanhopig. Ik stel domme vragen. Maar hebt u alstublieft mededogen en legt u de symptomen van *mahābhāva* uit in eenvoudig taal, die voor mijn begripsvermogen is geschikt.

Gosvāmī: Śrī Rādhikājī is de *āśraya* van *anurāga* en Kṛṣṇa is de *viśaya* van *anurāga*. Śrī Nandanandana vormt in Zijn *śṛṅgāra* gedaante de uiterste grens van *viśaya-tattva* en Śrī Rādhājī vormt de uiterste grens van *āśraya-tattva*. Dit betekent, dat Śrī Kṛṣṇa alleen de allerhoogste *viśaya* van *anurāga* is en Śrī Rādhājī de allerhoogste *āśraya*. Hun *anurāga* is de *sthāyībhāva*. Wanneer die *anurāga* zijn uiterste begrenzing bereikt, wordt het *yāvad-āśraya-vṛtti* genoemd. In die hoedanigheid bereikt het de *svayaṁvedya-daśā*, de conditie, welke alleen volkomen door die speciale geliefde wordt gerealiseerd. Op dat moment wordt *anurāga* verlicht door *bhāvas*, zoals *sūddīpta*.

Vijaya: *Aho! Mahābhāva!* Wat is de betekenis van *mahā-bhāva* – vandaag heb ik iets begrepen. *Mahābhāva* is de uiterste limiet van alle *bhāvas*. Ik ben ontzettend nieuwsgierig om een voorbeeld van deze *mahābhāva* te horen. Weest u alstublieft genadig en omschrijft u me iets om mijn oren te bevredigen.

Gosvāmī: Deze *śloka* is een voorbeeld van *mahābhāva*.

*rādhāyā bhavataś ca citta-jatunī svedair vilāpya kramād
yuñjann adri-nikuñja-kuñjara-pate nirdhūta-bheda-bhramam
citrāya svayam anvarañjayad iha brahmāṇḍa-harmyodare
bhūyobhir nava-rāga-hiṅgula-bharaiḥ śṛṅgāra-kāruḥ kṛtī
Ujjvala-nīlamanī, Sthāyībhāva prakaraṇa (155)*

Śrī Rādhā-Kṛṣṇa genieten onafgebroken van Hun liefdesspel in de *nukuñjas*. Vṛṇḍā-devī, die de excellentie van Hun *anurāga* heeft gerealiseerd, zegt tegen Kṛṣṇa, "O Koning der gekke olifanten, die Zich vermaakt in de bossen van Heuvel Govardhana, er is een volleerd artiest met de naam *Śṛṅgāra Rasa*, die op het vuur, dat wordt aangewakkerd door de hitte van Jullie twee *bhāvas*, langzaam Jullie hart van vernis tot één heeft samengesmolten. Nadat hij dit heeft vermengd met overvloedige hoeveelheden *kuṅkuma* van Jullie steeds vernieuwende *rāga*, schildert hij een verbluffend kunstwerk op de binnenmuren van de grootse tempel van het universum."

Hier betekent "*nirdhūta-bheda-bhramam*" Rādhā en Kṛṣṇa, die vrij zijn geworden van Hun dualiteit en één zijn geworden, hetgeen culmineert in het stadium van *svayamvedya daśā*. De "grootse tempel van het universum" dient te worden verstaan als een verwijzing naar *yāvad-āśraya-vṛtti* en de uitdrukking "hij schildert" is een indicatie voor de conditie van *prakāśita*.

Vijaya: Waar wordt deze *mahābhāva* aangetroffen?

Gosvāmī: *Mahābhāva* is buitengewoon zeldzaam, zelfs in de *mahiśīs*, die worden aangevoerd door Rukmiṇī. Hij wordt alleen ervaren onder de *vraja-devīs* aangevoerd door Śrī Rādhā.

Vijaya: Wat is de strekking hiervan?

Gosvāmī: *Svakīya-bhāva* is overal aanwezig, waar de *nayikā* door de regulering van het huwelijk met de *nāyaka* is verbonden. In *svakīya-bhāva* is de *rati samañjasā*, waardoor het niet competent genoeg is om de meest verheven condities, zoals *mahābhāva*, te bereiken. *Svakīya-bhāva* is ook in enkele *gopīs* in Vraja aanwezig, maar *parakīya-bhāva* overheerst. In Vraja is *rati samarthā*, dus het ontwikkelt zich ten volle en strekt zich uit tot de hoedanigheid van *mahābhāva*.

Vijaya: Hoeveel vormen van *mahābhāva* zijn er?

Gosvāmī: *Mahābhāva*, die de belichaming is van de hoogste nectar, trekt het hart aan en laat het zijn eigen intrinsieke natuur bereiken. Er zijn twee soorten *mahābhāva*, namelijk *rūḍha* en *adhirūḍha*.

Vijaya: Wat is *rūḍha-mahābhāva*?

Gosvāmī: *Rūḍha-mahābhāva* is het stadium, waarin alle *sāttvika-bhāvas* zich in de *uddīpta* vorm manifesteren.

Vijaya: Weest u alstublieft genadig en legt u de *anubhāvas* van *rūḍha-mahābhāva* uit.

Gosvāmī: In *rūḍha-mahābhāva* is zelfs het passeren van een ogenblik ondraaglijk; deze *rūḍha-mahābhāva* karnt het hart van iedereen die aanwezig is; een *kalpa* lijkt te vervliegen, alsof het een moment is (*kalpa-kṣaṇatva*); men voelt zich terneergeslagen door de vrees, dat Śrī Kṛṣṇa een of ander ongemak ondergaat, terwijl Hij in feite gelukkig is; men wordt van alles vergeetachtig, zelfs van zichzelf, hoewel men geenszins in de war is; en één ogenblik lijkt een *kalpa* te duren (*kṣaṇa-kalpatā*). Sommige van

deze *anubhāvas* worden tijdens de ontmoeting ervaren en sommige tijdens de scheiding.

Vijaya: "Zelfs het passeren van een ogenblik is ondraaglijk" – kunt u me alstublieft een voorbeeld geven om dit te begrijpen?

Gosvāmī: Deze *bhāva* is *vaicittya-vipralambha* (een bijzondere manifestatie van afgescheidenheid). Zelfs in de ontmoeting is een gevoel van afgescheidenheid aanwezig en zelfs een moment van scheiding is ondraaglijk. Dat is de reden, waarom de *gopīs*, toen ze voor de eerste keer na een lange tijd naar Kṛṣṇa in Kurukṣetra keken, Brahmājī, de schepper van hun oogleden, vervloekten, omdat het knippen van hun oogleden hun zicht op Kṛṣṇa belemmerden. Zelfs het ogenblik, dat verstreek bij het knippen van de ogen, werd ondraaglijk.

Vijaya: "Deze *rūḍha-bhāva* karnt het hart van iedereen, die aanwezig is" – wat betekent dit?

Gosvāmī: Bijvoorbeeld, toen de *mahiṣīs*, zoals Rukmiṇī, en de koningen, zoals Yuddiṣṭhira, de ongewone *anurāga* van de *gopīs* zagen, die waren gekomen om Kṛṣṇa in Kurukṣetra te zien, werd hun hart gekarnd. Naar dat incident verwijst deze uitspraak.

Vijaya: Wat is *kalpa-kṣaṇatva*?

Gosvāmī: Hoewel de nacht van de *rāsa-līlā* evenlang duurde als een nacht van Brahmā, leek het voor de *gopīs* minder dan een seconde te duren. Dat gevoel wordt *kalpa-kṣaṇatva* genoemd.

Vijaya: Wilt u me alstublieft helpen begrijpen, wat de *bhāva* is van het gevoel van terneergeslagenheid uit vrees, dat Śrī Kṛṣṇa ongemak zou ondergaan, hoewel Hij in feite gelukkig is?

Gosvāmī: Een voorbeeld hiervan treffen we aan in de *śloka*,

yat te sujāta-caraṇāmburuhaṁ staneṣu

bhītāḥ śanaīḥ priyā dadhīmahi karkaśeṣu

tenāṭavīm aṭasi tad vyathate na kiṁ svit

kūrpādibhir bhramati dhīr bhavad-āyusām naḥ

Śrīmad-Bhāgavatam (10.31.19)

Zelfs wanneer de *gopīs* de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa op hun borsten zetten, denken ze, "Het is betreuenswaardig, dat onze borsten zo hard zijn. Kṛṣṇa's zachte lotusvoeten moeten pijn voelen, wanneer we ze op onze borsten houden." Zulke spijt wordt terneergeslagenheid wegens de vrees voor problemen van Kṛṣṇa op het moment van Zijn gelukzaligheid genoemd.

Vijaya: Wat is het verschijnsel alles vergeten zelfs in afwezigheid van verwarring?

Gosvāmī: Alle vormen van verwarring (*moha*) worden weggevaagd door de *sphūrti* van Kṛṣṇa in het hart; dat betekent, volkomen afwezigheid van *moha*. Maar wanneer de *sphūrti* van Kṛṣṇa verschijnt, verlies je alle gewaarwording van de hele wereld, inclusief die van je eigen lichaam.

Vijaya: Wat is *kṣaṇa-kalpatā*?

Gosvāmī: Kṛṣṇa beschrijft Uddhava de staat van scheiding van de *gopīs*, "Uddhava, toen Ik bij de *vraja-vāsīs* in Vṛndāvana was, leken hun nachten met Mij als een ogenblik om te vliegen, maar in afgescheidenheid van Mij lijken diezelfde nachten nooit te eindigen en ze ervaren die nachten alsof ze langer dan een *kalpa* duren."

Op die manier ervoeren ze het verstrijken van een moment, alsof ze in een uitgestrekte zee van tijd verloren waren.

Vijaya: Ik heb *rūḍha-mahābhāva* begrepen. Legt u nu alstublieft *adhirūḍha-mahābhāva* uit.

Gosvāmī: *Adhirūḍha-mahābhāva* is het gevoel, waarin alle *anubhāvas*, die in een resolute *mahābhāva* worden gemanifesteerd, bijzondere eigenschappen krijgen, die zelfs verbluffender zijn dan de *anubhāvas* in hun normale vorm.

Vijaya: Hoeveel soorten *adhirūḍha* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten, *modana* en *mādana*.

Vijaya: Wat is *modana*?

Gosvāmī: De *adhirūḍha-mahābhāva*, waarin alle *sāttvika-bhāvas* van de *nāyaka* en *nayikā* in veel heviger maten worden opgewekt dan in de *uddīpta* conditie, wordt *modana* genoemd. In deze *modana-bhāva* ervaren Kṛṣṇa en Rādhā een weinig angst en leed.

Vijaya: Kunt u alstublieft de positie van *modana* omschrijven?

Gosvāmī: *Modana* heeft nergens anders plaats dan in de *yūtha* van Śrī Rādhikā. *Modana* is het meest geliefde en meest vreugdevolle, sportieve tijdverdrijf van de *hlādinī-śakti*. In sommige speciale hoedanigheden van afgescheidenheid wordt *modana mohana* en als gevolg van deze hulpeloze toestand van afgescheidenheid manifesteren zich alle *sāttvika-bhāvas* in de *sūddīpta* conditie.

Vijaya: Wilt u alstublieft de *anubhāvas* in het stadium van *mohana* omschrijven?

Gosvāmī: Kṛṣṇa valt flauw, terwijl Hij door een andere geliefde wordt omhelsd;⁴ je wenst Kṛṣṇa's geluk, terwijl je persoonlijk ondraaglijke ellende aanvaardt; de *bhāva* genaamd *brah-māṇḍa-kṣobha-kāritā* geeft het hele universum een gevoel van leed en zelfs vogels en dieren beginnen te huilen; het krachtige verlangen koesteren, dat tijdens het sterven de vijf elementen van het lichaam zich met Śrī Kṛṣṇa mogen verenigen. *Divya-unmāda* (goddelijke waanzin) en andere *anubhāvas* treden ook op in het stadium van *mohana*. De miraculeuze karakteristieken van *mahābhāva* zijn in de *mohana-bhāva* van Śrī Rādhikā in de hoogste mate aanwezig, zelfs meer nog dan in de *moha*, die behoort tot de *sañcārī-bhāvas*.

Vijaya: Prabhu, indien u het geschikt acht, wilt u dan zo goed zijn om twee symptomen van *divya-unmāda* te omschrijven?

Gosvāmī: Wanneer *mohana-bhāva* een unieke, onbeschrijflijke gedragswijze bereikt, die zich ontwikkelt tot een wonderbaarlijke conditie, die lijkt op een staat van opperste verwarring, is het *divya-unmāda*. Het heeft vele verschillende stijlen, zoals *udghūrṇā* en *citra-jalpa*.

Vijaya: Wat is *udghūrṇā*?

⁴ Terwijl Rukmiṇī Kṛṣṇa omhelst in Dvārakā, verliest Hij soms Zijn bewustzijn, omdat Hij Zijn speelse avonturen met Rādhā in de *nikuñjas* van Vṛndāvana nabij de oevers van de Yamunā herinnert.

Gosvāmī: De staat van *divya-unmāda*, waarin vele varianten van verbijsterende en onbedwingbare inspanningen manifest worden, wordt *udghūrṇā* genoemd.

Rādhikā ervoer *udghūrṇā*, toen Kṛṣṇa naar Mathurā vertrok. Op dat moment dacht Rādhikā, alsof Ze door het gevoel van afscheidenheid van Kṛṣṇa in volkomen vergetelheid was, "Kṛṣṇa komt eraan; Hij is over enkele ogenblikken hier." Toen Ze dit dacht, maakte Ze het bed in Haar *kuṛṅja* op. Soms verwenste Ze de donkere wolken als een *naṅkā*, die haar boosheid op haar ontrouwe minnaar richt (*khaṇḍitā*), en soms zwierf Ze gehaast rond door de dichte duisternis van de nacht, als een *naṅkā* op een geheime missie naar de afspraak met haar minnaar (*abhisāriṅ*).

Vijaya: Wat is *citra-jalpa*?

Gosvāmī: *Citra-jalpa* bestaat uit gesprekken, die ontstaan, wanneer je de vriendin van je geliefde ontmoet. Ze zijn vol intens verlangen en ze komen voort uit *bhāvas*, zoals jaloezie, afgunst, rusteloosheid, trots en begeerte.

Vijaya: Hoeveel *aṅgas* van *citra-jalpa* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn tien secties van *citra-jalpa*, namelijk *prajalpa*, *parijalpa*, *vijalpa*, *ujjalpa*, *saṅjalpa*, *avajalpa*, *abhijalpa*, *ājalpa*, *pratijalpa* en *sujalpa*. Omschrijvingen ervan kun je vinden in de *Bhramara-gītā* en in het Tiende Canto van *Śrīmad-Bhāgavatam*.⁵

⁵ Voor nadere details willen we verwijzen naar *Śrīmad-Bhāgavatam*, Canto 10, hoofdstuk 47 met Śrīla Sanātana Gosvāmī's *Vaiṣṇava-toṣaṅī* en *Śrī Caitanya-caritāmṛta*, *Antya-līlā* 19 met Śrīla Bhaktisiddhānta Sarasvatī Ṭhākura's *Anubhāṣya* commentaar.

Vijaya: Wat is *prajalpa*?

Gosvāmī: *Prajalpa* betekent tactloosheid aan je geliefde onthullen, waarbij je diverse nalatige gedragingen aanwendt, die zijn doordrenkt van wrok, jaloezie en trots.

Vijaya: Wat is *parijalpa*?

Gosvāmī: *Parijalpa* is het tonen van je eigen expertise met behulp van uitdrukkingen, die de gebreken in je *prāṇa-dhana* bevestigen, zoals Zijn wreedheid, Zijn bedrog en Zijn wispelturigheid.

Vijaya: Wat is *vijalpa*?

Gosvāmī: *Vijalpa* verwijst naar spraakgebruik, waarin je uiterlijk tegen Kṛṣṇa kwaadwillige beschuldigingen maakt, waarbij het aspect van *māna* in het hart is verborgen.

Vijaya: Wat is *ujjalpa*?

Gosvāmī: *Ujjalpa* betekent spreken over Kṛṣṇa's bedrog, hypocrisie enzovoort uit jaloezie, die voortkomt uit je trots, waarbij je altijd boosaardige beschuldigingen tegen Hem maakt.

Vijaya: Wat is *avajalpa*?

Gosvāmī: *Avajalpa* is het uitdrukken van je onwillekeurige of hulpeloze gehechtheid aan Kṛṣṇa gepaard gaand met vrees doordrenkt van jaloezie, terwijl je in Hem gebreken vindt, zoals een hart van steen, wellust en schurkenstreken.

Vijaya: Wat is *abhijalpa*?

Gosvāmī: *Abhijalpa* betekent zich beklagen door middel van indirecte uitdrukkingen, zoals "Kṛṣṇa geeft zelfs het verdriet van afgescheidenheid aan Zijn vogels, zoals Zijn papagaai en de pauwen, dus iedere gehechtheid aan Hem is zinloos."

Vijaya: Wat is *ājalpa*?

Gosvāmī: *Ājalpa* betekent Kṛṣṇa's dubbele moraal en de kwelling door geringschatting van zichzelf tentoon spreiden en zeggen, dat alleen andere onderwerpen dan Kṛṣṇa's *līlā-kathā* geluk brengen.

Vijaya: Wat is *pratijalpa*?

Gosvāmī: *Pratijalpa* is het tonen van respect voor een koerier, die door Kṛṣṇa is gestuurd, en zeggen, "Kṛṣṇa is een schurk en een boef, als Hij naar amoreuze liefde op zoek is, dus het is niet betamelijk om Hem te ontmoeten, want op het ogenblik amuseert Hij Zich met andere charmante dames."

Vijaya: Wat is *sujalpa*?

Gosvāmī: *Sujalpa* is uit eenvoud naar Kṛṣṇa informeren met een gevoel van ernst, bescheidenheid, rusteloosheid en nieuwsgierigheid.

Vijaya: Prabhu, ben ik gekwalificeerd om de symptomen van *mādana* te horen?

Gosvāmī: Als *prema*, dat de belichaming is van de essentie van *hlādinī*, zelfs verder toeneemt dan de *mahābhāva*, die ik tot dusver heb beschreven, krijgt het een zeer geavanceerde conditie. De opperste emotie, waarin het wegens de gelijktijdige manifestatie van alle soorten *bhāvas* vreugdevol (*ullāsa*) wordt, heet *mādana*. Deze *mādana* is eeuwigdurend en schitterend manifest alleen in Śrī Rādhā. Deze verschijnt niet in andere *gopīs*, zelfs niet in *gopīs*, zoals Lalitā.

Vijaya: Bestaat er jaloezie in *mādana-bhāva*?

Gosvāmī: Jaloezie is heel prominent in *mādana-bhāva*; deze wordt zelfs op onwaardige of onbeweeglijke objecten gericht. *Mādana* staat er ook om bekend, dat het in Śrī Rādhā veroorzaakt, dat Ze alles prijst, dat zelfs maar het minste of geringste spoor van een relatie met Kṛṣṇa heeft, terwijl Ze Zich voortdurend in een intieme gemeenschap met Hem bevindt. Śrīmatī Rādhā wordt bijvoorbeeld jaloers op Kṛṣṇa's *vana-mālā* (krans van bosbloemen) en op Kṛṣṇa's liefjes uit de bergstreken, de meisjes van de Pulindastam.

Vijaya: Wanneer verschijnt *mādana*?

Gosvāmī: Deze fascinerende *mādana-bhāva* treedt alleen op tijdens de ontmoeting. De eeuwige, sportieve avonturen van *mādana* heersen op prachtige wijze in ontelbaar veel vormen.

Vijaya: Prabhu, kunnen we een beschrijving van dit type *mādana* in de uitspraken van de wijzen vinden?

Gosvāmī: *Mādana-rasa* is onbegrensd, dus het is zelfs moeilijk voor de transcendentale Cupido, Śrī Kṛṣṇa, om het volledige bereik van zijn activiteiten in te schatten. Dat is de reden, waarom zelfs Śrī Śuka Muni niet in staat was om het in zijn geheel te beschrijven, om niet te spreken van de *rasa*-filosofen, zoals Bharata Muni.

Vijaya: Uw uitspraken zijn verbluffend. Hoe is het mogelijk, dat zelfs Kṛṣṇa Zelf, de belichaming van *rasa* en de grondrechtelijke genietter van *rasa*, het gedrag van *mādana* niet volkomen begrijpt?

Gosvāmī: Kṛṣṇa is *rasa* Zelf en Hij is onbegrensd, alwetend en almachtig. Niets blijft voor Hem verscholen en niets is onbereikbaar of onmogelijk voor Hem. Hij is eeuwigdurend *eka-rasa* en

tegelijkertijd is Hij ook *aneka-rasa* wegens Zijn *acintya-bhedābheda-dharma*. Als *eka-rasa* (alles in Zichzelf omvattend) is Hij *ātmārāma* en in deze hoedanigheid bestaat er geen *rasa* buiten Zichzelf. Hij is echter gelijktijdig *aneka-rasa*. Dus behalve *ātma-gata-rasa* (*rasa* in zichzelf ervarend) bestaat er ook *para-gata-rasa* (*rasa* via anderen ervarend) plus alle variaties van de gemengde *ātma-para-vicitra-rasa*. Het geluk van Zijn *līlā* ligt in de laatste twee typen *rasa*. Wanneer *para-gata* zich tot in hoogste mate uitstrekt, heet hij *parakīya-rasa* en deze hoogste ontwikkeling manifesteert zich overvloedig in Vṛndāvana. Dus voor de *ātma-gata-rasa* is het onbekende, in vervoering brengende en unieke geluk van *parakīya-rasa* de uiterste limiet van *mādana*. Deze is aanwezig in de zuivere, ongemanifesteerde *līlā* in Goloka en in geringe mate in Vraja.

Vijaya: Prabhu, u hebt oneindige genade getoond. Wilt u nu alstublieft de essentie van alle vormen van *madhura-rasa* in het kort uitleggen, zodat ik het gemakkelijk kan overzien?

Gosvāmī: Alle *bhāvas*, die in de *vraja-devīs* optreden, zijn in alle opzichten goddelijk en liggen buiten de rechtsgeldigheid van de logica. Daarom is het niet alleen moeilijk, maar ook onmogelijk om die *bhāvas* diepgaand te beschrijven. In *śāstra* is gezegd, dat de *rāga* van Śrī Rādhikā voortkomt uit *pūrva-rāga*. Onder speciale omstandigheden wordt diezelfde *rāga anurāga* en uit *anurāga* komt *sneha* voort. Dan wordt hij verder manifest in de vorm van *māna* en *pranaya*. Al deze punten liggen niet vast, maar de conditie van *dhūmāyita* is beslist de uiterste grens van *sādhāraṇī rati*.

Samañjasā rati ontwikkelt zich tot *sneha*, *māna*, *prañaya*, *rāga* en *anurāga*, waarin *dīpta-rati* in de vorm van *jvalita* manifest is. In *rūḍha-mahābhāva* bestaat *uddīpta* en uit *modana* ontwikkelt zich *sūddīpta-rati*. Je moet begrijpen, dat *madhura-rasa* er soms zo uitziet, omdat de volgorde van de stadia zich in overeenkomst met verschillen in tijd, plaats en omstandigheid ook anders kunnen rangschikken. *Sādhāraṇī rati* ontwikkelt zich tot en met *prema*, *samañjasā rati* ontwikkelt zich tot en met *anurāga* en *samarthā rati* komt tot en met *mahābhāva*.

Vijaya: Hoever ontwikkelt *rati* zich in *sakhya-rasa*?

Gosvāmī: De *rati* van de *narma-vayasa* metgezellen strekt zich uit tot *anurāga*, maar de *rati* van Subala en anderen reikt tot en met *mahābhāva*.

Vijaya: Ik zie, dat de eigenschappen van *sthāyībhāva*, die u eerder beschreef, zich uitstrekken tot de grens van *mahābhāva*. Maar als *sthāyībhāva* van begin tot eind slechts één *tattva* is, waarom zien we dan zoveel verschillen tussen de *rasas* ontstaan?

Gosvāmī: Deze verschillen tussen de *rasas* ontstaan door de verschillende soorten *sthāyībhāva*. De mysterieuze activiteiten van *sthāyībhāva* zijn niet duidelijk. De uiteenlopende categorieën worden alleen zichtbaar, wanneer de ingrediënten met de *sthāyībhāva* worden gecombineerd. De *sthāyībhāva* krijgt de status van *rasa* door een combinatie van geschikte componenten van *rasa* in overeenstemming met zijn bepaalde, verborgen identiteit.

Vijaya: Is het onderscheid tussen *svakīya* en *parakīya* in *madhura rati* eeuwig?

Gosvāmī: Ja, het onderscheid tussen *svakīya* en *parakīya* is eeuwig; het is geen eigenmachtige aanduiding. Als dit verschil zou worden beschouwd als een willekeurige aanduiding, zouden alle *rasas* aangevoerd door *madhura-rasa* ook als willekeurige aanduidingen moeten worden beschouwd. Jouw eeuwige en natuurlijke *rasa* is inderdaad jouw zeer persoonlijke, onderscheidende categorie van eeuwigdurende *rasa*. Het heeft zijn overeenkomstige *ruci* en voert *bhajana* op overeenkomstige wijze uit en dit leidt tot een overeenkomstig einddoel.

Er is ook *svakīya-rasa* in Vraja. Degenen, die het gevoel vasthouden, "Kṛṣṇa is mijn echtgenoot" vertonen overeenkomstige typen *ruci*, *sādhana-bhajana* en uiteindelijke doelen. De kwaliteit van *svakīya* in Dvārakā is een Vaikuṅṭha *tattva*, terwijl de kwaliteit van *svakīya* in Vraja Goloka *tattva* is. Er is een verschil tussen beide. Vāsudeva Kṛṣṇa, de zoon van Vasudeva, is gesitueerd in Vrajanātha Kṛṣṇa en je dient te begrijpen, dat de hoogste conditie van deze *svakīya-tattva* in relatie tot Vāsudeva Kṛṣṇa zich slechts uitstrekt tot Vaikuṅṭha.

Nadat Vijaya dit had gehoord, gaf hij zijn *praṇāma* aan Śrī Guru-deva en keerde terug naar zijn residentie, terwijl hij in grote liefde was verzonken.

Hoofdstuk 37

Śṛṅgāra-Rasa:

Śṛṅgāra Svarūpa en Vipralambha

*V*JAYA KUMĀRA PROEFDE DE ASPECTEN VAN *mādhurya-bhāva*, die hij de vorige dag had gehoord en hij was nog steeds in die stemming, toen hij weer bij Śrī Gurudeva verscheen. Hij gaf *praṇāma* en informeerde beleefd, "Prabhu, ik heb alles begrepen van *vibhāva*, *anubhāva*, *sāttvika-bhāva* en *vyabhicārī-bhāva* en ook de *svarūpa* van *sthāyībhāva*. Maar hoewel ik deze vier soorten ingrediënten met *sthāyībhāva* heb gecombineerd, ben ik toch niet in staat om *rasa* te laten ontwaken. Hoe komt dat?"

Gosvāmī: Beste Vijaya, je bent niet in staat *rasa* in *sthāyībhāva* te laten ontwaken, totdat je op de hoogte bent met de *svarūpa* (intrinsieke natuur) van *śṛṅgāra-rasa*.

Vijaya: Wat is *śṛṅgāra-rasa*?

Gosvāmī: *Śṛīgāra* is de superexcellente en overvloedige, transcendente betovering van *madhura-rasa*. Er zijn twee soorten *śṛīgāra*: *vipralambha* (liefde in afgescheidenheid) en *sambhoga* (elkaar ontmoeten en samen plezierig, transcendentaal tijdverdrijf beleven).

Vijaya: Ik zou de kenmerken van *vipralambha* willen weten.

Gosvāmī: *Vipralambha* is de heerlijke emotie, die zich manifesteert, wanneer de *nāyaka* en de *nayikā*s hun gekoesterde en verrukkelijke hunkering naar het amoureuze spel, zoals elkaar omhelzen en kussen, niet kunnen vervullen. *Vipralambha* kan in iedere staat optreden, hetzij tijdens de ontmoeting (*milana*), hetzij tijdens de scheiding (*viyoga*), en hij voedt vooral het gevoel van *sambhoga*. *Vipralambha* wordt ook *viraha* of *viyoga* genoemd.

Vijaya: Hoe kan *vipralambha* het gevoel van *sambhoga* voeden?

Gosvāmī: Als je een gekleurde doek herhaaldelijk in hetzelfde verfbad dompelt, wordt de pracht van de kleur in toenemende mate verhoogd. Op dezelfde wijze verhoogt *vipralambha* de superexcellente schoonheid van *sambhoga-rasa*. *Sambhoga* kan zich zonder *vipralambha* niet ten volle ontwikkelen.

Vijaya: Hoeveel verschillende soorten *vipralambha* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn vier soorten: *pūrva-rāga*, *māna*, *prema-vaicittya* en *pravāsa*.

Vijaya: Wat is *pūrva-rāga*?

Gosvāmī: *Pūrva-rāga* is de fascinatie en de betovering, die oprijzen, wanneer de *nāyaka* en *nayikā* elkaar zien en over elkaar horen, voordat ze elkaar in werkelijkheid ontmoeten.

Vijaya: Op welke wijzen kunnen ze elkaar zien?

Gosvāmī: De *naṅyīkā* kan Kṛṣṇa persoonlijk rechtstreeks zien, ze kan Zijn vorm in een afbeelding zien, of Hem in dromen zien.

Vijaya: En op welke manieren kunnen ze iets over elkaar vernemen?

Gosvāmī: Je kunt iemand de *stutis* en lofprijzingen van de *nāyaka* horen reciteren, of over Hem horen uit de mond van *sakhīs* en koeriers (*dūtīs*) en je kunt luisteren naar lofzangen over Hem.

Vijaya: Wat veroorzaakt het verschijnen van deze *ratī*?

Gosvāmī: Toen ik eerder de *sthāyībhāva* uiteenzette, heb ik verteld, dat het verschijnen van *ratī* wordt veroorzaakt door *abhiyoga*, *viṣaya*, *sambandha*, *abhimāna*, enzovoort. Deze zijn ook de oorzaken van het verschijnen van *ratī* in *pūrva-rāga*.

Vijaya: Manifesteert deze *pūrva-rāga* zich het eerst in de *vrajanāyaka*, of het eerst in de *vrajanāyikas*?

Gosvāmī: Hiertoe bestaan vele overwegingen. In wereldse affaires is het over het algemeen de man, die begint te hunkeren naar wederzijdse aantrekking, omdat vrouwen doorgaans schuwer zijn dan mannen. Aangezien echter vrouwen ook meer *prema* hebben, manifesteert *pūrva-rāga* zich het eerst in de lotusogige *gopīs*. De *bhakti-śāstras* stellen, dat *pūrva-rāga* het eerst in de *bhakta* verschijnt en dat Śrī Kṛṣṇa dit op overeenkomstige wijze beantwoordt. De *vraja-devīs* zijn de allerhoogste *bhaktas*, dus *pūrva-rāga* verschijnt in hen op volmaakte wijze het eerst.

Er is een antiek adagium met betrekking tot de trekken van de menselijke natuur – "De vrouw voelt de aantrekking het eerst en de

man beantwoordt haar gebaar." Er is echter niets verkeerd aan het omkeren van deze volgorde, indien de intensiteit van *prema* in beiden evengroot is.

Vijaya: Wilt u alstublieft de *sañcārī-bhāvas* van *pūrva-rāga* uitzetten?

Gosvāmī: Ziekte, twijfel, jaloezie, uitputting, vermoeidheid, depressie, begerigheid, bescheidenheid, bezorgdheid, slaap, wakker worden, neerslachtigheid, inertie, waanzin, verwarring en het verlangen naar de dood zijn allemaal *sañcārī-* of *vyabhicārī-bhāvas*.

Vijaya: Hoeveel verschillende typen *pūrva-rāga* zijn er?

Gosvāmī: Er zijn drie typen: *prauḍha* (volrijp), *samañjasa* (middelmatig) en *sādhāraṇa* (algemeen).

Vijaya: Wat is *prauḍha* (volrijpe) *pūrva-rāga*?

Gosvāmī: *Pūrva-rāga* is *prauḍha*, wanneer hij optreedt in degenen met *samarthā ratī*. Op dit niveau van *pūrva-rāga* kunnen zich de tien *daśās* (staten) te beginnen met intens hunkeren (*lālasā*) tot en met het verlangen naar de dood (*maraṇa*) manifesteren. Aangezien deze *pūrva-rāga prauḍha* (volkomen gerijpt) is, zijn de staten, die hij manifesteert ook *prauḍha*.

Vijaya: Welke zijn de tien *daśās* (staten)?

Gosvāmī: Deze zijn als volgt,

lālasodvega-jāgaryās tānavam jaḍimātra tu

vaiyagryaṁ vyādhir unmādo moho mṛtyur daśā daśa

Ujjvala-nīlamanī, pūrva-rāga division (9)

De tien staten zijn intense hunkering (*lālasa*), bezorgdheid (*udvega*), slapeloosheid (*jāgarana*), op sterven na dood zijn (*tānava*), inertie

(*jaḍatā*), ongeduld (*vyagrātā*), ziekte (*vyādhi*), waanzin (*unmāda*), begoocheling (*moha*) en verlangen naar de dood (*mṛtyu*).

Vijaya: Wat is *lālasā*?

Gosvāmī: *Lālasā* is het intens hunkeren naar de vervulling van je hartewens (*abhīṣṭa*) en de symptomen zijn begerigheid, wispelturigheid, wankelen en zwaar ademen.

Vijaya: Wat is *udvega*?

Gosvāmī: *Udvega* is mentaal van streek raken en het manifesteert zich met symptomen, zoals diepe en zware ademhalingen; wispelturigheid; onbeweeglijkheid; diepzinnigheid; tranen; het verschieten van de lichaamskleur; en transpiratie.

Vijaya: Wat is *jāgaraṇa*?

Gosvāmī: *Jāgaraṇa* is slaperigheid en het geeft aanleiding tot onbeweeglijkheid en het opdrogen van de zintuigen.

Vijaya: Wat is *tānava*?

Gosvāmī: *Tānava* is het vermageren van het lichaam, dat wordt vergezeld door symptomen, zoals lichamelijke zwakte en het wankelen van de geest. Sommigen lezen *vilāpa* (beklag) in plaats van *tānava*.

Vijaya: Wat is *jaḍatā* (intertia)?

Gosvāmī: *Jaḍatā* wordt vertoond bij de afwezigheid van onderscheidingsvermogen door zelfs niet te antwoorden, wanneer iets wordt gevraagd, en door het verliezen van het gehoor en het gezichtsvermogen. Dit is ook bekend als *jaḍimā*.

Vijaya: Wat is *vyagrātā* (ongeduld)?

Gosvāmī: De conditie, waarin de transformaties, die uit *bhāva* voortkomen, zich niet uiterlijk manifesteren, wordt "ernst" genoemd. *Vyagratā* is de staat, waarin deze ernst wordt geprikkeld en ondraaglijk wordt. De symptomen van *vyagratā* zijn onderscheidingsvermogen, verdriet, spijt en jaloezie.

Vijaya: Wat is *vyādhi* (ziekte)?

Gosvāmī: Acute teleurstelling wegens het achterwege blijven van jouw gekoesterde doel (*abhīṣṭā*) – namelijk je geliefde – heeft een staat tot gevolg met symptomen, zoals bleek worden en hoge koorts. Dit wordt *vyādhi* genoemd en geeft aanleiding tot *anubhāvas*, zoals het koud krijgen en bibberen; verlangen; waanvoorstellingen krijgen; diepe en lange ademhalingen maken; en bewusteloos op de grond vallen.

Vijaya: Wat is *unmāda* (waanzin)?

Gosvāmī: *Unmāda* is de conditie, waarin de *nayikā* haar geliefde telkens abusievelijk in uiteenlopende objecten waarneemt – bijvoorbeeld een *tamāla*-boom aanzien voor Kṛṣṇa en hem omarmen. Dit is het gevolg van een intensieve mentale absorbtie in de geliefde gepaard gaand met de overweldiging van *bhāvas*, zoals verdriet, waanideeën en nederigheid. De *anu-bhāvas* van *unmāda* zijn afkeer, jaloeerse opmerkingen tegen de geliefde maken, langgerekte ademhalingen maken, nalaten met de ogen te knipperen en het ervaren van extreme pijn door scheiding.

Vijaya: Wat is *moha* (begoocheling)?

Gosvāmī: *Moha* betekent het bewustzijn verliezen. De *anubhāvas* zijn onbeweeglijk worden, flauwvallen, enzovoort.

Vijaya: Wat is *mṛtyu* (verlangen naar de dood)?

Gosvāmī: Wanneer de *naṅkā* niet in staat is haar *kānta* (geliefde) te ontmoeten, zelfs niet met alle mogelijke middelen, zoals het sturen van liefdesbrieven en boodschappen via haar *sakhīs*, veroorzaken de pijlen van Cupido zoveel pijn door scheiding, dat ze streeft naar de dood. In deze staat geeft ze al haar gekoesterde bezittingen aan haar *sakhīs* weg. *Uddīpana-vibhāvas*, zoals bijen, een zacht briesje, het maanlicht, *kadamba*-bomen, wolken, bliksemschichten en pauwen stimuleren de ontwikkeling van de staat van *mṛtyu*.

Vijaya: Wat is *samañjasa-pūva-rāga*? Wilt u dit alstublieft uitleggen?

Gosvāmī: *Samañjasa-pūva-rāga* is de *pūva rāga*, die in anticipatie op de ontmoeting verschijnt en die het specifieke kenmerk van *samañjasā rati* is. In deze hoedanigheid kan de *naṅkā* geleidelijk de tien condities manifesteren, namelijk verlangen (*abhilāṣa*), beschouwen (*cintā*), zich herinneren (*smṛti*), het prijzen van de kwaliteiten van de geliefde (*guṇa-kīrtana*), geprikkeldheid en bezorgdheid (*udvega*), zich beklagen (*vilāpa*), waanzin (*unmāda*), ziekte (*vyādhī*), inertie (*jaḍatā*) en verlangen naar de dood (*mṛtyu*).

Vijaya: Wat is de betekenis van *abhilāṣa* in deze samenhang?

Gosvāmī: *Abhilāṣa* verwijst naar de voorbereidingen op het ontmoeten van de geliefde. De *anubhāvas* zijn het decoreren van het lichaam, de geliefde benaderen onder het voorwendsel iets anders te doen en het tentoon spreiden van de aantrekking (*anurāga*) voor Hem.

Vijaya: Wat is hier de aard van *cintā*?

Gosvāmī: *Cintā* is het mediteren op een manier, waarop je associatie met je geliefde krijgt, zoals Hem informeren over je conditie via een *brāhmaṇa*, of het sturen van een brief. De symptomen zijn draaien en woelen in bed; lange, diepe ademhalingen en starren.

Vijaya: Wat wordt hier bedoeld met *smṛti*?

Gosvāmī: *Smṛti* is diepe mentale absorbtie in de geliefde, wiens associatie reeds is ervaren door Hem te zien en over Hem en Zijn schoonheid, Zijn ornamenten, Zijn spel en vermaak en verscheidene vreugdevolle onderhandelingen en alles, dat aan Hem is gerelateerd te horen. De *anubhāvas* zijn beven, vermoeidheid, het verschieten van kleur, tranen, onhechting en onthouding, en diepe ademhalingen.

Vijaya: Wat is *guṇa-kīrtana*?

Gosvāmī: *Guṇa-kīrtana* is het prijzen van de *nāyakas* kwaliteiten, zoals Zijn gedaante en schoonheid. Tot de *anubhāvas* behoren beven, kippenvel en het breken van de stem. Bezorgdheid, zich beklagen gepaard gaand met waanzin, ziekte, inertie en het verlangen naar de dood zijn de zes symptomen, die in *samañjasa-pūrva-rāga* in dezelfde mate manifest zijn als in *samañjasā rati*.

Vijaya: Wilt u nu alstublieft de symptomen van *sādhāraṇa-pūrva-rāga* uitleggen?

Gosvāmī: *Sādhāraṇa-pūrva-rāga* is precies hetzelfde als *sādhāraṇī rati*. In deze conditie verschijnen de eerste zes staten (*daśās*) – tot en met zich beklagen (*vilāpa*) – in een milde vorm. Ik

vind, dat ik hier geen voorbeelden hoef te geven, want ze zijn heel eenvoudig. In dit type *pūrva-rāga* wisselen beide geliefden liefdesbrieven (*kāma-lekha-patra*), bloemenkransen enzovoort met elkaar uit via vertrouwelijke metgezellen.

Vijaya: Wat zijn *kāma-lekha-patra* (liefdesbrieven)?

Gosvāmī: Liefdesbrieven zijn uitdrukkingen van wederzijdse gevoelens van liefde op schrift. Er bestaan twee vormen: *sākṣara*, geschreven met letters, of opschriften van het alfabet, en *nirakṣara*, geschreven zonder gebruikmaking van letters.

Vijaya: Wat zijn *nirakṣara-kāma-lekha*?

Gosvāmī: Een voorbeeld van een symbolische liefdesbrief is met de nagel een afdruk maken van de vorm van een halve maan op een rood gekleurd plantenblad zonder gebruikmaking van andere tekens of letters.

Vijaya: Wat zijn *sākṣara-kāma-lekha* (geschreven liefdesbrieven)?

Gosvāmī: Geschreven liefdesbrieven zijn brieven, die tussen de *nāyaka* en *nayikā* worden uitgewisseld en die in hun eigen handschrift zijn geschreven, waarin ze de diepe, emotionele staat van hun hart in natuurlijke taal uitdrukken. Deze liefdesbrieven worden geschreven in gekleurde inkten, die worden verkregen uit mineralen van de bergen, door rode bloemen te persen, of ze zijn vervaardigd uit *kurikuma*-poeder. In plaats van schrijfpapier worden grote bloembladeren gebruikt, die met vezels van lotusstengels worden vastgebonden.

Vijaya: Wat is de geleidelijke ontwikkeling van *pūrva-rāga*?

Gosvāmī: Sommigen zeggen, dat genegenheid eerst wordt opgewekt door eenvoudig de geliefde te zien. Dit wordt gevolgd door contemplatie, gehechtheid, het maken van een gelofte, verlangen naar een ontmoeting, slapeloosheid, vermagering, aversie van al het andere, verlies van verlegenheid, waanzin, flauwvallen en naar de dood verlangen – in deze volgorde. Zo groot is het bereik van de intensiteit van *kāma* (*prema*). *Pūrva-rāga* treedt zowel op in de *nāyaka* als in de *nayīkas*, maar hij verschijnt het eerst in de *nayīkas* en daarna in de *nāyaka*.

Vijaya: Wat is *māna*?

Gosvāmī: *Māna* is de *bhāva*, die voorkomt, wanneer de *nāyaka* en *nayīkā* zich bezighouden met hun gekoesterde activiteiten, zoals elkaar omhelsen, naar elkaar kijken, elkaar kussen, met elkaar op een plezierige manier praten, enzovoort, ook al zijn beiden op dezelfde plaats aanwezig en delen ze een grote, wederzijdse afhankelijkheid. *Māna* veroorzaakt het verschijnen van *sañcārī-bhāvas*, zoals verdriet, twijfel, boosheid, rusteloosheid, trots, jaloezie, het verbergen van gevoelens, schuldgevoel en een grote diepzinnigheid.

Vijaya: Wat is het onderliggende principe van *māna*?

Gosvāmī: De basis van *māna* is *praṇaya*; *māna* treedt normaliter niet op vóór het stadium van *praṇaya* en als dat wel gebeurt, is het slechts in een samengetrokken of onrijpe vorm. Er zijn twee soorten *māna*: *māna* met een reden (*sahetu*) en *māna* zonder reden (*nirhetu*).

Vijaya: Wat is *māna* met een reden (*sahetu-māna*)?

Gosvāmī: *Īrṣyā* (jaloerse gevoelens) rijst op in het hart van de *naṅyīkā*, als ze de *nāyaka* Zich ziet of hoort gedragen met een bijzondere genegenheid voor een *naṅyīkā* uit een rivaliserende (*vipakṣa*) of marginale (*taṭastha*) groep. Als deze *īrṣyā* (jaloezie) door *praṅaya* wordt overweldigd, ontwikkelt deze zich tot *sahetumāna*. Men heeft reeds lange tijd gemeend, dat, op dezelfde manier, waarop er geen *bhaya* (vrees) is zonder *sneha*, er ook geen *īrṣyā* kan zijn zonder *praṅaya*. Op deze wijze verlichten al deze verscheidene uitdrukkingen van *māna* slechts de intensiteit van de *prema* tussen de *naṅyikas* en de *nāyaka*.

Het hart van de *naṅyīkā* is doordrenkt met *bhāvas*, zoals de intense, liefdevolle bezitsdrang voor haar geliefde (*susakhya*). Zodra ze ziet, dat de *nāyaka*, die uitermate aan haar is gehecht, een rivaliserende *naṅyīkā* bevoorrecht en met haar plezier maakt, wordt ze rusteloos en ongeduldig. In Dvārakā bood Śrī Kṛṣṇa eens een *pārijāta*-bloem aan Śrī Rukmiṇī aan. Hoewel alle koninginnen van dit incident op de hoogte waren, werd echter alleen het hart van Satyabhāmā door *māna* overdonderd. Satyabhāmā's *māna* werd opgewekt, toen ze de unieke positie begreep, die aan haar rivaal was toegekend.

Vijaya: Hoeveel manieren zijn er om de speciale positie van rivalen te achterhalen (*vipakṣa-vaiśiṣṭya*)?

Gosvāmī: Er zijn drie manieren: horen (*śruta*), gevolgtrekking (*anumati*) en zien (*drṣṭa*).

Vijaya: Wat is horen (*śruta*)?

Gosvāmī: *Śruta-vipakṣa-vaiśiṣṭya* heeft plaats, wanneer de *nayikā* haar *priyā-sakhī* of een papagaai hoort vertellen over het spel van haar geliefde met een *nayikā* uit een andere partij.

Vijaya: Wat is *anumati-vipakṣa-vaiśiṣṭya*?

Gosvāmī: *Anumati-vipakṣa-vaiśiṣṭya* heeft plaats, wanneer de *nayikā* ziet, dat het lichaam van haar geliefde aanwijzingen vertoont van romantisch plezier met een andere *nayikā*, of wanneer ze haar geliefde per ongeluk de naam van een rivaliserende *nayikā* hoort noemen, of wanneer ze haar rivaliserende *nayikā* in een droom ziet. De aanwijzingen van een samenzijn op het lichaam van de *nāyaka* en een rivaliserende *nayikā* worden *bhogāṅka* genoemd en het uitspreken van de naam van een rivaliserende *nayikā* heet *gotra-skhalana*. Als haar dit overkomt, ervaart de *nayikā* meer pijn dan bij het sterven.

Vijaya: Ik zou graag een voorbeeld willen horen van *gotra-skhalana*.

Gosvāmī: Toen Kṛṣṇa eens terugliep naar Zijn huis, nadat hij een tijdje met Śrīmatī Rādhā had doorgebracht, kwam Hij onderweg plotseling Candrāvalī tegen. Śrī Kṛṣṇa informeerde, "O Rādhe, gaat het goed met je?" Toen Candrāvalī Kṛṣṇa dit hoorde zeggen, antwoordde ze op een nogal boze toon, "O Kāmsa, gaat het goed met Je?" Kṛṣṇa was verbaasd en vroeg haar, "O schoonheid, waarom ben je zo in de war?" Candrāvalī liep rood aan van woede en antwoordde pardoes, "Heb Je Rādhā hier soms ergens gezien?" Toen begreep Kṛṣṇa de situatie en dacht bij Zichzelf, "Oh, Ik heb Candrāvalī per ongeluk met de naam Rādhā aangesproken."

Hij begreep Zijn eigen vergissing, voelde zich beschaamd en wendde Zijn gelaat af naar de grond. Hij glimlachte ook een beetje om de spontane en sluwe welbespraaktheid van Candrāvālī, welke het gevolg was van haar *īrṣyā* (jaloezie). Moge deze Śrī Hari, die alle ellende uitbant, ons allemaal beschermen.

Vijaya: Wat betekent het begrijpen van een bepaalde positie van een rivaal door middel van een droom (*svapna-dṛṣṭa-vipakṣa-vaiśiṣṭya*)?

Gosvāmī: De bezigheden van Kṛṣṇa en Zijn *viduṣaka* vriendinnen bij het dromen zijn hiervan voorbeelden. Bijvoorbeeld, Kṛṣṇa en Candrāvālī lagen eens na een romantisch tijdverdrijf in de *krīdā-kuñja* op hetzelfde bed te slapen. In Zijn droom zei Kṛṣṇa, "O Rādhē! Ik beloof Je, dat Jij alleen Mijn grootste geliefde bent; alleen Jij bent binnen en buiten Mijn hart; alleen Jij bent vóór Me, achter Me, en overal. Wat kan Ik nog meer zeggen? Alleen Jij bent aanwezig in Mijn huis, in Govardhana en in zijn beboste valleien." Toen Candrāvālī Śrī Kṛṣṇa dit in Zijn droom hoorde zeggen, stond ze door de *māna*, die in haar hart omhoog rees, van het bed op en liep weg.

Hier is een van de dromen van Madhumaṅgala. Hij sliep eens op een verhoogd platform buiten een *kuñja*, waar Kṛṣṇa en Candrāvālī zich aan het amuseren waren, en in zijn droom zei hij, "O Mādhavī, Kṛṣṇa zit heel deskundig te praten en vleit Padmā's *sakhī*, Candrāvālī, om haar in de maling te nemen. Probeer Rādhā hier snel naartoe te brengen, zodat Ze Kṛṣṇa kan ontmoeten. Wees niet bang." Toen Candrāvālī hoorde, wat Madhumaṅgala in

zijn droom zei, werd ze diep bedroefd. Padmā zat in een *kuñja* in de buurt en toen ze de conditie van Candrāvalī zag, zei ze tegen Śaibyā, "Oh *sakhī*, kijk toch eens hoe ellendig het gezicht van Candrāvalī eruit ziet, nadat ze Madhumaṅgala in zijn droom heeft horen praten! Ze laat haar hoofd hangen en ze brandt van verdriet."

Vijaya: Wat is rechtstreeks zien (*darśana*)?

Gosvāmī: Dit betekent, dat de *nayikā* haar *nāyaka* rechtstreeks plezier ziet maken met een andere *nayikā*.

Vijaya: Wat is *māna* zonder reden (*nirhetuka-māna*)?

Gosvāmī: *Māna* zonder reden ontwikkelt zich tussen de *nāyaka* en *nayikā*, als *praṇaya* wordt versterkt door een schijnbare oorzaak voor *māna*, hoewel er in werkelijkheid geen reden is voor *māna*. *Paṇḍitas* hebben de conclusie getrokken, dat *māna* het effect is van *praṇaya* en dat *māna* zonder reden niets anders is dan een uitbreiding van *praṇaya*, die voortkomt uit zijn *vilāsa* (plezierig tijdverdrijf). Ze noemen *māna* zonder reden "*praṇaya-māna*". De voorgaande autoriteiten (*paṇḍitas*) beweren ook, dat de bewegingen en onderhandelingen van *prema* zo krom zijn als de kronkels van een slang. Er zijn daarom twee soorten *māna* in de onderhandelingen tussen de *nāyaka* en de *nayikā* duidelijk aanwezig: *māna* zonder reden (*nirhetu*) en *māna* met reden (*sahetu*). De *vyabhicārībhāva* in deze *rasa* is het verbergen van emoties en gevoelens (*avahitthā*).

Vijaya: Hoe wordt *māna* zonder reden gekalmeerd (*avahitthā*)?

Gosvāmī: Deze *māna* kalmeert zichzelf; hij heeft geen remedie nodig. Zodra er weer wordt gelachen, verdwijnt de *māna* vanzelf. Om *sahetu-māna* te kalmeren echter moet de *nāyaka* van een aantal geschikte middelen gebruik maken, zoals *sāma* (troostende woorden), *bheda* (diplomatieke opmerkingen), *kriyā* (een eed afleggen), *dāna* (het aanbieden van geschenken), *nati* (buigen), *upekṣā* (veronachtzaming en schijnbare onverschilligheid) en *rasāntara* (een plotselinge gemoedsverandering). Het teken, dat de *māna* van de *nayikā* tot rust is gekomen, is het wegvegen van de tranen door de *nāyaka* en het feit, dat er weer wordt gelachen.

Vijaya: Wat is *sāma* (troosten met woorden)?

Gosvāmī: *Sāma* is het gebruik van lieve, plezierige woordjes en beloften om de *priyā* (geliefde) te kalmeren.

Vijaya: Wat is *bheda* (diplomatieke opmerkingen)?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *bheda*: de ene is het uitdrukken van de eigen grootheid met behulp van diverse gebaren en insinuaties en de andere is de *nayikā* via *sakhīs* indirect een standje geven.

Vijaya: Wat wordt bedoeld met *dāna* (geschenken)?

Gosvāmī: *Dāna* is de misleidende presentatie van ornamenten en andere geschenken.

Vijaya: Wat is *nati* (nederige onderwerping)?

Gosvāmī: *Nati* betekent met alle mogelijke nederigheid aan de voeten van de *nayikā* vallen.

Vijaya: Wat is *upekṣā* (veronachtzaming)?

Gosvāmī: *Upekṣa* (veronachtzaming of onverschilligheid) is de houding van schijnbare verlaten van de *naṅkā*, als alle andere middelen ter kalmering van haar *māna* hebben gefaald. Anderen zeggen, dat *upekṣā* wijst op het gebruik van opmerkingen met een dubbele betekenis om de *naṅkā* op te vrolijken.

Vijaya: Wat betekent uw uitdrukking *rasāntara* (gemoedsverandering)?

Gosvāmī: *Rasāntara* is de plotselinge verschijning van angst in het hoofd van de *naṅkā* door woorden of door een natuurlijke gebeurtenis. Er zijn twee soorten *rasāntara*: degene, welke uit zichzelf plaats vindt en degene, welke door de scherpe intelligentie van de *nāyaka* wordt gecreëerd.

Hier volgt een voorbeeld van een verandering van gedachten, die spontaan plaatsvindt. Kṛṣṇa was eens ondanks verscheidene pogingen niet in staat om Bhadrā's *māna* te kalmeren, toen er plotseling een geweldige donderklap volgde, die Bhadrā zo deed schrikken, dat ze Kṛṣṇa, die vóór haar zat, meteen in Zijn armen vloog.

Hier volgt een voorbeeld van het kalmeren van *māna* door een intelligent plan. Rādhā was eens diep verzonken in *māna*. Kṛṣṇa, die van nature uitermate speels is, zag dat Hij Haar met geen mogelijkheid kon kalmeren en voerde een charmante truc uit. Hij maakte eigenhandig een prachtige bloemenkrans en legde hem om de hals van Śrīmatījī. Ze trok de bloemenkrans woedend van Haar hals en gooide hem aan de kant, waarbij hij door de wil van de voorzienigheid terecht kwam op Kṛṣṇa. Kṛṣṇa draaide meteen

met Zijn ogen in de rondte, trok een gezicht alsof Hij zwaar gewond was en ging in een hoekje zitten kniezen. Toen Ze dit zag, werd Rādhājī rusteloos en bezorgd en hield Kṛṣṇa's schouders met twee handen vast. Toen begon Kṛṣṇa te lachen en sloot Haar in Zijn sterke armen.

Vijaya: Zijn er nog andere manieren om *māna* te kalmeren?

Gosvāmī: Behalve deze methoden kan de *māna* van de *vraja-gopīs* op speciale tijden en plaatsen worden gekalmeerd en met het geluid van de *muralī* zelfs zonder *sāma* enzovoort aan te wenden. Lichte *māna* kan zonder veel moeite worden gekalmeerd, terwijl middelmatige *māna* zorgvuldige pogingen vereist. De meest diepgewortelde *māna* (*durjaya-māna*) is buitengewoon moeilijk te kalmeren.

Wanneer de *gopīs* in *māna* zijn maken ze verscheidene aanmerkingen om Kṛṣṇa te straffen, bijvoorbeeld Vāma (ondankbare, die ongunstig handelt), Durīla-śiromaṇi (kroonjuweel van kwajongens), Kitvava-rāja (Koning der oplichters), Khala-śreṣṭha (uitermate slecht), Mahā-dhūrta (buitengewoon onbetrouwbare bandiet), Kaṭhora (wreed en met een hart van steen), Nirlajja (schaamteloos), Atidurlalita (uitermate moeilijk te plezieren), Gopī-kāmuka (iemand, die wellustig is naar de *gopīs*), Ramānī-cora (dief van de kuisheid van de *gopīs*), Gopī-dharma-nāśaka (bederver van de religieuze principes en van de kuisheid van de *gopīs*), Gopasādhvi-vidambaka (iemand, die de kuisheid van de *gopīs* bespot), Kāmukeśvara (Heer der Wellust), Gāḍh-timira (iemand, die anderen in de duisternis der waanideeën stort), Śyāma (iemand met

een zeer donkere gelaatskleur en die anderen in de duisternis der begoocheling stort), Vastra-cora (dief van de kleding van de *gopīs*), Govar-dhana-upatyakā-taskara (dief van de kuisheid van de *gopīs* in de heuvels van Govardhana).

Vijaya: Wat is *prema-vaicittya*?

Gosvāmī: *Prema-vaicittya* verwijst naar het hartzeer van afgescheidenheid, die de *nayikā* voelt, zelfs al bevindt ze zich dichtbij de *nāyaka*. Dit is de intrinsieke aard van *prema* in zijn hoogste staat. Deze superexcellente staat resulteert in een vorm van hulpe-loosheid of mentale agitatie, die de illusie creëert van Kṛṣṇa te zijn afgezonderd. Zijn natuurlijke staat wordt *vaicittya* genoemd.

Vijaya: Wat is *pravāsa*?

Gosvāmī: *Pravāsa* is de belemmering of hindernis tussen de *nāyaka* en *nayikā*, wanneer ze bij elkaar zijn geweest en nu zijn gescheiden, hetzij omdat ze in verschillende landen of dorpen wonen, of omdat ze beiden een ander gevoel hebben gekregen (*rasāntara*), of omdat ze zich op verschillende plaatsen bevinden. In *pravaṣa* ervaart men alle *vyabhicārī-bhāvas* van *śṛṅgāra-rasa* behalve vreugde, trots, waanzin en verlegenheid. Er zijn twee typen *pravāsa*: intentionele en niet vooraf geplande, of datgene, dat plaatsvindt door de overmacht van omstandigheden.

Vijaya: Wat is intentionele *pravāsa*?

Gosvāmī: Intentionele *pravāsa* heeft plaats, wanneer de *nāyaka* vertrekt wegens verplichtingen of verantwoordelijkheden. Kṛṣṇa is door Zijn eigen natuur aan Zijn *bhaktas* – bijvoorbeeld, de bewegende en niet-bewegende *jīvas* van Vṛndāvana, de Pāṇḍava's en

Śrutadeva in Mithila – verplicht om hen ten volle gelukkig te maken, goede instructies te geven en hun wensen te vervullen. *Pravāsa* heeft nog twee onderverdelingen: de ene is louter uit het zicht gaan en de andere is vertrekken naar een verre plaats (*sudūra*). Er zijn ook twee typen *sudūra-pravāsa* in overeenstemming met de drie fasen van de tijd: verleden, heden en toekomst. Gedurende de *sudūra-pravāsa* wisselen de *nāyaka* en *nayikā* berichten met elkaar uit.

Vijaya: Wat is ongeplande *pravāsa*?

Gosvāmī: Ongeplande *pravāsa* is de *sudūra-pravāsa* veroorzaakt door ondergeschiktheid aan anderen, of door omstandigheden, die buiten jouw controle liggen. Er zijn verscheidene soorten ondergeschiktheid, die worden geclassificeerd als *divya*, *adivya* en *divyādiviya*. De tien staten, die in deze *pravāsa* optreden, zijn bedachtzaamheid, slapeloosheid, bezorgdheid, gewicht verliezen, het donkerder worden van het gezicht en de ledematen, onsamenhangend spraakgebruik, ziekte, waanzin, verwarring en verlangen naar de dood. In *vipralambha*, die wordt veroorzaakt door *pravāsa*, manifesteren zich deze tien staten zelfs in Kṛṣṇa.

Mijn beste Vijaya, hoewel diverse staten in de verschillende, onderscheiden stadia van *prema* als *anubhāvas* verschijnen, heb ik ze niet allemaal genoemd. Over het algemeen verschijnen deze staten als gevolg van de vorderingen van *prema*, te beginnen bij *sneha* en via *māna*, *pranaya*, *rāga*, *anurāga* en *bhāva* zich verder ontwikkelend tot *mahābhāva*. De staat echter van *mohana*, een ongeëvenaarde staat, die ik eerder uiteen heb gezet, manifesteert

zich in Śrīmatī Rādhikā. Sommige auteurs van *rasa-sāstra* hebben de *vipralambha*, die is gerelateerd aan mededogen (*karuṇā*), als een afzonderlijke categorie aanvaard, maar ik heb deze *rasa* niet apart uitgelegd, omdat het hier een ander soort *pravāsa* betreft.

Terwijl Vijaya nadacht over Śrī Guru Gosvāmī's instructies over *vipralambha*, zei hij tegen zichzelf, "*Vipralambha-rasa* is geen onafhankelijk verschijnsel of een zelfvolmaakte *rasa*; hij bevordert en voedt eenvoudig het gevoel van *sambhoga*. Zulke pijn van afgescheidenheid (*vipralambha-rasa*) manifesteert zich bij een *jīva*, die is gebonden aan de wereld, op een speciale manier en dit is uiteindelijk gunstig voor zijn plezier bij de ontmoeting (*sambhoga-rasa*). In de eeuwige, transcendentale *rasa* echter bestaat de *bhāva* van *vipralambha* tot op zekere hoogte eeuwigdurend. De gevarieerdheid van het spirituele spel en vermaak kan in feite zonder *vipralambha* niet in zijn hoogst mogelijke status worden opgeroepen."

ALDUS EINDIGT HET ZEVENENDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "ŚRṆGĀRA-RASA: ŚRṆGĀRA SVARŪPA EN VIPRALAMBHA"

Hoofdstuk 38

Śṛṅgāra-Rasa:

Mukhya-Sambhoga en Aṣṭa-Kāliya-Līlā

VIJAYA KUMĀRA INFORMEERDE MET GEVOU-
wen handen bij zijn Gurudeva over *sambhoga-rasa*.
Hij antwoordde met liefde.

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *kṛṣṇa-līlā*: *prakaṣa* (manifest) en *aprakaṣa* (niet-manifest). De staten van afgescheidenheid (*viraha*) in *vipralambha-rasa*, die ik eerder heb beschreven, hebben betrekking op *prakaṣa-līlā*. In *aprakaṣa* Vṛndāvana bestaat echter geen afgescheidenheid tussen de *vraja-devīs* en Śrī Hari, die eeuwigdurend is betrokken bij Zijn gevarieerd en zegenrijk *līlā*, zoals de *rāsa-līlā*. In de *Mathurā-mahātmya* staat, "Kṛṣṇa speelt daar eeuwigdurend met de *gopas* en de *gopīs*." Aangezien het werkwoord "speelt" (*kṛīḍ*) in de tegenwoordige tijd staat, leiden we eruit af, dat Kṛṣṇa's *līlā* eeuwig is. Dus in de *aprakaṣa-līlā* van Goloka of

Vṛndāvana is geen afgescheidenheid, die wordt veroorzaakt, doordat Kṛṣṇa Zich op een ver afgelegen plaats (*dūra-pravāsa*) vestigt. Daar bestaat eeuwigdurende liefde in gemeenschap (*sambhoga*).

De *nāyaka* en *nayikas* zijn respectievelijk de *viṣaya* (object) en *āśraya* (rustplaats) van liefde. De term *sambhoga* verwijst naar de wonderbaarlijke *bhāva*, die optreedt onder invloed van de vervoering van hun romantische affaires – zoals elkaar zien, met elkaar praten en elkaar aanraken – met het enige doel elkaar plezier te schenken. Er zijn twee soorten *sambhoga*: *mukhya* en *gauṇa*.

Vijaya: Wat is *mukhya-sambhoga*?

Gosvāmī: *Mukhya* (belangrijkste) *sambhoga* is de *sambhoga*, die plaatsvindt in de wakende staat. Er zijn vier soorten *mukhya-sambhoga*: (1) *saṅkṣipta-sambhoga* (kortstondige *sambhoga*), die plaatsvindt na *pūrva-rāga*; (2) *saṅkīrṇa-sambhoga* (beperkte *sambhoga*), die plaats heeft, nadat *māna* is gekalmeerd; (3) *sampanna-sambhoga* (verrijkte *sambhoga*), die plaatsvindt, nadat de *nāyaka* en de *nayikā* enige tijd uit elkaar zijn geweest; en (4) *samṛddimān sambhoga* (bloeiende *sambhoga*), die plaatsvindt na lange tijd uit elkaar te zijn geweest.

Vijaya: Kunt u alstublieft *saṅkṣipta-sambhoga* in groter detail beschrijven?

Gosvāmī: *Saṅkṣipta-sambhoga* wordt gekenmerkt door ontzag en verlegenheid tussen de *nāyaka* en de *nayikā*. Het gevolg ervan is, dat de uitdrukking van hun wederzijdse liefde, zoals kussen en omhelsen, kortstondig en gehaast zijn.

Vijaya: Wilt u alstublieft uitleggen wat *saṅkīrṇa-sambhoga* is?

Gosvāmī: In *sarikīrṇa-sambhoga* worden de pogingen tot het liefdesspel uitgedrukt met gelijktijdige gevoelens van pijn en plezier. Dit wordt vergeleken met het kauwen op een hete rietsuikerstengel; hoewel hij zoet is, brandt hij ook. Deze staat is het gevolg van haar herinnering aan het bedrog van de *nāyaka*, of van het zien van aanwijzingen van amoureuze activiteiten op het lichaam van de *nāyaka*, of van het horen van anderen over Zijn romantische affaires met andere vrouwen.

Vijaya: Wat is *sampanna-sambhoga*?

Gosvāmī: *Sampanna-sambhoga* heeft plaats, wanneer de *nāyaka* naar zijn *nayikā* terugkeert, nadat Hij op kleine afstand afgezonderd is geweest. Er zijn twee soorten: *āgati* en *prādurbhāva*. *Āgati* is het verschijnen van de *nāyaka* bij de *nayikā* tijdens de routine van het algemeen dagelijkse leven; bijvoorbeeld, de *gopīs* krijgen regelmatig *darśana* van Kṛṣṇa in de namiddag, wanneer Hij terugkeert van het hoeden van de koeien. *Prādurbhāva* refereert aan de plotselinge verschijning van Kṛṣṇa bij de *gopīs*, op het moment, dat ze in hoge mate worden overwelddigd door *prema*. Een voorbeeld hiervan is de plotselinge verschijning van Śrī Kṛṣṇa bij de *gopīs*, toen ze in afgescheidenheid weeklaagden, omdat Hij uit de *rāsa-līlā* was verdwenen. In *prādurbhāva* ontstaat een feest van geluk door de vervulling van alle gekoesterde verlangens.

Vijaya: Wat is *samṛddhimān sambhoga*?

Gosvāmī: Het is voor de *nāyaka* en de *nayikā* niet mogelijk om elkaar constant te zien en te ontmoeten, omdat ze ondergeschikt

zijn aan anderen en zijn gebonden aan sociale gedragsregels. De overvloedige, zegenrijke vreugde, die Ze ervaren, wanneer Ze elkaar plotseling ontmoeten, nadat ze zijn ontheven van de invloed van externe druk, wordt *samṛddhimān sambhoga* genoemd. Er zijn twee soorten *sambhoga-rasa*, namelijk verhulde (*channa*) en manifeste (*prakāśa*), maar het is niet nodig om ze op dit moment nader uit te leggen.

Vijaya: Wat is *gauṇa-sambhoga*?

Gosvāmī: *Gauṇa-sambhoga* verwijst naar de bijzondere avonturen van Śrī Kṛṣṇa, die gedurende dromen worden beleefd. Er zijn twee soorten dromen: algemene en bijzondere. De algemene dromen heb ik al in de context van *vyabhicārī-bhāva* beschreven. De *sambhoga* in bijzondere dromen wordt ervaren als echt en is uitermate verbazingwekkend, omdat hij gepaard gaat met *sthāyībhāvas* en *sañcārī-bhāvas*, zoals die in de wakende staat. Met andere woorden, deze is precies hetzelfde als de *sambhoga*, wanneer je wakker bent. *Gauṇa-sambhoga* kent dezelfde vier onderverdelingen als *mukhya-sambhoga*: (1) *saṅkṣipta-sambhoga* (kortstondige *sambhoga*), (2) *saṅkīrṇa-sambhoga* (beperkte *sambhoga*), (3) *sampanna-sambhoga* (verrijkte *sambhoga*) en (4) *samṛddhimān sambhoga* (bloeiende *sambhoga*).

Vijaya: Als je droomt, hebben er geen concrete gebeurtenissen plaats. Hoe is *samṛddhimān sambhoga* dan in dromen mogelijk?

Gosvāmī: De *svarūpa* (wezenlijke natuur) in een droom is dezelfde als die in de wakende staat. Dit wordt gedemonstreerd door het voorbeeld van Ūṣā en Aniruddha. Toen Ūṣā lag te slapen in de

binnenste, koninklijke kamers van Koning Bāṇa in Śoṇitapura, ervoer ze in haar droom het genoegen van haar gemeenschap met Aniruddha. Op precies hetzelfde moment lag Aniruddha in zijn slaapkamer in Dvārakā-purī ook te dromen en genoot van het plezier van *vilāsa* met Ūṣā. Gewone mensen in de aardse atmosfeer hebben zulke ervaringen niet.

We kunnen dit feit verder aantonen met bewijs van rechtstreeks waarneming, want er zijn voorbeelden van *siddha-bhaktas* met buitengewoon wonderbaarlijke dromen, waarin ze objecten, zoals ornamenten, ontvangen, die nog in hun aanwezigheid zijn op het moment, dat ze wakker worden; dit komt, omdat zulke dromen zelf realiteit zijn. Op dezelfde manier hebben Kṛṣṇa en Zijn *kāntās* ook ononderbroken dromen, waarin *sambhoga* in werkelijkheid plaatsvindt. Deze dromen bestaan in twee soorten: (1) de droom, die zich voordoet, terwijl je wakker bent (*jāgarāyamāna-svapna*) en (2) de wakende conditie, die optreedt, wanneer je droomt (*svapnāyamāna-jāgara*). De dromen van de *gopīs*, die de vierde staat van *samādhi* hebben overstegen en de vijfde staat van *prema* hebben bereikt, zijn geen illusie, zoals de dromen, die worden veroorzaakt onder invloed van de geaardheid hartstocht. De dromen van de *gopīs* daarentegen zijn *aprākṛta*, *nirguṇa* en absoluut reëel. Het is daarom dus volstrekt mogelijk, dat *samṛddhimān sambhoga* plaatsvindt in de uiterst verbluffende *aprākṛta* droomavonturen van Kṛṣṇa en Zijn geliefde *gopīs*.

Vijaya: Wilt u alstublieft de *anubhāvas* van *sambhoga* beschrijven?

Gosvāmī: De *anubhāvas* van *sambhoga* zijn: elkaar zien (*sandarśana*); praten (*jalpana*); aanraken (*sparśana*); elkaars weg op een afgelegen plek blokkeren (*raha-vartma-rodhana*); *rāsa-līlā*, spel en vermaak in Vṛndāvana (*vṛndāvana-kṛīḍā*); spelen in de Yamunā (*yamunā-jale keli*); bootavonturen (*nauka-vilāsa*); avonturen van het stelen van bloemen (*puṣpa-caurya-līlā*); avonturen van het innen van belastingen (*dāna-līlā*); verstoppertje spelen in de *kuñjas* (*kuñje lukocuri-khelā*); het drinken van honingwijn (*madhu-pāna*); Kṛṣṇa verkleed in vrouwenkleden (*strī-veśa-dhāraṇa*); het voorwenden van slaap (*kapaṭa-nidrā*); gokspelletjes (*dyūta-kṛīḍā*); de kleden van elkaars lijf trekken (*vastra-ākarṣaṇa*); kussen (*cumbana*); omhelsen (*ālingana*); tekens met de nagels maken (*nakha-arpaṇa*); het drinken van nectar van lippen als *bimba*-fruit (*bimba-adhara-sudhā-pāna*) en plezier maken in romantische gemeenschap (*nidhu-vane ramaṇa-samprayoga*).

Vijaya: Prabhu, *līlā-vilāsa* is anders dan romantische gemeenschap (*samprayoga*). Welke van deze twee geeft meer vreugdevolle zegen?

Gosvāmī: Er is meer zegenrijke vreugde in *līlā-vilāsa* dan in *samprayoga*.

Vijaya: Hoe noemen Śrī Kṛṣṇa's geliefde *gopīs* Hem in een liefhebbende bui (*praṇaya*)?

Gosvāmī: De *sakhīs* richten zich met grote genegenheid tot Śrī Kṛṣṇa als, "He Gokulānanda, He Govinda, He Goṣṭhendra-Kulacandra (Maan uit de Familie van de Koning der Koeherders), He Prāṇeśvara (Heer van mijn leven), He Sundarottama (Schoonheid

met prachtige borst en schouders), *He Nāgara Śiromaṇi* (O Kroonjuweel der Geliefden), *He Vṛndāvana-candra*, *He Gokula-rāja* en *He Manohara* (O Dief van mijn geest)."

Vijaya: Prabhu, ik begrijp, dat er twee soorten *kṛṣṇa-līlā* zijn, namelijk *prakaṣa* (manifest) en *aprakaṣa* (ongemanifesteerd) en dat ze toch één en dezelfde *tattva* zijn. Wilt u nu alstublieft de typen *prakaṣa-vraja-līlā* uiteenzetten?

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *prakaṣa-vraja-līlā*: *nitya* (eeuwig) en *naimittika* (incidenteel). De avonturen in Vraja, die plaatsvinden gedurende de acht perioden van de dag en de nacht (*aṣṭa-kālīya-līlā*), zijn eigenlijk *nitya-līlā*, terwijl Kṛṣṇa's moord op Pūtanā en Zijn langdurige omweg vanuit Vraja naar Mathurā en Dvārakā *naimittika-līlā* zijn.

Vijaya: Prabhu, kunt u me alstublieft inlichten over de *nitya-līlā*?

Gosvāmī: We hebben twee soorten beschrijvingen, één van de *ṛṣis* en een andere van de Gosvāmī's van Vṛndāvana. Welke wil je horen?

Vijaya: Ik zou graag de beschrijving willen horen in de *śloka*s, die de *ṛṣis* hebben gecomponeerd.

Gosvāmī:

*niśāntah prātah pūrvāhno madhyāhaś cāparāhnaḥ
sāyam pradoṣo-ratris ca kālāṣṭau ca yathā-kṛamam
madhyāhno yāminī cobhau yan muhūrttam ito smṛtau
tri-muhūrttam itā jñeyā niśānta-pramukhāḥ pare*

De *aṣṭa-kālīya-līlā* van Vraja heeft plaats gedurende acht perioden van de dag en de nacht. Deze zijn (1) *niśānta* (het eind van de nacht

vlakvoor zonsopgang), (2) *prātaḥ* (vroeg ochtend), (3) *pūrvāhna* (late ochtend vóór twaalf uur), (4) *madhyāhna* (rond twaalf uur), (5) *aparāhna* (vroeg middag), (6) *sāyam* (namiddag en schemering), (7) *pradoṣa* (avond), en (8) *rātri* (nacht). De *rātri-līlā* en *madhyāhna-līlā* duren zes *muhūrtas*, terwijl de andere zes perioden ieder drie *muhūrtas* duren.

Śrī Sadāśiva heeft deze *aṣṭa-kālīya-līlā* in *Sanat-kumāra-saṁhitā* uiteengezet. Hij heeft de diensten gespecificeerd, die op bepaalde tijdstippen van de dag in overeenstemming met de *aṣṭa-kālīya-līlā* dienen te worden uitgevoerd. Je moet dus de juiste *līlā* op het juiste moment van de dag in herinnering nemen.

Vijaya: Prabhu, mag ik alstublieft de stellingen van Jagad-guru Sadāśiva horen?

Gosvāmī: Luister nauwlettend,

sadā-śiva uvāca
parakīyābhināninyas / tathāsya ca priyāḥ janāḥ
pracureṇaiva bhāvena / ramayanti nija-priyam

Sadāśiva sprak, "Śrī Hari's geliefde meisjes in Vraja, die gevoelens van *parakīya-bhāva* voor Hem koesteren, doen de lieveling van hun hart plezier met overvloedige gevoelens van *divya-prema*.

ātmanam cintayet tatra / tāsām madhye manoramām
rūpa-yauvana-sampannām / kiśorīm pramadākṛtim

He Nārada! Je moet je op de volgende manier in je *ātma-svarūpa* verdiepen. Je bent een *kiśorī* (prepuberale) *gopī* en je bent precies in het hart van transcendentaal Vṛndāvana gevestigd temidden van

Kṛṣṇa's geliefde meisjes, die een gevoel van overspelige liefde voor Hem koesteren. Je bent een bekoorlijke, jeugdige gedaante met een betoverende, bedwelmende schoonheid.

*nānā-sīlpa-kalābhijñām / kṛṣṇa-bhogānurūpiṇīm
prārthitām api kṛṣṇena / tato bhoga-parān-mukhīm*

Je bent bedreven in vele vormen van beeldende kunst voor Śrī Kṛṣṇa's plezier. En toch, zelfs wanneer Kṛṣṇa je oprecht verzoekt een ontmoeting met Hem te hebben, ben je altijd afkerig van het plezier, dat niet is gerelateerd aan het plezier van jouw Svāmīnī.

*rādhikānucarīm nityam / tat-sevana-parāyaṇām
kṛṣṇād 'apy adhikam prema / rādhikāyām prakūrvatīm*

Je bent de dienstmaagd van Śrī Kṛṣṇa's meest geliefde gezellin, Śrīmatī Rādhikā, en je bent volkomen en uitsluitend aan Haar *sevā* toegewijd. Je koestert altijd een grotere *prema* voor Śrī Rādhikā dan voor Śrī Kṛṣṇa.

*prītyānudivasam yatnāt / tayoh saṅgama-kāriṇīm
tat-sevana-sukhālāda-bhāvenātisunirvṛtām*

Iedere dag arrangeer je met veel moeite de ontmoeting van het jonge paar en je bent altijd tevreden met de extatische zegen van Hun dienst.

*ity ātmānam vicintyaiva / tatra sevām samācaret
brāhma-mūhūrtam ārabhya / yāvat tu śyān mahānīśi*

Dus terwijl je op deze bijzondere manier je *ātma-svarūpa* kunt begrijpen, dien je nauwgezet *mānasi sevā* in Vṛndāvana te verlenen vanaf *brāhma-muhūrta* tot het eind van *nisānta-līlā* (spel op het eind van de nacht)."

Vijaya: Welke zijn de activiteiten van *nisānta-līlā*?

Gosvāmī:

śrī vṛndā uvāca
madhye vṛndāvane ramye / pañcāśat-kuñja-maṇḍite
kalpa-vṛkṣa-nikuñjesu / divya-ratnamaye grhe

Śrī Vṛndā-devī sprak, "Midden in het bekoorlijke Vṛndāvana, dat is omgeven door vijftig *kuñjas* van wensbomen, staat een beschutte hut van *cintāmani* (edelstenen).

nidrita tiṣṭhitas talpe / nividāliṅgītau mithaḥ
mad-ājñā-kāribhīh paścāt / pakṣibhir bodhitāv api

Daar liggen *yugala-kīśora* Vṛṣabhānu-dulālī Śrīmatī Rādhārāṇī en Vrajendra-nandana Śyāmasundara Śrī Kṛṣṇa in een stevige omarming op een bed van geurende bloemen te slapen. Dan trachten de vogels Hen volgens mijn instructies wakker te maken door in koor opwekkende, melodieuze kwetterende gezangen aan te heffen.

gādhāliṅgana-nirbhedaṁ / āptau tad-bhaṅga-kārarau
no matirṁ kurvatas talpāt / samutthātum manāg api

Maar de twee geliefden zijn zo wezenlijk, onverbreekelijk één door Hun stevige omhelsing, dat zelfs de gedachte aan scheiden een alarm ontketent. Ze zijn inderdaad niet in staat om in het minste of geringste hun gedachten te richten op opstaan.

tataś ca śārīkā-śabdaiḥ / śuka-śabdaiś ca tau muhuḥ
bodhitau vividhair vākyaiḥ / sva-talpād udatiṣṭhatām

Door herhaalde en inventieve aanmaningen van de *śuka* en de *śārīkā* (mannetjes- en vrouwtjespapegaaien) ontwaken Ze uiteindelijk en staan van Hun bed op.

*upaviṣṭau tato dr̥ṣtvā / sakhyas talpe mudāṇvitau
praviśya kurvanti sevām / tat-kālasycitām tayoh*

Als ze Rādhā-Kṛṣṇa vol zegen op het bed zien zitten, benaderen de *sakhīs* Hen en verrichten verscheidene diensten, die op dat moment nodig zijn.

*punaś ca śārikā-vākyair / utthāya tau sva-talpataḥ
āgatau sva-sva-bhavanam / bhīty-utkanthākulau mithaḥ*

Maar kort daarna rijst het Goddelijk Paar door nieuwe aanmaningen van de *śārikā* onvermijdelijk van dat bed op en haast Zich vol bezorgdheid - opgewekt door de transcendente *rasas* van vrees en rusteloosheid - naar Hun respectievelijke huis."

Vijaya: Wat is het *prātaḥ kāliya-līlā* (ochtendspel)?

Gosvāmī:

*prātaś ca bodhito mātṛā / talpād utthāya sa-tvaraḥ
kṛtvā kṛṣṇo danta-kāṣṭham / baladeva-samanvitaḥ*

"In de ochtend maakt Yaśoda Māiyā Kṛṣṇa wakker, die dan van Zijn bed opstaat en met een twijgje Zijn tanden poetst in het gezelschap van Śrī Baladeva.

*mātrānumodito yāti / gośālām dohanotsukaḥ
rādhā 'pi bodhitā vipra / vayasyābhīh sva-talpataḥ*

Daarna gaan Ze met haar toestemming naar de koeienstal om gretig Hun koeien te melken. O wijze, Śrī Rādhā verlaat 's morgens ook Haar bed, nadat ze door Haar *sakhīs* is gewekt.

*utthāya danta-kāṣṭhādi / kṛtvā 'bhyaṅgam samācaret
snāna-vedīm tato gatvā / snāpitā lalitādibhiḥ*

Nadat Ze Haar parelwitte tanden met een astringerend twijgje heeft gepoetst, masseren Haar *sakhīs* Haar lichaam met aromatische oliën. Daarna treedt Ze de badkamer binnen en gaat op een verhoogde *āsana* zitten, terwijl Lalitā en de andere primaire *sakhīs abhiṣeka* van Haar Goddelijke Gedaante verrichten.

bhūṣā-gṛhaṁ vrajet tatra / vayasyā bhūṣayanty api
bhūṣaṇair vividhair divyair / gandha-mālyānulepanaiḥ

Vervolgens gaat Ze het ornamentenpaleis binnen. Daar brengen Haar *sakhīs* goddelijke crèmes en parfums aan, decoreren Haar met verscheidene goddelijke kledingstukken en sierraden, tooien Haar met plezierige, geurige bloemenkransen en verkoelen Haar wenkbrauwen met sandelhoutpasta.

tataś ca sva-janais tasyāḥ / śuśrūṣām prāpya yatnataḥ
paktum ahūyate sv-annarī / sa-sakhī sā yaśodayā

Zodra Śrīmatī Rādhikā op deze manier volkomen en aandachtige diensten van Haar *sakhīs* heeft ontvangen, vertrekt Ze op verzoek van Yaśodā Māiyā naar Nanda-bhavan om heerlijke gerechten voor Śrī Kṛṣṇa toe te bereiden."

Toen Nārada dit hoorde, vroeg hij,

katham ahūyate devī / pākārtham sā yaśodayā
satīṣu pākātrīṣu ca / rohinī-pramukhāsv api

"He Devī. Er zijn zoveel deskundige koks onder leiding van Rohinī Māiyā; waarom nodigt Moeder Yaśoda dan Rādhārāṇī uit om in Nanda-bhavan te koken?"

durvāsasā svayam datto / varas tasyai mudā mune
iti kātyāyanī-vaktrāt / śrutam āsīn mayā-purā

Śrī Vṛndā-devī zei, "O Nārada, ik heb ooit gehoord van Bhagavatī Kātyāyanī, dat Durvāsā Muni de volgende zegen schonk aan Śrīmatī Rādhikā,

*tvayā yat pacyate devī / tad-annaṁ mad-anugrahāt
miṣṭarī svādv-amṛta-sparddhirī bhoktrī āyuṣkaram tathā*

'He Devī! Door mijn genade zal al het voedsel, dat Je kookt, kunnen wedijveren met de nectar der goden. Verder zal het degenen, die het eten, met een lange levensduur zegenen.'

*ity āhvayati tām nityam / yaśodā putra-vatsalā
āyuṣmān me bhavet putraḥ / svādu-lobhāt tathā sati*

En zo bidt *putra-vatsalā* Yaśodā, 'Lang leve mijn zoon!' en nodigt Śrīmatī Rādhikā iedere dag uit om in Nanda-bhavan te komen koken. Bovendien is ze intens gretig om dat overheerlijke voedsel te proeven.

*śvaśrānumoditā sāpi / hṛṣṭā nandālayam vrajet
sva-sakhī-prakarā tatra / gatvā pākam karoti ca*

Nadat Ze toestemming van Haar schoonmoeder heeft gevraagd, komt Śrīmatī Rādhikā vergezeld van Haar *sakhīs* in zegenrijke vreugde naar het huis van Nanda om de keuken voor te bereiden.

*kṛṣṇo'pi dugdhvā gāḥ kāścit / dohayitvā janaiḥ paraiḥ
āgacchati pitur vākyāt / sva-grham sakhibhir vṛtaḥ*

In die tussentijd melkt Śrī Kṛṣṇa Zelf een paar koeien en in opdracht van Zijn vader helpt Hij daarna anderen met het melken van de resterende koeien en keert met Zijn vrienden naar huis terug.

*abhyaṅga-mardanam kṛtvā / dāsaiḥ saṁsnāpito mudā
dhauta-vastra-dharaḥ sragvī / candanākta-kalevaraḥ*

Als Hij thuiskomt, masseren Zijn dienaren opgewekt Zijn goddelijke lichaam met olie en baden Hem. Daarna kleden ze Hem in schone kleding, brengen op artistieke wijze sandelhoutpasta op Zijn lichaam aan en decoreren Hem met geurende bloemenkransen.

*dvi-vastra-baddha-keśāś ca / grīvābhālo-parisphuran
candrākāra-sphurad-bhālas / tilakāloka-rañjitah*

Kṛṣṇa draagt twee kledingstukken. Het ene bedekt Zijn onderlichaam en het andere Zijn borst. Als een waterval rond Zijn bevallige hals en voorhoofd vallen Zijn bekoorlijke krullen in de rondte en vergroten Zijn ongekend liefvallige schoonheid. Op Zijn stralende voorhoofd, dat lijkt op de halve maan, tekenen Zijn dienaren een sierlijk *tilaka*-teken, dat ieders oog doet verrukken.

*kañkanāṅgada-keyūra / ratna-mudrā-lasat-karah
muktāhāra-sphurad-vakṣo / makarākṛti-kunḍalah*

Om Zijn polsen draagt Śrī Kṛṣṇa met juwelen ingelegde armbanden en op Zijn bovenarmen kunstig met juwelen bezette armbanden. Aan Zijn handen schitteren zegelringen. Op Zijn borst glinstert een parel-snoer en er schommelen duizelingwekkende, *makara*-gevormde ringen met saffieren aan Zijn oren.

*muhur ākārito mātrā / praviśed bhojanālayam
avalambya karaṁ sakhyur / baladevam anuvrataḥ*

Hierna hoort Śrī Kṛṣṇa Yaśomatī Hem herhaaldelijk roepen. Dus Hij volgt Zijn oudere broer, Baladeva, naar de *bhojanālaya* (eetzaal) omringd door Zijn *sakhās*, van wie Hij er één aan de hand houdt.

*bhunkte 'pi vividhānnāni / mātrā ca sakhibhir vṛtaḥ
hāsayan vividhair hāsyaiḥ / sakhiṁs tair hasati svayam*

In het gezelschap van Zijn *sakhās* laat Hij Zich daar alle gerechten, die zijn toebereid door Rādhikā en Haar *sakhīs*, goed smaken. Terwijl Hij de ene grap na de andere lanceert, maakt Hij Zijn vrienden aan het lachen en lacht Hijzelf met hen mee.

*ittham bhuktvā tathācamya / divya-khaṭtopari kṣaṇam
viśramet sevakair dattam / tāmbūlam vibhajann adan*

Nadat Hij Zijn maaltijd heeft beëindigd, neemt Hij *ācamana* (mondspoeling) en bieden Zijn dienaren Hem *tāmbūla* aan, dat Hij onder Zijn *sakhās* verdeelt. Daarna gaat Hij een poosje op een transcendentaal bed liggen rusten en kauwt op de *tāmbūla*.

Vijaya: Alstublieft, beschrijft u ook de *pūrvāhna-līlā* (spel vóór twaalf uur).

Gosvāmī:

*gopa-veśa-dharaḥ kṛṣṇo / dhenu-vṛnda-puraḥsaraḥ
vrajavāsi-janiḥ prītyā / sarvair anugataḥ pathi*

"In Zijn *gopa-veśa* verlaat Śrī Kṛṣṇa het dorp met de koeien om ze te laten grazen. Op dat moment volgen alle *vraja-vāsīs*, die worden meegevoerd door hun intense liefde en genegenheid voor Hem, tot op een afstand buiten het dorp.

*pītarām mātaram natvā / netrāntena priyā-gaṇam
yathā-yogyam tathā cānyān / sa nivarttya vanam vrajet*

Met eerbiedige woorden biedt Śrī Kṛṣṇa Zijn vader en moeder *praṇāma* aan. Tegelijkertijd werpt Hij vanuit Zijn ooghoeken een vluchtige blik naar Zijn geliefde *gopīs* en doet hun hart trillen van opwindung. Nadat Hij gepaste eerbied heeft betuigd aan degenen,

die Hem tot zover hebben gevolgd, beweegt Varnśīdhārī Śyāma Zich met Zijn *sakhās* op weg naar de weidegronden.

vanam praviśya sakhibhiḥ / kṛḍḍayitvā kṣanam tataḥ
vihāirair vividhais tatra / vane vikṛḍḍato mudā

Zodra het bos is bereikt, organiseert Hij enige tijd allerlei soorten wedstrijden en amuseert Zich kostelijk met Zijn *sakhās*.

vañcayitvā ca tān sarvān / divitairiḥ priya-sakhair vṛtaḥ
sāṅketakam vrajed dharṣāt / priyā-sandarśanotsakaḥ

Dan houdt Hij hen op een slimme manier bezig met activiteiten, zoals het begrazen van de koeien, misleidt hen dan en laat hen allemaal achter. Dan vervolgt Hij met twee of drie *priyā-sakhās* in een jubelstemming Zijn weg in de richting van het rendezvous (*saṅketa*) met Zijn geliefde *gopīs* en is nieuwsgierig om Zijn *priyā* te zien."

Vijaya: Wilt u alstublieft de *madhyāhna-līlā* (spel rond twaalf uur) beschrijven?

Gosvāmī:

sāpi kṛṣṇe vanam yāntam / dṛṣṭvā sva-gṛham āgatā
sūryādi-pūjā-vyājena / kusumādyāhṛti-cchalāt

"Nadat Ze Śrī Kṛṣṇa naar het bos ziet vertrekken, keert Zijn meest geliefde gezellin, Śrīmatī Rādhikā, naar Haar eigen huis terug. Onder het voorwendsel *Sūrya-pūjā* te verrichten of bloemen te plukken ...

vañcayitvā gurūn yāti / priya-saṅgecchayā vanam
ittham tau bahu-yatnena / militvā sva-gaṇais tataḥ

... misleidt Ze Haar ouders teneinde *saṅga* met Haar *priyatama* Śyāma te hebben. Vergezeld van Haar *sakhīs* gaat Ze naar hetzelf-

de bos om Hem te ontmoeten. Dus na veel moeite ontmoeten Rādhā en Kṛṣṇa elkaar weer ...

*vihārair vividhais tatra / vane vikṛīḍito mudā
hindolikā samārūḍhau / sakhībhir dolītau kvacit*

... en voeren samen in het bos op zegenrijke en vreugdevolle wijze diverse sportieve *paramānanda-līlā* uit. Van tijd tot tijd zitten Rādhā en Kṛṣṇa op een schommel en worden door Hun *sakhīs* geschommeld.

*kvaciḍ veṇuṁ kara-srastam / priyayāpahṛtam hariḥ
anveṣayann upalabdho / vipralabdho priyā-gaṇaiḥ*

Soms (als Hij Zich een beetje slaperig voelt) glijdt Śrī Hari's *veṇu* uit Zijn vingers en wordt gestolen door Zijn *priyā* Śrī Rādhā. Ondanks dat Hij er overal naar zoekt, raakt Hij tenslotte teleurgesteld en geeft de hoop op. Op dat moment leggen de geliefde *gopīs* de *veṇu* in Zijn lotushanden ...

*hāsito bahudhā tābhir / hāsitas tatra tiṣṭhati
vasanta-ṛtunā juṣtam / vanam khaṇḍam kvacin mudā*

... waarbij ze lachen een geestige opmerkingen maken. Op dat moment ziet Kṛṣṇa er schitterend uit, als Hij geniet van de *gopīs*, die Hem plagen, waarbij Hij grapjes maakt en hun schaamteloze opmerkingen pareert. Soms gaan Śrīmatī Rādhikā en Śrī Kṛṣṇa een bepaald gedeelte van het bos in, dat wordt beheerd door de lente in eigen persoon.

*praviśya candanāmbhobhiḥ / kunikumādi-jaliar api
niṣīñcato yantra-muktais / tat-pankair limpato mithaḥ*

Daar gebruiken Ze zilverwitte seringgen gedoopt in gekleurd water vermengd met geurige substanties, zoals *kuṅkuma* en *candana*, om elkaar mee nat te gooien; en een andere keer smeren Ze de pasta's van *candana*, *kuṅkuma* enzovoort op elkaars lichaam.

sakhyo'py evaṁ viṣiṅcanti / taś ca tau siṅcataḥ punaḥ
vasanta-vāyu-juṣṭeṣu / vana-khaṇḍeṣu sarvataḥ

In de schoonheid en schittering van dat bos, dat aan alle zijden door zachte voorjaarsbriesjes wordt gediend, nemen de *sakhīs* ook deel aan Hun transcendente sport en spel door Hen te helpen elkaar met dat geurige water te baden ...

tat-tat-kālocitair nānā-vihāraiḥ sa-gaṇair dvija
śrāntau kvacid vṛkṣa-mūlam / āsādyā muni-sattama

O beste der *munis*, Śrīmatī Rādhā en Kṛṣṇa en Hun vertrouwelijke *sakhās* en *sakhīs* beleven verschillende vormen van zegenrijke avonturen, die voor dat moment geschikt zijn. Als Ze vermoeid raken van Hun levendige spel, gaan Ze onder een boom zitten ...

upaviśyāsane divye / madhu-pānaṁ pracakratuḥ
tato madhu-madonmattau / nidrayā militekṣaṇau

... op een goddelijke troon en genieten van het drinken van ambrosijnen honingwijn (*madhu*). Als Ze door de *madhu* bedwelmd raken, sluiten Ze Hun ogen en slapen een poosje.

mithaḥ pāṇi-samālambya / kāma-bāṇa-prasaṅgatau
riraṁsur viśataḥ kuṅje / skhalat-pādābjakau pathi

Wanneer Ze elkaars hand vasthouden, worden Rādhā-Śyāma door de pijlen van Kāmadeva doorboord en verlangend om met elkaar

plezier te maken struikelen Hun lotusvoeten van het pad af en gaan Ze de *kuñja* binnen.

*kṛīdataś ca tatas tatra / kariṇī-yūthapau yathā
sakhyo'pi madhubhir mattā / nidrayā pīḍitekṣaṇau*

Daarna gaan Śrīmatī Rādhikā en Śyāmasundara in de *kuñja* vrij met elkaar om, zoals de koning der olifanten met zijn partner. De *sakhīs*, die ook dronken zijn van de *madhu*, tuimelen slaperig ...

*abhito māñju-kuñjeṣu / sarvā evāpi śiṣyire
pṛthag ekena vapoṣā / kṛṣṇo'pi yugapad vibhuḥ*

... diverse lieflijke *kuñjas* in de buurt binnen. Onder invloed van Zijn onbevattelijke vermogen manifesteert Śrī Kṛṣṇa Zich in meervoud en komt simultaan bij iedere *sakhī* apart op bezoek.

*sarvāsām sannidhim gacchet / priyayā prerito muhuḥ
ramayitvā ca taḥ sarvāḥ / kariṇīr gaja-rāḍ iva*

Zoals een olifant, die is doordrenkt met lust, totaal niet moe wordt, wanneer hij met een aantal vrouwtjesolifanten paart, gaat Śrī Kṛṣṇa, terwijl Hij steeds weer nieuwe inspiratie aan Śrī Rādhā geeft, tegelijkertijd met talloze, geliefde *sakhīs* om.

priyayā ca tathā tābhiḥ / kṛīdārthañ ca saro vrajet

Na zulke romantische pret met Śrīmatī Rādhikā en Haar vertrouwelijke *sakhīs*, lopen Ze een meer in voor de waterspelen."

*vṛnde śrī-nanda putrasya / mādhyura-kṛīdane katham
aiśvaryasya prakāśo'bhūt / iti me chindī samśayam*

Śrī Nārada sprak, "O Vṛndā, hoe is het voor de *aiśvarya* gedaante mogelijk zich te manifesteren in de *mādhurya* van Śrī Nandanandana's spel? Wil je alsjeblieft deze twijfel wegnemen?"

*mune mādhuryam apy asti / līlā-śaktiḥ hares tu sā
tayā pṛthak kṛṣṇam gopa-gopikābhīḥ samam hariḥ*

Śrī Vṛndā-devī sprak, "O Muni, Śrī Hari's *mādhurya* is eigenlijk Zijn *līlā-śakti*. Met deze *śakti* voert Hij Zijn meest aantrekkelijke en liefdevolle spel uit. Alleen door deze *mādhurya-līlā-śakti* maakt Hij tegelijkertijd plezier met iedere, afzonderlijke *gopa* en *gopī*...

*rādhayā saha rūpeṇa / nijena ramate svayam
iti mādhurya-līlāyāḥ / śaktir na tv īśatā hareḥ*

... maar in Zijn eigen, oorsponkelijke vorm heeft Hij Śrī Rādhā lief. Dit is Śrī Kṛṣṇa's *mādhurya-śakti*, niet zijn *aiśvarya-śakti*.

*jala-sekair mithas tatra / kṛṣṇitvā sva-gaṇais tataḥ
vāsah srak-candanair divyair / bhūṣaṇair api bhūṣitau*

Nadat Ze het meer zijn ingegaan, beginnen Rādhā-Kṛṣṇa en Hun *sakhīs* te spelen en spatten elkaar met water nat en baden elkaar. Daarna worden Ze gedecoreerd met mooie gewaden, geurende bloemenkransen, *candana* en goddelijke ornamenten.

*tatraiva sarasas tīre / divya-maṇimaye gr̥he
aśnataḥ phala-mūlāni / kalpitāni mayaiva hi*

Dan bied ik Hen in een goddelijke hut van juwelen aan de oever van het meer een maaltijd aan van vruchten en kruidendrankjes, die ikzelf heb toeberaid.

*haris tu prathamam bhuktvā / kāntayā parisevitaḥ
dvitrābhīḥ sevito gacchec / chayyām puṣpa-vinirmitām*

Śrīmatī Rādhikā bedient Śrī Kṛṣṇa persoonlijk, omdat eerst Hij het feestmaal eert. Daarna gaat Hij op een bloembed liggen rusten. Op dat moment komen er twee of drie *sakhīs* naar Hem toe ...

*tāmbūlair vyajanais tatra / pāda-samvāhanādibhih
sevyamāno hasaṁs tābhir / modate preyasīm smaran*

... die Hem voorzien van betelnoot (*tāmbūla*), Hem verkoeling geven met een waaier, Zijn voeten masseren, enzovoort. Als de *sakhīs* Śrī Kṛṣṇa bedienen, valt Hij glimlachend in slaap, waarbij Hij is verzonken in gedachten over Zijn geliefde Rādhikā.

*śrī-rādhāpi harau supte / sa-sakhī moditāntarā
kānta-dattam prīta-manā / ucchiṣṭam bubhuje tatah*

Terwijl Śrī Kṛṣṇa ligt te rusten, proeven Rādhikā en Haar *sakhīs* met grote liefde en verrukking de voedselrestanten en de overige drankjes, die Haar geliefde heeft laten staan.

*kiñcid eva tato bhuktvā / vrajet śayyā-niketanam
draṣṭum kānta-mukhāmbhojam / cakorīva niṣā-karam*

Nadat Śrī Rādhikā een beetje van Kṛṣṇa's restjes heeft aanvaard, gaat Ze naar het slaapvertrek en staart naar het lotusgelaat van Haar Prāṇa-vallabha, Śrī Kṛṣṇa, zoals de *cakorī*-vogel naar de maan kijkt.

*tāmbūla-carvitam tasya / tatratyābhir niveditam
tāmbūlāny api cāśnāti / vibhajantī priyāliṣu*

De *sakhīs* daar bieden Haar de *tāmbūla* aan, waarop Śrī Śyāmasundara heeft gekauwd. Zij kauwt ook op de restanten, nadat Ze deze onder Haar *sakhīs* heeft verdeeld.

*kṛṣṇo'pi tāsām śuśrūṣuḥ / svacchanda-bhāṣitam mithaḥ
prāpta-nidra ivābhāti / vinidro'pi paṭāvṛtaḥ*

Śrī Kṛṣṇa is nieuwsgierig naar de beminnelijke, ongehinderde gesprekken tussen Śrī Rādhikā en Haar *sakhīs*, dus Hij heeft Zijn hele lichaam met een kleed bedekt en wendt een diepe slaap voor, hoewel Hij klaarwakker is.

*tās ca kelī-kṣaṇam kṛtvā / mithaḥ kānta-kathāśrayāḥ
vyāja-nidrām harer jñātvā / kutaścid anumānataḥ*

De *sakhīs* denken, dat Kṛṣṇa slaapt en maken vrijuit geestige opmerkingen, lachen en maken grapjes met elkaar. Maar snel daarna echter nemen ze aan, dat Hij alleen pretendeerde te slapen en op een slimme manier alles, wat ze zeiden, heeft gehoord.

*vyudasya rasanām dadbhiḥ / paśyantyo'nyonya-mānanam
līnā iva lajjayā syuḥ / kṣaṇam ucur na kiñcana*

Ze voelen zich beschaamd en drukken hun tong tegen hun tanden en terwijl ze helemaal in verlegenheid zijn verzonken, kijken ze elkaar sprakeloos en met eerbied aan.

*kṣaṇād eva tato vastram / durīkṛtya tad-aṅgataḥ
sādhu-nidrām gatosīti / hāsayantī hasanti tāḥ*

Ze hernemen echter snel weer hun natuurlijke staat, trekken het kleed van Kṛṣṇa's lichaam af en zeggen, 'Wat lig Je toch lekker te slapen!' Dit doet Kṛṣṇa plezier en samen moeten ze erom lachen.

*evam tau vividhair hāsyai / ramamānau gaṇaiḥ saha
anubhūyaḥ kṣaṇam nidrām / sukhañ ca muni-sattama*

O beste der *munis*, op deze manier maken Rādhā, Kṛṣṇa en de *sakhīs* allerlei soorten plezier vol geestige grapjes en geschater en daarna genieten Ze enige tijd van een zegenrijk slaapje.

upaviśyāsane divye / sa-gaṇau viśṛte mudā
pañikṛtya mitho hāraṁ / cumbāśleṣa-paricchadān

Daarna nemen ze in grote verrukking allemaal plaats op een goddelijke, ruime, verhoogde zitplaats. Dan gaan ze een weddenschap aan om halssnoeren, kledingstukken, kusjes of omhelzingen ...

akṣair vikṛīdataḥ premnā / narmālāpa-puraḥsaram
parājīto'pi priyayā / jitam ity vadan mṛṣā

... en vergokken deze voor de grap met dobbelstenen in *bhāvas* van *prema*. Zelfs als Kṛṣṇa wordt verslagen, houdt Hij toch vol, dat Hij heeft gewonnen.

hārādi-grahaṇe tasyāḥ / pravṛttas tādyaate tayā
tathaivam tādītaḥ kṛṣṇaḥ / karotṭpala-sarorūhaiḥ

Vervolgens gaat Hij naar Rādhikā om Haar halssnoer te pakken, maar Ze geeft Hem een mep. Als Hij zo door Haar lotushandjes wordt gemept ...

viṣaṅga-mānaso bhūtvā / ganturṁ ca kurute matim
jitosmi cet tvayā devī / gṛhyatām mat-pañikṛtam

... wordt Kṛṣṇa somber. Hij doet, alsof Hij op het punt staat te vertrekken en zegt, 'O Devī, Ik ben door Jou verslagen. Hier, neem mijn inzet.

cumbanādi mayā dattam / ity uktvā ca tathācaret
kautilyam tad-bhruvor draṣṭurṁ / śroturṁ tad-bhartsanam vacaḥ

Dit zijn de kusjes en andere zaken, die Ik eerder had ingezet.' Als Hij dit zegt, geeft Śrī Kṛṣṇa Śrīmatī Rādhikā Haar kusjes en de rest. Omdat ze graag willen getuigen van Śrī Rādhā's gehoekte wenkbrauwen en Haar bestraffende woorden tegen Śrī Śyāma ...

*tataḥ śārī-śukānāñ ca / śrutvā bāgāharam mithaḥ
nirgacchataḥ tataḥ sthānād / gantu-kāmau gr̥haṁ prati*

... komen de *śuka* en de *śārī* vogels aangevlogen en beginnen een dispuut over de respectievelijke deugden van Rādhā en Kṛṣṇa. Nadat Ze dat dispuut tussen de *śuka* en de *śārī* hebben aangehoord, vertrekken Śrī Śrī Rādhā en Kṛṣṇa naar Hun respectievelijke bestemmingen.

*kṛṣṇaḥ kāntām anujñāpya / gavām abhimukhaṁ vrajet
sā tu sūrya-gr̥haṁ gacchet / sakhī-maṇḍala-samvṛtā*

Śrī Kṛṣṇa neemt afscheid van Zijn Prāṇa-vallabhā Śrīmatī Rādhikā en gaat op weg naar de koeien, terwijl Śrīmatī Rādhikā met Haar *sakhīs* naar Sūrya Mandira gaat om Sūrya-*pūjā* te verrichten.

*kīyad dūraṁ tato gatvā / parāvṛtya hariḥ punaḥ
vipra-veśaṁ samāsthāya / yāti sūrya-gr̥haṁ prati*

In de tussentijd, nadat Śrī Kṛṣṇa een korte afstand heeft afgelegd, verkleedt Hij Zich als een *brāhmaṇa*-priester en gaat ook op weg naar Sūrya Mandira.

*sūryaṁ ca pūjayet tatra / prārthitas tat-sakhī-janaiḥ
tadaiva kalpitair vedaiḥ / parihāsa-visāradaiḥ*

Śrīmatī Rādhikā's *sakhīs* denken, dat Hij een *pūjārī* is, die hen gaat helpen met het uitvoeren van hun eredienst en ze vragen Hem

Sūrya-pūjā in hun naam uit te voeren. Daarop begint Śrī Kṛṣṇa Sūrya-pūjā te verrichten met rare, zelfbedachte, vedische *mantras*.

*tatas tā vyathitam kāntam / parijñāya vicakṣaṇāḥ
ānanda-sāgare līnā / na viduḥ svarṇa na cāparam*

Als de slimme *sakhīs* deze zelfbedachte, vedische *mantras* horen, hebben ze meteen door, dat deze priester niemand anders is dan hun geliefde Śrī Kṛṣṇa Zelf, die overstuurd is door Zich af te scheiden van Śrī Rādhikā. Dit wetende, verdrinken ze in de zee van vreugdevolle zegen van *prema* en vergeten hun eigen identiteit en die van de anderen.

*vihārair vividhair evaṁ / sārddhayām advayaṁ mune
nītvā grhaṁ vrajeyus tāḥ / sa ca kṛṣṇo gavāṁ vrajet*

(O Muni), als Ze gedurende tweeëneenhalve *praharas* een variëteit aan spelen, zoals deze, hebben uitgevoerd, keren Śrīmatī Rādhikā en Haar *sakhīs* terug naar hun respectievelijke woningen, terwijl Kṛṣṇa naar Zijn koeien gaat."

Vijaya: Welke zijn de *aparāhna-līlā* (tijdverdrijf in de namiddag)?

Gosvāmī:

*saṅgamyā sva-sakhīn kṛṣṇo / grhītvā gāḥ samantataḥ
āgacchati vrajaṁ karṣaṇa / tatratyān muralī-ravaiḥ*

Śrī Vṛndā-devī vervolgt, "O Nārada, Kṛṣṇa voegt Zich bij Zijn *sakhās* en keert terug naar Vraja. Met het lieflijke geluid van Zijn *muralī* verzamelt Hij uit alle richtingen de koeien en steelt de harten van de *vraja-vāsīs*.

*tato nandādayaḥ sarve / śrutvā veṅu-ravaṁ hareḥ
go-dhūli-pāṭala-vyāptam / dr̥ṣṭvā vāpi nabha-sthalam
kṛṣṇasyābhimukhaṁ yānti / tad-darśana-samutsukāḥ*

Zodra Nanda en de andere *vraja-vāsīs* het lieflijke geluid van Śrī Hari's *veṅu* horen en de lucht zien dichttrekken met het stof van de koeienhoeven, worden ze heel nieuwsgierig om Hem te zien en lopen onmiddellijk die richting in.

*rādhikāpi samāgatya / gṛhe snātvā vibhūṣitā
sampādya kānta-bhogārthaṁ / bhakṣyāṇi vividhāni ca
sakhī-saṅgha-yutā yāti / kāntam draṣṭum samutsukāḥ*

Nadat Ze huiswaarts is gekeerd en door Haar *sakhīs* is gebaad, gekleed en versierd, bereidt Śrīmatī Rādhikā diverse soorten gerechten toe voor Haar Prāṇa-vallabha Śrī Kṛṣṇa en popelt met Haar *sakhīs* te vertrekken om Zijn *darśana* te nemen.

*rāja-mārgē vraja-dvāri / yatra sarva-vrajaukasaḥ
kṛṣṇo'pi tām samāgamya / yathāvad anupūrvaśaḥ*

Wanneer Kṛṣṇa op Zijn weg van *go-cāraṇa* naar de buitengebieden van Vraja terugkeert, verzamelen zich alle *vraja-vāsīs* aan weerszijden van het koninklijke pad. Śrī Kṛṣṇa groet iedereen en respecteert een ieder naar leeftijd, kwaliteiten, enzovoort.

*darśanaīḥ sparśanair vācā / smita-pūrvāvalokanaiḥ
gopa-vṛddhān namaskāraiḥ / kāyikair vācikaiḥ api*

Sommigen begunstigt Hij door naar hen te kijken, sommigen met een omhelsing, anderen met liefdevolle woorden en weer anderen met een blijde, liefdevolle, glimlach vol *prema*.

*sāṣṭāṅga-pātaiḥ pitarau / rohiṇīm api nārada
netrānta-sūcitenaiḥ / vinayena priyām tathā*

He Nārada! Śrī Kṛṣṇa geeft eerbiedige *namaskaras* zowel door middel van gebaren met Zijn lichaam als door het richten van respectvolle woorden aan de oudere *gopas*. Hij biedt Mahārāja Nanda, Yaśodā Māiyā en Rohiṇī Māiyā Zijn *sāṣṭāṅga-daṇḍavat* aan door aan hun voeten te vallen en schenkt Zijn geliefde *gopīs* bijzondere verrukking door hen Zijn *kṛpā-kaṭākṣa* (genadevolle en liefdevolle, zijdelingse blikken) toe te werpen.

*evam taiś ca yathā-yogyam / vrajukobhiḥ prapūjitaḥ
gavālayam tathā gās ca / sampraviśya samantataḥ*

De diverse *vraja-vāsīs* beantwoorden dit door Hem hun zegeningen te geven, lieve woorden met Hem uit te wisselen en Hem te vereren, enzovoort. Daarna loodst Hij de koeien voorzichtig de *go-śālā* in.

*pitṛbhyām arthito yāti / bhrātrā saha nijālayam
snātvā bhuktvā kiñcid atra / pitrā mātrānumoditaḥ
gavālayam punar yāti / dogdhu-kāmo gavām payaḥ*

Op verzoek van Hun ouders gaan Śrī Kṛṣṇa en Daujī daarna naar Hun kamers om te baden en een hapje *prasāda* te nemen. Nadat Ze de zegen van Hun ouders hebben gekregen, gaan de twee goddelijke broers weer graag naar de *go-śālā* om de koeien te melken."

Vijaya: Welke zijn de *śāyam-līlā* (bezigheden bij schemering en vroege avond)?

Gosvāmī:

*tās ca dugdhvā punaḥ kṛṣṇaḥ / dohayitvā ca kāścana
pitrā sārddham gṛham yāti / payo-bhāra-śatānugaḥ*

"Dan melkt Śrī Kṛṣṇa Zelf een paar koeien en helpt anderen de rest te melken. Als dit klaar is, gaat Hij met Zijn vader terug naar huis en wordt gevolgd door honderden dienaren, die de melkkannen dragen.

*tatrāpi māṭr-vṛndaiś ca / tat-putraiś ca balena ca
sambhukte vividhānnāni / carvya-coṣyādikāni ca*

Als ze thuiskomen, gaat Hij naast Nanda Mahārāja zitten bij Zijn ooms, Zijn neven, Balarāma en de *sakhās*, terwijl Yaśodā, Rohiṇī en de andere, oudere *gopīs* Hen bedienen. En dan laat Hij Zich diverse gerechten smaken, die moeten worden gekauwd, gezogen, gelikt en gedronken."

Vijaya: Wilt u alstublieft vertellen over de *pradoṣa-līlā* (avonturen van het eerste deel van de nacht).

Gosvāmī:

*tan-mātuh prārthanāt pūrvam / rādhāyāpi tadaiva hi
prasthāpyante sakhī-dvārā / pakvānnāni tadālayam*

"In grote opwinding kookt Śrīmatī Rādhikā diverse gerechten en stuurt ze via Haar *sakhīs* naar Kṛṣṇa in Nanda-bhavan, zelfs nog voordat Haar schoonmoeder Haar opdraagt dit te doen.

*ślāghayaṁś ca haris tāni / bhuktvā piṭrādibhiḥ saha
sabhā-gṛham vrajet taiś ca / juṣṭam bandhu-janādibhiḥ
pakvānnāni gṛhītvā tāḥ / sakhyas tatra samāgatāḥ
bahūny eva punas tāni / pradattāni yaśodayā*

Samen met Zijn vader en de *sakhās* proeft Śrī Kṛṣṇa keer op keer van de uiteenlopende gerechten en roept Zijn lof uit over de hapjes, die Śrī Rādhā heeft gestuurd, en de vele andere, die Yaśodā Māiyā heeft toebereid. Daarna gaat Kṛṣṇa met Zijn vader, vrienden en ver-

wanten naar de theaterzaal, waar zangers en dansers hen met zoete liederen en dansuitvoeringen amuseren.

*sakhyā tatra tayā dattam / kṛṣṇocchiṣṭam tathā rahaḥ
sarvam tābhiḥ samānīya / rādhikāyai nivedyate*

In die tussentijd nemen de *sakhīs* Kṛṣṇa's restanten mee en geven ze op een geheime plek aan Rādhikā. Śrīmatī Rādhikā verdeelt ze naar leeftijd onder de *sakhīs* (en diep verzonken in gedachten aan Hem eert Ze de *prasāda* in grote verrukking).

*sāpi bhuktvā sakhī-vargā yutā tad-anupūrvaśaḥ
sakhībhir maṇḍitā tiṣṭhet / abhisarttum samudyatā*

Nadat Ze van die restjes heeft genoten, kleden Haar *sakhīs* Haar zeer charmant aan en dan is Ze klaar om op *abhisāra* te gaan (Haar *priyatama Śyāma* te ontmoeten!)."

Vijaya: Prabhu, ik word ontzettend nieuwsgierig om over *rātri-līlā* (de nachtelijke avonturen) te horen.

Gosvāmī:

*prasthāpyate mayā kācid / ata eva tataḥ sakhī
tathābhisāritābhiś ca / yamunāyāḥ samīpataḥ
kalpa-vṛkṣe nikuñjesmin / divya-ratnamaye gr̥he
sīta-kṛṣṇa-nisāyogyā / veśayitvā sakhī-yutā*

Śrī Vṛndā-devī zei, "Ik stuur een zekere *sakhī* van hier naar Śrīmatī Rādhikā, die vergezeld van Haar *sakhīs* tegen die tijd naar een goddelijke, met juwelen ingelegde hut in de *nikuñja* komt. Deze staat op de oever van de Yamunā en wordt overdekt door een dicht bladerdak van *kalpa-vṛkṣa*-bomen. Volgens aanwijzing van de koerier-*sakhī* kleedt Śrīmatī Rādhikā Zich in gewaden, die met de stand van

de maan in overeenstemming zijn. Gedurende de donkere maan (*kṛṣṇa-pakṣa*) kleedt Ze Zich in donkere gewaden en tijdens volle maan (*śukla-pakṣa*) draagt Ze lichte of witte gewaden.

*kṛṣṇo'pi vividhas tatra / dṛṣṭvā kautūhalaṁ tataḥ
kātyāyanyā manojñāni / śrutvāpi gītakāny api*

In die tussentijd zit Kṛṣṇa in de theaterzaal van Zijn vader en kijkt naar uiteenlopende soorten wonderbaarlijke voorstellingen en luistert naar *kātyāyanī-saṅgīta* liederen, die de geest geheel in beslag nemen.

*dhana-dhānyādibhis tāmś ca / prīṇayitvā vidhānataḥ
janair ārādhito mātrā / yāti śayyā-niketanam*

Daarna beloont Hij op gepaste wijze de uitvoerend kunstenaars en stelt hen tevreden met rijkdom of granen, aanvaardt verering van Nanda Mahārāja's onderdanen en gaat samen met Zijn moeder in de richting van Zijn slaapkamer.

*mātari prasthitāyān tu / bahir gatvā tato grhāt
sāṅketitaṁ kāntayātra / samāgacched alakṣitaḥ*

Nadat Yaśoda Māiyā Kṛṣṇa naar bed heeft gebracht, gaat ze Zijn kamer uit en neemt rust in haar eigen kamer. Meteen daarna verlaat Kṛṣṇa, die slechts slaap voorwendde, Zijn kamer, waarbij Hij ervoor zorgt, dat niemand Hem ziet...

*militvā tāv ubhāv atra / kṛīdato vana-rājiṣu
vihāir vividhair rāsa-lāśya-gīta-puraḥsaraiḥ*

... en dan gaat Hij naar Zijn gezellin op de afgesproken ontmoetingsplaats (*saṅketa*). Daar voeren Ze divers spel en vermaak uit en vooral met Hun *sakhīs* zingen ze samen en dansen ze in het bos.

*sārdham yāma-dvayaṁ nītvā / rātrāv eva vidhānataḥ
viśve suśupatuḥ kuñje / pakṣibhis tāv alakṣitau*

Na bijna tweeëneenhalve *praharas* van de nacht te hebben doorgebracht met diverse andere avonturen van de *rāsa-līlā* (zoals baden in de Yamunā), gaan de twee Delen Hun *kuñja* binnen zonder door slapende vogels te worden opgemerkt.

*ekānte kusumaiḥ klipte / keli-talpe manohare
suptāvatiṣṭhatām tatra / sevyamānau nijālibhiḥ*

In die afgezonderde *kuñja* gaan Rādhā en Kṛṣṇa op een subliem bloembed liggen, dat precies geschikt is voor Hun geestelijk boeiende, romantische tijdverdrijf. Daarna gaan ze rusten, terwijl Hun meest vertrouwelijke *sakhīs* gepaste diensten verrichten."

Vijaya, dit is de meest gevierde *aṣṭa-kālīya-līlā* van Śrī Kṛṣṇa, waarin de ingrediënten van alle *rasa* aanwezig zijn. De verschillende typen *rasa*, die ik eerder met je heb besproken, zijn in deze *līlā* allemaal aanwezig. Je moet jouw dienst blijven verlenen op je aangewezen plaats, op het aangewezen tijdstip, in je toegewezen groep en in je specifieke relatie.

Toen Vijaya Kumāra al deze beschrijvingen uit de mond van Śrī Guru Gosvāmī had vernomen, werd hij door *bhāva* overweldigd. Er rolden tranen van *prema* over zijn wangen en zijn haar stond overeind. Met gebroken stem sprak hij een paar woorden en viel toen bewusteloos aan de lotusvoeten van Śrī Gopāla Guru Gosvāmī. Nadat hij enige tijd later weer bijkwam, omhelsde Śrī Gopāla Guru Gosvāmī hem met grote genegenheid en streek hem over zijn hoofd. Ook uit de ogen van Śrī Guru Gosvāmī stroomden tranen.

Toen hij uiteindelijk zag, dat het al heel laat in de nacht was, gaf Vijaya Kumāra zijn *daṇḍavat-praṇāma* aan de lotusvoeten van Śrī Guru Gosvāmī, bracht zichzelf tot bedaren en wandelde langzaam naar zijn verblijfplaats terug. Nu begon de *rasa-kathā* dag en nacht in zijn hart te verschijnen.

ALDUS EINDIGT HET ACHTENDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "ŚRĪNGĀRA-RASA: MUKHYA-SAMBHOGA & AṢṬA-KĀLIYA-LĪLĀ"

Hoofdstuk 39

Het binnengaan van de Līlā

 R NAM NU EEN INTENS VERLANGEN BEZIT VAN Vijaya Kumāra. Niets meer leek hem plezier te doen en hij kon zijn hart niet langer bestendig houden, zelfs niet na de *darśana* van Jagannāthadeva in de tempel. Lang geleden had hij de fundamentele principes van *rasa-tattva* begrepen, maar nu pas, in de associatie van Śrī Gopāl Guru Gosvāmī, was hij op de hoogte gekomen van *madhura-rasa* en zijn *sthāyībhāva*, *vibhāvas*, *anubhāvas*, *sāttvika-bhāvas* en *vyabhicārī-bhāvas*. Er manifesteerden zich in zijn hart verschillende *bhāvas* op verschillende tijdstippen. De ene *bhāva* rees een poosje in hem op en dompelde hem onder in vreugdevolle zegen en dan kwam er weer een nieuwe *bhāva* zijn hart binnen. Hij bracht op deze manier zijn dagen door en stond volledig machteloos tegen het ontwaken en de bewegingen van *bhāva* in zijn hart, of de transformatie van de ene in de andere *bhāva*. Het gevolg was, dat hij op zekere dag in

tranen aan de lotusvoeten van Śrī Guru Gosvāmī verscheen en het volgende verzoek voorlegde, "Prabhu, door uw grenzeloos mededogen heb ik alles geleerd, maar ik kan mijn ware zelf niet beheersen, dus ik kan mezelf niet stevig in *kṛṣṇa-līlā* vestigen. Wilt u als-tublieft zo goed zijn me instructies te geven, die volgens u in mijn huidige conditie geschikt zijn?"

Śrī Guru Gosvāmī was dolblij om de *bhāvas* van Vijaya Kumāra te zien en dacht bij zichzelf, "Aho! Hoe glorieus en wonderbaarlijk is de aard van *kṛṣṇa-prema*! Het maakt, dat geluk lijkt op ellende en dat ellende lijkt op geluk!" Toen zei hij tegen Vijaya Kumāra, "Mijn beste zoon, nu moet je de methode aanwenden, waarmee je *kṛṣṇa-līlā* kunt binnengaan."

Vijaya: Hoe moet ik dat doen?

Gosvāmī: Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī heeft de methode om *kṛṣṇa-līlā* binnen te gaan in de volgende *śloka* beschreven,

*na dharmam nādharmam śruti-gaṇa-niruktam kila kuru
vraje rādhā-kṛṣṇa-pracura-paricaryām iha tanu
śaci-sūnum nandīśvara-pati-sutatve guru-varam
mukunda-preṣṭhatve smara param ajasram nanu manaḥ
Śrī Manaḥ-śikṣā (2)*

O mijn beste verstand! Voer alsjeblijft *dharma* noch *adharmā* uit, zoals beschreven in de *śrutis*. Maar geef overvloedige, liefdevolle dienst aan Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa Yugala hier in Vraja, want de *śrutis* hebben verzekerd, dat Zij het hoogste principe van opperste verering en de Allerhoogste Absolute Waarheid zijn. Mediteer altijd op Śacī-nandana Śrī Caitanya Mahāprabhu, die rijkelijk beschikt over de ge-laatskleur en gevoelens van Śrīmatī Rādhikā, als niet-verschillend

van Śrī Nanda-nandana; en herinner je altijd Śrī Gurudeva als uitermate geliefd bij Śrī Mukunda.

Verspil je tijd niet in vergeefs wikken en wegen over de juiste en onjuiste activiteiten (*dharma* en *adharma*) vermeld in *śāstra*. Met andere woorden, je moet de schriftuurlijke redenering en logica volkomen achterwege laten en je bezighouden met de *sādhana* van *rāgānugā-bhakti* volgens de begeerte, die in je hart is ontwikkeld. Verleen overvloedig liefdevolle dienst aan Śrī Śrī Rādhā en Kṛṣṇa in Vraja. Dat betekent, houd je bezig met de *bhajana* van *vraja-rasa*. Als je me vraagt, wie het doel en het object van *vraja-rasa bhajana* onderwijst, luister dan alsjeblieft.

Na *vraja-līlā* is onze Prāṇanātha Śrī Nimānanda verschenen uit de baarmoeder van Śrī Śacī-devī in *pracchanna* (verborgen) Vṛndāvana, Śrī Navadvīpa-dhāma. Śacīnandana Gaurahari is niemand anders dan Kṛṣṇa Zelf, de zoon van de Vorst van Nandīśvara, Śrī Nanda Mahārāja. Beschouw Śrī Caitanya Mahāprabhu nooit – en in geen enkel aspect van *tattva* – als ondergeschikt aan Śrī Kṛṣṇa. Hij is in Navadvīpa verschenen en heeft daar een andere *bhajana-līlā* uitgevoerd, maar je mag nooit *vraja-bhajana* opgeven met de gedachte, dat Hij Navadvīpa-nāgara is (de minnaar, die Zijn gemalinnen in Navadvīpa geniet). Hij is Kṛṣṇa Zelf, maar je mag niet degenen van hun pad afbrengen, die *arcana* uitvoeren van Kṛṣṇa en afzonderlijk op Hem mediteren en Zijn eredienst met afzonderlijke *mantras* uitvoeren. Op het pad van *rasa-mārga* is Hij, als Śrī Rādhā-vallabha, uitsluitend het object van *bhajana* en Hij is verschenen als Śacī-nandana, de enige *guru* van

vraja-rasa. Daarom moet je *bhajana* uitvoeren van die Śacī-nandana als *kṛṣṇa-preṣṭha*, dat betekent, dat je Hem als *guru* beschouwt, die voor Kṛṣṇa zeer dierbaar is. Voordat je *rādhā-kṛṣṇa-smaraṇa* uitvoert, moet je je altijd eerst *gaura-līlā* herinneren, want dit stimuleert en wekt je *bhāvas* van *aṣṭa-kālīya-kṛṣṇa-līlā* op. Denk altijd aan je *bhajana-gurudeva* als niemand anders dan een *vraja-yūtheśvarī* of een *sakhī*. Ga *vraja-līlā* binnen door *bhajana* op deze manier uit te voeren.

Vijaya: Prabhu, nu zet ik alle logische argumentatie van de *śāstras* en van alle andere paden opzij, want ik word heel gretig om de juiste diensten in *aṣṭa-kālīya-kṛṣṇa-līlā* te verlenen, zoals onderwezen en voorgeleefd door Śrī Gaurāṅgadeva, onder leiding van mijn *guru-rūpā sakhī*. Geeft u me alstublieft instructies hoe ik mijn geest in deze houding kan stabiliseren, zodat ik mijn doel kan bereiken.

Gosvāmī: Je moet in dit verband twee onderwerpen goed begrijpen: *upāśya-pariṣkṛti* en *upāsaka-pariṣkṛti*. *Upāśya-pariṣkṛti* betekent het verfijnen van de conceptie en het realiseren van de ware aard van de *upāśya*, of het object van je *sevā*. Je hebt *upāśya-pariṣkṛti* al tot stand gebracht, want je hebt *rasa-tattva* begrepen. Er zijn met betrekking tot *upāsaka-pariṣkṛti* elf *bhāvas* (*ekādaśa-bhāvas*); je hebt ze bijna allemaal verkregen, maar het is nodig, dat je er nog wat steviger in verankerd raakt.

Vijaya: Wilt u deze *ekādaśa-bhāvas* nog eens grondig uitleggen, alstublieft?

Gosvāmī: De *ekādaśa-bhāvas* zijn: (1) *sambandha* (relatie), (2) *vayasa* (leeftijd), (3) *nāma* (naam), (4) *rūpa* (persoonlijke vorm en schoonheid), (5) *yūtha* (groep), (6) *veśa* (kleding), (7) *ājñā* (specifieke instructie), (8) *vāsa* (residentie), (9) *sevā* (exclusieve service), (10) *parākāṣṭhā-śvāsa* (het hoogtepunt van emotie, dat de levensadem van de aspirant vormt) en (11) *pālya-dāsi-bhāva* (het sentiment van een dienstmaagd onder bescherming van Śrī Rādhā).

Vijaya: Wat is *sambandha* (relatie)?

Gosvāmī: Het gevoel van *sambandha* vormt de ware fundering van dit onderwerp. De gevoelens, waarmee je je tot Kṛṣṇa verhoudt, wanneer je *sambandha* vestigt, bepalen je staat van perfectie (*siddhi*) op overeenkomstige wijze. Iemand, die Kṛṣṇa als meester aanvaardt, wanneer hij zijn relatie met Hem vestigt, wordt *dāsa*. Iemand, die Kṛṣṇa accepteert als zijn *sakhā* of zoon, wanneer hij zijn relatie vestigt, wordt respectievelijk een *sakhā* of een ouder. Iemand, die Hem aanvaardt als gemaal in de echtelijke (*svakīya*) relatie, wordt een mooie jongedame in Dvārakā. *Śānta-rasa* is in Vraja afwezig en zelfs *dāsyā-rasa* wordt in hoge mate onderdrukt. In ieder geval wordt de relatie gevestigd op basis van de *ruci* van de aanbieder.

Jouw natuur is vrouwelijk en je hebt een neiging voor *parakīya-rasa*, dus je bent een ondergeschikte volgeling van Vraja-vaneśvarī. De *sambandha*, die je moet cultiveren en ten volle moet realiseren is, "Ik ben een dienstmaagd van Śrīmatī Rādhikā's meest vertrouwelijke dienaar. Śrīmatī Rādhikā is de meesteres

van mijn leven en Kṛṣṇa is Haar leven; daarom is Śrī Rādhā-vallabha Śrī Kṛṣṇa zeker de Heer van mijn leven."

Vijaya: Ik heb gehoord, dat onze *ācārya*, Śrīla Jīva Gosvāmī, een voorkeur had voor *sambandha* in *svakīya-bhāva* (de echtelijke relatie). Is dat waar?

Gosvāmī: Geen van de volgelingen van Śrīman Mahāprabhu stonden buiten de zuivere, transcendente *parakīya-bhāva*. Śrī Svarūpa Gosvāmī is de enige *guru* van deze transcendente *parakīya-rasa*. Hij heeft instructie gegeven voor de zuiverste, transcendente *parakīya-bhāva* en Śrīla Jīva Gosvāmī – en ook Śrīla Rūpa Gosvāmī en Śrīla Sanātana Gosvāmī – volgden in zijn voetspoor en hadden dezelfde opvatting. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft nimmer enige onafhankelijke gevoelens van *svakīya-bhajana* gekoesterd. Hij nam echter wel een zweem van *svakīya-bhāva* in enkele *upāsakas* (aanbidders) van Vraja waar. De *svakīya-bhāva* van Vraja wordt alleen aangetroffen, waar de *samarthā rati* een spoor van *samañjasā rati* bevat. Degenen, die een vage gewaardwording van *svakīya-bhāva* in stand houden, wanneer ze hun relatie met Kṛṣṇa vestigen, zijn eigenlijk *svakīya-upāsakas*. Śrīla Jīva Gosvāmī had beide typen discipelen: degenen met *śuddhā parakīya-bhāva* en degenen, wier verering was vermengd met een zweem van *svakīya-bhāva*. Het gevolg was, dat hij afzonderlijke instructies naliet in overeenstemming met de verschillende neigingen van zijn leerlingen. Dit feit wordt helder gemaakt door de *śloka*, *svecchayā likhitam kiñcit* in zijn *Locana-rocanī ṭīkā* op de *Ujjvala-nīlamanī*.

Vijaya: Goed. Ik begrijp, dat in de *viśuddha* (zuivere) Gauḍīya conceptie alleen de onvermengde *parakīya-bhajana* wordt aanvaard. Nu ik *sambandha* heb begrepen, wil ik u vragen om me alstublieft over *vayasa* (leeftijd) te vertellen.

Gosvāmī: De *sambandha*, die je met Kṛṣṇa hebt gevestigd, heeft geresulteerd in je ongekende en ongeëvenaarde, intrinsieke *svarūpa* (*vraja-lalanā-svarūpa*) van een *vraja-gopī*. Welnu, om in die *svarūpa* diensten te kunnen verlenen moet je een geschikte leeftijd (*vayasa*) hebben. De gepaste leeftijd is *kaiśora* (de leeftijd van tien tot zestien), welke ook *vayaḥ-sandhi* wordt genoemd. In jouw *svarūpa* begin je op de leeftijd van tien en groei je op tot zestien. Op de *vraja-lalanās* zijn de drie fasen van *bālyā* (kindertijd van 0 tot 5), *paugāṇḍā* (jeugd van 5 tot 10) en *vṛddha* (volwassenheid) niet van toepassing, dus je dient altijd je spirituele identiteit van *kīśorī* te voeden.

Vijaya: Legt u alstublieft *nāma* (naam) uit. Ik heb de naam van mijn *svarūpa* al gekregen, maar toch vraag ik u hierover concrete instructies te geven.

Gosvāmī: Nadat je over de diensten van verscheidene meisjes van Vraja hebt gehoord, is de neiging voor je eigen dienst ontwaakt. Volgens die natuurlijke aanleg voor service ben je een dienstmaagd van Rādhikā-sakhī. Jouw naam is de naam van die dienstmaagd. Jouw Gurudeva heeft je een naam gegeven, nadat hij jouw neiging voor *ruci* heeft onderzocht. Die naam dient te worden beschouwd als je *nitya-nāma*. Onder de *vraja-gopīs* zal je met die naam in verrukking zijn (*manoramā*).

Vijaya: Prabhu, vertelt u me nu alstublieft over *rūpa* (eeuwige gedaante).

Gosvāmī: Je intrinsieke, transcendentale identiteit is die van een prachtig mooie, jonge *kīśorī*, hetgeen betekent, dat jouw Śrī Gurudeva jouw *siddha-rūpa* heeft vastgesteld op basis van je aanleg en *ruci*. Hoe kun je een dienaress van Śrīmatī Rādhikā zijn, zonder dat je bent toegerust met een onbevattelijk goddelijke vorm en een persoonlijke schoonheid?

Vijaya: Wilt u alstublieft mijn vertrouwen met betrekking tot mijn *yūtha* (groep) bekrachtigen?

Gosvāmī: Śrīmatī Rādhikā Zelf is de *yūtheśvarī* (leider van de *yūtha*) en jij dient te leven als een dienaress in de groep van één van Haar acht belangrijkste *sakhīs*. Jouw Gurudeva heeft je onder leiding van Śrīmatī Lalitā geplaatst, dus nu dien je liefdevolle dienst aan Yūtheśvarī Śrīmatī Rādhikā en Līlāmaya Śrī Kṛṣṇa te verlenen onder leiding van Lalitā.

Vijaya: Prabhu, welke soort *sādhakas* worden volgelingen in de groepen van *yūtheśvarīs*, zoals Śrī Candrāvalī?

Gosvāmī: De intense hartewens om dienaress van een *yūtheśvarī* te zijn ontwaakt alleen, nadat je gedurende vele levens een vermogen (*sukṛti*) hebt verzameld, dus alleen de meest fortuinlijke *sādhakas* hebben toegang tot Śrīmatī Rādhikā's *yūtha*. De ondernemingen van Śrī Candrāvalī en andere *yūtheśvarīs* dienen eenvoudig om de *līlā* te versterken en louter om Śrī Śrī Rādhā-Mādhava's transcendentale *rasa* te voeden hebben de andere

yūtheśvarīs de houding van tegenstanders aangenomen. In feite is alleen Śrīmatī Rādhikā *yūtheś-vari*.

Śrī Kṛṣṇa's gevarieerde spel en avonturen zijn vol *abhimāna* (spiritueel zelfbeeld). Degenen met een bepaalde dienst in het spel en vermaak van Śrī Kṛṣṇa beelden zich in, dat ze juist voor die ene service volmaakt geschikt zijn.

Vijaya: Nu wil ik vastberaden worden met betrekking tot *guṇa* (kwaliteiten).

Gosvāmī: Jij bent een expert in uiteenlopende soorten verfijnde vaardigheden, die voor je toegekende dienst zijn vereist. Je hebt geschikte kwaliteiten en kleding nodig om je dienst tot in perfectie uit te voeren en je Gurudeva heeft deze reeds voor je vastgesteld.

Vijaya: Vertelt u me nu alstublieft over *ājñā* (specifieke opdrachten).

Gosvāmī: Er zijn twee soorten *ājñā*: *nitya* en *naimittika*. Je *nitya-ājñā* is alle *ājñā*, die jouw medelevende *sakhī* jou met betrekking tot jouw *sevā* tijdens de *aṣṭa-kālīya līlā* heeft gegeven en je moet doorgaan deze regelmatig en zonder nalatigheid op dit bepaalde tijdstip te verlenen. Afgezien hiervan kan ze je, indien de noodzaak hiertoe noopt, van tijd tot tijd *ājñā* voor andere diensten geven, die *naimittika-ājñā* (incidentele opdracht) wordt genoemd. Deze diensten dien je ook met de grootst mogelijke toewijding na te komen.

Vijaya: Wat is *vāsa* (residentie)?

Gosvāmī: Eeuwig in Vraja te zijn gevestigd – dat is *vāsa*. Je dient jouw identiteit te realiseren als een *gopī*, die in het huis van een of andere *gopa* in één van de dorpen van Vraja is geboren en

die met een *gopa* uit een ander dorp van Vraja is getrouwd. Het lieflijke geluid van Kṛṣṇa's *muralī* heeft je echter meer geboeid. Śrīmatī Rādhikā's vertrouwelijke *sakhī* heeft jou onder haar leiding genomen en heeft jou in een prachtige *kuṭīra* onder een bossage op de oever van Rādhā-kuṇḍa een woonruimte toegewezen. De residentie, die je met behulp van je intrinsieke, spirituele identiteit innerlijk hebt gerealiseerd, is je ware *vāsa*. Je *parakīya-bhāva* is in feite je *nitya-siddha-bhāva*.

Vijaya: Wilt u alstublieft zo goed zijn om me meer specifieke details van mijn *sevā* (dienst) te geven?

Gosvāmī: Jij bent een dienares van Śrīmatī Rādhikā en je eeuwige taak is liefdevolle toegewijde dienst aan Haar verlenen. Soms kan Ze je uit noodzaak in je eentje naar Śrī Kṛṣṇa op een afgelegen plek sturen, waar Kṛṣṇa op dat moment Zijn erotische verlangens kenbaar kan maken om met jou de liefde te bedrijven. Je moet echter nooit met Zijn voorstellen instemmen. Je bent een *dāsī* van Śrīmatī Rādhikā en je mag Kṛṣṇa om Hem een plezier te doen nooit zonder Haar toestemming op onafhankelijke wijze dienen. Je hebt dezelfde liefdevolle aanhankelijkheid voor Rādhā als voor Kṛṣṇa, maar toch dien je een grotere ernst voor Haar liefdevolle toegewijde dienst (*dāsyā-prema*) op te brengen dan voor die van Kṛṣṇa. Dat is de betekenis van *sevā*. Jouw *sevā* is te zorgen voor het comfort en plezier van Śrī Rādhikā in al het achtvoudige spel en vermaak van de *aṣṭa-kālīya-llā*. Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī heeft in hoofdlijnen een schets van jouw service gepre-

senteerd in *Śrī Vilāpa-kusumāñjali* gebaseerd op de verhandeling van Śrī Svarūpa Dāmodara.

Vijaya: Hoe kan de *parākāṣṭhā-śvāsa* (het uiterste hoogtepunt van gevoelens en de levensadem van de aspirant) worden vastgesteld?

Gosvāmī: Śrīla Raghunātha dāsa Gosvāmī heeft *parākāṣṭhā* in de volgende twee *śloka*s uitgelegd,

*āśā-bharair amṛta-sindumayaih kathañcit
kālo mayātigamitaḥ kila sāmprataṁ hi
tvañ cet kṛpām mayi vidhāsyasi naiva kim me
prāñair vrajena ca varoru vakāriṇāpi*

Vilāpa-kusumāñjali (102-103)

Hā ! Varoru Rādhe, ik slijt mijn dagen in grote nood en houd de hoogste verwachting wakker om ooit de nectarzee te bereiken. Stort alsjeblijft Jouw goedheid over me uit, want doe Je dat niet, wat is dan de zin van mijn leven, van mijn residentie in Vraja, of zelfs van mijn dienstbaarheid aan Kṛṣṇa? Alles zal volslagen vergeefs zijn.

*hā nātha gokula-sudhā-kara suprasanna-
vaktrāravinda madhura-smita he kṛpārdra
yatra tvayā viharate praṇayaiḥ prayārāt
tatraiva mām api naya priya-sevanāya*

Hā ! Gokulacandra! *Hā* ! Kṛṣṇa, met een lachend, zegenrijk lotusge-
laat! *Hā* ! Jij, wiens hart zacht en gesmolten is, die een ieder genade
wil geven! Neem me alsjeblijft mee, waar Je Śrīmatī Rādhikā liefde-
vol heenbrengt om eeuwigdurend met Haar plezier te maken en sta
me toe om vertrouwelijke, liefdevolle dienst aan Jullie Beiden te ver-
lenen.

Vijaya: Legt u alstublieft de *pālya-dāsī-svabhāva* uit (het karakter van de dienstmeisjes, die de bescherming van Śrī Rādhā hebben aanvaard).

Gosvāmī: Śrīla Dāsa Gosvāmī heeft de aard van de *pālya-dāsīs* in zijn *Vraja-vilāsa-stava* als volgt omschreven,

*sāndra-prema-rasaiḥ plutā priyatayā prāgalbhyam āptā tayoh
prāṇa-preṣṭha-vayasyayor anudinaṁ līlābhisāraṁ kramaiḥ
vaidagdhena tathā sakhīm prati sadā mānasya śikṣām rasair
yeyam kārayatīha hanta lalitā grṇṇātu sā mām gaṇaiḥ*

Vraja-vilāsa-stava (29)

Śrī Lalitā-devī wordt overstelpt door de uiterst onbevattelijke *prema-rasa*. Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa zijn haar *prāṇa-preṣṭha* (haar grootste geliefden, haar hart en ziel) en iedere dag arrangeert ze Hun geliefde ontmoetingen met de *pragalbhatā* (doortastendheid) voortkomend uit haar liefde voor Hen Beiden. Ze geeft met grote deskundigheid instructies aan haar *sakhī*, Śrīmatī Rādhikā. Moge zij me aanvaarden als *pālya-dāsī*, een van de dienstmeisjes in haar persoonlijke groep.

Vijaya: Welke houding dient een *pālya-dāsī* jegens de andere dienstmeisjes van Śrī Lalitā-devī te hanteren en hoe moet ze met hen omgaan?

Gosvāmī: Alle geschriften van Śrīla Dāsa Gosvāmī zijn verrijkt met transcendente *rasa* en zijn slechts illustraties bij de instructies van Śrī Svarūpa Dāmodara Gosvāmī. In dit verband heeft hij geschreven,

*tāmbūlārpaṇa-pāda-mardana-payodānābhisārādibhir
vṛndāraṇya-maheśvarīm priyatayā yās toṣayanti priyāḥ
prāṇa-preṣṭha-sakhī-kulād api kilāsarikocitā bhūmikāḥ
keli-bhūmiṣu rūpa-mañjarī-mukhās tā dāsikāḥ saṁśraye*
Vraja-vilāsa-stava (38)

Ik neem mijn toevlucht tot Śrī Rūpa Mañjarī en de andere dienstmeisjes van Śrīmatī Rādhārāṇī, de Groot-Koningin van Vṛndāvana. Deze dienstmeisjes voldoen met hun liefdevolle diensten onafgebroken aan Haar wensen, zoals het aanbieden van *tāmbūla*, het masseren van Haar voeten, water brengen en het arrangeren van Haar geheime ontmoetingen met Śrī Kṛṣṇa. De *prāṇa-preṣṭha-sakhīs* zijn Śrīmatī Rādhikā dierbaarder dan Haar eigen leven, maar deze dienstmeisjes zijn haar zelfs nog dierbaarder, want zonder enige schaamte te voelen kunnen ze de vertrekken binnengaan, waar het Goddelijk Paar Zijn meest intieme spel speelt.

Vijaya: Welke houding en manier van doen dienen jegens de andere primaire *sakhīs* te worden ingenomen?

Gosvāmī: Śrīla Dāsa Gosvāmī heeft hierop in de volgende *śloka* gewezen,

*praṇaya-lalīta-narma-sphāra-bhūmis tayor yā
vraja-pura-nava-yūnor yā ca kaṅṭhān pikānām
nayati param adhastād divya-gānena tuṣṭyā
prathayatu mama dīkṣām hanta seyaṁ viśākhā*
Vraja-vilāsa-stava (30)

Śrī Viśākhā-devī wordt door het jonge paar begunstigd wegens haar kwaliteiten van intieme liefde, speelse humor en haar gedurfd, amoureuze nieuwsgierigheid. Haar bekoorlijke, hemelse gezang tart

de zoete lieflijkheid van de koekoek. Moge die Viśākhā me genadevol in de muziekkunst opleiden.

Gopāl Guru Gosvāmī voegde eraan toe, "Je moet dezelfde ondergeschikte houding ook jegens de andere *sakhīs* bewaren."

Vijaya: Maar welke stemming dient men te hebben jegens de *sakhīs* van de rivaliserende groep (*vīpakṣa*)?

Gosvāmī: In dit verband stelt Śrīla Dāsa Gosvāmī,

*sāpatnyoccaya-rajyad-ujjvala-rasasyoccaiḥ samudvṛddhaye
saubhāgyodbhāṭa-garva-vibhrama-bhṛtaḥ śrī-rādhikāyāḥ sphuṭam
govindaḥ smara-phulla-vallava-vadhū-vargeṇa yena kṣaṇaṁ
kṛīḍaty eṣa tam atra viśṛta-mahā-puṇyaṁ ca vandāmahe
Vraja-vilāsa-stava (41)*

Ik zend keer op keer mijn gebeden op aan de *vraja-gopīs* aangevoerd door de uiterst vermogende Candrāvalī, die het gevoel hebben rivalen van Śrīmatī Rādhikā te zijn. Zij zijn begiftigd met eigenschappen, zoals gevoelens van groot geluk, trots op hun uitmuntendheid en romantische waanvoorstellingen (*vibhrama*). Śrī Kṛṣṇa trekt slechts enkele ogenblikken met hen op louter om het gevoel van Śrī Rādhikā's *śṛṅgāra-rasa* te versterken.

Dit type gevoel dien je in je hart te handhaven jegens de *sakhīs*, die tot de tegengestelde groep behoren; en op het moment, dat er dienst wordt verleend, kun je met liefdevolle opmerkingen en grappes individueel met hen omgaan.

Samenvattend dien je je *sevā* te verlenen in overeenstemming met de methoden en *bhāvas* geïllustreerd in *Śrī Vilāpa-kusumāñjali* en in wederzijdse relaties en dien je jouw manier van doen met

sakhīs en andere *vraja-vāsīs* uit te drukken, zoals in *Śrī Vraja-vilāsa-stava* wordt uitgelegd. Contempleer op al het gevarieerde spel en vermaak van de *aṣṭa-kālīya-līlā*, zoals deze in *Viśākhānandādi-stotram* uiteen wordt gezet. Absorbeer jouw geest in *kṛṣṇa-līlā* volgens de benadering gespecificeerd in *Śrī Mānaḥ-sīkṣā* en behoud een vastberaden voornemen om de regulerende principes van *bhakti* uit te voeren volgens de *bhāvas* gepresenteerd in *Sva-niyama-daśakam*.

Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft de *rasa-tattva* uitgebreid in zijn geschriften geïllustreerd. Aangezien Śrī Caitanya Mahāprabhu hem deze bijzondere verantwoording heeft toevertrouwd, heeft hij niet uitgelegd hoe *rasa* bij het uitvoeren van *sevā* optreedt. Śrīla Dāsa Gosvāmī heeft deze taak in zijn geschriften voltooid, die zijn gebaseerd op de *kaḍaca* (aantekeningen) van Śrīla Svarūpa Dāmodara. Śrīman Mahāprabhu heeft Zijn verschillende metgezellen respectievelijk met verschillende missionaire verantwoordelijkheden geautoriseerd en in navolging van Zijn instructies hebben ze hun diensten vlekkeloos voltooid.

Vijaya: Kunt u me alstublieft vertellen, welke die verschillende verantwoordelijkheden waren en aan wie Śrīman Mahā-prabhu ze heeft toevertrouwd?

Gosvāmī: Śrīman Mahāprabhu heeft Śrī Svarūpa Dāmodara het onderwijzen van het proces van *sevā* met transcendentale *rasa* (*rasamayī upāsanā*) toevertrouwd. Om tegemoet te komen aan Śrīman Mahāprabhu's opdracht heeft Śrī Svarūpa Dāmodara zijn verhandeling in twee delen gepresenteerd. Eén deel heet het in-

nerlijke pad (*antaḥ-panthā*) van *rasamayī upāsanā* en het tweede deel heet het externe pad (*bahih-panthā*) van *rasamayī upāsanā*. Śrī Svarūpa Dāmodara drapeerde deze *antaḥ-panthā* om de hals van Śrīla Dāsa Gosvāmī en deze wordt geïllustreerd en goed bewaard in Dāsa Gosvāmī's geschriften. Hij heeft de *bahih-panthā* aan Śrī Vakreśvara Gosvāmī onderwezen en deze is tot vandaag de dag de onderscheiden schat van onze lijn. Ik heb dit onschatbare proces aan Śrīman Dhyānacandra gegeven, die een *paddhati* (een systematische, stap-voor-stap methode van de beoefening) gebaseerd op de *bahih-panthā* heeft geschreven, die jou eerder is toegekomen.

Śrīman Mahāprabhu machtigde Śrī Nityānanda Prabhu en Śrī Advaita Prabhu en vertrouwde hen de verantwoording toe voor het prediken van de glorie van *śrī-nāma*. Hij machtigde Śrīla Rūpa Gosvāmī voor de manifestatie van *rasa-tattva* en Hij gaf Śrīla Sanātana Gosvāmī de verantwoording voor het uitgebreid illustreren van de relatie tussen *vaidhī-bhakti* en *rāga-bhakti*. Hij heeft Śrīla Sanātana Gosvāmī ook opdracht gegeven de esoterische relatie tussen *prakaṣa* en *aprakaṣa* Gokula uiteen te zetten. Via Śrī Nityānanda Prabhu en Śrīla Sanātana Gosvāmī heeft Mahāprabhu Śrīla Jīva Gosvāmī gemachtigd om de *tattva* van *sambandha*, *abhideya* en *prayojana* te vestigen. Op deze manier voldeed ieder van hen precies aan die specifieke verantwoordelijkheden, die Mahāprabhu hen had toevertrouwd.

Vijaya: Prabhu, welke verantwoording heeft Mahāprabhu aan Śrī Rāya Rāmānanda toevertrouwd?

Gosvāmī: Śrīman Mahāprabhu vertrouwde Śrī Rāya Rāma-ānanda de verantwoording voor het uitgebreid illustreren van *rasa-tattva* toe en via Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft hij dit in volle omvang volbracht.

Vijaya: Prabhu, welke verantwoording werd aan Śrī Sārva-bhauma toevertrouwd?

Gosvāmī: Aan hem werd de verantwoording van het onderricht der filosofische waarheden van de Absolute Realiteit (*tattva*) toevertrouwd. Op zijn beurt gaf hij die verantwoording aan Śrīla Jīva Gosvāmī via het medium van één van zijn leerlingen.

Vijaya: Welke instructie gaf Śrīman Mahāprabhu aan Zijn belangrijkste volgelingen in Bengalen?

Gosvāmī: De verantwoording van de Gauḍīya *mahāntas* was het verlichten van *śrī gaura-tattva* en in het hart van de *jīvas* het wekken van transcendentale *śraddhā* voor *kṛṣṇa-bhakti-rasa*, welke Śrī Gaura had opgestart. Daar heeft Mahāprabhu ook enkele grote zielen de verantwoording toevertrouwd tot het componeren en propageren van een bijzondere vorm van *rasa-kīrtana*.

Vijaya: Welke verantwoording kreeg Śrīla Raghunātha Bhaṭṭa?

Gosvāmī: Hem werd het onderricht van de glorie van *Śrīmad-Bhāgavatam* toevertrouwd.

Vijaya: En Śrīla Gopāla Bhaṭṭa?

Gosvāmī: Śrīman Mahāprabhu heeft hem de verantwoording gegeven van het tegen verminkingen beschermen van de uiterst zuivere en transcendentale *śrīgāra-rasa* en het controleren van onredelijke veronachtzaming van *vaidhī-bhakti*.

Vijaya: Welke verantwoording werd aan Śrī Prabhodhānanda Gosvāmī gegeven, de *guru* en oom van Śrī Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī?

Gosvāmī: Hem werd de verantwoording toevertrouwd van het wereldkundig maken van de hoogste verworvenheid: het cultiveren van spontane, liefdevolle verknochtheid aan *vraja-rasa*.

Toen Vijaya Kumāra al deze onderwerpen had gehoord, was hij verrukt en beschouwde zich buitengewoon gezegend.

ALDUS EINDIGT HET NEGENENDERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "HET BINNENGAAN VAN DE LĪLĀ"

Hoofdstuk 40

Het bereiken van Prema, de opperste rijkdom

VIJAYA ZAT ZWAAR TE PEINZEN, "NU IK OVER *vraja-līlā* heb gehoord, is er in mijn hart een gretigheid voor die *līlā* ontwaakt, waardoor ik geleidelijk het stadium van volkomen succes (*sampatti-daśā*) zal bereiken." Zo denkend, kwam hij tot de slotsom, dat hij nu alles moest weten over de aard van deze geleidelijke ontwikkeling. Hij benaderde Śrī Guru Gosvāmī en informeerde op bescheiden toon, "Prabhu, het is nodig, dat ik de diverse fasen leer kennen, die een *bhakta* doorloopt vanaf het stadium van horen tot dat van *sampatti-daśā* (volkomen succes)."

Gosvāmī: Er zijn bij elkaar vijf stadia: (1) *śravaṇa-daśā* (het stadium van horen), (2) *varaṇa-daśā* (het stadium van aanvaarding), (3) *smaraṇa-daśā* (het stadium van herinnering), (4) *bhāvāpana-*

daśā (het stadium van spirituele extase) en (5) *prema-sampatti-daśā* (het stadium van het bereiken van het grootste succes van *prema*).

Vijaya: Wilt u zo goed zijn *śravaṇa-daśā* uit te leggen?

Gosvāmī: Wanneer de *jīva ruci* ontwikkelt voor het horen van *kṛṣṇa-ñīlā-kathā*, moet het duidelijk zijn, dat hij zijn staat van afkeer teboven is gekomen. Op dat moment ontwaakt er een intense hunkering om *kṛṣṇa-kathā* te horen en hij dient transcendente *kṛṣṇa-kathā* uit de mond van een *bhakta* te vernemen, die veel verder is gevorderd dan hijzelf.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (4.29.40) wordt gezegd,

*tasmin mahan-mukharitā madhu-bhic-caritra-
pīyūṣa-śeṣa-saritaḥ paritaḥ sravanti
tā ye pibanty avitr̥ṣo nṛpa gāḍha-karṇais
tān na spr̥śanty aśana-tr̥ḍ-bhaya-śoka-mohāḥ*

In bijeenkomsten van heilige personen vloeien uit de mond van grote zielen oneindige stromen zuivere nectar in de vorm van beschrijvingen van het transcendente karakter, spel en de kwaliteiten van Śrī Kṛṣṇa. Zij, die nimmer voldaan raken, wanneer ze deze ambrozijnen heerlijkheden in grote vervoering met hun oren drinken, kunnen nooit onderhevig zijn aan honger, dorst, angst, verdriet, waanideeën en andere *anarthas*.

Vijaya: Degenen, die een afkeer hebben (*bahirmukha-daśā*), horen ook bij gelegenheid *kṛṣṇa-kathā*. Welke soort *śravaṇa* is dat?

Gosvāmī: Er is een aanzienlijk verschil tussen de *śravaṇa* van *kṛṣṇa-kathā* in de staat van afkeer (*bahirmukha-daśā*) en *śravaṇa* in een gunstig gestemde staat (*antarmukha-daśā*). De *śravaṇa* van degenen, die *bahirmukha* zijn, doet zich bij toeval voor en niet vanwege hun *śraddhā*. *Śravaṇa* met *śraddhā* (vertrouwen) geeft aanleiding tot spiritueel vermogen, dat tot *bhakti* leidt (*bhakti-unmukhī sukṛti*) en wanneer dit zich over vele levens heeft geaccumuleerd, geeft het aanleiding tot transcendentale *śraddhā*. In het stadium, waarin deze transcendentale *śraddhā* in het hart is ontwaakt, wordt de *śravaṇa* van *kṛṣṇa-kathā* van de lippen van heilige persoonlijkheden *śravaṇa-daśā* genoemd. Er zijn twee soorten *śravaṇa-daśā*. De eerste is niet methodisch en betreft onregelmatig horen (*krama-hīna-śravaṇa-daśā*); de tweede is systematisch en betreft horen met regelmaat (*krama-śuddhā-śravaṇa-daśā*).

Vijaya: Wat is *krama-hīna-śravaṇa-daśā* (onregelmatig horen)?

Gosvāmī: *Krama-hīna-śravaṇa-daśā* is op een onregelmatige en onsystematische manier over *kṛṣṇa-līlā* horen. Het horen van *kṛṣṇa-līlā* zonder vastberaden intelligentie resulteert in deze vorm van niet-methodische *śravaṇa*, want deze manier van horen stelt je niet in staat om de relatie tussen de diverse *līlās* te realiseren en daarom ontwaakt er geen *rasa* in het hart.

Vijaya: Wilt u alstublieft uitleggen wat *krama-śuddhā-śravaṇa-daśā* (systematisch horen) is?

Gosvāmī: *Rasa* ontwaakt alleen in het hart, wanneer *kṛṣṇa-līlā* op een methodische wijze, of met een vaste regelmaat en een vastberaden intelligentie wordt gehoord. Als je de *aṣṭa-kālīya-nitya-*

līlā (eeuwig, achtvoudig spel) apart van de *naimittika-līlās* (incidentele *līlās*, zoals Kṛṣṇa's goddelijke geboorte, enzovoort) hoort, is je *śravaṇa krama-śuddhā*. Alleen deze *krama-śuddhā śravaṇa* is op het pad van *bhajana* gewenst. Als *kṛṣṇa-līlā* op de wijze van *krama-śuddhā* wordt gehoord, kan de bekoorlijkheid en de betovering van de *līlā* geleidelijk worden bevat en verschijnt in het hart van de luisteraar de neiging om *rāgānugā-bhajana* uit te voeren. Op dat moment denkt hij bij zichzelf, "Aho! Subala heeft zo'n wonderbaarlijke *sakhya-bhāva* voor Kṛṣṇa. Ik ga ook liefdevolle *sevā* aan Kṛṣṇa verlenen, evenals hij doet in *sakhya-rasa*." Deze vorm van sterke affiniteit wordt *lobha* (gretigheid) genoemd. De uitvoering van *kṛṣṇa-bhajana* met zulke *lobha*, waarbij je de liefdevolle *bhāvas* van de *vraja-vāsīs* volgt, wordt *rāgānugā-bhakti* genoemd. Ik heb hier het voorbeeld gegeven van *sakhya-rasa*, maar deze vorm van *rāgānugā-bhakti* wordt in alle vier *rasas* uitgevoerd, te beginnen met *dāsyā*. Door de genade van mijn Prāṇeśvara Śrī Nimānanda heb jij een natuurlijke aanleg voor *śrīṅāra-rasa*. Omdat je over de uitzonderlijke *bhāvas* en de dienstbare houding van de *vraja-gopīs* jegens Kṛṣṇa hebt gehoord, is de gretigheid in je hart verschenen om *premamayī-sevā* aan Kṛṣṇa te verlenen, zoals zij dat doen, en juist die begeerte heeft je op het pad gezet om zulke *aprākṛta-sevā* (transcendentale dienst) te verkrijgen.

In werkelijkheid is de enige *śravaṇa-daśā* (stadium van horen) in dit proces de vertrouwelijke conversatie tussen *guru* en discipel.

Vijaya: Wanneer wordt de *śravaṇa-daśā* als voltooid beschouwd?

Gosvāmī: Je *śravaṇa-daśā* is voltooid, zodra je het aspect van eeuwigheid van *kṛṣṇa-llā* realiseert. Omdat *kṛṣṇa-llā* uiterst zuiver en transcendentaal is, neemt het je verstand en je hart volledig in beslag. Dan word je geteisterd door een acuut ongeduld om erin binnen te treden en eraan deel te nemen. Śrī Gurudeva vertelt de *śiṣya* over de *ekādaśa-bhāvas*, die ik hiervoor heb genoemd. *Śravaṇa-daśā* mag alleen voltooid of geperfectioneerd worden beschouwd, als het geestelijke karakter van de leerling is door-drenkt met de lieflijkheid van de *llā*. Op dat moment wordt de leer-ling door intense gretigheid aangegrepen en gaat hij *varaṇa-daśā* (het stadium van aanvaarding) binnen.

Vijaya: Prabhu, vertelt u me alstublieft over *varaṇa-daśā*.

Gosvāmī: Zodra de spontane verknochtheid van het hart door de boeien van de *ekādaśa-bhāvas*, die ik hiervoor gaf, in de *llā* wordt gebonden, raakt de leerling overweldigd en valt snikkend aan de lotusvoeten van Gurudeva. Op dat moment wordt Gurudeva mani-fest in de vorm van een *sakhī* en de leerling als haar dienaar. De wezenlijke eigenschap van de *vraja-gopīs* is hun buitensporige gretigheid om liefdevolle toegewijde dienst aan Śrī Kṛṣṇa te verle-nen. Gurudeva is een *vraja-lalanā*, die het geperfectioneerde sta-dium van deze *sevā* heeft bereikt. Dan bidt de leerling op nederige toon aan Śrī Gurudeva met de volgende, hartgrondige gevoelens,

*tvām natvā yācate dhṛtvā tṛṇaṁ dantair ayaṁ janaḥ
sva-dāsyāmṛta-sekena jīvayāmum su-duḥkhitam
na muñcec charaṇāyātam api duṣṭaṁ dayāmayah
ato rādhālike hā hā muñcainam naiva tādṛśam*

Premāmbhoja-marandāhkya-stavarāja (11-12)

O Rādhālike, ik ben zo gedegradeerd. Met een grasspriet tussen mijn tanden en vallend aan Jouw lotusvoeten bid ik in alle mogelijke nederigheid, dat Je zo goed bent Jouw genade over deze wanhopige ziel uit te storten en dat Je me wilt bezielen door me de nectar van toegewijde dienst onder Jouw leiding en supervisie te geven. Zij, die gevierd zijn als vriendelijk en genadevol, wijzen zelfs geen ellendelingen, die hun bescherming aanvaarden en zich aan hen overgeven, af; dit is juist hun aard. Wees daarom aardig tegen deze ellendeling, die zich aan Jou heeft overgegeven. Depriveer me alsjeblieft niet van Jouw grondeloze gratie. Ik verlang zo intens naar de liefdevolle dienst van het Goddelijk Paar van Vraja onder de bescherming van Jouw lotusvoeten.

Dit is de typerende *bhāva* van *varaṇa-daśā* (het stadium van aanvaarding). In dit stadium geeft de *guru-rūpā sakhī* de *sādhaka* de opdracht (*ājñā*) om zich aan *aṣṭa-kālīya-līlā-smaraṇam* over te geven door volkomen zijn toevlucht tot *kṛṣṇa-nāma* te nemen en zich in Vraja te vestigen, waarbij hij hem verzekert, dat zijn hartgrondig gekoesterde verlangen spoedig in vervulling zal gaan.

Vijaya: Vertelt u me alstublieft over *smaraṇa-daśā* (het stadium van herinnering).

Gosvāmī: Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft gezegd,

*kṛṣṇaṁ smaran janañ cāsyā presthaṁ nija-śamīhitam
tat-tat-kathā-rataś cāsau kuryād vāsaṁ vraje sadā*

*Bhakti-rasāmṛta-sindhu,
Oostelijke Divisie (2.294-96)*

De *sādhaka* dient zich voortdurend Śrī Kṛṣṇa met Zijn geliefde, eeuwige metgezellen te herinneren. Hij dient zich te verdiepen in het chanten en horen van Hun glorieuze spel en hij dient altijd in Vraja te wonen.

*śravaṇatkīrtanādīni vaidha-bhakty-uditāni tu
yāny aṅgāni ca tāny atra vijñeyāni mañisibhiḥ*

Zij, die goed belezen zijn in transcendentale kennis (*tattva-vit*) weten dondersgoed, dat de diverse onderdelen van *bhakti*, zoals *śravaṇa* en luide *kīrtana*, ook in *rāgānugā-bhakti* dienen te worden beoefend.

Zelfs nog voordat Vijaya Kumāra de diepere uitleg van deze drie *śloka*s had gehoord, vroeg hij, "Wat betekent *kuryād vāsaṁ vraje sadā*?"

Gosvāmī: Volgens Śrīla Jīva Gosvāmī betekent het, dat de *sādhaka* fysiek in *vraja-maṇḍala* dient te leven, met andere woorden, op de plaatsen, waar het spel van Śrī Śrī Rādhā en Kṛṣṇa heeft plaatsgevonden (*līlā-maṇḍala*). Als hij fysiek niet in Vraja kan bestaan, dient hij er mentaal te zijn, want het resultaat van mentaal in Vraja wonen is hetzelfde als er fysiek wonen. De *sādhaka* dient in het voetspoor van die bijzondere *sakhī* te volgen, wier liefdevolle *bhāvas* (*premika-rāga*) hem hebben aangetrokken. Hij dient in Vraja te wonen met de *abhimāna* van een *kuñja-sevikā* (een dienstmeisje in de *kuñja*) van die bijzondere *sakhī*. Hij dient

zich Śrī Kṛṣṇa en de *bhāva* van die *sakhī* onafgebroken te herinneren.

Met zijn grofstoffelijk lichaam dient de *sādhaka* de *arigas* van *vaidhī-bhakti* te volgen, zoals *śravaṇa* en *kīrtana*. Met zijn subtiel materiële lichaam dient hij zich onafgebroken de *aṣṭa-kālīya-līlā* te herinneren en zijn toegewezen *sevā* als een *siddha-vraja-gopī* te verlenen in overeenstemming met de elf *bhāvas*, die hij heeft gekregen.

Uiterlijk moet de *sādhaka* zijn bestaan in stand houden door de voorgeschreven, regulerende principes te volgen en innerlijk dient hij de *bhāvas* te cultiveren, die zijn spirituele gedaante (*siddha-deha*) voeden. Iemand, die deze procedure op de juiste wijze volgt, raakt op natuurlijke wijze van alles onhecht behalve van Vraja.

Vijaya: Wilt u deze *sevā* helderder illustreren?

Gosvāmī: De ware betekenis van *vraja-vāsa* is met *aprākṛta-bhāva* op een eenzame plek te vertoeven. De *sādhaka* dient *sevā* in overeenstemming met de *aṣṭa-kālīya-līlā* te verlenen, waarbij hij regelmatig een vastgestelde hoeveelheid *hari-nāma* chant. Hij dient de activiteiten ten behoeve van zijn lichamelijke instandhouding zodanig te reguleren, dat ze niet met zijn *bhajana* in conflict komen. Met andere woorden, het dagelijks leven dient dusdanig te worden geplooid, dat de bezigheden voor de instandhouding van het lichaam ten gunste van *bhajana* komen.

Vijaya Kumāra dacht hierover diep na en zei, "Prabhu, ik heb het volkomen begrepen, maar hoe wordt de geest rustig?"

Gosvāmī: De geest wordt vanzelf kalm, zodra je *rāgānugā-bhakti* bereikt. Dit komt, omdat het hunkeren van de geest naar werelds plezier automatisch ophoudt, wanneer de geest wordt bezielde door de inherente, liefdevolle gehechtheid aan het zelf en zijn aandacht op Vraja richt. Anders gezegd, de geest jaagt op aardse genoegten louter vanwege zijn affiniteit ermee, maar als die affiniteit op Vraja wordt gericht, wordt de geest rustig vanwege de afwezigheid van zulke gehechtheid aan aardse toestanden. Maar, indien enige vrees voor obstakels blijft bestaan, is het heilzaam om de geleidelijke (*krama*) koers te varen, die ik voorheen heb voorgesteld. Wanneer dan de geest volkomen wordt beheerst, kunnen de afleidingsmanoeuvres van de aardse toestanden geen enkele schade meer berokkenen.

Vijaya: Wat betekent *krama* (geleidelijke) cultivering?

Gosvāmī: Je moet een vastgestelde hoeveelheid *hari-nāma* handhaven en iedere dag gedurende een vastgestelde tijd in afzondering *śrī-hari-nāma* oprecht chanten, waarbij je in jouw bijzondere *bhāva* bent verzonken en jouw geest vrij houdt van wereldse beslommeringen. Langzaam en geleidelijk aan dien je de tijd voor deze *sādhana* te verlengen en uiteindelijk komt het stadium, waarin de geest altijd met *alaukika-cinmaya-bhāvas* is verzadigd, zodat geen wereldse gedachten meer de overhand kunnen krijgen.

Vijaya: Hoelang moet je deze oefening volgen?

Gosvāmī: Deze beoefening dien je uit te voeren, totdat je de staat hebt bereikt, waarin je je buiten iedere verstoring bevindt.

Vijaya: Hoe kun je *nāma-smaraṇa* met *bhāva* uitvoeren? Kunt u hier nader op ingaan, alstublieft?

Gosvāmī: Eerst moet je *nāma* chanten in *ullāsa* (opgewekte stemming). Dan combineer je die blijdschap met bezitsdrang (*mamatā*). Daarna verbind je die *mamatā* met *viśrambha* (intimiteit). Als je dit doet, ontstaat geleidelijk *śuddhā-bhāva*. Dan verschijnt *bhāvāpana-daśā* (spirituele extase). Aanvankelijk, gedurende de tijd van *smaraṇa*, dringt de *sādhaka* eenvoudig *bhāva* aan zijn beoefening op. In het stadium van *bhāvāpana* echter manifesteert zich *śuddhā-bhāva* in zijn hart en dit wordt *prema* genoemd. Dit is in feite de volgorde van de geleidelijke ontwikkeling van *niṣṭhā* in het hart van de *upāsaka* (transcendentale dienaar) en tot deze beoefening behoort ook de ontwikkeling van *niṣṭhā* in de conceptie van *upāsya* (object van *sevā*).

Vijaya: Wat is de volgorde van *upāsya-niṣṭhā*?

Gosvāmī: Als je het tot volle bloei gekomen stadium van *prema* wilt bereiken, dien je de volgende instructie van Śrī Dāsa Gosvāmī te aanvaarden,

*yadīccher āvāsaṁ vraja-bhuvi sa-rāgaṁ prati-janur
yuva-dvandvaṁ tac cet paricaritum ārād abhilaṣeḥ
svarūpaṁ śrī-rūpaṁ sa-gaṇam iha tasyāgrajam api
sphuṭaṁ premṇā nityaṁ smara nāma tadā tvam śṛṇu mānaḥ
Mānaḥ-śikṣā (3)*

O geest! Als je een vurig verlangen koestert om met *rāga* in Vraja te leven en als je ernaar hunkert om leven na leven rechtstreekse, liefdevolle *sevā* te verlenen aan Vraja-Yugala in Hun *parakīya* avontu-

ren, die vrij zijn van iedere slavernij aan het regime van de huwelijkse staat, dan moet je onmiskenbaar en constant Śrī Svarūpa Gosvāmī, Śrī Rūpa en Śrī Sanātana Gosvāmī's samen met hun metgezellen in gedachten houden. Je dient hen als je *guru-rūpā-sakhīs* te aanvaarden en hen *praṇāma* aan te bieden.

De gedachte hierachter is, dat het uitvoeren van *sādhana* in de *bhāva* van *svakīya-rasa* resulteert in *samañjasa-rasa*, waarin de *sevā-bhāva* voor het Goddelijk Paar beperkt is en zich niet in een tot volle bloei gekomen staat bevindt. Daarom dien je *bhājana* uit te voeren, waarbij je het spirituele ego (*abhimāna*) van zuivere *parakīya-rasa* volgens de concepties van Śrī Svarūpa, Śrī Rūpa en Śrī Sanātana in stand houdt. Zelfs tijdens het stadium van *sādhana*, waarin de *bhāvas* eenvoudig worden afgedwongen, dien je alleen de zuivere *parakīya-bhāva* aan te nemen. Als de *sādhaka* zichzelf de *parakīya bhāvas* oplegt, zal zich *parakīya-rati* manifesteren en uit deze *parakīya-rati* zal uiteindelijk *parakīya-rasa* voortkomen. Dit is zowaar de *nitya-rasa* van *Vraja aprakaṣa-līlā*.

Vijaya: Wat is het proces van het horen (*krama-śuddhā*) in de volgorde van *aṣṭa-kālīya-līlā*?

Gosvāmī: Nadat hij alle fascinerende variëteiten van *rasa* in *aṣṭa-kālīya-līlā* had uitgelegd, heeft Śrī Rūpa Gosvāmī gezegd,

atalatvād apāratvād āptosau durvigāhatām

sprṣṭaiḥ param taṭasthena rasābdir madhuro yathā

Ujjvala-nīlamanī,

Gauṇa-sambhoga division (23)

Kṛṣṇa-līlā is in al zijn aspecten volkomen transcendentaal. Het is een zoete oceaan van *rasa*. Deze oceaan is echter onbevattelijk en kent geen oevers. *Kṛṣṇa-līlā* is onbegrijpelijk voor de wezens van deze wereld, want het is voor hen buitengewoon moeilijk om het sterfelijke gebied te doorkruisen en toegang te krijgen tot *śuddhā-aprākṛta-tattva* (zuiver transcendentale realiteit). De *aprākṛta-rasa* is zo verbijsterend, gevarieerd en alomtegenwoordig, dat deze niet kan worden overstegen.

Zelfs iemand, die is bezielde met *aprākṛta-bhāva*, die leeft in die zuivere *tattva* en de esoterische *kṛṣṇa-līlā* uitlegt, geeft geen vlekkeloze of complete beschrijving, omdat iedere beschrijving afhankelijk is van woorden en die woorden schieten tekort om de transcendentale realiteit in zijn volheid uit te drukken. Afgezien van zo iemand, wanneer Bhagavān Zelf *aprākṛta-rasa* omschrijft, nemen de luisteraars en lezers, die zelf door aardse gebreken en beperkingen worden overweldigd, Zijn eigen beschrijving als onjuist waar. Het blijkt dus, dat het beslist zeer moeilijk is om diep in de oceaan van *rasa* te duiken. Als je echter in een neutrale staat aan de oever van die oceaan zit, kun je er een druppel van beschrijven.

Vijaya: Hoe is het dan mogelijk om *aprākṛta-rasa* te bereiken?

Gosvāmī: *Madhura-rasa* is onoverzienbaar, ongeëvenaard en moeilijk te bevatten. Dit is nu juist de aard van *kṛṣṇa-līlā*. Onze geliefde Kṛṣṇa echter beschikt in onbegrensde mate over twee bijzondere kwaliteiten, die de enige basis vormen van onze hoop: Hij is *sarva-śaktimān* (bezitter van alle vermogens) en *icchā māyā* (in bezit van Zijn eigen, ongehinderde en onafhankelijke wil). Hij

kan dus door Zijn zoete wil Zijn esoterische *līlā* gemakkelijk in deze aardse wereld manifesteren, ofschoon het ongelimiteerd, onoverzienbaar en moeilijk te begrijpen is. Deze aardse wereld is buitengewoon onbeduidend en klein, maar toch wenst Hij als allerhoogste autocraat de allerhoogste, transcendentale aspecten van *kṛṣṇa-līlā* naar deze wereld te brengen. Louter door Zijn grondeloze genade heeft Zijn transcendentale, eeuwige en bekoorlijke *līlā* verzadigd van *rasa* (*aprākṛta-nitya-madhura-rasamaya-līlā*) zich in deze aardse wereld gemanifesteerd.

Hoe is het voor Śrī Mathurā-dhāma, dat *aprākṛta* (transcendentaal aan deze aardse planeet) is, mogelijk zich in deze wereld te manifesteren en hoe kan de *dhāma* hier bestaan? Hierop is geen enkel argument van toepassing, want het is voor de beperkte intelligentie van mensen of *devatās* nooit mogelijk om de activiteiten van Bhagavāns *acintya-śakti* te bevatten. *Vraja-līlā*, dat zich in deze wereld afspeelt, is de *prakaṣa-bhāva* (manifeste ervaring) van de allerhoogste *kṛṣṇa-līlā*, die transcendentaal is aan dit hele aardse gebied. Wij hebben *vraja-līlā* gerealiseerd en bereikt, dus er is voor ons geen reden tot ongerustheid.

Vijaya: Als *prakaṣa-līlā* en *aprakaṣa-līlā* beide dezelfde *tattva* zijn, hoe is het dan mogelijk, dat de ene superieur is aan de andere?

Gosvāmī: Beide zijn ongetwijfeld dezelfde. De *līlā*, die hier manifest is, bestaat in zijn totaliteit in het transcendentale gebied, inderdaad. Vanuit het gezichtspunt echter van de geconditioneerde zielen in de beginstadiën van hun *sādhana* verschijnt deze op een bepaalde manier en naarmate ze geleidelijk vooruitgang maken,

verschijnt het in toenemende mate in verheven vormen. In het stadium van *bhāvāpana* (spirituele extase) is de realisatie van deze *līlā* volkomen zuiver.

Vijaya, jij bent gekwalificeerd om over dit onderwerp te horen, dus ik twijfel er niet aan om met jou hierover te spreken. Men bereikt het stadium van *bhāvāpana* in de *smaraṇa-daśā* als resultaat van het langdurig uitvoeren van de juiste *sādhana*. In het stadium van *smaraṇa*, waarin men volkomen vrij wordt van alle vervuilende gevoelens van deze aardse ervaring, verschijnt het stadium van *āpana* (realisatie van de eigen *svarūpa*). *Śuddhā-bhakti* verschijnt genadevol in het hart van de *sādhaka* in de mate, waarin hij de juiste beoefening in *smaraṇa-daśā* heeft gevolgd. Alleen *bhakti* is *kṛṣṇa-ākarsīṇī* (aantrekkelijk voor Kṛṣṇa). Dus door Kṛṣṇa's gratie wordt in *smaraṇa-daśā* alle vervuiling in de vorm van misvattingen geleidelijk geëlimineerd.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.26) wordt gezegd,

*yathā yathātmā parimṛjyate sau
mat-punya-gāthā-śravaṇābhidhānaiḥ
tathā tathā paśyati vastu sūkṣmaṁ
cakṣur yathaivāñjana-samprayuktam*

Zoals het aanbrengen van zalf op de ogen ze de kracht geeft om zelfs subtiele objecten waar te nemen, zo krijgt het hart van de *jīva*, wanneer het is gezuiverd door *śravaṇa* en *kīrtana* van Mijn uitermate zuiverende *līlā-kathā*, het vermogen om zeer subtiele *tattva* te realiseren, namelijk de waarheid over Mijn *svarūpa* en Mijn *līlā*.

Als de ogen met zalf worden behandeld, kunnen ze veel helderder zien. Op dezelfde manier kan een *jīva* de *aprākṛta-svarūpa* (transcendentale natuur) van de manifeste *kṛṣṇa-līlā* realiseren in de mate, waarin hij is gezuiverd door contact met de *aprākṛta-vastu* (transcendentale realiteit) onder invloed van de *śravaṇa*, *kīrtana* en *smaraṇa* van *kṛṣṇa-līlā-kathā*.

In *Brahma-saṁhitā* (5.38) staat,

*premāñjana-cchurita-bhakti-vilocanena
santaḥ sadaiva hṛdayeṣu vilokayanti
yaṁ śyāmasundaram acintya-guṇa-svarūpaṁ
govindam ādi-puruṣaṁ tam ahaṁ bhajāmi*

Ik voer *bhajana* uit voor de oorspronkelijke *puruṣa*, Śrī Govinda, die Śyāmasundara Kṛṣṇa is. Zijn gedaante heeft onoverzienbare, unieke kwaliteiten en Zijn *śuddhā-bhaktas* zien Hem onafgebroken in hun hart met ogen van toewijding gezalfd met de balsem der liefde.

In het stadium van *bhāvāpana (svarūpa-siddhi)* verschijnt het vermogen van de transcendentale waarneming en op dat moment kan de *sādhaka darśana* van zijn *sakhī* krijgen en ook van *yūtheśvarī Śrīmatī Rādhikā*. Zelfs nadat hij *darśana* heeft gekregen van Golokanātha Śrī Kṛṣṇa, is de realisatie van de *sādhaka* niet altijd even standvastig, totdat hij het stadium van *sampattī-daśā (vastu-siddhi)* bereikt, waarin zijn grofstoffelijke en subtiel stoffelijke lichamen teniet worden gedaan. In *bhāvāpana-daśā* heeft de zuivere *jīva* volkomen beheersing over de interte, grofstoffelijke en subtiele lichamen. Het tweede resultaat van *sampattī-daśā*, het stadium, waarin Kṛṣṇa's genade ten volle wordt

gemanifesteerd, is, dat de verbinding van de *jīva* met deze aardse wereld volledig wordt afgesneden. *Bhāvāpana-daśā* (sprituele extase) wordt *svarūpa-siddhi* genoemd en in *sampatti-daśā* (het bereiken van het grootste succes van *prema*) bereik je *vastu-siddhi*.

Vijaya: Hoe worden Kṛṣṇa's *nāma*, *guṇa*, *rūpa*, *līlā* en *dhāma* ervaren op het moment van *vastu-siddhi*?

Gosvāmī: Deze vraag kan ik niet beantwoorden. Ik zal in staat zijn ze te zien en erover te spreken, alleen wanneer ik *vastu-siddhi* heb bereikt en jij bent alleen in staat deze zaken te begrijpen en te realiseren, wanneer je *sampatti-daśā* bereikt. Tot die tijd is het niet nodig je de verscheidene aspecten van *kṛṣṇa-līlā* duidelijk te maken; je zal ze rechtstreeks waarnemen, dus je hoeft niet verder te vragen. Bovendien is het voor de *bhakta* zinloos om uitdrukking te geven aan hetgeen hij in zijn *svarūpa-siddhi* ziet – met andere woorden, in de *bhāvāpana-daśā* – want niemand onder zijn toehoorders zal in staat zijn te realiseren, wat hij zegt. Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft de symptomen van de *svarūpa-siddha-mahāpuruṣas* als volgt omschreven,

jane cej jātabhāve'pi vaigunyam iva dṛśyate
kāryā tathāpi nāsūryā kṛtārthāḥ sarvathaiva saḥ
dhanyasyāyaṁ navaḥ premā yasyonmīlati cetasi
antarvaṇi bhir apy asya mudrā suṣṭhu sudrugamā

Bhakti-rasāmṛta-sindhu,

Oostelijke Vloedgolf (3.29, 4.12)

Men kan een schijnbare onvolkomenheid of een schijnbaar wangedrag waarnemen in de uiterlijke activiteiten van *bhaktas*, die het stadium van *bhāva* hebben bereikt. Zelfs is het essentieel geen afgunst jegens hen te koesteren door fouten aan hen toe te schrijven, want ze zijn volkomen onthecht behalve van Kṛṣṇa en daarom zijn ze in ieder opzicht volkomen succesvol.

Deze *prema* verschijnt in het hart van degenen, die buitengewoon vermogend zijn. Zelfs degenen, die geleerd zijn in *śāstra*, vinden het erg moeilijk om de activiteiten en bewegingen te begrijpen van degenen, in wie de nieuwe loot van *prema* is verschenen.

Vijaya: Als dat waar is, waarom wordt dan in *Śrī Brahma-saṁhitā* en dergelijke *śāstras* moeite gedaan om een beschrijving van Goloka te geven?

Gosvāmī: Als grote *sādhus* zich in hun *svarūpa-siddhi* bevinden en wanneer Brahmā en andere *devatās* op genadevolle wijze een visioen van Śrī Kṛṣṇa's transcendentale spel hebben toegestaan, hebben ze getracht zulk spel en vermaak met hun *stavas* en *stutis* in overeenstemming met hun respectievelijke waarnemingen te verheerlijken. Zulke beschrijvingen echter zijn slechts beperkt, want dit aardse gebied beschikt niet over de juiste woorden om de *aprākṛta-bhāvas* uit te drukken. Bovendien kunnen *bhaktas*, die niet gevorderd genoeg zijn, zulke beschrijvingen niet ten volle bevatten.

De *bhaktas* hebben echter geen behoefte aan al deze beschrijvingen. Er wordt hen geadviseerd om *bhajana* uit te voeren door gebruik te maken van de *prakaṣa-līlā*, die Śrī Kṛṣṇa zo genadevol in deze wereld heeft laten verschijnen, en met deze *prakaṣa-līlā* al-

leen zullen ze alle perfectie bereiken. Degenen, die dergelijke *bhajana* met *niṣṭhā* in Gokula uitvoeren, ontvangen in hun hart binnen afzienbare tijd een *sphūrti* van Goloka. Alle *divya-līlā* van Gokula is ook eeuwigdurend in Goloka aanwezig, want er is, wat betreft *tattva*, geen onderscheid tussen beide. Degenen met een materialistische kijk op de zaak nemen de verschijnselen en activiteiten in Gokula als werelds of als illusie waar, maar zulke waarneming verdwijnt op het moment van *svarūpa-siddhi*. Men dient door te gaan met het uitvoeren van *bhajana* en tevreden te zijn met de realisatie van de transcendente realiteit, die men volgens zijn *adhikāra* ontvangt – dit is werkelijk de instructie van Śrī Kṛṣṇa. Als we ons oprecht vasthouden aan Zijn instructies, zal Hij ons op het juiste moment Zijn grondeloze genade tonen, waardoor we de complete perceptie van Zijn *divya-līlā* kunnen ontvangen.

Nu werd Vijaya Kumāra in ieder opzicht vrij van alle twijfels. Hij ontwaakte ten volle in zijn aangeboren natuur en integreerde op deskundige wijze alle *ekādaśa-bhāvas* in *kṛṣṇa-līlā*. Hij ging in zijn *bhajana-kuṭīra* op het strand zitten, kreeg volkomen zelfbeheersing en besteedde al zijn tijd aan het proeven van *prema-sevā*.

In die tijd verliet de moeder van Vrajanātha haar lichaam en Vrajanātha vertrok met zijn grootmoeder naar zijn geboorteplaats. In zijn onvermengde hart was *sakhya-prema* verschenen en zodoende had hij zich in Navadvīpa-dhāma in het gezelschap van oprechte Vaiṣṇava's gevestigd en voerde zijn *bhajana* met vreugdevolle zegen uit op de oever van Bhagavatī Gaṅgā.

Vijaya Kumāra daarentegen gaf zijn wereldse kleding op en aanvaardde de *kaupīna* en *bahir-vāsa* van de wereldverzakende orde. Hij hield zichzelf met *madhukarī*, het bedelen van *śrī-mahāprasāda*, in leven, waarbij hij voortdurend in *bhajana* verzonken bleef. Gedurende alle acht *praharas* van de dag en de nacht nam hij alleen een beetje rust in de periode van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa's transcendentale slaap. Nadat Zij hadden gegeten, eerde hij de *prasāda* en wanneer Zij wakker waren verrichtte hij gepaste *sevā*. Zijn *hari-nāma-mālā* lag altijd in zijn hand. Soms danste hij en soms weende hij luid. En dan, als hij naar de golven van de zee zat te staren, begon hij te lachen. Wie anders dan Vijaya zelf kon de bewegingen van zijn *bhajana* en de bovenzinnelijke *bhāva* van zijn hart begrijpen?

Uiterlijk werd zijn naam Nimāi dāsa Bābājī. Hij ging zich nimmer te buiten aan het spreken over wereldse onderwerpen, of het horen ervan. Hij was juist de belichaming van bescheidenheid, zijn karakter was vlekkeloos en zijn vastberadenheid in *bhajana* was onverdroten. Als iemand hem *mahā-prasāda* of *kaupīna-bahir-vāsa* aanbood, accepteerde hij zo weinig mogelijk, alleen datgene, dat hij strikt nodig had en niets meer. Als hij *hari-nāma* chantte, rolden de tranen over zijn wangen, werd zijn keel door emoties dichtgeknepen en stonden de haren van zijn lichaam overeind. Na een korte tijdspanne bereikte hij perfectie in zijn *bhajana* en Śrī Kṛṣṇa gaf hem uiterst genadevol de *adhikāra* om *sevā* in zijn *aprakāṣa-līlā* te verrichten. Evenals dat van Brahmā Haridāsa Ṭhākura werd zijn

bhajana-deha (het lichaam, waarin hij *bhajana* had uitgevoerd)
onder het zand van het strand in Purī begraven.

Gaura-premānande Hari Hari bol !
Bolo Bhagavān Śrī Kṛṣṇa Candra ki jaya !

ALDUS EINDIGT HET VEERTIGSTE HOOFDSTUK VAN JAIVA-DHARMA
GETITELD "HET BEREIKEN VAN PREMA, DE OPPERSTE RIJKDOM"

Epiloog door Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura

*guru-kṛṣṇa-vaiṣṇavera kṛpā-bala dhari
bhaktivinoda dīna bahu yatna kari*

Na vele dagen te hebben gestreefd en de *kṛpā-śakti* van Śrī Guru, Kṛṣṇa en de Vaiṣṇava's op zijn hoofd te hebben gedragen heeft deze bescheiden Bhaktivinoda ...

*viracila jaiva-dharma gauḍīya-bhāṣāya
sampūrṇa haila grantha māghī-pūrṇimāya*

... *Jaiva-Dharma* gecomponeerd volgens de zuivere concepties van de Gauḍīya Vaiṣṇava filosofie. Dit boek was geheel gereed op Māghī-pūrṇimā (de dag van de volle maan in de maand Māgha) ...

*caitanyābda cāri-śata-daśe navadvīpe
godruma-surabhi-kuñje jāhnavī-samīpe*

... in het jaar 410 van de Caitanya Jaartelling (1896) in Surabhī-kuñja in Godrumadvīpa vlakbij de heilige rivier Jāhnavī in Navadvīpa-maṇḍala.

*śrī-kali-pāvana-gorā-pade yānra āśa
e grantha paḍūn tini kariyā viśvāsa*

Zij, die hun toevlucht willen nemen aan de lotusvoeten van Śrī Gaurāṅga, de zuiveraar van het tijdperk van Kali, dienen dit boek met vertrouwen te lezen.

*gaurāṅge jāñhāra nā janmila śraddhā-leśa
e grantha padite tāñre śapatha viśeṣa*

Echter, ik leg de eed af, dat iemand, die zelfs geen spoor van *śraddhā* voor Śrī Gaurāṅgadeva heeft ontwikkeld, dit boek niet mag lezen ...

*śuṣka-muktivāde kṛṣṇa kabhu nāhi pāya
śraddhāvāne vraja-līlā śuddha-rūpe bhāya*

... want de gortdroge *mukti-vādīs* kunnen nimmer de bescherming van Śrī Kṛṣṇa krijgen, maar iemand, die daarentegen over spirituele *śraddhā* beschikt, zal de esoterische aspecten van *vraja-līlā* geleidelijk ten volle realiseren.

Phala Śruti

(De vruchten van horen)

*pṛthivīte yata kathā dharma-nāme cale
bhāgavata kahe saba paripūrṇa chale*

Zoals er in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.1.2) op wordt gewezen, zijn alle filosofieën, die op aarde gevierd zijn als *dharma*, uitermate misleidend.

*chala-dharma chāḍi' kara satya-dharme mati
catur-varga tyaji' dhara nitya-prema-gati*

Men dient dergelijke, misleidende *dharmas* geheel te verlaten en zijn geest in ware *dharma* te absorberen. Met andere woorden, met dient het viervoudige doel van het materiële leven – *dharma, artha, kāma, mokṣa* – op te geven en uitsluitend gericht te zijn op de hoogste bestemming van *nitya-prema*.

*āmitva-mīmāṃsā-bhrame nije jaḍa-buddhi
nirviśeṣa-brahma-jñāne nahe citta-śuddhi*

Degenen, die worden begoocheld, identificeren zich met materie. Dat is hun vergissing. Zij kunnen echter van zulke begoocheling in hun pogingen tot het cultiveren van *nirviśeṣa-brahma-jñāna* niet worden gezuiverd.

*vicitratā hīna hale nirviśesa haya
kāla sīmātulya seha āprakṛta naya*

De *māyāvādī* denkt, dat Śrī Kṛṣṇa onderhevig is aan de beperkingen van tijd, zoals geboorte en dood, en beschouwt Hem niet als transcendentaal. Zodoende verwerpt hij Śrī Bhagavāns *vicitratā* (verbluffende eigenschappen, bijkomstigheden, kwaliteiten en *mā*). Wegens deze boosaardige onderneming wordt hij opgescheept met de filosofie van *nirviśeṣa-brahma*.

*khaṇḍa-jñāne heya-dharma āche suniścaya
prākṛta haile, kabhu aprākṛta naya*

Dergelijke minderwaardige en verachtenswaardige *jñāna*, die voortkomt uit een poging de goddelijke vorm van Bhagavān te amputeren, is louter geschikt te worden verworpen. Deze *jñāna* is *prākṛta* (materialistisch) en dient nimmer enige geloofwaardigheid als *aprākṛta-dharma* te worden gegeven.

*jaḍe dvaita-jñāna heya, cite upādeya
kṛṣṇa-bhakti cira-dina upāya-upāye*

Dergelijke kennis, die louter is gerelateerd aan de dualiteit van deze oersaaie, materiële wereld, is alleen geschikt om te worden verworpen, terwijl de transcendentale kennis van de goddelijke dualiteit in de spirituele wereld (*cit-jagaṭ*) voor altijd in het hart dient te worden aanvaard, zowel als *upāya* (het middel tot het doel) als *upāye* (het doel, dat waardig is te worden nagestreefd).

*jīva kabhu jaḍa naya, hari kabhu naya
hari saha jīvācintya-bhedābhedamaya*

De *jīva* is geen product van de oersaaie materie, noch is hij *kevalādvaita*, in alle opzichten absoluut één met Śrī Hari. De *jīva* is op onbevattelijke wijze gelijktijdig verschillend en niet-verschillend van Hari.

*deha kabhu jīva naya, dharā-bhogya naya
dāsa-bhogya jīva, kṛṣṇa prabhu bhoktā haya*

Het materiële lichaam mag nimmer als de *jīva* zelf worden beschouwd en deze aarde is niet voor de *jīva* bestemd om te exploiteren en te genieten. De *svarūpa* van de *jīva* is *kṛṣṇa-dāsa* en daarom is de *jīva* bedoeld voor Kṛṣṇa's plezier, terwijl de *svarūpa* van Śrī Kṛṣṇa *prabhu* (meester) en *bhoktā* (genieter) is.

*jaiva-dharme nāhi āche deha-dharma-kathā
nāhi āche jīva-jñāne māyāvāda-prathā*

Dit boek, getiteld *Jaiva-Dharma*, behandelt geen onderwerpen gerelateerd aan het levenloze, materiële lichaam, noch onderschrijft het de *māyāvāda*-doctrine van eenheid van de *jīva* met *brahma*.

*jīva-nitya-dharma bhakti – tāhe jāda nāi
śuddhā-jīva 'prema' sevā-phale pāya tāi*

De *nitya-dharma* van de *jīva* is *bhakti* zonder materiële motivatie. De *jīva*, die door *sevā* is gezuiverd, krijgt de vruchten van die *sevā* in de vorm van *prema*.

*jaiva-dharma' pāthe sei śuddha-bhakti haya
jaiva-dharma' nā paḍile kabhu bhakti naya*

Iemand, die *Jaiva-Dharma* bedachtzaam en met vertrouwen leest, bereikt zeker *śuddhā-bhakti*, maar iemand, die *Jaiva-Dharma* niet leest, kan *bhakti* nimmer bereiken.

*rūpānuga-abhimāna pāthe dṛḍha haya
jaiva-dharma vimukhake dharma-hīna kaya*

Het lezen van *Jaiva-Dharma* met vol vertrouwen versterkt zeker de *abhimāna* als *rūpānuga* (volgeling van Śrī Rūpa Gosvāmī). Degene

daarentegen, die zich verzet tegen het lezen van *Jaiva-Dharma*, gaat beslist in gebreke van religieuze principes.

*yāvat jīvana jei paḍe jaiva-dharma
bhaktimān sei jāne vṛthā jñāna-karma*

Iemand, die zijn leven lang *Jaiva-Dharma* met vertrouwen herleest, wordt *bhakti* geschonken en realiseert zich ongetwijfeld de trivialiteit van *karma* en *jñāna*.

*kṛṣṇera amala-sevā labhi' seī nara
sevā-sukhe magna rahe sadā kṛṣṇa-para*

Zo iemand, die volkomen is toegewijd aan Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa Yuga-Kiśora en die Hun *amala-prema-sevā* heeft bereikt, blijft voor altijd opgaan in de vreugdevolle zegen van zulke onberispelijke, liefdevol toegewijde dienst.

ALDUS EINDIGT JAIVA-DHARMA,
DE WEZENLIJKE FUNCTIE VAN DE ZIEL

Verklarende woordenlijst

A

Abhidheya – is afkomstig van het werkwoord *abhidhā*, hetgeen betekent "opstellen of uitleggen" en het woord *abhidheya* betekent letterlijk "datgene, dat uitleg waard is". De wijze, waarop *kṛṣṇa-prema* kan worden bereikt, is de fundamentele waarheid (*tattva*), die het uitermate waard is te worden uitgezegt. De wijze, waarop het hoogste doel wordt bereikt, is de beoefening van *sādhana-bhakti*.

Abhimāna – egoïsme; het zelfbeeld, waarmee men zich identificeert.

Ācārya – spiritueel voorganger; iemand, die anderen onderwijst door voorbeeldig te leven.

Ācchādita-cetana – bedekt bewustzijn. Dit refereert aan levende wezens, zoals bomen, klimplanten, heesters, stenen en andere onbeweeglijke wezens, waarvan men het bewustzijn nauwelijks bespeurt.

Acira-sthāyī – vergankelijk, tijdelijk.

Acit-vastu – onbewuste objecten.

Adharma – zonder religie; gebrek in de uitvoering van sociaal religieuze plichten voorgeschreven in de *śāstra*.

Adhikāra – bekwaamheid of gezag op basis van gedrag en temperament voor het uitvoeren van een bepaald soort werk.

Adhīna-tattva – de fundamentele waarheid met betrekking tot de *jīvas*, die zich eeuwigdurend tot Śrī Bhagavān verhouden als delen tot het geheel en *adhīna* (ondergeschikt) zijn aan Zijn wil; één van de aspecten van *sambandha-jñāna*.

Advaita-jñāna – kennis van de nondualiteit. Hoewel dit in de ware zin verwijst naar de Allerhoogste Absolute Persoonlijkheid Gods, die zonder alle dualiteit is, bestaat het *māyāvāda*-begrip van *advaita-jñāna* eruit, dat de ultieme substantie, *brahma*, in gebreke gaat van vorm, kwaliteiten, persoonlijkheid en differentiatie.

Advaita-siddhi – het geperfectioneerde stadium van eenheid, waarnaar degenen streven, die een gewaarwording van ongedifferentieerd *brahma* cultiveren.

Advaita-vāda – de doctrine van nondualisme of monisme – de doctrine, die de absolute eenheid van de levende entiteiten met God benadrukt. Deze wordt dikwijls gelijkgesteld met de *māyāvāda*-theorie, waarin alles uiteindelijk één is; dat er geen enkel onderscheid is tussen de Allerhoogste Absolute en de individuele, levende entiteiten; dat de Allerhoogste in gebreke gaat van vorm, persoonlijkheid, kwaliteiten en activiteiten; en dat perfectie betekent het opgaan van zichzelf in het alomtegenwoordig, onpersoonlijk *brahma*. Deze doctrine werd gepropageerd door Śrī Śaṅkarācārya circa 780 na Christus (zie lijst van persoonsnamen).

Advaita-vādī – iemand, die de doctrine van het monisme voorstaat (zie *advaita-vāda*).

Āgama – een deel van de Veda, dat handelt over de wetenschap van Tantra.

Ahaṁkāra – letterlijk: *ahaṁ* (ik) *kāra* (ben de doener), dit is vals ego.

Ahaṁtā – betekent letterlijk "ik-heid"; egoïsme; zelfbewustzijn.

Aihika – datgene, dat zich verhoudt tot *iha* (het hier en nu); datgene, dat is gerelateerd aan deze materiële wereld.

Aihika-sukha – materieel plezier behorend tot deze wereld.

Aiśī-śakti – goddelijk vermogen, dat *taṭasthā-śakti* wordt genoemd. *Aiśī* is afkomstig van het woord *Īśa* de Allerhoogste Persoon, Meester of Bestuurder (zie *taṭasthā-śakti*).

Aiśvarya – vermogen, rijkdom, schittering, grootsheid, majesteit, suprematie. Met betrekking tot *bhakti* refereert dit aan devotie, die wordt geïnspireerd door de rijkdom en majesteitelijkheid van Bhagavān vooral in Zijn gedaante als Śrī Nārāyaṇa. Dit type toewijding beperkt de intimiteit bij liefdesuitwisselingen tussen Śrī Bhagavān en Zijn *bhaktas*.

Akarma – het niet-uitvoeren van gunstige activiteiten of voorgeschreven plichten.

Akhaṇḍa – onverdeeld, ononderbroken, zoals de vloed van een stroom honing.

Akiñcana – iemand, die vindt, dat hij niets anders heeft als Kṛṣṇa. Zonder iets te bezitten; in materieel opzicht uiterst behoeftig. Als dit verwijst naar een Vaiṣṇava, kenmerkt dit doorgaans een asceet, die in gebreke gaat van de geestesgesteldheid van het maken van materieel plezier en die voor zijn instandhouding slechts de strikt noodzakelijke levensbehoeften aanvaardt. Vaiṣṇava's, zoals de Pāṇḍava's, die temidden van hun familie en hun materiële vermogen leven louter ten behoeve van de dienst van Bhagavān en die geen enkel verlangen naar materieel plezier hebben, vinden, dat hen niets toebehoort. Alles behoort Śrī Bhagavān toe. Zij zijn *akiñcana* Vaiṣṇava's.

Ālam al-maśhāl – een islamitische term voor de spirituele wereld.

Alaṅkāra – ornamenten, sierraden, verfraaiingen, accessoires, enzovoort.

Alaṅkāra-śāstra – handboeken over de literair esthetische stijlvormen van wereldse poëzie, enzovoort.

Āmnāya – de leer van de Veda's, die door *guru-paramparā* wordt ontvangen, heet *āmnāya*.

Āmutrika-sukha – plezier, dat betrekking heeft op het volgende leven, in het bijzonder het plezier op de hemelse planeten, dat wordt bereikt na het verrichten van vrome activiteiten.

Anā al-faqq – het islamitische equivalent van het vedische aforisme *aham brahmāsmi*, "Ik ben *brahma*".

Anādi-bahirmukha – de conditie van de *jīvas* in het materiële bestaan, waarin ze zijn afgedwaald van Kṛṣṇa sinds een tijd zonder begin.

Ānanda – spirituele zegen, extase, plezier, geluk, vreugde; datgene, dat Śrī Bhagavān proeft door middel van Zijn *hlādinī-śakti* (zie *hlādinī*).

Ananya – zonder ander object; onverstoord; toegewijd aan één vererenswaardige Allerhoogste Persoon, niemand anders.

Ananya-bhakti – exclusieve of zuivere toewijding; devotie, die niet is vermengd met enig ander verlangen en dat geen ander doel heeft dan Śrī Kṛṣṇa.

Anartha – ongewenste verlangens in het hart, die de vooruitgang van *bhakti* verhinderen. Deze *anarthas* bestaan in vier soorten: (1) *duskr̥tottha*, die welke voortkomen uit voorgaande zonden; (2) *sukr̥tottha*, die welke voortkomen uit voorgaande vrome activiteiten; (3) *aparādhotta*, die welke voortkomen uit overtredingen; en (4) *bhakti-uttha*, die welke voortkomen in relatie tot *bhakti*.

Anartha-nivṛtti – het uitzuiveren van alle ongewenste verlangens in het hart. Dit is het derde stadium in de ontwikkeling van de klimrank van *bhakti*, dat optreedt onder invloed van *sādhu-saṅga* en *bhajana-kriyā*.

Aṅga – lid, sectie, onderdeel; de verscheidene vormen van beoefening van *bhakti*, zoals horen en chanten, worden *aṅgas* (van *bhakti*) genoemd.

Anitya – tijdelijk, vergankelijk; niet permanent of niet eeuwig.

Anitya-dharma – vergankelijke religie, die het bestaan van de Allerhoogste Bestuurder of de eeuwigheid van de ziel niet aanvaardt.

Antaraṅga-śakti – Śrī Bhagavāns innerlijke vermogen (zie *svarūpa-śakti*).

Antarmukha – de neiging zich naar binnen te keren. De aandacht naar binnen richten op de ziel en spirituele verlichting.

Antyaja – een persoon uit de laagste klasse, buiten het systeem van *varṇāśrama*; letterlijk betekent *antya* "het laatst geboren" en *ja* betekent "die mensen".

Anubhāva – één van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa*. Activiteiten, die spirituele emoties in het hart vertonen of onthullen, worden *anubhāvas* genoemd. Er zijn dertien *anubhāvas*, (1) *nṛtya* (dansen), (2) *vulunṭhita* (over de grond rollen), (3) *gīta* (zingen), (4) *krośana* (luid wenen), (5) *tanu-moṭana* (verwringen van het lichaam), (6) *hurikara* (grommen), (7) *jimbhāṇa* (geeuwen), (8) *śvāsa-bhūā* (zwaar ademhalen), (9) *loka-anapekṣitā* (het opgeven van zorg om de publieke opinie), (10) *lālāsrāva* (kwijlen), (11) *aṭṭa-hāsa* (luid lachen), (12) *ghūrṇā* (wankelend en struikelend rondlopen), en (13) *hikkā* (hikken).

Aṅu-caitanya – atomisch klein bewustzijn, dat door de *jīvas* wordt vertegenwoordigd.

Aṅu-cit-vastu – atomisch kleine, spirituele substantie; de *jīvas*, die in zeer geringe mate bewuste wezens zijn.

Anudīta-viveka – iemand wiens spirituele onderscheidingsvermogen niet is ontwaakt; de spiritueel bewustelozen.

Aṅukalpa – verwijst naar het door de *bhakta* accepteren van *aṅu* (een kleine hoeveelheid) voedsel (dat niet tot de categorie van granen en bonen enzovoort behoort) om voldoende energie voor *hari-sevā* vast te kunnen houden.

Aṅu-padārtha – atomisch klein object.

Anurāga – (1) gehechtheid in het algemeen; (2) spirituele gehechtheid; (3) een bepaald stadium in de ontwikkeling van *prema*, dat in *Ujjvala-nīlamaṇi* (14.146) als volgt wordt gedefinieerd, "Ondanks regelmatige ontmoetingen en het goed bekend zijn met de geliefde, veroorzaakt het een steeds nieuw gevoel van intense gehechtheid, waardoor de geliefde ieder moment als nieuw wordt ervaren, alsof men niet eerder enige ervaring met een dergelijk persoon heeft gehad. De gehechtheid, die tot een dergelijk gevoel inspiratie geeft, heet *anurāga*."

Anuśilana – constante beoefening, studie, of cultivering, vooral van de cultuur van spirituele activiteiten.

Aparādha – overtredingen begaan tegen de heilige naam, de Vaiṣṇava's, de *guru*, de *sāstras*, de heilige plaatsen, het Godsbeeld, enzovoort. De stam van het werkwoord *rādh* betekent "tevreden stellen of plezier doen" en het voorvoegsel *apa* betekent "wegnemen". Het woord *aparādha* wijst dus op alle activiteiten, die het plezier van Bhagavān en Zijn *bhaktas* wegnemen.

Aparā-śakti – de inferieure of materiële energie van Śrī Bhagavān.

Apauruṣeya – dat wat niet wordt gecreëerd door (*puruṣa*) de mens; goddelijk; datgene, dat van nature transcendentaal is, dat rechtstreeks voortkomt uit Śrī Bhagavān; de Veda's.

Aprākṛta – transcendentaal, buiten de invloed van de materiële natuur, buiten de waarneming van de geest en de zintuigen, niet geschapen door de mens, buiten de materiële wereld, gesitueerd in Kṛṣṇa's transcendentale verblijfplaats, buitengewoon, goddelijk, zuiver of bestaand uit spiritueel bewustzijn en vreugdevolle zegen.

Aprārabdha-karma – de verzamelde voorraad reacties op activiteiten, die in een sluimerende conditie ligt te wachten om op een geschikt moment vrucht te gaan dragen.

Apūrva – ongekend, buitengewoon, ongeëvenaard.

Apsarā – de hemelse gemalinnen van de Gandharva's; uitzonderlijk mooie danseressen aan het hof van Indra.

Apūrṇa-jagat – de eindige wereld; de materiële wereld.

Āratī – de ceremonie, waarin bepaalde artikelen aan het Godsbeeld worden geofferd, zoals wierrook, lamp, bloemen en waaier, vergezeld van het zingen van devotionele hymnen.

Arcanam – eredienst aan het Godsbeeld in een tempel met verschillende soorten artikelen. Als deze eredienst innerlijk wordt uitgevoerd, heet het *manasi-pūjā*. *Arcanam* is één van de negen primaire *āngas* van *bhakti*.

Āropa-siddha-bhakti – ondernemingen, die van nature niet op een zuivere wijze uit *bhakti* bestaan. De uitvoerder van *aropa-siddha-bhakti* dringt *bhakti* op aan zijn activiteiten, wat betekent, dat hij iets doet, dat niet behoort tot een van de negen onderdelen van *bhakti* (*navadhā-bhakti*), of datgene, wat niet zuiver genoeg is om als *suddhā-bhakti* te worden geclassificeerd, maar waarvan hijzelf denkt, dat hij met *bhakti* bezig is. Voorbeelden van personen, die *āropa-siddhā-bhakti* uitvoeren, zijn Hariśchandra en Mahārāja Śibi.

Artha-pañcaka – de gezichtspunten van Śrī Rāmānuja op de volgende vijf onderwerpen, (1) *sva-svarūpa* (de wezenlijke, grondrechtelijke natuur van het individuele zelf), (2) *para-svarūpa* (de wezenlijke, grondrechtelijke natuur van het individuele zelf in relatie tot andere levende wezens), (3) *upāya-svarūpa* (het middel om het hoogste levensdoel te bereiken – *bhakti*), (4) *puruṣārtha-svarūpa* (het hoogste levensdoel) en (5) *virodhi-svarūpa* (hindernissen om tot het spirituele leven te komen).

Arundhatī-darśana-nyāya – Arundhatī is een zeer kleine ster, die dichtbij de ster Vaśiṣṭha in de constellatie van Saptarṣi (de Grote Beer) staat. Om hem te kunnen zien wordt zijn lokatie eerst bepaald door naar een

grotere ster ernaast te kijken en als men dan goed kijkt, kan men vlakbij Arundhatī zien staan.

Āryan – het woord is afkomstig van de Sanskriete werkwoordstam *r* wat betekent "vooruitgaan" of "progressie maken". Dus *ārya* betekent, iemand die zich op het progressieve pad van geestelijke ontwikkeling bevindt. Degenen, die het systeem van *varṇāśrama* volgen; degenen, die zijn gevorderd in termen van sociale en religieuze cultuur, dit zijn hindoe's.

Āsakti – gehechtheid. Dit verwijst in het bijzonder naar gehechtheid aan Bhagavān en Zijn eeuwige metgezellen. *Āsakti* treedt op, wanneer de appreciatie voor *bhajana* leidt tot een rechtstreekse en diepe gehechtheid aan de persoon, die het object van die *bhajana* is. Dit is het zesde stadium in de ontwikkeling van de klimrank van *bhakti*, dat wordt gewekt na het rijpen van *ruci* (smaak) voor *bhajana*.

Asampūrṇa – incompleet, onvolkomen.

Āśrama – (1) één van de vier fasen van het leven – student, gehuwd, gepensioneerd, verzakend – waarin men overeenkomstige, sociaal religieuze plichten in het systeem van *varṇāśrama* uitvoert. (2) een klui-zenaarshut doorgaans in de associatie van anderen, welke dient voor het faciliteren van spirituele beoefening.

Āśraya – (1) toevlucht, ondersteuning, bescherming, container, vat; (2) de ontvanger van *prema*, Kṛṣṇa's *bhaktas*. Kṛṣṇa kan ook de ontvanger van *prema* voor Zijn *bhaktas* worden.

Āśraya-ālabana – de ontvanger (container) van de liefde voor Kṛṣṇa, de *bhaktas*. Dit is een aspect van *vibhāva*, één van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa* (zie *vibhāva*). Hoewel het woord *āśraya* dezelfde betekenis als *āśraya-ālabana* overbrengt, wordt het dikwijls gebruikt in de algemene zin als toevluchtsoord of ondersteuning. Het woord *āśraya-ālabana* echter wordt in het bijzonder gebruikt om de ont-

vanger van *prema* aan te duiden als één van de noodzakelijke ingrediënten van *rasa*. Het wordt niet in een andere betekenis gebruikt.

Aṣṭa-kālīya-līlā – het spel en vermaak, dat Kṛṣṇa met Zijn metgezellen uitvoert over de acht perioden van de dag en de nacht. De perioden zijn als volgt (tijden zijn bij benadering): (1) *niśānta-līlā*, spel op het eind van de nacht (03.36-06.00); (2) *prāta-līlā*, spel bij dageraad (06.00-08.24); (3) *pūrvāhna-līlā*, ochtendspel (08.24-10.48); (4) *madhyāhna-līlā*, middagspel (10.48-15.36); (5) *aparāhna-līlā*, namiddagspel (15.36-18.00); (6) *sāyāhna-līlā*, spel bij schemering (18.00-20.24); (7) *pradoṣa-līlā*, avondspel (20.24-22.48) en (8) *nakta-līlā*, middernachtspel (22.48-03.36).

Aṣṭāṅga-yoga – het *yoga*-systeem, dat uit acht onderdelen bestaat: *yama* (beheersing van de zintuigen), *niyama* (beheersing van de geest), *āsana* (lichaamshoudingen), *prāṇāyāma* (beheersing van de ademhaling), *pratyāhāra* (terugtrekking van de geest van zijn zintuigobjecten), *dhāraṇā* (richten en fixeren van de geest), *dhyāna* (meditatie) en *samādhi* (diep en ononderbroken verzonken in meditatie op Bhagavān in het hart).

Aśubha-karma – activiteiten, die ongunstige resultaten produceren.

Aśvamedha-yajña – antiek vuuroffer van een paard, waaraan een enorme rijkdom wordt besteed. Vroeger waren de *brāhmaṇas* door zuiverheid en de bedrevenheid in het chanten van *mantras* zo hoog gekwalificeerd, dat het leven van het te offeren dier werd verjongd. Door honderd van deze offers te brengen kon men de positie van Indra (Koning van de Hemelse Planeten) bereiken. Dit offer is in het tijdperk van Kali verboden, omdat er geen gekwalificeerde *brāhmaṇas* zijn, die het op de juiste wijze kunnen uitvoeren.

Atātvika-śraddhā – onecht geloof; geloof, dat is gebaseerd op een valse voorstelling van God, dat aanleiding geeft tot zelfzuchtige activiteiten,

die hun oorsprong vinden in trots en materiële verlangens. Geloof, dat niet is gebaseerd op *śāstra*.

Atirikta – apart van; afzonderlijk.

Ātmā – de ziel; kan ook verwijzen naar het lichaam, het verstand, de intelligentie of het Allerhoogste Zelf. Doorgaans refereert het aan de ziel van de *jīva*.

Ātma-nivedanam – het overgeven van het eigen zelf aan Kṛṣṇa. Als men zichzelf aan Bhagavān overgeeft, handelt men niet langer ten behoeve van individueel, onafhankelijk plezier. Men zet lichaam, verstand, leven en alles in voor de dienst van Śrī Bhagavān. Dit is één van de primaire *aṅgas* van *bhakti*.

Ātyantikī laghu gopīs – zijn *yūtheśvarīs* en ook *nitya-sakhīs*. *Sakhīs*, zoals Kusumikā, kunnen *ātyantika-laghus* worden genoemd, omdat ze in alle opzichten vriendelijk zijn, maar onbeduidend zijn in vergelijking met de andere *sakhīs*.

Aupacārika – figuurlijk, zinnebeeldend, toevoegend (zie *upa-cāra*).

Avoidha – dat wat is tegengesteld aan schriftuurlijke adviezen.

Avoidha-karma – acties, die de reguleringen van *śāstra* tarten.

Avāstava-vastu – zaken, die niet eeuwigdurend bestaan; wereldse verschijnselen.

Avidyā – onwetendheid, spirituele onwetendheid, illusie, begoocheling. Onwetendheid bestaat in vier vormen: datgene, dat vergankelijk is, aanzien voor iets, dat duurzaam is; datgene, dat vol ellende is, aanzien voor iets, dat zegenrijk is; datgene, dat onzuiver is, aanzien voor iets, dat zuiver is; datgene, dat niet het zelf is, aanzien voor iets, dat het zelf is. *Avidyā* is één van de vijf soorten *kleśa*, of ellende, die door *bhakti* teniet wordt gedaan.

Āviṣṭatā – door iets worden overweldigd, of er diep in verzonken zijn. Als de *bhakta* door de ononderbroken vloed van herinnering aan Zijn *līlā*

geheel wordt overdonderd door zijn genegenheid voor Kṛṣṇa, wordt deze staat *rāga* genoemd.

B *Bābāji* – een uitdrukking van respect, die gemakkelijk (en dikwijls ongepast) wordt gegeven aan *sādhus* en Vaiṣṇava's, vooral aan degenen, die alle verbindingen met het gezinsleven hebben verbroken. In de context van dit boek verwijst deze term in het bijzonder naar de *vaiṣṇava*-volgelingen van Śrīman Mahāprabhu, die alle plichten en aanduidingen van *varṇāśrama* en de samenleving hebben opgegeven en die zich praktisch uitsluitend bezighouden met het chanten van *hari-nāma*. De ware *bābājis* leven als strikte wereldverzakkers en weigeren de uiterlijke kleding van *sannyāsīs* te accepteren, omdat *sannyāsa* een onderdeel is van *varṇāśrama*. Ze dragen ook niet de heilige draad van de *brāhmaṇas*, omdat ze in *bhāvāvasthā* zijn binnengegaan en zich met *rāga-mārga* bezighouden. Zulke eigenschappen kunnen alleen van diegenen worden aanvaard, die zich op het hoogste platform van bekwaamheid bevinden, die zich uit de wereld terugtrekken om zich onder te dompelen in private *bhajana*.

Baddha-daśā – de staat van gebondenheid; de staat van de *jīvas* in het materiële bestaan.

Baddha-jīva – de geconditioneerde ziel, die is gebonden door materie. Met betrekking tot de oorsprong van de *baddha-jīva* wordt in de passage hieronder gezegd, dat de eeuwige metgezellen van Bhagavān in de spirituele wereld geen enkel contact hebben met de materiële energie en volkomen onberoerd blijven. Slechts enkele *jīvas*, die voortkomen uit Mahā-Viṣṇu, belanden in de materiële wereld. Het oorspronkelijke Bengaals is als volgt,

goloka-vṛndāvanastha evam paravyoma-stha baladeva o saṅkarṣaṇa-prakaṭita nitya-pārśada jīva-sakala ananta; tānhārā upāsya-sevāya rasika; sarvadā svarūpārtha-viśiṣṭa; upāsya-sukhānveṣī upāsyaera prati

sarvadā unmukha jīva śaktite cit-śaktite bala lābha kariyā tāñhāra sarvadā balavān; māyāra sahita tāñhāndera kona sambandha nāi; māyāśakti baliyā kona śakti āchena, tāñhāo tāñhārā avagata nana; ye hetu tāñhārā cit-maṇḍala-madhyavartī evam māyā tāñhādera nikaṭa haite aneka dūre; tāñhārā sarvadāi upāsyā-sevā-sukhe magna; dukha, jaḍa-sukha o nija-sukha ity ādi kakhanī jānena nā. tāñhārā nitya-mukta premai tāñhādera jīvana; śoka, marana au bhaya ye ki vastu, tāñhā tāñhārā jānena nā.

karaṇābdha-śāyi-mahā-viṣṇura māyāra prati ikṣana-rūpa kiraṇagata aṇu-caitanya-gaṇa o ananta; tāñhārā māyā-pārsva-sthita baliyā māyāra viciratā tāñhādera darśana-pathārūḍa-pūrve ye jīva-sādhāraṇera lakṣana baliyāchi, se samasta lakṣaṇa tāñhādera āche, tathāpi atyanta aṇu-svabhāva-prayukta sarvadā taṭastha-bhāve cit-jagatera dike evam māyā-jagatera dike drṣṭipāta karite thakena. e avasthāya jīva atyanta durbala, kenanā, - juṣṭa vā sevyā-vastura kṛpā-lābha karatah cid-bala lābha karena nāi. inñādera madhye ye saba jīva māyā-bhoga vāsanā karena, tāñhārā māyika-viṣaye abhiniviṣṭa haiyā māyāte nitya-baddha. yāñhārā sevyā-vastur cidanuśīlana karena, tāñhārā sevyā-tattvena kṛpāra sahita cid-bala lābha karataḥ cid-dhāme nīta hana; bābā! āmarā dubhāgā, kṛṣṇera nityadāsyā bhūliyā māyābhiniveśa dvārā māyābadha āchi; ataeva svarūpārtha-hīna haiyāi āmādera e durdaśā.

Baddhāvasthā – hetzelfde als *baddha-daśā*.

Bahiraṅga-śakti – het externe of materiële vermogen van Bhagavān, ook *māyā-śakti* genoemd. Dit vermogen is verantwoordelijk voor de schepping van de materiële wereld en alle aangelegenheden met betrekking tot de materiële wereld. Omdat Bhagavān nooit rechtstreeks contact maakt met de materiële energie, wordt dit vermogen *bahiraṅgā*, extern, genoemd.

Bahirmukha – afgewend gelaat; aandacht, die is afgeweken van een object. Dit wordt algemeen gebruikt met het woord *Kṛṣṇa* (zie *Kṛṣṇa-bahirmukhā*).

Bahūdaka – het tweede van vier stadia van *sannyāsa*. Zodra een *sannyāsī* voorbij het stadium van *kuṭīcaka* vordert, aanvaardt hij niets meer van thuis; in plaats daarvan collecteert hij zijn benodigdheden op diverse andere plaatsen. Dit systeem wordt *madhukārī* genoemd, hetgeen letterlijk betekent "het beroep van hommels". Zoals hommels de honing uit vele bloemen verzamelen, zo dient een *sannyāsī* van deur tot deur te bedelen zonder van één bepaald huis veel te accepteren. Het stadium van *bahūdaka* is genoemd in *Śrī mad-Bhāgavatam* (3.12.43). In zijn commentaar op deze *śloka* definieert Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura de asceet in dit stadium als iemand, die het uitvoeren van *karma* naar een tweede plaats heeft geschoven en voorrang geeft aan transcendente kennis.

Bandā – een islamitische term voor dienaar.

Behesht – een islamitische term voor de spirituele verblijfplaats van Bhagavān, paradijs, of hemel.

Bhagavān – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. In de *Viṣṇu-purāṇa* (6.5.72-74) wordt Bhagavān als volgt gedefinieerd: śuddhe mahāvibhūty ākhye pare brahmaṇi varttate maitreya bhagavacchabda sarva-kāraṇa-kāraṇe; sambharteti tathā bharttā bha-kāro 'rt-ha-dvayānvita netā gamayitā śraṣṭā ga-kārthas tathā mune; aiśvaryaśya samagrasya dharmasya yaśasaḥ śriyaḥ jñāna-vairāgyayoś caiva ṣaṇṇām bhaga itīṅganā – "Het woord *bhagavat* wordt gebruikt om de Allerhoogste *brahma* te beschrijven, die beschikt over alle vermogens, die volkomen zuiver is en die de Oorzaak der oorzaken is. In het woord *bhagavat* heeft de lettergreep *bha* twee betekenissen: iemand, die alle levende wezens in stand houdt en ie-

mand, die de ondersteuning is van alle levende wezens. Op dezelfde wijze heeft de lettergreep *ga* ook twee betekenissen: de schepper, en iemand, die veroorzaakt, dat alle levende wezens de resultaten van *karma* en *jñāna* ontvangen. Volkomen overvloed, religiositeit, faam, schoonheid, kennis en onthouding worden *bhaga*, fortuin, voorspoed, geluk, genoemd." (Het achtervoegsel *vat* betekent "bezitten". Dus de-gene, die deze zes rijkdommen ten volle bezit wordt gekend als Bhagavān.)

Bhagavat-tattva – de fundamentele conclusies met betrekking tot de Absoloute Waarheid, Bhagavān.

Bhajana – (1) het woord *bhajana* is afgeleid van de werkwoordstam *bhaj*, dat in de *Garuḍa-purāṇa* (*Pūrva-khaṇḍa* 231.3) als volgt wordt gedefinieerd: *bhaj ity eṣa vai dhātu sevāyām parikīrtitaḥ tasmāt sevā budhaiḥ proktā bhakti sādhana-bhūyasī* – "De werkwoordstam *bhaj* wordt in het bijzonder gebruikt in de zin van *sevā*, of dienstverlening. Als *sādhana* wordt uitgevoerd in het bewustzijn van een dienaar te zijn, wordt het *bhakti* genoemd." Volgens deze *śloka* wordt *kṛṣṇa-sevā*, of liefdevolle toegewijde dienst aan Kṛṣṇa, *bhakti* genoemd. Zulke dienst is de intrinsieke eigenschap van *bhakti* of *bhajana*. Daarom mogen alle vormen van dienstverlening, die in dit bewustzijn worden uitgevoerd, *bhajana* worden genoemd; (2) in algemene zin verwijst *bhajana* naar spirituele beoefening; in het bijzonder horen, zingen en mediteren op de heilige naam, de vorm, de kwaliteiten en het spel en vermaak van Śrī Kṛṣṇa.

Bhajana-kriyā – overgaan op de beoefening van *bhakti*, zoals horen en zingen. Er zijn vierenzestig primaire *aṅgas* van *bhakti*, waarvan de eerste vier zijn: toevlucht nemen tot de lotusvoeten van *Śrī-guru*; *dīkṣā* en *sīkṣā* ontvangen; de *guru* met grote genegenheid dienen; en volgen op het pad van *sādhus*. Zonder tot deze beoefeningen over te

gaan bestaat er geen vooruitgang in *bhajana*. Dit is het tweede stadium in de ontwikkeling van de klimrank van *bhakti*, dat optreedt onder invloed van *sādhu-saṅga*.

Bhajanānandī – iemand, die verzonken is in de vreugdevolle zegen van *bhajana*; iemand, wiens neiging primair uitgaat naar *bhajana*.

Bhakta – een toegewijde.

Bhakti – het woord *bhakti* is afkomstig van de werkwoordstam *bhaj*, hetgeen 'dienen' betekent (zie *bhajana*). Daarom is de primaire betekenis van het woord *bhakti* 'diensten verlenen'. Śrī Rūpa Gosvāmī heeft de intrinsieke eigenschappen van *bhakti* in *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.1.11) als volgt omschreven: *anyābhilāṣita-sūnyam jyāna-karmādy-anāvṛtam ānukūlyena kṛṣṇānu-śīlanam bhaktir uttamā* – "Uttamā-bhakti, zuivere toegewijde dienst, is het cultiveren van activiteiten, die uitsluitend zijn bedoeld voor het plezier van Śrī Kṛṣṇa; met andere woorden, het is de ononderbroken vloed van diensten aan Śrī Kṛṣṇa, die wordt uitgevoerd door alle pogingen van lichaam, geest en spraak en door het uitdrukken van diverse spirituele gevoelens (*bhāvas*). Het is niet overdekt met *jñāna* (kennis van *nirviśeṣa-brahma* met als doel onpersoonlijke bevrijding te bereiken) en *karma* (zelfzuchtig streven), mystieke *yoga*, of boetedoening door extreme soberheid; het is bovendien volkomen vrij van alle verlangens behalve de aspiratie om Śrī Kṛṣṇa een plezier te doen."

Bhakti-devī – de godin der devotie. Alle vermogens van Bhaga-vān hebben een verpersoonlijkte vorm. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legt in *Mādhurya-kādambinī* (1.3) uit, dat *bhakti* de *svarūpa-śakti* van Bhagavān is en dat ze *yadr̥cchā* is, hetgeen betekent, dat *bhakti* haar eigen wil heeft. Aangezien ze *sva-prakāśa*, zelfgemanifesteerd is, is ze niet van andere geleiders afhankelijk om in het hart van een persoon te verschijnen. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.2.6) wordt gezegd, *ya-*

to bhaktir adbhokṣaje ahaituky apratihātā – "datgene, waardoor gronde-loze en ononderbroken *bhakti* voor Śrī Adbhokṣaja optreedt." Het woord *ahaituky* in deze *śloka* wijst erop, dat *bhakti* geen oorzaak of reden heeft. De enige reden voor *bhakti* is *bhakti* zelf. Śrīla Cakravartīpāda analyseert de betekenis van deze uitspraak. Hij zegt, dat *bhakti*, die zich in het hart van een *bhāva-bhakta* bevindt, de enige reden is, waarom ze zich daar manifesteert. Aangezien Kṛṣṇa zich onder de heerschappij van Zijn onvermengde *bhaktas* bevindt, beschikken ze over die macht. Daarom is *sādhana* niet de ware reden voor het verschijnen van *bhakti*. Bhakti-devī, die een eigen wil heeft, manifesteert *bhakti* in het hart, wanneer ze tevreden is met de onvermengde houding van dienstbaarheid van de *bhakta*. Uiteindelijk wijst dit erop, dat Bhakti-devī optreedt door bemiddeling van Kṛṣṇa's *bhaktas*, die zich in het stadium van *bhāva* bevinden. Wanneer deze *bhāva-bhaktas* de oprechtheid van de *sādhaka-bhakta* zien, wordt de *bhakti*, die één is met de natuur van hun eigen hart, overgebracht naar het hart van de *sādhaka*. Behalve dit is er geen andere reden voor de verschijning van *bhakti*.

Bhakti-kāṇḍa – een deel van de Veda's, dat is gerelateerd aan *bhakti* en uitsluitend voor het plezier van Śrī Bhagavān wordt uitgevoerd.

Bhakti-latā – de klimrank van devotie, toewijding. *Bhakti* wordt vergeleken met een klimrank, die in het hart van de *bhakta* groeit en bloeit, totdat hij rijp wordt en de vrucht van liefde voor Kṛṣṇa ontwikkelt. De *bīja*, het zaad van deze klimrank, wordt gekenmerkt door *kṛṣṇa-sevā-vāsana*, het verlangen om Kṛṣṇa te dienen. Dit verlangen wordt door de genade van Śrī-gurudeva in het hart van de *bhakta* gezaaid en het manifesteert zich uiterlijk als *śraddhā*, vertrouwen in de conclusies van *śāstra*. Na zijn eerste opstart in de vorm van de *bhakti-latā-bīja*, ontwikkelt de klimrank zich in acht achtereenvolgende stadia en mondt

uit in *prema*. De stadia zijn *sādhu-saṅga*, *bhajana-kriyā*, *anartha-nivṛtti*, *niṣṭhā*, *ruci*, *āsakti*, *bhāva* en *prema*. Ieder stadium wordt in deze woordenlijst afzonderlijk omschreven.

Bhakti-latā-bīja – het zaad van de klimrank der toewijding. Het verwijst naar het ontvangen van het verlangen om Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in een bepaald vermogen te dienen, dat *kṛṣṇa-sevā-vāsana* heet. In dit zaad bevindt zich de onderontwikkelde conceptie van *bhāva*. Dit zaad manifesteert zich uiterlijk als *śraddhā*, vertrouwen in de instructies en het doel beschreven door *śāstra*. Wanneer dit zaad water wordt gegeven in de vorm van de methoden van horen, chanten en dienstverlening aan Vaiṣṇava's, groeit het uit tot een weelderige plant en geeft uiteindelijk zijn vrucht van liefde voor God.

Bhakti-poṣaka-sukṛti – vrome activiteiten, die *bhakti* aanmoedigen. Dit refereert in het bijzonder aan de associatie van *bhaktas* en activiteiten verbonden met *bhakti* (zie *sukṛti*).

Bhaky-ābhāsa – lijkt uiterlijk op *bhakti*, maar heeft niet de ware eigenschappen van *bhakti*. Er zijn twee soorten *bhaky-ābhāsa*. *Chāyā-bhaky-ābhāsa* wordt verkregen in associatie met *śuddhā-bhaktas* tijdens *kīrtana*, recitatie van *Śrī mad-Bhāgavatam*, of andere devotionele programma's. *Pratibimba-bhaky-ābhāsa* is de schijn van *bhakti*, die optreedt in het hart van degenen, die de *aṅgas* van *bhakti* aannemen met een verlangen naar *bhukti* (materieel plezier) en *mukti* (bevrijding). Het stadium van *chāyā-bhaky-ābhāsa* is het resultaat van groot geluk.

Bhārata-varṣa – India (zie lijst van plaatsnamen).

Bhāva-bhakti – het eerste stadium van devotionele perfectie. Een stadium van *bhakti*, waarin *śuddhā-sattva*, of de essentie van Śrī Kṛṣṇa's innerlijke vermogen bestaande uit spirituele kennis en vreugdevolle zegen, in het hart van de praktiserende *bhakta* wordt overgebracht van-

uit het hart van één van Zijn eeuwige metgezellen, dat het hart met verschillende soorten smaken doet verzachten. Dit is de eerste loot van *prema*, of zuivere liefde voor God. *Bhāva-bhakti* is het zevende van acht stadia van ontwikkeling van de *bhakti-latā*, de klimrank der toewijding.

In *Śrī Brhad-Bhagavatāmṛta* worden vijf onderverdelingen van *bhāva* bij *bhaktas* aanvaard, (1) *jñāna-bhakta* (bijv. Bharata Mahārāja), (2) *śuddhā-bhakta* (bijv. Ambariṣa Mahārāja), (3) *prema-bhakta* (bijv. Hanumān), (4) *prema-para-bhakta* (bijv. de Pāṇḍava's onder leiding van Arjuna), en (5) *premātura-bhakta* (*ātura* betekent "zeer gretig voor" of aangejaagd door *prema*, bijv. de Yādava's onder leiding van Uddhava).

Bhāvuka – (1) een *bhakta* in het stadium van *bhāva*, die daardoor in staat is spirituele sentimenten te proeven. (2) Dit woord wordt soms ook in een licht geringschattende zin gebruikt voor degenen, die onderhevig zijn aan emotionele vertoningen zonder over de ware eigenschappen van *kṛṣṇa-rati* of *bhāva* te beschikken.

Bhedābheda-prakāśa – een manifestatie, die gelijktijdig verschillend is en toch niet afgescheiden is van Śrī Bhagavān.

Bhoga – materieel plezier. Niet geofferd voedsel.

Bhogī – iemand, die zich zonder restricties overgeeft aan materieel plezier; iemand, die materieel plezier zoekt als levensdoel.

Bhukti – materieel plezier.

Bhūta – één van de vijf grofstoffelijke elementen; ieder levend wezen; een geest, een spook, of een demon.

Bīja – een zaad (zie *bhakti-latā-bīja*).

Brahmacārī – de eerste *āśrama* of levensfase in het maatschappelijke systeem van *varṇāśrama*; ongehuwd studentenleven.

- Brahma-gāyatrī* – een vedische *mantra*, die door *brāhmaṇas* wordt gechant op de drie tijdsgewrichten van de dag.
- Brahma-jñāna* – kennis van onpersoonlijk *brahma*; kennis, die onpersoonlijke bevrijding tot doel heeft.
- Brahma-jñānī* – zie *jñānī*.
- Brahma* – de spirituele uitstraling van licht, welke voortschijnt uit het transcendentale lichaam van Bhagavān; de alomtegenwoordige, ongedifferentieerde gedaante van het Absolute. Afhankelijk van de context kan dit soms verwijzen naar de Allerhoogste *brahma*, Śrī Kṛṣṇa (Parabrahma), die de bron is van *brahma*.
- Brahmā* – de secundaire schepper van het materiële universum.
- Brāhmaṇa* – de hoogste van de vier *varṇas* of kastes in het *varṇāśrama*-systeem; een priester of leraar.
- Brāhmaṇī* – een vrouwelijke *brāhmaṇa*; de vrouw van een *brāhmaṇa*.
- Brahma-pravṛtti* – de neiging van de *jīva* om op zoek te gaan naar het alomtegenwoordig *brahma*.
- Brahma-vāda* – de doctrine van ongedifferentieerd *nirviśeṣa-brahma*, dat tot doel heeft het zelf te laten opgaan in Kṛṣṇa's uitstraling van licht (*brahmajyoti*).
- Brahma-vādī* – iemand, die de doctrine van *brahma-vāda* volgt.
- Br̥hat-caitanya* – oneindig spiritueel bewustzijn vertegenwoordigd door Śrī Kṛṣṇa.
- Br̥hat-cit-vastu* – uitgestrekte of oneindige spirituele substantie; Śrī Kṛṣṇa.
- Buddhi-apekṣā* – de overweging, die plaatsvindt in de intelligentie, van de sublieme natuur van *madhura-rasa*, die *lobha* (gretigheid) oproept.
- But-parast* – islamitischse term voor afgoderij; verering van materiële elementen, spiritisten, of gewone levende wezens.

Caitanya – bewustzijn, de Universele ziel of geest.

Caitanya Mahāprabhu – Śrī Kṛṣṇa, die verschijnt als *bhakta* (zie lijst van persoonsnamen).

Cāṇḍāla – een out-caste, die bekend staat om het eten van hondenvlees; iemand, die in een dergelijk ras is geboren.

Cetana – bewust; een mobiel wezen.

Chāyā-bhakti-ābhāsa – een schaduwachtige schijn van *bhakti*. Dit verwijst naar de activiteiten van neofieten of onwetende lieden, welke lijken op *bhakti*, maar die niet de ware eigenschappen van *śuddhā-bhakti* vertegenwoordigen. Omdat deze mensen zich alleen in gezelschap van ware *bhaktas* met activiteiten van *bhakti* bezighouden, is deze schijn van *bhakti* weliswaar verbonden met ware *bhakti*, maar is van nature vergankelijk en wordt daarom vergeleken met een schaduw.

Chāyā-nāmābhāsa – een schaduwachtige schijn van de zuivere naam. Dit verwijst naar een stadium van het chanten, waarin de zuivere naam wordt overschaduwd door onwetendheid en *anarthas*, zoals de zon, die door wolken wordt afgedekt, niet zijn volle lichtschijn kan manifesteren.

Chāyā-śakti – Śrī Bhagavāns schaduwvermogen, *māyā* geheten, dat de levende wezens vasthoudt in de materiële wereld.

Cit-anubhāva – rechtstreekse ervaring of realisatie van de geest, de individuele spirituele natuur, of de spirituele dimensie, inclusief Kṛṣṇa's naam, vorm, kwaliteiten, spel en verblijfplaats.

Cit-anurāga – spirituele gehechtheid; gehechtheid aan Śrī Bhagavān, Zijn *bhaktas* en zaken, die met Hem verband houden.

Cit-anuśīlana – spirituele beoefening of cultivering; de cultuur van zuiver spirituele realiteit.

Cit-vastu – transcendentale of cognitieve substantie.

Cit-vikrama – zie *cit-śakti*.

- Cinmaya* – in bezit van volkomen spirituele natuur en bewustzijn; samengesteld uit zuivere cognitie; spiritueel, transcendentaal.
- Cit* – bewustzijn; zuiver denken; geest; spirituele cognitie of waarneming.
- Citta* – het hart, gedachten, verstand en bewustzijn.
- Cit-dharma* – spirituele natuur of de karakteristieke functie van een bewust wezen.
- Cit-jagat* – de spirituele wereld. De wereld van het zuiver spirituele bewustzijn.
- Cit-kāla* – spirituele tijd, die eeuwigdurend in het heden bestaat zonder enige tussenkomst van verleden of toekomst.
- Cit-kaṇa* – een deeltje spiritueel bewustzijn; een bewuste entiteit, die van nature spiritueel is maar toch zeer klein. Dit verwijst naar de individuele *jīva*-zielen.
- Cit-śakti* – Śrī Bhagavāns innerlijk vermogen, waarmee Zijn transcendentale spel tot stand wordt gebracht (zie *svarūpa-śakti*).
- Cit-samādhi* – spirituele trance of diepe, innerlijke waarneming van de spirituele realiteit.

- Daivī-māyā* – het goddelijk vermogen van Kṛṣṇa, dat in de materiële wereld optreedt om de levende wezens te begoochelen, die onafhankelijk van hun eeuwige en natuurlijke relatie met Kṛṣṇa zoeken naar materieel plezier. Dit externe vermogen bestaat uit de drie geaardheden van de natuur: goedheid, hartstocht en onwetendheid.
- Damaru* – een handtrommel, die door Śrī Śiva wordt bespeeld; een kleine trommel met twee koppen als een zandloper, die wordt bespeeld door hem met één hand vast te houden en met de pols snel linksom en rechtsom te draaien. Het draaien zorgt ervoor, dat de twee touwtjes

met een balletje op het eind bij elke slag tegen de trommelvellen slaan.

Daṇḍavat-praṇāma – languit op de grond liggend zijn eerbetuigingen aanbieden; letterlijk, als een *daṇḍa* (stok) omvallen om zijn eer te betuigen. Dit gebruik wordt alleen door mannelijke *bhaktas* vertoond, want dit is niet toegestaan voor vrouwen.

Darśana – zien, ontmoeten, bezoek brengen aan, aanschouwen. Dit woord wordt vooral gebruikt voor het aanschouwen van het Godsbeeld of van gevorderde *bhaktas*. *Darśana* betekent ook doctrine of filosofisch systeem, zoals in *Vedānta-darśana*.

Dāsa – een dienaar; een dienaar van Kṛṣṇa.

Daśā – staat, conditie; karakter; fase, stadium.

Daśa-mūla – "tien wortels". In de *Āyur-veda*, de wetenschap der kruidenleer, zijn tien wortels, die een versterkend middel vormen, wanneer aftreksels ervan met elkaar worden vermengd, dat het leven in stand houdt en ziekten tegengaat. Op dezelfde manier zijn er tien ontologische principes (over de aard van het bestaan). Wanneer deze op de juiste wijze worden begrepen en verwerkelijkt, doen ze de ziekte van het materiële bestaan teniet en geven ze leven aan de ziel. Het eerste principe heet *pramāṇa*, het bewijs, dat het bestaan van de fundamentele waarheden vaststelt. De andere negen principes heten *prameya*, de waarheden, die bewezen dienen te worden.

De *pramāṇa* verwijst naar de vedische literatuur en in het bijzonder naar *Śrīmad-Bhāgavatam*. De *Bhāgavatam* is de essentie van alle Veda's; het openbaart de meest intieme, lieflijke gedaante van Bhagavān en van het potentieel van de ziel om zich met Bhagavān en Zijn eeuwige metgezellen in het spel van hun goddelijke, liefdevolle uitwisselingen te verenigen.

Van de negen *prameyas* zijn de eerste zeven gerelateerd aan *sambandha-jñāna*, de kennis van de onderlinge relatie tussen Śrī Bhagavān, Zijn energieën en de levende wezens, zowel geconditioneerd als bevrijd. De achtste *prameya* refereert aan *abhidheya-jñāna*, de kennis over de wijze, waarop het levend wezen in een eeuwige, liefdevolle relatie met Hem kan worden gevestigd. De negende *prameya* refereert aan *prayojana*, het hoogste doel, dat dient te worden bereikt door het volgen van het transcendentale pad. Dat doel heet *kṛṣṇa-prema*, dat een oneindige hoeveelheid variaties aanneemt, wanneer het zich manifesteert in verschillende *bhaktas*, die uiteenlopende gevoelens van goddelijke liefde koesteren.

Dāsī – een vrouwelijke dienaar van Kṛṣṇa of Śrīmatī Rādhikā.

Dāsya – (1) de tweede van vijf primaire relaties met Bhagavān, die wordt gevestigd in de stadia van *bhāva* of *prema*; liefde voor of aantrekking tot Kṛṣṇa, dat wordt uitgedrukt met een gevoel een dienaar te zijn; (2) in deze wereld wordt de algemene relatie tot Hem van praktiserende *bhaktas* *kṛṣṇa-dāsya* of *bhagavad-dāsya* genoemd. Dit betekent eenvoudig, dat men zijn ware indentiteit als dienaar van Kṛṣṇa erkent.

Dāsyam – een van de *aṅgas* van *sādhana-bhakti*; het verlenen van diensten met het zuivere egoïsme een dienaar van Kṛṣṇa te zijn. Alleen wanneer men met deze houding dienst verleent en valse zelfbeelden opgeeft, kan de beoefening van *bhajana* perfect worden. Volgens *Bhakti-rasāmṛta-sindu* (1.2.183) zijn er twee soorten *dāsya*: in zijn beginvorm betekent *dāsya* het offeren van al zijn activiteiten aan Śrī Bhagava en in zijn volwassen stadium betekent *dāsya* alle vormen van diensten aan Hem verlenen met het gevoel "Ik ben een dienaar van Śrī Kṛṣṇa en Hij is mijn meester". Deze houding wordt *kainkarya* genoemd. *Dāsyam* is één van de negen primaire *aṅgas* van *bhakti*.

Deva-bhāṣā – "de taal der goden", de taal gesproken op de hemelse planeten; Sanskriet.

Devas – hemelse godheden; wezens, die zich op de hemelse planeten bewegen en die beschikken over een grote piëteit, een enorm lange levensduur en superieure mentale en fysieke bekwaamheden. Aan hen zijn specifieke vermogens toegekend ten behoeve van bestuurlijke functies in het universum.

Devatās – zie *devas*.

Devī-bhāgavata en *Devī-gītā* – (Hoofdstuk 9) zijn twee boeken, die de *śāktas* promoten om te bewijzen, dat Devī de allerhoogste persoonlijkheid is. De grote *ācāryas* en latere geleerden echter hebben ze niet als gezaghebbend aanvaard.

Dharma – afkomstig van de werkwoordstam *dhṛ* hetgeen betekent "(on)dersteunen"; letterlijk, datgene, dat ondersteunt; (1) de natuurlijke, karakteristieke eigenschap van een ding; datgene, dat niet van zijn eigen natuur kan worden gescheiden; (2) religie in het algemeen; (3) de sociaal religieuze plichten voorgeschreven in *śāstra* voor verschillende klassen mensen in het systeem van *varṇāśrama*; zijn vastgestelde beroep in relatie tot de hoogste idealen, die aan de mens bekend zijn. *Dharma* wordt door mensen nagestreefd, die niet alleen plezier in deze wereld verlangen, maar hunkeren naar meer, zoals Svarga (planeten op hogere levensstandaarden). Hiertoe is het noodzakelijk de religieuze codes na te leven, die zijn uitgestippeld in *śāstra*. Door de religieuze principes te volgen, die zijn voorgeschreven in overeenstemming met *varṇāśrama*, kan men geluk in dit leven genieten en Svarga bereiken. Het uitvoeren van *dharmika* plichten is voor zulke mensen van het grootste belang en daarom heet hun *puruṣārtha* (levensdoel) *dharma*. Er bestaan vele vormen van *dharma*. *Strī-dharma* (de *dharma* van de vrouw) verwijst naar de plichten en het gedrag enzovoort,

die de juiste natuur van een vrouw ondersteunen. Op dezelfde manier worden *dharmas*, zoals *puruṣa-dharma*, *brāhmaṇa-dharma*, *śūdra-dharma* en *sannyāsa-dharma* in *dharma-śāstras* beschreven. Uiteindelijk betekent *dharma* de natuurlijke aantrekking van het deel tot het geheel, de *jīva* tot Kṛṣṇa. Alle andere *dharmas* zijn slechts gerelateerd aan dit tijdelijke lichaam. Daarom moet men tijdens het uitvoeren ervan *ātma-dharma* cultiveren, de eeuwige taak van de ziel als dienaar van Kṛṣṇa, zodat men het punt kan bereiken, hetzij nu of morgen, van *sarva-dharmān parityajya*, het opgeven van alle secundaire *dharmas* en zijn volledige toevlucht nemen tot Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa.

Dharma-śāstra – religieuze *śāstras*, zoals *Manu-saṁhitā*, die de gedragscodes van de mens uiteenzetten.

Dharma-viśaya – het object van de spirituele functie van de ziel; het object van *prema*; Śrī Kṛṣṇa.

Dīkṣā – het ontvangen van initiatie door een geestelijk leraar. Jīva Gosvāmī heeft in *Bhakti-sandarbhā* (*Anuccheda* 283) *dīkṣā* als volgt gedefinieerd, *divyaṁ jñānaṁ yato dadyāt kuryāt pāpasya saṅkṣayam tasmād dīkṣeti sā proktā deśikais tattva-kovikaiḥ* - "Geleerden van de Absolute Waarheid verklaren, dat het proces, waarbij de geestelijk leermeester *divya-jñāna* op de leerling overbrengt en alle zonden teniet doet, *dīkṣā* heet." Vervolgens legt hij *divya-jñāna*, of goddelijk kennis, uit – *divyaṁ jñānaṁ hy atra Śrī-mati mantrā bhagavat svarūpa-jñānaṁ tena bhagavatā-sambandha-viśeṣa-jñānaṁ ca* – "*Divya-jñāna* is transcendentale kennis van Gods gedaante en de individuele, bijzondere relatie met Hem, die in een *mantra* worden vervat." Dit betekent, dat op het moment van initiatie de *guru* een *mantra* aan de leerling geeft, die in de loop der tijd de bijzondere gedaante van Bhagavān openbaart, die het object van zijn verering is en die de spe-

cifieke relatie van de *bhakta* met Bhagavān in *dāsya*, *sakhya*, *vātsalya* of *mādhurya* vestigt.

Dīkṣā-guru – geestelijk leermeester, die inwijding geeft. Iemand, die aan een gekwalificeerde kandidaat een *mantra* geeft in overeenstemming met de voorschriften van *śāstra* met het doel Śrī Bhagavān te vereren en Hem door die *mantra* te realiseren, heet *dīkṣā-guru* of *mantra-guru*.

Dīkṣā-mantra – de *mantras*, die bij de inwijding worden gegeven. Tot deze *mantras* behoren de *mahā-mantra*, *brahmā-gāyatrī*, *guru-mantra*, *guru-gāyatrī*, *gaura-mantra*, *gaura-gāyatrī*, *gopāla-mantra* en *kāma-gāyatrī*. De innerlijke stemming van de *guru* in zijn dienst aan Rādhā en Kṛṣṇa wordt via het medium van deze *mantras* overgedragen. Hier toe zijn aanwijzingen in de volgende *śloka* uit *Bhakti-sandarbha* (*Anuccheda* 237), *yo mantrah sa guruḥ sākṣāt yo guru sa hari svayam gurur yasya bhavet tuṣṭas tasya tuṣṭo hariḥ svayam* – "De *mantra* (die wordt gegeven door de *guru*) is de *guru* zelf en de *guru* is rechtstreeks de Allerhoogste Śrī Hari. Degene, met wie de geestelijk leermeester tevreden is, krijgt ook het genoegen van Śrī Hari Zelf." Deze *mantras* bevatten *divya-jñāna*, of transcendentale kennis van Kṛṣṇa's gedaante en andere specifieke relaties met Hem (zie ook *dīkṣā* en *mantra*).

Divya-nāma – de transcendentale naam van Śrī Kṛṣṇa.

Divya-līlā – transcendentaal of bovenzinnelijk spel en vermaak.

Dravya – objecten, zoals een tafel, een stoel, enzovoort.

Dṛḍha-niścaya – vastberadenheid of besluitvaardigheid.

Dhṛṣṭatā – een staat van roekeloosheid; brutaal of moedig. In Hoofdstuk 21 wordt verwezen naar de *gopīs*, die hun echtgenoten en zonen hebben verlaten alsmede de regulerende principes van *varṇāśrama-dharma*. De Dvārakā *mahiṣīs* willen al deze zaken niet verliezen; zij willen hun echtgenoot en de regels van *varṇāśrama-dharma* volgen. Dat is de reden, waarom wordt gezegd, dat ze de kwaliteit van

dhr̥ṣṭatā opgeven en Kṛṣṇa als huisvrouw dienen. Degenen, die al deze zaken achterwege hebben gelaten en beschikken over de kwaliteit *dhr̥ṣṭatā* worden *sakhīs* genoemd.

Durjāti – gedegradeerde geboorte of kaste.

Durjāti-doṣa – het gebrek van een gedegradeerde geboorte; het gebrek te zijn geboren in een zondige of out-caste familie. Dit gebrek wordt veroorzaakt door *prārabdha-karma*.

Duṣkṛti – niet vrome, of zondige daden.

Dvija – een ieder onder de *brāhmaṇas*, *kṣatriyas* of *vaiśyas*, die een "tweede geboorte" heeft ontvangen door *upanayana-saṁskāra*, het dragen van de heilige draad, welke de persoon voorbereidt op de studie van de Veda's.

Ekadaṇḍa – een staf, die door wereldverzakkers van de monistische school wordt gedragen, in het bijzonder door de volgelingen van Śrī Śaṅkarācārya. De staf bestaat slechts uit één stok, die hun doel, het bereiken van eenheid met *nirviśeṣa-brahma*, ongedifferentieerd *brahma*, symboliseert.

Ekādaśī – de elfde dag van de nieuwe of volle maan. *Śuddhā* *Ekādaśī* betekent, dat de elfde dag van de maan overlapt met de periode tussen een zonsopgang en de volgende. *Viddha* *Ekādaśī* betekent, dat de elfde dag van de maan begint op een dag (van zonsopgang tot zonsopgang) en eindigt op de volgende dag, dat is na de zonsopgang van de volgende dag. In het geval van *viddha* *Ekādaśī* worden geloften afgelegd op *Dvādaśī*, dat is de twaalfde dag van de maan.

Folklore – (onder referentie naar Hoofdstuk 17). Er is een gezegde, "Geld maken door golven te tellen". De uitleg is als volgt. In de Oudheid was er een rijke *vaiśya*, die in het hele

land beroemd was als iemand, die onder alle omstandigheden geld kon maken. Een paar jaloerse figuren vergiftigden de oren van de lokale Koning en kregen het voor elkaar om hem te overtuigen de zakenman ver weg te sturen, waar hij geen mogelijkheid meer had om geld te maken. De Koning besloot hem naar een eenzame plek vlakbij zee te sturen. Maar deze *vaiśya*, die zijn karakter trouw bleef, ging op het strand golven zitten tellen! Telkens wanneer er een schip op zee passeerde, hield hij het aan, zwaaide met zijn armen en zei, "Jullie worden niet toegestaan hier voorbij te varen. De Koning heeft mij aangewezen om de golven te tellen en jullie boot verstoort ze." Hij argumenteerde heen en weer en hield pas op, zodra hij steekpenningen had ontvangen. Op die manier werd hij opnieuw een rijk man.

Gāṇapatya – een vereerder van Gaṇeśa.

Gandharvas – hemelse wezens op de hogere planetenstelsels, die vooral bekend staan om hun deskundigheid in zang en muziekkunst.

Gaṅgā – de heilige rivier, Gaṅgā, ook bekend als Ganges (zie Gaṅgā in de lijst van plaatsnamen).

Gaṭhana – de formatie, structuur of samenstelling van een ding.

Gauḍīya Vaiṣṇava Ācārya's – de belangrijkste leraren in de lijn van Śrī Caitanya.

Gauḍīya Vaiṣṇava Sampradāya – de school van vaiṣṇavisme, die volgt in de lijn van Śrī Caitanya Mahāprabhu.

Gauṇa – lett. "datgene, dat kwaliteiten heeft" of "datgene, dat secundair is". Relateert aan een kwaliteit, of het hebben van kwaliteiten; verbonden met de drie *guṇas* (geaardheden van de materiële natuur); ondersgeschikt, secundair, niet essentieel, niet wezenlijk.

- Gaurābda – een jaar in de jaartelling, die begint bij de verschijning van Śrī Gaurāṅga Mahāprabhu (overeenkomend met de Christelijke jaartelling in 1486).
- Gaura-līlā* – het goddelijk spel van Śrī Caitanya Mahāprabhu, die identiek is met Śrī Kṛṣṇa.
- Gaura-nāma-rasa* – transcendentale smaak, die optreedt door het chanten van de heilige naam van Śrī Gaura.
- Gāyatrī-mantra* – een heilige *mantra*, die wordt herhaald door *brāhmanas* op de drie tijdsgewrichten van de dag. De *gāyatrī-mantra* is verpersoonlijkt als een godin, de gemalin van Brahmā en moeder van de vier Veda's (zie *dīkṣā-mantra*).
- Ghaṭa* – een landingsplaats (zoals op de oever van een rivier, vijver, enzovoort.)
- Ghaṭa-ākāśa* – de ruimte die men in een kruik kan zien. (*Mahā-ākāśa* is het grote, oneindige luchtuum).
- Godruma – een van de negen gebieden van Navadvīpa (zie lijst van plaatsnamen).
- Gopas* – de koeherdersjongens, die Kṛṣṇa dienen met een gevoel van intieme vriendschap. Dit kan ook verwijzen naar de oudere *gopas* onder leiding van Nanda Mahārāja, die Kṛṣṇa dienen met een gevoel van ouderlijke liefde.
- Gopīs* – de jonge koeherdersmeisjes of melkmeisjes van Vraja onder leiding van Śrīmatī Rādhikā, die Kṛṣṇa dienen met een gevoel van amoreuze liefde. Dit kan ook verwijzen naar de oudere *gopīs* onder leiding van moeder Yaśodā, die Kṛṣṇa dienen met een gevoel van ouderlijke liefde.
- Go-śālā* – onderdak voor koeien, koeienstal.
- Gosvāmī* – iemand die zijn zintuigen meester is; een titel voor degenen in de wereldverzakende levensorde. Dit verwijst dikwijls naar de ver-

maarde volgelingen van Caitanya Mahāprabhu, die de levensstijl van bedelmonnik aannamen. Nakomelingen van verwanten van zulke Gosvāmī's, of van hun *sevaites*, nemen dikwijls deze titel louter op basis van geboorte over. Op deze manier is de titel Gosvāmī als een achternaam in gebruik geraakt. Aan functionerende tempelpresidenten wordt ook soms de naam Gosvāmī toegekend.

Gr̥hasṭha – het woord *ṣṭha* betekent "gevestigd zijn". Het woord *gr̥ha* betekent "huis" en verwijst ook naar de familieleden, die in dat huis wonen; als werkwoord betekent het "grijpen, aannemen, accepteren". De tweede *āśrama*, of levensfase, in het *varṇāśrama*-systeem; gezinsleven.

Gr̥hasṭha-tyāgī – iemand, die het gezinsleven verzaakt.

Gullī-ḍaṇḍā – een spel gespeeld met een slaghout en een stok.

Guṇa – (1) in relatie tot Kṛṣṇa verwijst dit naar Zijn transcendente kwaliteiten, die worden gehoord, beschreven en waarop wordt gemediteerd door *bhaktas* als onderdeel van de beoefening van *sādhana-bhakti*; (2) kwaliteiten van objecten, zoals hardheid of zachtheid; (3) kwaliteiten in het algemeen, zoals mededogen, tolerantie en genade; (4) de drie koorden (bindende kwaliteiten) van de materiële natuur genaamd – *sattva* (goedheid), *rajas* (hartstocht) en *tamas* (onwetendheid).

Guṇāvatāra – de primair leidende godheden van de *tri-guṇas* (drie *guṇas*), Viṣṇu, Brahmā en Śiva, die respectievelijk heersen over de kwaliteiten *sattva*, *rajas* en *tamas*.

H

Harṁsa – het derde stadium van *sannyāsa*, zoals wordt vermeld in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.12.43). In zijn commentaar op deze *śloka* definieert Śrīla Viśvanātha

Cakravartī Ṭhākura een asceet in het stadium van *harīsa* als *jīāna-ābhyāsa-niṣṭhā*, iemand die zich heeft gevestigd in het cultiveren van transcendente kennis.

Hari – een naam van Śrī Kṛṣṇa (zie lijst van persoonsnamen).

Hari-kathā – vertellingen over de heilige naam, gedaante, kwaliteiten en spel van Śrī Hari.

Hari-nāma – het chanten van de heilige naam van Bhagavān. Tenzij vergezeld van het woord *sarikīrtana*, verwijst het doorgaans naar het praktiseren van het chanten van de Hare Kṛṣṇa *mahā-mantra* voor zichzelf op een koord met *tulasī*-kralen.

Hari-vāsara – de dag van Śrī Hari; dit verwijst in het bijzonder naar Ekādaśī; het verwijst ook naar andere heilige dagen, zoals Janmāṣṭamī en Rāma-navamī (zie voor verklaringen van deze termen in deze Verklarende woordenlijst).

Haviṣya – rijst gedroogd in de zon en gekookt met water vermengd met *ghī* (geklearde boter).

Heya – ongewenst; geschikt om op te geven; verachtenswaardig, basaal, walgelijk.

Hlādinī – dit verwijst naar *svarūpa-śakti*, die wordt overheerst door *hlādinī* (zie *svarūpa-śakti*). *Hlādinī* is het vermogen, dat zich verhoudt tot het aspect van *ānanda*, of vreugdevolle zegen, van de Allerhoogste Persoon. Hoewel de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods de belichaming is van alle plezier, is *hlādinī* dat vermogen, waarmee Hij transcendente zegen proeft en dat voor anderen veroorzaakt, dat ze zegen proeven. Wanneer *viśuddha-sattva* door *hlādinī* wordt beheerst, heet het *guhya-vidyā*, of vertrouwelijke kennis. Deze *guhya-vidyā* heeft twee geestelijke vermogens: *bhakti*, en datgene, dat *bhakti* geeft. Door deze twee bemiddelende instanties wordt *bhakti*, dat uit *prīti* (*prema*) be-

staat, manifest. *Bhakti*, dat bestaat uit de natuur van *prīti*, is zelf een bijzondere verschijningsvorm van *guhya-vidyā*.

I *lbāda* – een islamitische term voor goddelijke verering.
Īśānugata – zij, die toegewijd zijn of zich hebben overgegeven aan Īṣa (Śrī Bhagavān); de Vaiṣṇava's.

lśhqh – een islamitische term voor liefde (spiritueel of werelds).

lṣṭa-deva – vererenswaardige godheid; bepaalde vorm van Kṛṣṇa, waartoe men is aangetrokken en dat het doel vormt van liefde en eredienst.

Īśvara – de Allerhoogste Persoon of de Allerhoogste Bestuurder.

Itihāsa – (1) geschiedenis in het algemeen; (2) een boek met instructies voor *dharma*, *artha*, *kāma* en *mokṣa*, en vertellingen over antieke gebeurtenissen (*dharmārtha-kāma-mokṣāṅām upadeśa-samanvitam pūrva-vṛta kathā-yuktam itihāsaṁ pracakṣate*). Deze definitie wordt geciteerd in *Gauḍīya-Vaiṣṇava-abhidhāna*); (3) de Vijfde Veda. Zowel volgens *śruti* als *smṛti* worden de *Itihāsa* en de *purāṇas* als de Vijfde Veda beschouwd. *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.12.39) stelt, *itihāsa-purāṇāni pañcamāṁ vedam*; en (1.4.20) *itihāsa-purāṇāṁ ca pañcamo veda ucyate*. In zijn commentaar op (1.4.20) citeert Jīva Gosvāmī de *Mahābhārata* (*Mokṣa-dharma* 340.21), *vedān adhyāpayāmāsa mahābhārata-pañcamān iti*, "Vyāsa onderwees de Veda's tegelijk met de Vijfde in een reeks, de *Mahābhārata*." Ook in *Manu-smṛti* (3.232) wordt gezegd, *ākhyānānītiḥāsāṁś ca*. In zijn *Manu-vartha-muktāvālī* commentaar op deze *śloka* zegt Kullūka Bhaṭṭa (een gevierd commentator op *Manu-smṛti* uit de twaalfde eeuw), *itihāsān mahābhāratādīn*, "Het woord *itihāsān* verwijst naar de *Mahābhārata* en andere literatuur."

Deze referenties bewijzen, dat het woord *itihāsa* in het bijzonder verwijst naar de *Mahābhārata*. In de *Mahābhārata* wordt de *Bhagavad-*

gītā aangetroffen, die als de essentie van alle Veda's wordt aanvaard zelfs door Śrī Śankarācārya, die in de inleiding van zijn commentaar op de Gītā zegt, *tad idaṁ gītā-śāstram samasta-vedārtha-sārasaṅgraha-bhūtam*, "Deze *gītā-śāstra* is de essentie van de betekenis van alle Veda's." Dit bevestigt verder, dat de *itihāsa* een deel is van het corpus der Vedische literatuur. Śruti zelf (*Chāndogya Upaniṣad* 7.1.2) verklaart, dat de *Itihāsa* en de *purāṇas* de Vijfde Veda vormen van het corpus der Vedische literatuur, *itihāsaṁ-purāṇaṁ pañcamam vedānām vedam*.

J

Jaḍa – bewegingloos object; werelds, materieel.

Jaḍa-anurāga – gehechtheid aan wereldse, materiële objecten.

Jaḍa-śakti – het materiële of externe vermogen, dat ook *māyā* wordt genoemd.

Jaḍīya-kāla – de materiële tijd, die wordt aangeduid door de verdeling van verleden, heden en toekomst.

Jaiva-dharma – de grondrechtelijke, wezenlijke functie van de *jīva*; onvermengde liefde voor de Allerhoogste Persoon.

Jaṅgama – mobiele levende wezens, zoals zoogdieren, vogels, insecten, waterdieren en mensen.

Janma – geboorte, oorsprong.

Janmāṣṭamī – de verschijningsdag van Śrī Kṛṣṇa, die plaatsvindt op de achtste dag van de veertien daagse donkere maan in de maand Bhādra (augustus/september). Volgens de *Viṣṇu-purāṇa* echter heeft Janmāṣṭamī plaats op de achtste dag van de veertiendaagse donkere maan in de maand Śrāvaṇa (juli/augustus). De reden voor dit verschil is, dat in sommige jaren de *mukhya-cāndra-māsa*, of de belangrijkste maanstand, in Śrāvaṇa valt. De *mukhya-cāndra-māsa* verwijst naar

een maanmaand, die eindigt met een samenstand van planeten, terwijl *gauṇa-cāndra-māsa* verwijst naar een maanmaand, die eindigt met een oppositie van planeten. Als de *mukhya-cāndra-māsa* in Śravaṇa plaatsvindt, valt Janmāṣṭamī in die maand in plaats van Bhādra.

Japa – het luid chanten of zacht voor zichzelf fluisteren van de heilige namen van Kṛṣṇa; verwijst doorgaans naar de beoefening van het chanten van *hari-nāma* op *tulasī*-kralen. Het woord *japa* is afkomstig van de werkwoordstam *jap*, wat betekent "herhaaldelijk uitspreken of fluisteren" (vooral van gebeden of magische spreuken). In de *Śabda-kalpa-druma* wordt *japa* gedefinieerd als het uitspreken van *mantras* hetzij in het hart of verbaal. In *Hari-bhakti-vilāsa* (17.155-59) omschrijft Śrīla Sanātana *japa* met de volgende woorden,

"In de *Nṛsīṃha-purāna* wordt gezegd, dat *japa-yajña* uit drie vormen bestaat, (1) *vācika* (verbaal); (2) *upāṃśu* (fluisterend); en (3) *mānasika* (in het hoofd). Als een *mantra* zeer onderscheiden wordt uitgesproken met een hoge, lage of weerklinkende stem, heet het *vācika-japa*. Als een *mantra* langzaam wordt uitgesproken met een lichte beweging van de lippen en wanneer hij alleen voor eigen oren hoorbaar is, heet het *upāṃśu-japa*. Als men door intelligentie toe te passen op de betekenis van de *mantra* mediteert, waarbij men telkens van de ene lettergreep naar de volgende gaat en van het ene woord naar het volgende, heet het *mānasika-japa*."

Jāti – kaste, ras, of levenssoort.

Jāti-bheda – kastenonderscheid; het verschil tussen uiteenlopende kasten of levenssoorten.

Jism – een islamitische term voor materie.

Jīva – de eeuwig individuele entiteit die, in de geconditioneerde staat van het materiële bestaan, een materieel lichaam in één van de ontelbaar vele levenssoorten aanneemt.

Jñāna – (1) kennis, (2) kennis die leidt tot onpersoonlijke bevrijding; dit betreft het onderscheid van de *ātmā* (ziel) tussen materie en zijn identiteit als *brahma*.

Jñāna-adhikāra – bekwaamheid voor kennis, die tot bevrijding leidt.

Jñāna-kāṇḍa – een onderdeel van de Veda's, dat handelt over kennis van de ene, ongedifferentieerde geest, die *brahma* heet.

Jñāna-mudrā – het traditionele handgebaar, waarbij de punt van de duim en de punt van de wijsvinger elkaar raken.

Jñāna-niṣṭhā – degenen, die zijn gevestigd in de zoektocht naar monistische kennis met bevrijding als doel.

Jñāna-viddha – *vaiṣṇava-dharma*, die is besmet met *jñāna*, kennis gericht op het bereiken van onpersoonlijke bevrijding.

Jñāna-yoga – het pad van spirituele realisatie door middel van een filosofische zoektocht naar de waarheid.

Jñānī – iemand op het pad van *jñāna*, of kennis gericht op onpersoonlijke bevrijding.

Kali-yuga – het huidige tijdperk van ruzie en schijnheiligheid, dat vijfduizend jaar geleden aanving (zie *yuga*).

Kāmya-karma – religieuze ritens uitgevoerd om enig specifiek, materieel voordeel te verkrijgen.

Kaniṣṭha-bhakta – de neofiete of beginnende beoefenaar van *bhakti*.

Karatālas – kleine koperen handcimbalen, die worden gebruikt als begeleiding bij devotionele liederen.

Karma – (1) iedere activiteit uitgevoerd in de loop van het materiële bestaan; (2) vrome activiteiten, die leiden tot materieel gewin in deze we-

reld of op de hemelse planeten na de dood; (3) noodlot; voorgaande daden, die leiden tot onvermijdelijke resultaten.

Karma-viddha – *vaiṣṇava-dharma*, dat is besmet met *karma*, activiteiten gericht op materiële voordelen.

Karma-yoga – het pad van godsrealisatie door het opdragen van de vruchten van zijn werk aan God.

Karmī – iemand op het vedische pad van *karma* gericht op materieel gewin of promotie naar de hemelse planeten.

Kārya-śakti – het vermogen, waarmee activiteiten worden uitgevoerd.

Kauḍī – een klein schelpje, dat dienst doet als betaalmiddel.

Kāya-vyūha – rechtstreekse expansies. Alle vier typen *sakhīs* van Śrīmatī Rādhikā zijn *nitya-siddha* en ze zijn rechtstreekse expansies (*kāya-vyūha*) van Śrīmatī Rādhikā's eigen *svarūpa*. Ze manifesteert eeuwigdurend acht *bhāvas* in de vorm van de acht belangrijkste *sakhīs* en Haar vier verschillende soorten gevoel van dienstverlening manifesteert Ze als de vier verschillende typen *sakhīs*, namelijk *priyā-sakhīs*, *narma-sakhīs*, *prāṇa-sakhīs* en *parama-preṣṭha sakhīs*. Al deze *sakhīs* zijn *kāya-vyūha*, directe expansies, terwijl de *sādhana-siddha gopīs* geen expansies zijn. De koninginnen van Dvārakā vallen in een andere categorie van expansie, die *vaibhava-prakāśā* heet, en de Lakṣmī's in Vaikuṅṭha zijn *vaibhava-vilāsa*-expansies van Śrīmatī Rādhikā. De gemalinnen van Vāmana en andere *avatāras* in Devaloka zijn ook expansies. Durgā-devī is in deze wereld een materiële expansie.

Kāyastha – een bepaalde kaste in de hindoegemeenschap; degenen, die worden geboren uit een *kṣatriya*-vader en een *sūdra*-moeder. Ze zijn over het algemeen goed opgeleid en velen werken als schrijvers. De *kāyasthas* beweren nakomelingen te zijn van Citragupta (de scribent van Yamarāja).

- Kāzī* – een moslimmagistraat, doorgaans de bestuurder van een stad of een gemeente (vergelijkbaar met een burgemeester).
- Khicari* – een hartig eenpansgerecht van rijst en *dahl* (linzen) gekookt met *ghī* (geklaarde boter) en kruiden.
- Khodā* – een islamitische term voor God.
- Kīrtana* – het gezamenlijk zingen van Kṛṣṇa's heilige namen, soms begeleid door instrumenten. Het kan ook verwijzen naar het luid, individueel chanten van de heilige naam, of naar mondelinge beschrijvingen van Bhagavāns namen, vormen, kwaliteiten, metgezellen, spel en vermaak. *Kīrtana* is de belangrijkste van de negen *āṅgas* van *bhakti*.
- Kṛṣṇa-bahirmukha* – het onbewust zijn van Kṛṣṇa, doordat de aandacht naar buiten op de materiële wereld is gericht; onwetendheid van Kṛṣṇa en een fascinatie voor materieel plezier.
- Kṛṣṇa-dāśya* – dienstverlening aan Kṛṣṇa; de *dharma*, of spirituele functie van de *jīva*. In zijn geperfectioneerde staat verwijst het naar *prema*.
- Kṛṣṇa-llā* – het goddelijk spel en vermaak van Śrī Kṛṣṇa (zie *llā*).
- Kṛṣṇa-prema* – zuivere, transcendente liefde voor Śrī Kṛṣṇa (zie *prema*).
- Kṛṣṇa-unmukha* – degenen, wier aandacht is gericht op Śrī Kṛṣṇa.
- Kṛṣṇa-vimukhatā* – de staat, waarin de aandacht is afgekeerd van Śrī Kṛṣṇa; de staat van absorbtie in de materiële wereld.
- Kṣatriya* – de tweede van de vier *varṇas*, of kasten, in het systeem van *varṇāśrama*; een ambtenaar of een krijger (soldaat, politie, koning, enzovoort).
- Kṣayonmukha* – de neergang of afname van een object of ding; de staat, waarin de relatie van de *jīva* met de materiële wereld wegens zijn spirituele bezigheden geleidelijk afneemt.
- Kṣudra-cetana* – het hebben van een minuuskuul bewustzijn; de levende wezens.

Kuñja – een bladerhut, of een open ruimte onder een bladerdak in het bos; een natuurlijke, schaduwrijke plek, waarvan de zijanten en het dak voornamelijk door bomen en klimplanten worden gevormd.

Kuṭicaka – de eerste van vier stadia van *sannyāsa*. Volgens het vedische systeem bouwt de asceet, vlak nadat hij het gezinsleven heeft afgezworen, even buiten het dorp een hut (*kuṭīra*) en aanvaardt de benodigdheden voor zijn instandhouding van zijn familieleden, of de dorpsbewoners. Over dit stadium wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* gesproken (3.12.43). In het commentaar van Śrīla Viśvanātha Cakra-vartī Ṭhākura op de bovengenoemde *śloka* definieert hij het stadium van *kuṭicaka* als *svāśrama-karma-pradhāna*, overheerst door het uitvoeren van *karma*, dat betrekking heeft op de eigen *āśrama* of levensfase.

Kuṭīra – plattelandshuisje of hut.

Laukika – werelds, mondain, seculier, betrekking hebbend op de materiële wereld.

Laukika-jñāna – wereldse kennis, kennis over wereldse fenomenen.

Laukika-śraddhā – wereldse beschouwing; geloof gebaseerd op gebruik of traditie en niet op een diep begrip van de *śāstra*.

Līlā – goddelijk sport en spel. De activiteiten van Śrī Bhagavān, hetzij met betrekking tot de creatie van de materiële wereld, hetzij in liefdevolle uitwisseling met Zijn *bhaktas*, zijn nimmer onderhevig aan *karma* of aan de materiële natuur. Het zijn allemaal manifestaties van Zijn Zelf willende vermogens en worden daarom *līlā*, goddelijk spel en vermaak of tijdverdrijf genoemd. Dit spel wordt gehoord, beschreven en er wordt op gemediteerd door *bhaktas* als onderdeel van de beoefening van *sādhana-bhakti*.

Līlā-avatāra – Kṛṣṇa's *līlā* (spel) manifestaties, bijvoorbeeld Nṛsiṃha, Varāha, Kūrma, enzovoort.

Līlā-kathā – beschrijvingen of vertellingen over het goddelijk spel van Bhagavān.

Liṅga-śarīra – het subtiële, materiële lichaam bestaande uit verstand, intelligentie en vals ego.

Lobhamayī-śraddhā – betekent, dat de *bhakta* Kṛṣṇa wil dienen in één van de vier *rasas*: *dāsya*, *sakhya*, *vātsalya* of *mādhurya* in het voetspoor van de *vraja-vāsīs*. Hij dient gretig (*lobha*) te zijn om dit te verkrijgen. Dat wordt *lobhamayī-śraddhā* genoemd.

M

Mādhavī – een geurende bloem, die wit is als hij bloeit en in de loop van de dag roze wordt; de klimrank van de *mādhavī*-bloem.

Mādhurkarī – van deur tot deur collecteren van aalmoezen als een bij, die van bloem tot bloem honing (*madhu*) verzamelt.

Mādhurya – liefalligheid, bekoorlijkheid, of schoonheid. Met betrekking tot *bhakti* verwijst het naar toewijding, die wordt geïnspireerd door de aantrekking tot Kṛṣṇa's liefallige en intieme gedaante als een jonge koeherdersjongen. Dit type devotie staat de grootst mogelijke uitwisseling van liefde tussen Hem en Zijn *bhaktas* toe.

Mādhurya-rati – liefde voor of afhankelijkheid aan Kṛṣṇa uitgedrukt met het gevoel van een geliefde.

Madhyāhna – de derde periode van de dag; rond twaalf uur; middaguur (zie *aṣṭa-kālīya-līlā*).

Madhyama-bhakta – de beoefenaar van *bhakti* op middelmatig niveau.

Mahābhāva – het hoogste stadium van *prema* of goddelijke liefde. In *Ujjvala-nīlamanī* (14.154) wordt *mahābhāva* als volgt gedefinieerd, "Wanneer *anurāga* een bepaalde staat van intensiteit bereikt, wordt het

bhāva of *mahabhāva* genoemd. Deze staat van intensiteit heeft drie kenmerken, (1) *anurāga* bereikt het stadium van *sva-samvedya*, hetgeen betekent, dat het een object wordt van zijn eigen ervaring; (2) het wordt *prakāśita*, stralend manifest, hetgeen betekent, dat alle acht *sāttvika-bhāvas* in de overstijgende trap worden vertoond; en (3) het bereikt de staat van *yāvad āśraya-vṛtti*, hetgeen betekent, dat het actieve ingrediënt van deze geïntensiveerde staat van *anurāga* de ervaring van Rādhā en Kṛṣṇa's *bhāva* overbrengt op een ieder, die aanwezig is en gekwalificeerd is deze te ontvangen. Hiertoe behoren zowel de *sādhaka* als de *siddha-bhaktas*."

Mahājana – een grote persoonlijkheid, die onderwijst en als voorbeeld dient tot anderen.

Mahānta – het hoofd van een klooster of tempel.

Mahāprabhu – de Allerhoogste Persoon, Śrī Kṛṣṇa Caitanya (zie Caitanya in de lijst van persoonsnamen).

Mahā-ākāśa – het grote, oneindige luchtruim.

Mahāprasāda – zie *prasāda*.

Mahātmā – hele grote ziel; een titel van respect voor degenen, die zijn verheven in spiritueel bewustzijn.

Mahāvākya – principiële uitspraken van de *upaniṣads*. *Praṇava (om)* is de ware *mahāvākya* van de Veda's, zoals aangetoond in Hoofdstuk 12 van *Jaiva-dharma*. Śrī Śaṅkarācārya echter heeft ook vier aforismen als *mahāvākyas* gepropageerd. Daarom is het woord *mahāvākya* geassocieerd geraakt met de uitdrukkingen, *aḥam brahmāsmi*, "Ik ben *brahma*" (*Bṛhad-āraṇyaka upaniṣad* 1.4.10); *tat tvam asi śvetaketo*, "O Śvetaketo, jij zijt dat" (*Chāndogya Upaniṣad* 6.8.7); *prajñānam brahma*, "De allerhoogste kennis is *brahma*" (*Aitreyā Upaniṣad* 1.5.3); en *sarvām khalv idam brahma*, "Het hele universum is *brahma*" (*Chāndogya Upaniṣad* 3.14.1).

Mālā – zie *tulasī-mālā*.

Malphuṭ – een islamitische term voor onwetendheid.

Mālatī – een soort jasmijnbloem of zijn plant.

Māmājī – moeders broer, oom van moeders zijde.

Mamatā – letterlijk "mijn-heid"; gehechtheid of bezitsdrang. *Mamatā* voor materiële objecten of personen is de oorzaak voor gebondenheid, terwijl *mamatā* voor *guru*, Vaiṣṇava's en spirituele objecten de bron van bevrijding is; in de geestelijke wereld is *mamatā* een van de kenmerken van *prema*.

Māna – bestaat uit *bhāvas* (zoals de jaloerse boosheid van Śrīmatī Rādhikā), die voorkomen, dat de *nāyaka* en de *nayikā*, hoewel ze samen zijn, elkaar vrij ontmoeten en zich tot elkaar voelen aangetrokken.

Mantra – een mystieke *śloka* samengesteld uit de namen van Śrī Bhagavān, die gericht is op iedere individuele godheid. *Mantras* worden door een *guru* aan een leerling gegeven tijdens *dīkṣā*. De vraag kan worden gesteld, hoe het kan, aangezien *bhagavan-nāma* onafhankelijk is, dat *mantras*, die zijn samengesteld uit de namen van Bhagavān (*bhagavan-nāma*), afhankelijk zijn van *dīkṣā*. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft deze kwestie in *Bhakti-sandarbha* (*Anuccheda* 284) besproken. Hij zegt, dat *mantras bhagavan-nāmātmikā* zijn. Dit betekent, dat *mantras* zijn samengesteld uit de namen van Bhagavān. Het verschil met *dīkṣā-mantras* is, dat deze *mantras* nog enkele bijzondere woorden bevatten, zoals *nāmaḥ*, *svāhā* en *klīrī*. Śrī Bhagavān en de *ṛṣis* hebben *mantras* speciale kracht gegeven, waardoor die *mantras* de eigen, specifieke relatie met Kṛṣṇa openbaren. Daardoor kan het lijken, dat *mantras* een aantal bijzondere vermogens hebben, die zich niet in *nāma* bevinden. Hierdoor ontstaat een contradictie, want als *bhagavan-nāma* (die in gebreke gaat van deze bijzondere eigen-

schappen) in staat is het allerhoogste doel (*parama-puruṣārtha*) te geven zonder de noodzaak voor *dīkṣā*, hoe kunnen *mantras* dan afhankelijk zijn van *dīkṣā*, als ze zelfs sterker zijn dan *nāma*?

Śrīla Jīva Gosvāmī analyseert, dat *mantras* door hun grondrechtelijke of wezenlijke aard niet afhankelijk zijn van *dīkṣā*. Niettemin worden mensen in het algemeen beïnvloed door lichaamsbewustzijn en hun hart is vervuild met abominabele verlangens. Om deze neigingen te beteugelen, hebben de *ṛṣis* reguleringen opgesteld, die dienen te worden nageleefd in *arcana-mārga*. Anderszins bestaat er, wegens hun constitutionele aard, geen verschil tussen *nāma* en *mantra* met betrekking tot hun onafhankelijkheid van formaliteiten.

Nāma, die niet-verschillend is van *nāmī*, of Bhagavān Zelf, beschikt reeds over alle vermogens. Vandaar, dat de heerlijkheid van *nāma* superieur is aan die van *mantras*. Toch zegt Jīva Gosvāmī, dat de *dīkṣā-mantras* de kracht hebben gekregen om de specifieke relatie met Bhagavān aan de *sādhakas* te openbaren – *Śrī bhāgavatā samam ātma-sambandha-viśeṣa-pratipādakās ca* (*Bhakti-sandarbha*, Anuccheda 284). Hetzelfde wordt gesteld in Anuccheda 283, *dīvyam-jñānam hy atra Śrīmati mantre bhagavat-svarūpa-jñānam tena bhagavatā sambandha-viśeṣa-jñānam ca* (zie *dīkṣā*). Dat betekent, dat de *mantras* gegeven door een *guru*, die zich op het platform van *bhāva* bevindt, over de kennis van Bhagavāns *svarūpa* beschikken en de kennis bevatten over de eigen, specifieke relatie met Hem. Daarom dienen degenen, die de *prema-sevā* van Śrī Kṛṣṇa in Vraja in een van de vier relaties van *dāsya*, *sakhya*, *vātsalya* of *madhura* willen hebben, *dīkṣā-mantras* te aanvaarden van een *guru*, die zelf in een van deze relaties is gevestigd.

Manu-saṁhitā – een religieuze *śāstra* gesproken door de voorvader der mensheid, Manu, die de gedragsregels voor alle mensen uiteenzet.

Māyā – illusie; dat wat niet is; het externe vermogen van Śrī Bhagavān, dat de levende wezens aanzet vals egoïsme aan te nemen, waardoor ze denken onafhankelijke genietters van deze materiële wereld te zijn.

Māyā-śakti – het vermogen, dat verwarring sticht, dat verantwoordelijk is voor de manifestatie van de materiële wereld; de tijd en materiële activiteiten.

Māyāvāda – de doctrine der illusie; een theorie gepropageerd door de onpersonalistische volgelingen van Śaṅkarācārya, die stelt, dat de vorm van Bhagavān, deze materiële wereld en het individuele bestaan van de levende wezens *māyā* of vals zijn.

Māyāvādī – iemand, die de doctrine van illusie voorstaat (zie *māyāvāda*).

Māyā-vikrama – zie *māyā-śakti*.

Māyika-tattva – de fundamentele waarheid van het begoochelende vermogen van Bhagavān, dat betrekking heeft op de materiële wereld. Een van de aspecten van *sambandha-jñāna*.

Mīmāṃsā – een filosofische doctrine met twee afdelingen, (1) *pūrva* of *karma-mīmāṃsā* gesticht door Jaiminī, die stelt, dat men door het uitvoeren van het ritualistische *karma* van de Veda's de hemelse planeten kan bereiken en (2) *uttara-mīmāṃsā* gesticht door Bādarāyaṇa Vyāsadeva, welke handelt over de aard van *brahma*. (zie *pūrva-mīmāṃsā* en *uttara-mīmāṃsā*).

Mīmāṃsaka – een filosoof. Aanhanger van de *mīmāṃsā* filosofische doctrine met twee afdelingen. Dit verwijst doorgaans naar degenen, die de *karma-mīmāṃsā* van Jaimini volgen.

Mīmāṃsā-śāstra – (1) een *śāstra*, die fundamentele filosofische waarheden aantoon met behulp van analytisch onderzoek; (2) *śāstra* handelend over een tak van vedische filosofie (zie *mīmāṃsā*).

Mīśra – gemengd, geperverteerd.

Mithyā-abhimāna – vals egoïsme; identificatie met de grofstoffelijke en subtiel materiële lichamen.

Mleccha – afkomstig van de Sanskriete werkwoordstam *mlech*, hetgeen betekent "onjuist uitspreken" (Sanskriet) – een vreemdeling; niet-Āryan; iemand van een out-caste ras; ieder persoon, die geen Sanskriet spreekt en niet leeft volgens de hindoeïstische, sociaal religieuze gebruiken.

Mokṣa – zie *mukti*.

Mṛdaṅga – een drum van klei met twee slagzijden bedekt met rubberen vellen, die wordt gebruikt bij de uitvoering van devotionele gezangen.

Mujarrad – een islamitische term voor geest of bewustzijn.

Mukta-daśā – de bevrijde staat.

Mukta-jīva – de bevrijde ziel; degenen, die zijn bevrijd van de invloed van de materiële natuur, terwijl ze zich op deze wereld bevinden, of degenen, die zijn gevestigd in de spirituele wereld.

Mukti – bevrijding van het materiële bestaan. Er zijn vijf typen bevrijding: *sārūpya* (het verkrijgen van dezelfde vorm als Bhagavān), *sāmīpya* (in de nabijheid leven van Bhagavān), *sālokya* (leven op dezelfde planeet als Bhagavān), *sārṣṭi* (beschikken over dezelfde overvloed als Bhagavān), en *sāyujya* (één worden met Bhagavān, hetzij door opgaan in Zijn lichaam of door opgaan in Zijn *brahma*-lichtuitstraling, de *brahmajyoti*). De laatste vorm wordt door *bhaktas* krachtig afgewezen. Hoewel de andere vier typen *mukti* door *bhaktas* soms wel worden aanvaard, omdat ze niet totaal onvergelijkbaar zijn met *bhakti*, worden ze nimmer aanvaard door degenen, die zijn gefixeerd op het bereiken van onvermengde liefde voor Śrī Kṛṣṇa in Vraja.

Mukulīta-cetana – bewustzijn in de knop. Dit verwijst naar mensen, wier bewustzijn weliswaar superieur is aan lagere levensvormen, maar die in gebreke gaan van moraal en ethiek. Dit refereert ook aan degenen

met een conventioneel gevoel voor moraal, maar die geen vertrouwen hebben in God.

Mullah – religieus geleerde van de islamieten.

Mumuksā – het verlangen naar bevrijding.

Mumuksu – een persoon, die bevrijding zoekt.

Mūrti – de gedaante van het Godsbeeld van Śrī Bhagavān.

N

Nagara – een kleinere plaats, of een stad.

Nagara-saṅkīrtana – in processie door een dorp of stad zingen van religieuze liederen.

Naimittika-dharma – de tijdelijke of incidentele functie van een object of bewust wezen; datgene, dat zich relateert aan de eigen, verkregen natuur; plicht of religie onder bepaalde omstandigheden.

Naimittika-karma – religieuze gelegenhedsplichten opgelegd onder bijzondere omstandigheden.

Naimittika-sukṛti – vrome activiteiten, die tijdelijke of vergankelijke resultaten opleveren; vrome daden, die leiden tot materieel plezier, overvloed, het verkrijgen van kennis, en mystieke vermogens.

Naiṣṭhika-brahmacārī – iemand, die de levenslange gelofte van het celibaat heeft afgelegd.

Naitika – datgene, wat is gerelateerd aan moraliteit en ethiek (zie *nīti*).

Nāma – de heilige naam van Kṛṣṇa gechant door *bhaktas* als belangrijkste onderdeel van de beoefening van *sādhana-bhakti*.

Nāma-bhajana – het voor zichzelf zachtjes chanten van de heilige naam op *tulasī*-kralen.

Nāmābhāsa – een schijn van de heilige naam. Het stadium van chanten, waarin men vrij wordt van zonden en overtredingen, maar waarin men nog niet het zuivere chanten heeft bereikt.

Nāma-aparādha – het chanten van de heilige naam met overtredingen, of het chanten van de heilige naam, dat onderhevig is aan de tien vormen van *nāma-aparādha* (zie Hoofdstuk 24).

Nāma-rasa – transcendentale smaak, die optreedt door het chanten van de heilige naam.

Nāma-saṅkīrtana – de beoefening van het chanten van de heilige naam van Kṛṣṇa, vooral in congregatie.

Nāmaṣkāra – het aanbieden van eerbetuigingen, adoreren, het geven van loftuiging, of ontzag. Eerbetuigingen aan Śrī Bhagavān bestaan in vier soorten, (1) *abhivādana*, groeten of buigen; (2) *aṣṭāṅga*, eerbetuiging languit op de grond met acht delen van het lichaam (twee handen, twee voeten, twee knieën, de borst en het voorhoofd), dit is niet toegestaan voor vrouwen; (3) *pañcaṅga*, eerbetuiging uitgevoerd met vijf delen van het lichaam (twee knieën, twee armen, en het voorhoofd); (4) *kara-śira-saṁyoga*, eerbetuiging door de handpalmen voor het hoofd op elkaar te leggen en te buigen.

Nāmī – Śrī Bhagavān; de persoon aan wie de naam is gericht.

Namāz – een systeem van het moslimgebed.

Nara-mātram – verwijst naar alle mensen ongeacht kaste, geloof of materiële aanduidingen.

Nārāyaṇa – een expansie van Kṛṣṇa. De schatrijke Heer van Vaikuṅṭha.

Navadhā-bhakti – de negen primaire vormen van *bhakti* – *śravaṇam*, *kīrtanam*, *viṣṇu-smaraṇam*, *pāda-sevanam*, *arcanam*, *vandanam*, *dāsyam*, *sakhyam* en *ātma-nivedanam* – horen, chanten, en het herinneren van de glorie van Kṛṣṇa, Zijn lotusvoeten dienen, Hem vereeren, tot Hem bidden, Zijn opdrachten uitvoeren met het gevoel van een dienaar te zijn, vriendschap met Hem sluiten en zichzelf aan Hem overgeven (zie voor nadere informatie onder afzonderlijke termen in deze verklarende woordenlijst).

Nimitta – een oorzaak, reden, motief, instrument of bemiddelaar.

Nirapekṣa – een Vaiṣṇava, die is onthecht van materieel plezier en van de aanduidingen geassocieerd met *varṇāśrama*; letterlijk "onafhankelijk", iemand die zonder behoeften is.

Nirbheda – ongedifferentieerd; datgene, dat geen onderscheidende kenmerken of kwaliteiten heeft; dikwijls gebruikt als bijvoeglijk naamwoord voor het beschrijven van onpersoonlijk *brahma*.

Nirbheda-brahma-jñānī – iemand die tracht het onpersoonlijk *brahma* te bereiken door middel van het proces van monistische kennis.

Nirguṇa – vrij van de invloed van de materiële kwaliteiten goedheid, hartsucht en onwetendheid. In relatie tot Śrī Kṛṣṇa impliceert dit, dat Hij wel beschikt over transcendentale kwaliteiten.

Nirvāṇa – uitroeiing, verdwijning, oplossing; laatste emancipatie uit de materie en hereniging met de Allerhoogste Geest; *māyāvāda*-begrip, absolute uitroeiing of vernietiging van het individuele bestaan.

Nisānta-līlā – Kṛṣṇa's dagelijks spel is verdeeld in acht perioden. *Nisānta-līlā* heeft plaats op het eind van de nacht vlakvoor zonsopgang (zie *aṣṭa-kāliya-līlā*).

Nisarga – de verkregen aard van een ding; die natuur, welke is verkregen door lange associatie of identificatie; de verstoorde natuur van een ding.

Niṣṭhā – vast vertrouwen; vastberadenheid in toegewijde dienst. Dit is het vierde stadium in de ontwikkeling van de klimrank van *bhakti*. *Niṣṭhā* treedt in de *bhakta* op na de eliminatie van het grootste deel van zijn *anarthas*.

Nīti – wetenschap der moraliteit, ethiek, sociale moraal, moreel gedrag of morele houding; politieke wijsheid of wetenschap.

Nitya – eeuwig; onveranderlijk; dagelijks; dat wat geen begin en geen eind heeft.

Nitya-dharma – de eeuwige, karakteristieke functie van een ding, of datgene, dat betrekking heeft op zijn eeuwige, constitutionele of wezenlijke functie.

Nitya-karma – dagelijkse, religieuze plichten.

Nitya-satya – eeuwige waarheid of realiteit.

Nitya-sukṛti – vrome daden, die eeuwigdurend resultaat opleveren; vrome daden, die de eeuwige functie van *bhakti* voeden, zoals de associatie van *bhaktas* en contact met devotionele daden.

Nitya-tattva – eeuwige waarheid, realiteit of filosofisch principe.

Nivṛtti-mārga – het pad van onthechting of onthouding van materieel baatzuchtige activiteiten en ritualistische religie.

Nyāya – de filosofische verhandeling van de logische analyse van de realiteit, ook wel *nyāya-darśana* genoemd. Dit filosofische systeem werd gesticht door Maḥarṣi Gautama (zie Gautama in de lijst van persoonsnamen). De *nyāya-darśana* aanvaardt zestien principes, (1) *pramāṇa* (bewijs; de methode om feitelijke kennis te vergaren); (2) *prameya* (datgene, dat door middel van ware kennis dient te worden bewezen); (3) *saṁśaya* (twijfel over het discussiepunt); (4) *prayojana* (een motief voor het bediscussiëren van de kwestie, die aan de orde is); (5) *dr̥ṣṭānta* (het citeren van gebeurtenissen of voorbeelden); (6) *siddhānta* (gedemonstreerde conclusie van een argument); (7) *avayava* (samenstellende delen van een logisch argument of syllogisme. Syllogisme is met behulp van twee stellingen een derde stelling bewijzen); (8) *tarka* (overtuigende redenering); (9) *nirṇaya* (deductie, afgeleiding; conclusie, samenvatting; toepassing van een samenvattend argument); (10) *vāda* (these, stelling, voorstel of argument); (11) *jalpa* (slagvaardig disputeren of reageren om het argument van de tegenstander te verslaan); (12) *vitandā* (destructieve kritiek; uit ijdelheid zeuren over de stellingen van een ander zonder te trachten de tegen-

overgestelde stelling van de vraag te bewijzen); (13) *hetv-ābhāsa* (drogreden, denkfout; het louter verschijnen van een reden); (14) *chala* (misleidend disputeren; het perverteren van de betekenis van de woorden van de tegenpartij); (15) *jāti* (logica gebaseerd op louter valse gelijkenis of ongelijkheid); (16) *nigraha-sthāna* (een zwak punt in een argument of een fout in een syllogisme).

Volgens *nyāya-darśana* bestaat ellende uit negentien vormen: het materiële lichaam; de zes zintuigen inclusief het verstand; de zes zintuigobjecten en de zes transformaties – geboorte, groei, reproductie, instandhouding, aftakeling en dood. In aanvulling hierop wordt geluk beschouwd als de twintigste vorm van ellende, omdat geluk eenvoudig een getransformeerde staat van verdriet is. De *naiyāyikas*, aanhangers van de *nyāya-darśana*, aanvaardden vier vormen van bewijs: *pratyakṣa* (inductie, rechtstreekse waarneming), *anumāna* (deductie, afgeleiding), *upamāna* (analogie, vergelijking, overeenkomst) en *śabda* (de autoriteit van de Veda's).

De *nyāya-darśana* aanvaardt het bestaan van eeuwige, oneindig kleine deeltjes genaamd *paramāṇu*. Deze zijn volgens hen de fundamentele bouwstenen, waaruit de schepping is ontstaan. Om de schepping te doen plaatsvinden echter is er een bestuurder nodig, die Īśvara, Śrī Bhagavān, heet. Bhagavān creëert de wereld door de atomische deeltjes in beweging te zetten. Evenals deze atomische deeltjes is Īśvara eeuwig en zonder begin. Hoewel de *naiyāyikas* het bestaan van Īśvara aanvaardden, geloven ze niet, dat Hij de schepping persoonlijk uitvoert. Hij is louter de eerste oorzaak. Door Zijn wil worden de atomen in beweging gezet, waardoor ze alle subtiele en grove elementen creëren, waaruit de schepping voortkomt.

Volgens de *nyāya-darśana* zijn de *jīvas* ontelbaar, eeuwig en zonder begin. De *naiyāyikas* geloven niet, dat de *jīvas* een bewuste natuur

hebben, maar dat ze slechts substantieve entiteiten zijn, die geassocieerd kunnen zijn met intellectuele, wilsbekwame of emotionele kwaliteiten als gevolg van een juiste combinatie van oorzaken en condities. De *nyāya-darśana* bepleit, dat de *jīva* en *Īśvara* twee totaal gescheiden realiteiten zijn. Het materiële bestaan van de *jīvas* is te wijten aan *karma*. De schepping treft plaats onder invloed van *karma* en binnen de schepping lijden de *jīvas* onder de reacties van hun *karma*. *Īśvara*'s enige functie is de schepping op te starten en de resultaten van *karma* toe te kennen.

De *naiyāyikas* zeggen, dat de *jīva* bevrijding van het materiële bestaan kan bereiken door middel van filosofische kennis van de zestien principes van ellende. Ze omschrijven *mukti* als de volkomen beëindiging van materiële ellende. Er bestaat geen feitelijk geluk in *mukti*. In deze bevrijde staat is de *jīva* als het ware onbewust.

Onwetendheid, vijf soorten – *Śrī Brahṁā* is de eerste, die deze vijf typen onwetendheid creëert (*Śrī mad-Bhāgavatam* 3.12.2). Vanwege het verlangen om van *māyā* te genieten, ontwikkelt de *jīva* het vals ego van de waan, dat hij van materiële lustbevrediging kan genieten en op dat moment dekken de vijf typen onwetendheid zijn zuivere, atomische natuur af. De vijf typen onwetendheid zijn *tamaḥ* (helemaal niets weten over de geestelijke ziel), *moha* (de illusie van het lichaamsbewustzijn), *mahā-moha* (de waanzin van materieel plezier), *tāmisra* (vergetelheid van zijn grondrechtelijke positie wegens woede of afgunst) en *andha-tāmisra* (de dood beschouwen als het definitieve einde).

P *Pāda-sevanam* – betekent letterlijk "de voeten dienen". De vraag echter rijst, "Hoe kan een *sādhaka* de voeten van Bhagavān dienen?" Daarom heeft Jīva Gosvāmī in zijn *Krama-sandarbha* commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam pāda-sevanam* als volgt omschreven. *Pāda-sevāyām pāda śabdo bhakty eva nirdiṣṭa tata sevāyām sādaratvaṁ vidhīyate* – "In de term *pāda-sevā* verwijst het woord *pāda* alleen naar *bhakti*. Het woord *sevā* wijst erop, dat deze *bhakti*, of service, met grote liefde en respect dient te worden uitgevoerd." *Darśana* nemen van het Godsbeeld, het Godsbeeld aanraken, *parikramā* van het Godsbeeld, het Godsbeeld in een processie volgen, de tempels van Bhagavān of heilige plaatsen, zoals de Gaṅgā, Puruṣottama-kṣetra, Dvārakā en Mathurā bezoeken; het bijwonen van festivals en de Vaiṣṇava's en *tulasī* dienen behoren allemaal tot *pāda-sevanam*. Dit is een van de negen primaire *arigas* van *bhakti*.

Pañca-mahāpāpa – de vijf grootste zonden: een *brāhmaṇa* vermoorden; bedwelmende likeuren drinken; diefstal; overspel plegen met de vrouw van Śrī-guru en associëren met een ieder, die schuldig is aan deze misdaden.

Pañcopāsana – verering van de vijf godheden – Sūrya, Gaṇeśa, Śakti, Śiva en Viṣṇu.

Paṇḍita – *Paṇḍā* betekent "de intelligentie van iemand, die is verlicht door kennis van de *śāstra*" en het woord *paṇḍita* verwijst naar iemand met een dergelijke intelligentie.

Pāpa – zonde.

Parabrahma – de Allerhoogste *brahma*, de bron van de stralengloed van *brahma*, Śrī Bhagavān.

Parāk-ṛtī – de neiging de aandacht te richten op de externe wereld, of op de zintuigen en zijn zintuigobjecten.

Pāralaukika – betreffende de volgende wereld; buitenaards; spiritueel.

Parama-dharma – de supreme of ultieme functie van de *jīva*.

Parama-guru – groot geestelijk leermeester; de *guru* van de *guru*.

Paramahansa – het vierde en laatste stadium van *sannyāsa*, waarnaar in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.12.43) wordt verwezen als *niṣkriya* (vrijheid van alle materiële verplichtingen). In zijn commentaar op deze *śloka* heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura *niṣkriyā* gedefinieerd als *prāpta-tattva*, realisatie van de Allerhoogste Absolute Waarheid.

Paramārtha – de allerhoogste waarheid; spirituele kennis; het hoogste doel.

Pāramārthika – datgene, dat zich relateert aan de allerhoogste spirituele waarheid, of ultieme realiteit; waar, essentieel, wezenlijk, echt; datgene, dat zich relateert aan een hoger doel.

Paramātmā – de Superziel gesitueerd in het hart van alle levende wezens als getuige en bron van herinnering, kennis en vergetelheid.

Paramātmā-pravṛtti – de neiging van de *jīva* om Kṛṣṇa, die bekend is als Paramātmā, in het hart te zoeken.

Parā-śakti – het superieure vermogen van Śrī Bhagavān, dat uit drie kwaliteiten bestaat: *cit*, *taṭasthā* en *māyā* – respectievelijk innerlijk, marginaal en extern.

Paravyoma – betekent "het spirituele universum". Het verwijst over het algemeen naar het gebied van het geestelijke universum, waar de Vaikuṅṭha-planetten zich bevinden.

Pāṭha-sālā – betekent letterlijk een school, waar vier vakken (*pāṭha*) worden onderwezen. Deze vier vakken refereren aan de studie van de vier Veda's, – Sanskriete grammatica, retoriek (redekunst, welbespraaktheid), logica en filosofie.

Phalgu-vairāgya – doelloze onthouding; onthouding welke ongunstig is voor *bhakti*. Dit wordt in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.2.256) gedefini-

eerd, "Als mensen, die naar bevrijding verlangen, objecten opgeven, die gerelateerd zijn aan Kṛṣṇa, omdat ze deze als materieel beschouwen, heet hun onthouding *phalgu-vairāgya*." Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in zijn commentaar uitgelegd, dat dit vooral betrekking heeft op het opgeven van *prasāda*, of voedselrestanten en andere artikelen, die aan Hem zijn geofferd. Dit opgeven van *prasāda* doet zich in twee vormen voor: nooit vragen naar Kṛṣṇa's *prasāda* en weigeren, wanneer het ongevraagd wordt aangeboden. Vooral de tweede vorm wordt als overtreding beschouwd en is daardoor ongunstig voor *bhakti*.

Piṇḍa – rijstballetjes, of cake van bloem geofferd aan de Pitri's, of overleden voorvaders; een *śraddhā* ritueel.

Platte aarden plaat – (in Hoofdstuk 10) Vaiṣṇava's, die nu in Gāḍīgāchā in Navadvīpa wonen, die de wereld zien als een platte aarden plaat. Een platte aarden plaat is een deksel voor een waterkruik. Ook al is de kruik heel groot, hij kan alleen een kleine hoeveelheid water bevatten. Nyāyaratna zegt, hoewel de aarde een uitgestrekt vat is, werd zij gereduceerd tot een platte deksel door de immense geleerdheid en het gezag van de Vaiṣṇava's van Godruma.

Prabhu – meester of Heer.

Prabhu-tattva – de fundamentele waarheid van Bhagavān, die de meester is van de levende wezens en van de materiële natuur. Dit is een van de aspecten van *sambandha-jñāna*.

Prādeśika – regionaal, territoriaal, provinciaal. Dit is afkomstig van het woord *pradeśa*, provincie. Als dit wordt gebruikt onder referentie aan bepaalde uitspraken van de Veda's, betekent het dagene, dat beperkt is tot een bepaalde context, of datgene, dat alleen een deelaspect van een begrip verklaart. Dit in tegenstelling tot *mahāvākyas*, hetgeen uitspraken zijn, die de onderliggende essentie van het totale corpus van

de Veda's definiëren (zie *mahāvākya* in deze verklarende woordenlijst).

Prahara – een dag is verdeeld in acht perioden, die *praharas* heten en ieder ongeveer een lengte van drie uur omvatten.

Prakāśa – een bijzonder type manifestatie van Bhagavān. Wanneer een enkele vorm manifest is op vele plaatsen tegelijk en ieder van deze vormen is wat betreft lichaamskenmerken, kwaliteiten en spel identiek, wordt een dergelijke manifestatie *prakāśa* genoemd.

Prākṛta-bhakta – een ongecultiveerde of onderontwikkelde *bhakta*. Dit is een term, die refereert aan de *kaniṣṭha*, of neofiete *bhakta*, die het Godsbeeld met vertrouwen vereert, maar geen diensten verleent aan Kṛṣṇa's *bhaktas*.

Prakṛti – (1) natuur, de materiële wereld; de kracht, die creëert en de wereld reguleert; (2) materie, zoals zij is tegengesteld aan *puruṣa*, geest; (3) de vrouwelijke oerenergie; een vrouw, of het vrouwelijk deel van de mensheid.

Prakṛti Devī – de godin van de natuur.

Prāṇa-nātha – letterlijk, Bhagavān van je leven, maar het betekent iemand, die oneindig veel dierbaarder is dan het leven zelf.

Prāṇī – een levend of bewust wezen. *Prāṇī* is afkomstig van het woord *prāṇa*, hetgeen levensadem of vitale lucht betekent. Datgene dat leeft, ademt of beschikt over vitale lucht, wordt *prāṇī* genoemd.

Prapatti – overgave of onderworpenheid aan Śrī Bhagavān.

Prārabdha-karma – de reacties van voorgaande activiteiten, die reeds begonnen zijn vruchten af te werpen.

Prasāda – letterlijk, genade; verwijst in het bijzonder naar de restanten van voedsel geofferd aan het Godsbeeld; kan ook verwijzen naar restanten van andere artikelen geofferd aan het Godsbeeld, zoals wierrook, bloemen, bloemenkransen en kleding.

Pratibimba-bhakti-ābhāsa – een weerschijn van *bhakti*. Dit verwijst naar degenen, die de beoefening van *bhakti* aannemen met een verlangen naar materieel plezier en vooral bevrijding. Omdat deze mensen geen vertrouwen in Kṛṣṇa hebben en geen verlangen hebben Hem te dienen, draagt hun schijn van *bhakti* het kenmerk van een afbeelding, die geen contact met zijn doel heeft en daarom met een reflectie wordt vergeleken.

Pratyak-vṛtti – de neiging om naar binnen, naar de ziel te zijn gekeerd.

Pravṛtti-mārga – het pad van baatzuchtig streven of ritualistische religie, dat leidt tot materialistische vroomheid en faciliteiten biedt om in deze materiële wereld te genieten.

Prayojana – het te bereiken doel of object. In termen van *bhakti* verwijst dit naar het ultieme doel, *kṛṣṇa-prema*.

Prema – (1) liefde voor Kṛṣṇa, die extreem geconcentreerd is, die het hart volkomen doet smelten en aanleiding geeft tot een diep gevoel van *mamatā* of bezitsdrang in relatie tot Bhagavān (dit is de algemene definitie van *prema* gegeven in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* 1.4.1); (2) Wanneer *rati* goed wortel heeft geschoten en door geen enkel obstakel wordt verhinderd, heet het *prema*. Als een oorzaak rijst, die volgens de normale maatstaven de relatie tussen de geliefden zou kunnen ruïneren, terwijl hun verbintenis desondanks volslagen onberoerd blijft, heet een dergelijke intieme liefdesrelatie *prema*. Als *prema* toeneemt, wordt deze geleidelijk getransformeerd in *sneha*, *māna*, *praṇaya*, *rāga*, *anurāga* en *bhāva* (*Ujjvala-nīlamanī* 14.59.63).

Prema-bhakti – een stadium in *bhakti*, dat wordt gekenmerkt door het verschijnen van *prema* (zie boven); de geperfectioneerde staat van toewijding; de achtste en volkomen tot bloei gekomen staat van de *bhakti-latā*.

Prema-dharma – de religie, die tot doel heeft het bereiken van onvermengde liefde voor Śrī Kṛṣṇa.

Premādhikāra – bekwaamheid voor de onvermengde, liefdevolle toegewijde dienst van Śrī Bhagavān.

Prīti – liefde voor Kṛṣṇa, die ook *prema* of *bhakti* heet. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft *prīti* gedefinieerd in *Prīti-sandarbha* (Anuccheda 65), *tasyā hlādinyā eva kāpi sarvānandātīśāyinī vṛttir-nityam bhakta-vṛndeṣv eva nikṣipyamāṇā bhagavat-prītyākhyayā varttate* – "Wanneer de eeuwigge, pleziergevende functie van het *hlādinī*-vermogen, dat als enige de kracht heeft om Kṛṣṇa het allerhoogste plezier te geven, zich in het hart van de *bhakta* manifesteert, wordt het *bhagavat-prīti* of liefde voor Bhagavān genoemd." Het symptoom van deze *prīti* is een ononderbroken verlangen om het doel van *prīti*, Śrī Kṛṣṇa, een plezier te doen.

Prthak – onderscheiden; verschillend, anders.

Purāṇas – de achttien historische geschriften als supplementen aan de Veda's.

Pūrṇa-Brahma – de complete *brahma*, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Bhagavān. Bhagavān is *pūrṇa*, de complete realiteit. *Brahma* is, omdat het de uitstraling van licht is uit het transcendentale lichaam van Bhagavān, een aspect van die realiteit.

Pūrṇa-cetana – beschikking hebbend over vol bewustzijn; Śrī Bhagavān.

Pūrṇa-śakti – volkomen of compleet vermogen.

Pūrṇa-vikasita-cetana – tot volle bloei gekomen bewustzijn. Dit verwijst naar de *bhāva-bhaktas*, of diegenen, bij wie een diepe gehechtheid en liefde voor Bhagavān is ontwaakt.

Puruṣa – (1) het oerwezen als de ziel en de oorspronkelijke bron van het universum, het Allerhoogste Wezen of de Allerhoogste Ziel van het universum; (2) het bezielend principe in levende wezens, de ziel, of

geest in tegenstelling tot *prakṛti*, of materie; (3) een man, of het mannelijk deel der mensheid.

Puruṣārtha – de te bereiken doelen van de mens. In de vedische *śāstras* worden deze in vier categorieën ondergebracht: *dharma*, religieuze plicht; *artha*, het vergaren van rijkdom; *kāma*, bevredigen van materiële verlangens; *mokṣa*, bevrijding van het materiële bestaan. Buiten al deze doelen staat de ontwikkeling van onvermengde liefde voor de Allerhoogste Persoon, die de belichaming vormt van spirituele zegen en transcendentale *rasa*. Dit heet *parama-puruṣārtha*, het allerhoogst bereikbare levensdoel.

Pūrva-mīmāṃsā – de filosofie ontwikkeld door Maḥarṣi Jaimini, welke ook bekend is als *jaimini-darśana* (zie Jaimini in de lijst van persoonsnamen). Een onderwerp grondig onderzoeken en tot een conclusie komen heet *mīmāṃsā*. *Mīmāṃsā* is afkomstig van de werkwoordstam *man*, denken, nadenken of beschouwen. Omdat Maḥarṣi Jaimini in dit boek de juiste interpretatie van de vedische uitspraken heeft gevestigd en hoe ze met behulp van logische analyse kunnen worden bewezen, staat dit boek bekend als *mīmāṃsā-grantha*. De Veda's hebben twee onderafdelingen: *pūrva-kāṇḍa* (het eerste deel), dat handelt over vedisch *karma*, en *uttarā-kāṇḍa* (het latere deel), dat handelt over de *upaniṣads*, of Vedānta. Aangezien Jaimini's boek handelt over een analyse van het eerste deel van de Veda's, wordt het *pūrva-mīmāṃsā* genoemd. Omdat Jaimini's filosofie uitsluitend handelt over een analyse van vedisch *karma*, wordt het ook *karma-mīmāṃsā* genoemd.

Jaimini heeft nauwgezet onderzocht hoe vedisch ritualistisch *karma* dient te worden uitgevoerd en wat er de resultaten van zijn. Hij heeft aanvaard, dat de Veda's *apauruṣeya* (niet door de mens gecreëerd) zijn, dat ze zonder begin en eeuwig zijn. Jaimini's filosofie is gevestigd

op basis van de Veda's. Hij heeft echter de voorkeur gegeven aan alleen verrichten van vedisch *karma*. Hij stelt, dat de *jīvas* bedoeld zijn alleen vedisch *karma* te verrichten. Door het verrichten van vedisch *karma* kan men *parama-puruṣārtha*, het allerhoogste doel, bereiken, dat volgens zijn opvatting refereert aan het bereiken van de hemelse planeten.

Volgens de opvatting van Jaimini is de zichtbare wereld *anādi*, zonder begin, en ondergaat geen destructie. Het gevolg is, dat er geen behoefte is aan een alwetende en almachtige Īśvara om de schepping, de instandhouding en de destructie van de wereld ten uitvoer te leggen. Jaimini aanvaardt het bestaan van vroom en zondig *karma*. Volgens zijn doctrine levert *karma* automatisch de resultaten van zijn eigen activiteiten op. Er is daarom geen behoefte aan een Īśvara om de resultaten van *karma* toe te kennen.

Putra – zoon; iemand, die zijn voorvaders uit de hel, genaamd *put*, bevrijdt.

R

Rāga – diepe gehechtheid, die optreedt door spontane en intensieve absorbtie in het doel van genegenheid. De eerste karakteristiek van *rāga* is een diepe en overweldigende dorst naar het doel van zijn genegenheid. Het verlangen naar water wordt dorst genoemd. Wanneer het lichaam wordt gedepriveerd van water, treedt dorst op. Als deze dorst het punt bereikt, waarop men zonder water het lichaam niet langer in stand kan houden, heet het overweldigende dorst. Op dezelfde manier ontstaat *rāga*, wanneer de dorst van de liefhebbende om het doel van zijn affectie te vervullen zo intens wordt, dat hij in afwezigheid van zulke service op het punt staat zijn leven op te geven.

Rāga-mārga – het pad van *rāga*, of spontane gehechtheid; zie *rāgānugā*.

Rāgamayī bhakti – *bhakti* welke wordt doordrenkt met *rāga*, of spontane genegenheid. *Rāgamayī bhakti* bevindt zich niet in *sādhana*. Dit verwijst naar het stadium, nadat *prema* is opgetreden. In het begin is er *prema*, dat zich vervolgens ontwikkelt tot *sneha*, *māna*, *praṇaya*, *rāga*, *anurāga*, *bhāva* en *mahābhāva*. Zodra *prema* het stadium van *rāga* bereikt wordt het *rāgamayī* genoemd. Het komt, nadat men een geboorte heeft genomen in de baarmoeder van een *gopī* en de associatie van Kṛṣṇa's *rāgātmikā-bhaktas* heeft bereikt. Door deze associatie treedt eerst *prema* op, welke zich geleidelijk ontwikkelt tot het stadium van *rāga* en tenslotte tot *mahābhāva*. Het woord *ṭṣṇā*, dat hiervoor wordt gebruikt, betekent 'dorsten' naar Kṛṣṇa, naar Zijn vorm (*rūpa*), smaak (*rasa*), geur (*gandha*), geluid (*śabda*) en aanraking (*sparśa*). Het woord *premamayī* is een algemene term, die het stadium van *prema* ergens in zijn ontwikkeling van *sneha* tot *mahābhāva* kan aanduiden.

Rāgānugā-bhakti – *bhakti*, die volgt in het spoor van de *rāgātmikā* natuur, die aanwezig is in het hart van de eeuwige metgezellen van Kṛṣṇa in Vraja, heet *rāgānugā-bhakti*.

Rāgānugā-prakṛti – de natuur, die je dwingt om de spontane aantrekking tot Kṛṣṇa te volgen. Zodra de intelligentie is bevrijd van de gebondenheid aan *māyā*, hoeft de menselijke natuur niet langer te worden bestuurd door geboden en verboden; hij wordt nu gedreven door spontane liefde. De *rāgānugā* natuur is de onvermengde natuur van de *jīva*. Het is *svabhāva-siddha* (de geperfectioneerde staat van het zelf), *cinmaya* (transcendentiaal) en *jaḍa-mukta* (vrij van gebondenheid aan de trage materie).

Rāgānugā-sādhana – De conclusies van Śrī Rūpa Gosvāmī met betrekking tot de methode van het uitvoeren van *rāgānugā-bhajana* worden in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.2.294-96) als volgt omschreven, "Men

dient zijn meest geliefde *nava-kīśora*, Śrī Nanda-nandana, en de geliefde metgezellen van Kṛṣṇa, die beschikken over *sajātīya-bhāva* of de identieke stemming, waarnaar men streeft, voortdurend te herinneren. Men dien altijd in Śrī Vraja-dhāma te wonen vergezeld van een grote gehechtheid aan het horen van onderwerpen over Kṛṣṇa en Zijn toegewijden. Indien men fysiek niet in staat is in Vraja te leven, dient men dat mentaal te doen. Dit is de methode van *rāgānugā-bhakti-sādhana*." Śrī Rūpa Gosvāmī vervolgt, "Een *sādhaka*, die *lobha* heeft voor *rāgānugā-bhakti*, dient Śrī Kṛṣṇa zowel te dienen in de *sādhakarūpa* als in de *siddharūpa* in overeenstemming met de *bhāva* van de *vraja-parikaras*, die dezelfde stemming hebben, als waarnaar hijzelf streeft. De *aṅgas* van *bhakti*, zoals *śravaṇa*, *kīrtana*, *Śrī guru-padāśraya* en andere onderdelen van *vaidhī-bhakti*, zijn ook in *rāgānugā-bhakti* nuttig en noodzakelijk. Maar oordeelkundige *sādhakas* nemen alleen die *aṅgas* aan, die hun specifieke *bhāva* voeden en vermijden degene, die hun *bhāva* belemmeren."

Voorbeelden van de *aṅgas* van *bhakti* met betrekking tot *rāgānugā-sādhana* zijn als volgt. *Śravaṇam* in *madhura-rasa* betekent, dat je hoort hoe een dienstmeisje Lalitā, Viśākhā, Rādhā en Kṛṣṇa dient. *Kīrtana* betekent, dat je leert hoe je *pati-vañcanam* moet doen; dat is het spreken van lieve woordjes tegen je echtgenoot, waarmee je hem om de tuin leidt, zodat je er tussenuit kan knijpen om deel te kunnen nemen aan de *līlā* van Rādhā en Kṛṣṇa. *Smaraṇam* betekent je herinneren hoe Lalitā en Viśākhā diensten verlenen aan Śrīmatī Rādhārāṇī. *Pāda-sevanam* betekent Śrīmatī Rādhārāṇī meenemen om Kṛṣṇa 's nachts te ontmoeten. *Arcanam* wordt gedaan vanuit de ooghoeken. Wanneer Kṛṣṇa met de koeherdersjongens en de koeien terugkeert van de weidegronden, staan alle *gopīs* op de drempel van hun huis en doen *arcana* vanuit hun ooghoeken. Alles is aanwezig; de vlam is er,

het water is er, *sneha*, *māna*, *praṇaya* en al het andere is er. Kṛṣṇa aanvaardt hun eredienst ook vanuit Zijn ooghoeken. Dit heet *arcana*. *Ātma-nivedanam* betekent *gopījana-vallabhāya svāhā*: "Ik ben de dienstmaagd van Rādhā en Kṛṣṇa en ik offer mijn hele wezen aan Hen."

Rāgātmikā – iemand in wiens hart van nature en eeuwigdurend een diep, spontaan verlangen bestaat om Śrī Kṛṣṇa lief te hebben en te dienen; iemand wiens *bhakti* is verzadigd met *rāga*. Dit verwijst in het bijzonder naar de eeuwige bewoners van Vraja, die aan Śrī Kṛṣṇa gehecht zijn met een gevoel van intieme liefde, vrij van enige kennis van Zijn rijkdom of Zijn majesteit (*aīsvarya-jñāna*).

Rajas – zie *rajo-guṇa*.

Rājasika – van de geaardheid van *rajo-guṇa*.

Rajo-guṇa – de kwaliteit of geaardheid van het levende wezen, welke wordt gekenmerkt door intense activiteit en hart-stocht.

Rāma-navamī – de verschijningsdag van Śrī Rāma, die plaats heeft op de negende dag van de veertiendaagse heldere maan in de maand Caitra (maart/april).

Raṅjakatā – in Hoofdstuk 21 van *Jaiva-dharma* wordt het woord *raṅjakatā* gebruikt in de betekenis van aantrekkingskracht. De implicatie is, dat wegens de sterke aantrekkingskracht tot een object iemands hart wordt 'gekleurd', of grondig wordt geverfd. Dat is de staat van *rāga*. Wanneer de persoon het mooie object ziet, wordt zijn aandacht er onmiddellijk naartoe getrokken en wordt zijn hart gekleurd. Zelfs als het mooie object uit het zicht raakt, blijft het hart het overal waarnemen. Het kleuren van het hart wordt *raṅjakatā* genoemd en de sterke aantrekkingskracht, die in het hart wordt gevestigd, wanneer het bewustzijn op die manier wordt gekleurd, heet *rāga*.

Rasa – (1) de spirituele transformatie van het hart, die plaatsvindt, wanneer de geperfectioneerde staat van liefde voor Kṛṣṇa, *rati* geheten, wordt omgezet in vloeibare emoties in combinatie met diverse vormen van transcendente extasen. In *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (2.1.5) wordt *bhakti-rasa* als volgt gedefinieerd, "Wanneer de *sthāyībhāva*, of de permanente emotie van het hart in een van de vijf primaire relaties van neutraliteit, dienstbaarheid, vriendschap, ouderlijke liefde of amoureuze liefde, zich vermengt met *vibhāva*, *anubhāva*, *sāttvika-bhāva* en *vyabhicārī-bhāva* en zodoende een buitengewone smaak in het hart van de *bhakta* teweeg brengt, wordt dat *bhakti-rasa* genoemd."

De explicatie van *bhakti* als *rasa* is de unieke bijdrage van Śrīla Rūpa Gosvāmī. Het algemene gezichtspunt is, dat *rasa* van toepassing is op de esthetisch emotionele extase bij het horen van poëzie en het zien van dans en toneel. Deze theorie van *rasa* vindt zijn oorsprong in de *Nāṭya-śāstra* van Bharata Muni, het beroemde naslagwerk voor de fijne kunsten van Sanskriete poëzie, dans en drama. De uitleg van Rūpa Gosvāmī over de manier waarop *rasa* wordt gegenereerd is exact in overeenstemming met de definities van Bharata Muni; toch heeft hij de ervaring van *rasa* uitgelegd in termen van *bhakti*, of liefde voor Kṛṣṇa. Er is dus zowel een transcendente als een seculiere begripsvorming van *rasa*, (2) de staat van esthetisch bewustzijn.

Rasarāja – de Keizer van *rasa*, iemand die het allerbeste is in het proeven van de smaken van *rasa*, dit is een naam voor Śrī Kṛṣṇa, die *akhila-rasāmṛta-mūrti* is, de belichaming van de essentie van alle *rasa*.

Rasika-bhakta – iemand, die in staat is *bhakti-rasa* in zijn hart te proeven. In het stadium van *bhāva* wordt het hart van de *bhakta* doordrenkt met *śuddhā-sattva* vanuit het hart van een van Kṛṣṇa's eeuwige metgezellen in Vraja. Deze *śuddhā-sattva* heet dan *kṛṣṇa-rati*, het eerste ont-

luiken van goddelijke liefde. Wanneer dit permanente gevoel van liefde een combinatie aangaat met andere extatische emoties, genereert het de unieke ervaring van *bhakti-rasa*. Iemand, die bekwaam is om deze *rasa* te proeven heet een *rasika-bhakta*.

Rati – (1) gehechtheid, dol zijn op; (2) een stadium in de ontwikkeling van *bhakti*, dat synoniem is met *bhāva* (zie *bhāva-bhakti*).

Riramśā – betekent het verlangen om Kṛṣṇa te proeven voor zijn eigen genoegen en niet voor Kṛṣṇa's plezier. Indien de *riramśā* bedoeld is om Kṛṣṇa een plezier te doen, valt het in de categorie van *kāma* en *prema*. *Riramśā* dient aanwezig te zijn in *kāmānuga*, of het nu *tad-tad-bhāva-icchāmayī* of *sambhoga-icchāmayī* is; *riramśā* is in beide aanwezig. *Riramśā* is aanwezig in *tad-tad-bhāva-icchāmayī*, maar het wordt geproefd, wanneer de *gopīs* en Kṛṣṇa elkaar ontmoeten. En in *sambhoga-icchāmayī* ontmoeten de *gopīs* Kṛṣṇa teneinde Hem een plezier te doen. *Riramśā* is ook in Kumbhā aanwezig, maar alleen ten gerieve van haarzelf. *Riramśā* is zowel in *sambhoga-icchāmayī* als in *tad-tad-bhāva-icchāmayī* niet bedoeld ten behoeve van het eigen plezier.

Als men over deze *riramśā* voor Kṛṣṇa beschikt en strikt *vaidhī-bhakti* beoefent, komt men terecht in de klasse van Kṛṣṇa's koninginnen van Dvārakā. In *vaidhī-bhakti* vereert men Lakṣmī-Nārāyaṇa. *Sādhakas*, die *riramśā* voor Kṛṣṇa hebben krijgen Kṛṣṇa, maar hun *kāma* is van de aard van Dvārakā, dus zij zullen de *mahiṣīs* (koninginnen) volgen. *Vaidhī* betekent getrouwd zijn op basis van *śāstra-vidhi*. In de *vaidhī-bhāva* verlangt men ernaar om Kṛṣṇa als echtgenoot te hebben. Men kan de Kṛṣṇa van Vraja wensen, maar in Vraja is geen huwelijk met Kṛṣṇa mogelijk. Daarom kan men geen *vraja-bhāva* bereiken; in plaats daarvan bereikt men Dvārakā.

Ṛṣi – een grote wijze, een ziener, een geleerde van de Veda's.

Ruci – smaak. Dit is het vijfde stadium in de ontwikkeling van de klimrank van *bhakti*. *Ruci* ontwikkelt zich, nadat men standvastig in *bhajana* is geworden. In dit stadium van het ontwaken van de eigenlijke smaak overstijgt de aantrekkingskracht tot spirituele zaken, zoals horen, chanten en andere devotionele oefeningen, die van iedere vorm van materiële activiteit.

Rūh – een islamitische term voor de ziel.

Rūh-mujarrad – een Islamitische term voor de bevrijde ziel.

S *Sac-cid-ānanda* – datgene, dat is samengesteld uit *sat* (eeuwig bestaan), *cit* (volledig spiritueel bewustzijn) en *ānanda* (spirituele zegen); dit verwijst dikwijls naar de transcendentale vorm van Śrī Kṛṣṇa.

Śacinandana – een naam voor Caitanya Mahāprabhu; de zoon van Moeder Śacī (zie Caitanya in de lijst van persoonsnamen).

Sādhaka – iemand, die een spirituele discipline volgt om een bepaald doel te bereiken. In dit boek, *Jaiva-Dharma*, verwijst het in het bijzonder naar een beoefenaar van *bhakti*.

Sādhana – de methode, die men volgt teneinde een specifiek doel te bereiken, wordt *sādhana* genoemd. Zonder *sādhana* kan men *sādhya*, het doel van de beoefening, niet bereiken. Er bestaan vele verschillende soorten *sādhana* in overeenstemming met uiteenlopende doelen. Degenen, die verlangen naar materieel plezier, nemen het pad van *karma* als hun *sādhana*. Degenen, die de aspiratie hebben voor de eeuwige, liefdevolle dienst van Śrī Kṛṣṇa, gaan het pad op van *bhakti* als hun *sādhana*. De *sādhana* van *bhakti* verwijst naar vormen van spirituele oefening, zoals horen, chanten, enzovoort.

Sādhana-bhakti – het stadium van praktiseren door toegewijden; een stadium van *bhakti*, waarin diverse spirituele disciplines voor het ge-

noegen van Śrī Kṛṣṇa worden ondernomen via het medium van de zintuigen met het doel om de manifestatie van *bhāva* of spirituele *prema* te genereren.

Sādhana-catuṣṭaya – vier soorten *sādhana* (genoemd in Hoofdstuk 12) welke zijn, *nityānitya-vastu-viveka* (onderscheid maken tussen eeuwige en tijdelijke objecten); (2) *ihānūtra-phala-bhoga-virāga* (onthechting van het genieten van de resultaten uit dit leven en het volgende); (3) *śama-damādi sat-sampatti* (de zes vormen van vermogens, waarvan beheersing over de geest en de zintuigen de belangrijkste zijn); (4) *mumuksā* (het verlangen naar bevrijding).

Sādhu – afgeleid van de werkwoordstam *sādh*, hetgeen betekent "recht op het doel afgaan" (als een speer), of slagen; dus *sādhu* betekent iemand, die recht door zee gaat en de waarheid spreekt zonder te worden beïnvloed door sociale conventies, evenals *sādhana* het proces is van recht op het doel afgaan. Hoewel dit woord in algemene zin kan worden vertaald als een religieus persoon of een *bhakta*, verwijst het woord *sādhu* naar *bhaktas*, die zeer ver zijn gevorderd. Zulke *bhaktas* worden ook *mahat* (grote zielen), of *bhāgavatas* (*bhaktas*, die de kenmerken van Bhagavān belichamen) genoemd. Hun symptomen worden als volgt beschreven (*Śrīmad-Bhāgavatam* 5.2.2-3), *mahāntas te sama-cittā praśāntā vimanyava suhṛda sādhave ye, ye vā mayīse kṛta-sauhṛdārthā janeṣu dehambhara-vārtikeṣu grheṣu jāy-ātmajarātimatsu na pṛīti-yuktā yāvad-arthās ca loke* – "De *mahat*, of grote zielen, beschikken over de volgende kwaliteiten: Ze zien alle *jīvas* met gelijkgestemde blik. Ze zijn volkomen vredig, want hun intelligentie is stevig verankerd in Kṛṣṇa. Ze kennen geen angst. Ze zijn goedwillende vrienden van alle *jīvas*. Ze zijn *sādhus*, wat betekent, dat ze nooit andermans fouten in ogenschouw nemen. Ze zijn stevig gevestigd in een liefdevolle relatie met de Allerhoogste Persoon en ze beschou-

wen *prema* als het allerhoogste bereikbare doel. Ze beschouwen ieder ander object van geen enkel belang. Ze zijn niet gehecht aan mensen, die in beslag worden genomen door materieel plezier, noch zijn ze gehecht aan vrouw, kinderen, rijkdom of huis. Ze hebben geen verlangen om rijkdom te verzamelen buiten datgene, dat ze nodig hebben om hun lichaam in stand te houden ten behoeve van de toegewijden dienst aan Śrī Kṛṣṇa."

Sādhu-saṅga – associatie van ver gevorderde *bhaktas*, die over de bovengenoemde eigenschappen beschikken (zie *sādhu*). Het woord *sādhu-saṅga* betekent niet "louter in de buurt van gevorderde *bhaktas* blijven"; het betekent naar hen toegaan, bij hen blijven, hen eerbetuingen aanbieden, hen zoveel mogelijk dienen, spirituele instructies van hen horen, spirituele oefeningen onder hun aanwijzingen verrichten, in hun voetspoor volgen en het eigen leven volgens hun instructies inrichten.

In *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.2.91) heeft Śrīla Rūpa Gosvāmī specifiek gedefinieerd welke soort *sādhu-saṅga* we moeten opzoeken – *sajāṭiyāśaye snigdhe sādhou saṅgaḥ svato vare*. Hij zegt, dat we moeten associëren met *bhaktas*, die aanzienlijk verder zijn gevorderd dan wijzelf, die zachtmoedig zijn en die zijn gevestigd in die gemoedstemming van toegewijde dienst aan Kṛṣṇa, waarvoor we zelf ook aspiratie koesteren. Dit is de eerste ontwikkelingsfase van de klimrank van *bhakti*, nadat haar zaad is ontvangen in de vorm van *śraddhā*.

Sādhya – het object of doel, dat door een persoon wordt verlangd, voor het bereiken waarvan hij een geschikt proces ondergaat, wordt *sādhya* genoemd. Er zijn vele verschillende soorten *sādhya*s, of bereikbare doelen, en deze worden doorgaans in vier categorieën ondergebracht: *dharma* (religie), *artha* (economische ontwikkeling), *kāma* (materieel plezier) en *mokṣa* (bevrijding). De *sādhya-vastu*, of

het bereikbare doel voor *bhaktas*, is *bhagavat-prīti*, liefde voor de Allerhoogste Persoon. Dit heet ook *prema*. *Bhakti* of *prema*, dat een eeuwige functie is van de *svarūpa-śakti* van Śrī Bhagavān, wordt niet door iets geproduceerd. Toch, wanneer het hart van de *bhakta* is gezuiverd door het uitvoeren van *sādhana-bhakti*, wordt het geschikt om de manifestatie van zijn *hlādinī*, of pleziergevend vermogen, te ontvangen. Op dat moment manifesteert Kṛṣṇa dit vermogen in het hart van de *bhakta* en heet het *bhagavat-prīti* (zie *prīti* en *puruṣārtha*).

Sādhya, *susiddha*, *siddha* en *ari* – Dit zijn vier vormen van *doṣa* (gebreken), die zijn berekend volgens *jyotiṣa-śāstra* met betrekking tot de aard van een *śiṣya* (leerling) in overeenstemming met zijn *pūrva-karma*. Enkele ervan lijken weliswaar goede eigenschappen te zijn, maar vanuit het absolute perspectief lijdt iedereen, die een materiële geboorte neemt, een gebrek. In dit verband wijst *sādhya* erop, dat de kandidaat de *adhikāra* heeft om *prema-bhakti* te bereiken, indien hij in zijn leven alle moeite doet. *Susiddha* heeft de *adhikāra* om met zeer weinig moeite perfectie te bereiken en *siddha* heeft wat minder *adhikāra* dan hij. *Ari* wijst erop, dat de *śiṣya* zoveel *ari* (ongunstige planeten) in zijn kaart heeft staan, dat praktisch iedere onderneming in de richting van *bhakti* eenvoudig meer hindernissen creëert. Indien echter deze vier typen *śiṣyas* de *kṛṣṇa-mantra* van een *sad-guru* aangaarden, kunnen al hun hindernissen worden verwijderd.

Sāgnika-brāhmaṇa – een *brāhmaṇa*, die omwille van het uitvoeren van *yajña* een permanent vuur in zijn huis aanhoudt.

Śaiva – een vereerder van Śrī Śiva.

Sakhī – een vriendin, metgezellin, of dienstmeisje.

Sakhya – liefde voor of gehechtheid aan Kṛṣṇa, welke wordt uitgedrukt met een gevoel van vriendschap; één van de vijf primaire relaties met

Kṛṣṇa, die in het hart wordt gevestigd, zodra de *sādhaka* het stadium van *bhāva* of *prema* heeft bereikt.

Eén van de *aṅgas* van *sādhana-bhakti*; de verering van Kṛṣṇa in het stadium van *sādhana* met het gevoel een vriend van Kṛṣṇa te zijn. Hoewel Śrī Bhagavān over alle vermogens, overvloed en majesteit beschikt, vertoont een *bhakta*, die aan Kṛṣṇa denkt als aan zijn vriend en tracht Hem een plezier te doen, dit gevoel van vriendschap jegens Hem. Als hij in het zomerseizoen denkt, dat zijn eerbiedwaardige Ṭhākurji ontzettend te lijden heeft van de hitte, zal de *sādhaka* Hem wind toewaaïen en Hem sandelhout en andere geurige en verkoelende substanties aanbieden. Als men dat doet, demonstreert men een gevoel van vriendschap met Kṛṣṇa. Het verschil tussen *dāsyam* en *sakhyam* is, dat *sakhyam* is doordrenkt met *viśrambha-sevā*, het gevoel van intimiteit, dat vrij is van iedere vorm van formele terughoudendheid. Dit is een van de negen primaire *aṅgas* van *bhakti*.

Śākta – een vereerder van Śakti of Durgā.

Śakti – (1) kracht of vermogen. (2) de gemalin van Śrī Śiva, ook bekend als Durgā, die de materiële energie overziet; één van de vijf godheden, die worden vereerd door de *pañco-pāsakas*.

Śāktyaśeṣa-avatāra – een bekrachtigde incarnatie; een *jīva*, die door zijn onderwerping aan Bhagavān door Hem *āveṣa* (bekrachtigd) wordt om in Zijn naam krachtig op te treden.

Samādhi – meditatie of diepe trance, hetzij op Paramātmā, hetzij op Kṛṣṇa's *līlā*.

Samāja – menselijke samenleving; een bijeenkomst, gezelschap, congregatie of gemeenschap.

Sāmājika – datgene, dat is gerelateerd aan de samenleving en sociale ideologie (zie *samāja*).

Sambandha-jñāna – kennis met betrekking tot *sambandha-tattva*, de wederzijdse relatie tussen Bhagavān, de levende wezens en de materiële energie. Het woord *sambandha* betekent verbinding, relatie en verbindend. De levende wezens zijn eeuwigdurend en onafscheidelijk verbonden met de Allerhoogste Persoon, die daardoor het ware object voor een relatie is. De algemene relatie tussen de levende wezens en Śrī Bhagavān is die van dienaar en gediende. Maar in het geperfectioneerde stadium van *bhakti* wordt men in een specifieke relatie met Kṛṣṇa gevestigd als dienaar, vriend, ouder of geliefde.

Sambandha-tattva – het principe met betrekking tot de wederzijdse relatie tussen Bhagavān, de levende wezens en de materiële energie.

Sambhoga – volop plezier. Wordt ervaren in de liefdesonderhandelingen tussen Kṛṣṇa en Zijn metgezellen in Vraja. Het doel van deze onderhandelingen, die een wonderbaarlijk, extatisch gevoel van vreugde belichamen, is louter om elkaar plezier te geven.

Saṁhitā-śāstras – religieuze *śāstras*, die de wetten instellen voor de mensen.

Sampradāya – (*samyak + pradāya*) het proces, dat de Allerhoogste Absolute Waarheid diepgaand en perfect overdraagt. Een lijn van disciplinaire opvolging; gevestigde doctrine doorgegeven van leraar op leraar; een bepaald systeem van religieus onderricht. De *Padma-purāna* voorspelt de komst van vier gezaghebbende lijnen van disciplinaire opvolging door Vaiṣṇava's en hun stichter-*ācāryas* in het tijdperk van Kali, *ata kalau bhaviṣyanti catvāraḥ sampra-dāyinaḥ Śrī-brahma-rudra-sanakā vaiṣṇavāḥ kṣīti-pāvanā* – "In het tijdperk van Kali zullen vier Vaiṣṇava *sampradāyas* de aarde zuiveren. Deze heten de Śrī (Lakṣmī), Brahmā, Rudra en Sanaka (Catuḥsana) *sampradāyas*."

Deze *sampradāyas* zijn vermaard door de namen van de *ācāryas*, die hun doctrines recent hebben gevestigd, (*Padma-purāṇa*) *rāmānujaṁ Śrī svīcakre madhvācāryam caturmukha Śrī viṣṇusvāmināṁ rudra nimbādityaṁ catuḥsana* – "Lakṣmīdevī aanvaardde Rāmānujā; Caturmukha Brahmā aanvaardde Madhvācārya; Rudra aanvaardde Viṣṇusvāmī; en Catuḥsana, de vier Kumāra's, aanvaardden Nimbāditya als respectievelijke leiders van hun *sampradāyas*."

Hoewel Śrī Gaurāṅga Mahāprabhu er aanspraak op maakte een verbinding met de Madhva *sampradāya* te hebben, wordt Zijn lijn onderscheiden als de Gauḍīya *sampradāya* (de *sampradāya* gevestigd in het land van Gauḍa, Bengalen). Omdat Hij Śrī Bhagavān Zelf is, heeft Hij de hoogst mogelijke begrippen van liefde voor God gepresenteerd, die voorheen onbekend waren bij ieder van de *sampradāyas*.

Samsāra – (1) materieel bestaan; de kringloop van geboorte en dood; (2) gezinsleven; huiselijk leven.

Samskāra – (1) een geheiligde of heiligende ceremonie; (2) reformatie of training van het verstand; indrukken op het verstand van voorgaande ervaringen of activiteiten verricht in een voorgaand bestaan.

Sarṁvit – dit verwijst naar *svarūpa-śakti*, dat wordt overheerst door *sarṁvit* (zie *svarūpa-śakti*). *Sarṁvit* is het vermogen, dat verwijst naar het *cit*, het kennend aspect van Śrī Bhagavān. Hoewel Bhagavān de belichaming is van kennis, is *sarṁvit* het vermogen, waarmee Hij Zichzelf kent en anderen veroorzaakt Hem te kennen. Wanneer de *sarṁvit* in *viśuddha-sattva* prominent is, heet het *ātma-vidyā*, kennis van het individuele zelf en van Bhagavān. Deze *ātma-vidyā* heeft twee geestvermogens: (1) *jñāna*, de kennis zelf; (2) *jñāna-pravartaka*, iemand die, of datgene, dat kennis bevordert. De kennis van de vereerder wordt door deze twee faculteiten manifest. Kennis van de absolute realiteit is alleen mogelijk met behulp van *ātma-vidyā*.

Sandhinī – dit verwijst naar *svarūpa-śakti*, dat wordt overheerst door *sandhinī* (zie *svarūpa-śakti*). *Sandhinī* is het vermogen, dat verwijst naar het *sat*, het existentionële aspect van Śrī Bhagavān. Dit is het vermogen, waarmee Hij Zijn eigen bestaan en het bestaan van anderen in stand houdt. Wanneer *sandhinī* in *viśuddha-sattva* prominent is, heet het *ādhāra-śakti*, het alles-accomoderende vermogen. De spirituele verblijfplaats van Bhagavān en Zijn metgezellen zijn door deze *ādhāra-śakti* manifest.

Sandhyā – avond; het tijdsgewricht van dag en nacht.

Sandhyā-āratī – eredienst aan het Godsbeeld met diverse artikelen, zoals wierrook, bloemen en boterlamp, uitgevoerd tijdens de schemering in de avond onder begeleiding van devotionele hymnen en muziekinstrumenten.

Sandhyā-vandanā – het chanten van vedische *mantras*, zoals *brahma-gāyatrī* bij zonsopgang, twaalf uur en zonsondergang.

Sāṅkhya – het pad van kennis bestaande uit een analyse van geest en materie. Deze filosofie is van nature atheïstisch. Deze werd gepropageerd door de wijze, Kapila, die niet de *avatāra* van Kṛṣṇa is, die ook Kapila heet, de zoon van Kardama en Devahūti. Aan de wijze, Kapila, die werd geboren in de dynastie van Agni, wordt gerefereerd in de *Mahābhārata* (*Vana-parva* 221.21): "De persoon, die door de wereldverzakkers wordt uitgeroepen als de stichter van het *sāṅkhya-yoga* systeem, is de grote wijze, Kapila, die in de dynastie van Agni verscheen."

Saṅkīrtana – samenzang van de namen van Kṛṣṇa.

Saṅkucīta-cetana – samengetrokken bewustzijn. Dit verwijst naar zoogdieren, vogels, insecten en waterdieren. Hun bewustzijn is verder ontwikkeld dan dat van de immobiele entiteiten, maar minder ontwikkeld dan het menselijk bewustzijn. *Saṅkucīta-cetana* is voornamelijk beperkt tot

de activiteiten van eten, slapen, voortplanten, vrezten, zich uit eigen wil voortbewegen, met andere dieren vechten om territorium en bezittingen, waarop ze aanspraak maken en boos worden bij ongewenste toenadering. Wezens in dit stadium van bewustzijn hebben geen kennis over een volgend leven en hebben niet de neiging te informeren naar God.

Sannyāsa – de vierde *āśrama*, of levensfase, in het systeem van *varṇāśrama*; verzakend ascetisch leven.

Sannyāsī – een lid van de wereldverzakende levensorde.

Śaraṇāgati – ook bekend als *śaraṇāpatti*; overgave; naderbij komen voor een toevlucht of bescherming. In *Bhakti-sandharbha* (Anuccheda 236) wordt *śaraṇāgati* beschreven,

*ānukūlyasya saṅkalpa prātikūlyasya varjanam
rakṣiṣyātīti viśvāso goptṛtve varaṇam tathā
ātma-nikṣepa kārpanye śad-vidhā śaraṇāgati*

Er zijn zes symptomen van zelfovergave: aanvaarding van datgene, dat gunstig is voor *bhagavad-bhajana*; afwijzing van datgene, wat ongunstig is; vast vertrouwen in Bhagavān als beschermer; weloverwogen aanvaarden van Bhagavān als bewaker en degene, die voedt; onderwerping van het zelf; bescheidenheid, nederigheid.

Sārārtha-darśinī – commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam*, Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura geeft het volgende commentaar op *śloka*s 11.20.27-30, 32-33: "In de eerste twee *śloka*s, die hierboven zijn geciteerd, wordt de natuur van een persoon in het beginstadium van zijn bekwaamheid voor *bhakti* beschreven. In associatie van *sādhus* ontwikkelt hij een smaak voor het horen van *hari-kathā*. Op dat moment verliest hij zijn belangstelling voor alle andere activiteiten en begint vastbesloten *śrī-nāma* te chanten. Wegens zijn voorgaande gewoonten en conditioneringen echter is hij niet in staat om materieel plezier

en het verlangen ernaar op te geven. Terwijl hij zich met dergelijk plezier bezighoudt, weet hij desondanks, dat het een overtreding is en keurt het af.

"Wat wordt bedoeld met *dr̥ḍha-niścaya*, vastberadenheid? 'Of mijn gehechtheid voor familie, huis, enzovoort, nu wordt teniet gedaan of juist vergroot, of ik nu tien miljoen hindernissen in *bhajana* ervaar of geen enkele, zelfs al word ik tot lust aangezet, of al moet ik wegens mijn overtredingen naar de hel, *bhakti* geef ik nooit op. Ik zal er niet mee instemmen om me met *karma* of *jñāna* te gaan bezighouden, zelfs al komt Brahmā zelf om het aan te bevelen.' Dit heet *dr̥ḍha-niścaya*. Hoe sterker je *bhajana* het voornemen voor *bhakti* maakt, hoe minder het wordt afgeleid door ongunstige zaken.

"Blijft de *bhakta* gehinderd door verlangens naar materieel plezier? Nee. Dit wordt beantwoord door Śrī Bhagavān in de volgende twee *ślokas*. 'Door het horen en herhalen van *hari-kathā* worden alle verlangens naar materieel plezier in het hart van de *bhakta* geleidelijk teniet gedaan. Wanneer de *sādhaka* Mij vereert, kom Ik en ga in zijn hart zitten en op dat moment kunnen zijn fouten niet langer standhouden. Waarom? Omdat het voor materiële verlangens niet mogelijk is met Mij in hetzelfde hart te zitten, zoals het voor de zon en de duisternis onmogelijk is op dezelfde plaats aanwezig te zijn. De knoop van het vals ego wordt onmiddellijk doorgehakt, alle twijfels worden opgelost en de verlangens naar *karma* worden teniet gedaan. Deze order vaardig Ik voor de eeuwigheid uit.'

"Een *bhakta* onwikkelt op die manier vertrouwen in het horen van *hari-kathā* en omdat hij het geloof in zijn zoektocht naar *karma* en *jñāna* heeft opgegeven, verliest hij de belangstelling voor zulke activiteiten. Maar stel je voor, dat hij om een onwaarschijnlijke reden de vruchten van zulke activiteiten zou verlangen – wat dan? Dit wordt in de twee

volgende *śloka*s beantwoord. 'De zegeningen van promotie naar de hemelse planeten, bevrijding, het bereiken van Mijn supreme verblijfplaats, en wat al niet meer kan worden verkregen door baatzuchtig streven, zoals soberheid, kennis, onthechting, beoefening van *yoga*, liefdadigheid, religiositeit, of andere heilzame methoden van *sadhana*, worden door Mijn *bhaktas* moeiteloos verkregen door de kracht van *bhakti-yoga*."

Śarīra – het lichaam; skelet.

Śārīraka-bhāṣya – het commentaar op *Vedānta-sūtra* door Śrī Śaṅkarācārya; *Onderzoek naar de aard van de belichaamde geest* (zie Śaṅkarācārya in de lijst van persoonsnamen).

Śārīrika – datgene dat is gerelateerd aan het materiële lichaam en zijn verworven bezittingen (zie *śarīra*).

Sarva-darśī – iemand die alziend is; iemand die ziet, dat Bhagavān de volkomen Absolute Waarheid is en de bron van *brahma* en Paramātmā.

Sārva-kālika – activiteiten, die te allen tijde van toepassing zijn.

Śāstra – Geschrift, vooral de vedische geschriften.

Śāstrīya-śraddhā – overtuiging, die is gebaseerd op diep vertrouwen in de *śāstras* bij de beoefening van *bhakti*.

Sat-karma – vrome daden aanbevolen in de *karma-kāṇḍa*-sectie van de Veda's.

Sat-saṅga – zie *sādhu-saṅga*.

Sattā – bestaan, existentie.

Sattva-guṇa – de kwaliteit of geaardheid van levende wezens, die wordt gekenmerkt door wijsheid en zuiverheid.

Sāttvika – van de geaardheid *sattva-guṇa*.

Sāttvika-bhāva – één van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa*; acht symptomen van spirituele extase, die uitsluitend voortkomen uit

viśuddha-sattva, namelijk wanneer het hart wordt overweldigd door emoties in verband met de vijf primaire gevoelens van genegenheid voor Kṛṣṇa, of de zeven secundaire emoties. De acht symptomen, waaruit *sātvika-bhāva* bestaat zijn, (1) *stambha* (onbeweeglijkheid), (2) *sveda* (transpireren), (3) *romāñca* (kippenvet), (4) *svara-bhaṅga* (stotteren), (5) *kampa* (beven), (6) *vaivarṇa* (verschieten van kleur, of bleek worden), (7) *aśru* (tranen) en (8) *pralaya* (bewustloos of flauwvallen).

Satya – waarheid, realiteit; gevestigde conclusie.

Saura – een vereerder van Sūrya, de zongod.

Sautrāmaṇī-yajña – een bepaald offer ter ere van Indra, dat wordt beschreven in de *Yajur-veda*. Men zegt, dat door deze *yajña* uit te voeren, men een plaats krijgt op de hemelse planeten. Hoewel het drinken van wijn voor *brāhmaṇas* niet wordt toegestaan, wordt in deze *yajña* wijn geaccepteerd op een manier, die niet resulteert in de val van de *brāhmaṇa*.

Saviśeṣa-vāda – de doctrine, die erkent, dat de Absolute Waarheid een transcendentaal persoon is, die een niet-materiële vorm, karakter en eigenschappen heeft.

Saviśeṣa-vādī – aanhanger van de doctrine van *saviśeṣa-vāda*.

Sevā – dienstverlening, eerbied, toewijding aan.

Sevāite – priesters of dienaren van een Godsbeeld.

Siddha – (1) gerealiseerd of geperfectioneerd; (2) bevrijde ziel(en), die zich bevinden in de spirituele wereld; (3) een bevrijde ziel, die Bhagavān vergezelt naar de materiële wereld om Hem bij te staan in Zijn spel, of iemand, die in zijn leven het geperfectioneerde stadium van *bhakti* (*prema*) heeft bereikt, wiens symptomen zijn beschreven in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (2.1.180), *avijñātākṣhila kleśa sadā kṛṣṇās-rita kriyā siddhā syu santata prema saukhyāsvāda parāyaṇā* – "Iemand,

die altijd ten volle is verzonken in activiteiten gerelateerd aan Śrī Kṛṣṇa, die volkomen onbekend is met hindernissen of materiële ellende en die onophoudelijk de vreugdevolle zegen van *prema* proeft, wordt een *siddha-bhakta* genoemd."

Siddhānta – filosofische doctrine of principe; bewezen conclusie; gevestigde eindsamenvatting; aangenomen waarheid.

Siddhi – acht mystieke perfecties verkregen door *yoga* (zie *yoga-siddhi*).

Śikṣā – instructies ontvangen van een leraar; als een van de onderdelen van *bhakti*, verwijst dit specifiek naar instructies ontvangen van een *guru* met betrekking tot *bhakti*.

Śikṣā-guru – de persoon, van wie men instructies ontvangt over de manier, waarop men vooruitgang op het pad van *bhajana* kan maken, heet *śikṣā-guru*, of instructiegevend spiritueel leermeester. Nadat men instructies heeft gehoord van de *śravaṇa-guru*, de persoon van wie men hoort over de fundamentele waarheden van Bhagavān, kan een verlangen optreden om zich met *bhajana* bezig te houden. Als een dergelijk verlangen optreedt, is de persoon, die men benadert teneinde te leren hoe men *bhajana* dient uit te voeren, een *śikṣā-guru*. De *śravaṇa-guru* en de *śikṣā-guru* zijn doorgaans dezelfde persoon, zoals wordt vastgesteld in de *Bhakti-sandarbha* (Anuccheda 206), *atha śravaṇa-guru bhajana-śikṣā-gurvo prāyakam-ekatam-iti tathaivāha*.

Śiva – een kwalitatieve expansie van Śrī Bhagavān (zie lijst van persoonsnamen).

Śiva-rātrī – een festival ter ere van Śrī Śiva, dat in acht wordt genomen met vasten tijdens de veertiende dag en nacht van de donkere maan van de maand Phālguna (februari/maart).

Smaranam – herinnering en meditatie op Kṛṣṇa's namen, vormen, kwaliteiten en spel. *Smaranam* dient in aansluiting op *nāma-saṅkīrtana* te worden gedaan. Er zijn vijf stadia in het proces van *smaraṇa*:

smaraṇa, *dhāraṇa*, *dhyāna*, *dhruvānusmṛti* en *samādhi* – (1) een beetje informeren of onderzoek doen naar de namen, vormen, enzovoort van Śrī Hari wordt *smaraṇa* genoemd; (2) het terugtrekken van de geest uit externe objecten en het in algemene zin richten op de naam, vorm, enzovoort van Śrī Hari wordt *dhāraṇa* genoemd; (3) het contempleren van Śrī Hari's namen, vormen, enzovoort in een geconcentreerde vorm wordt *dhyāna* genoemd; (4) als die herinnering zich ononderbroken als een constante vloed van nectar voortzet, wordt dat *dhruvānusmṛti* genoemd en (5) de meditatie, waarin het doel van de comtemplatie het enige is, dat in het hart manifest is, wordt *samādhi* genoemd. *Smaraṇam* is een van de negen primaire *aṅgas* van *bhakti*.

Smārta – een orthodoxe *brāhmaṇa*. Iemand die op een rigide wijze de *smṛti-śāstras* (in het bijzonder de *dharma-śāstras*, de codes van religieus gedrag) aanhangt, waarbij hij overdreven is gehecht aan externe rituelen zonder de onderliggende essentie van de *śāstra* te bevatten. Ze onderscheiden zich van de Vaiṣṇava *smārtas* en *smṛti-śāstras*, zoals *Hari-bhakti-vilāsa*.

Smārta-karma – sociale en religieuze rituelen voorgeschreven door de *smṛti-śāstras*.

Smṛti – (1) datgene, dat wordt herinnerd; (2) traditie, die is onderscheiden van *śruti*, openbaring. Het corpus van sacrale literatuur, dat wordt herinnerd (in tegenstelling tot *śruti*, of datgene, dat rechtstreeks is gehoord door, of geopenbaard aan de *ṛṣis*). Hiertoe behoren de zes Vedāṅgas, de *dharma-śāstras*, zoals *Manu-saṃhitā*, de *purāṇas* en de *itihāsas*.

Sneha – genegenheid, affectie. In Hoofdstuk 21 worden twee soorten *sneha* door Bābājī Mahāśaya beschreven. Hij zegt, dat *sneha* verwant is aan *sakhya-bhāva*, maar dit betekent niet in de zin van intieme relatie. De intieme vorm van *sakhya-bhāva* valt in de categorie van *sam-*

bandha-rūpa. *Sakhya-bhāva* in dit hoofdstuk betekent het gewone type *sakhyam*, dat voorkomt in de negen onderdelen van *bhakti*, die Prahlāda Mahārāja in *Śrīmad-Bhāgavatam* vermeldt. Dit is *sakhyam* in *vaidhī-bhakti* en dat betekent het dienen van Kṛṣṇa met een algemeen gevoel van vriendschappelijkheid (*sakhya-bhāva*) en door het erkennen van Kṛṣṇa als vriend (*sakhā*). Aangezien dit valt onder de rechtsgeldigheid van *vaidhī-bhakti*, is het geen onderdeel van *rāgānugā-bhakti*. De intieme vorm van *sneha* valt in de categorie van *prema* (*sneha*, *māna*, *praṇaya*, enzovoort) en kan daarom niet worden uitgevoerd in *rāgānugā-sādhana*, maar kan pas in *rāgātmikā-bhakti* optreden. Het kan niet worden gevolgd. Het kan zich alleen in *prema* ontwikkelen na *vastu-siddhi*, wanneer de *bhakta* een geboorte heeft genomen in de baarmoeder van een *vraja-gopī* en kan daarom niet worden gepraktiseerd in *rāgānugā-sādhana-bhakti*.

Śraddhā – vertrouwen. Dit verwijst naar vertrouwen in de uitspraken van de *śāstras*, dat ontwaakt na het over vele levens verzamelen van vrome, devotionele activiteiten. Zulk vertrouwen wordt gewekt in de associatie van heilige *bhaktas* en het is de uiterlijke manifestatie van het zaad van de klimrank van *bhakti*. De innerlijke essentie van dat zaad, dat in het hart van de discipel wordt geplant, is de conceptie van het dienen van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in een bepaalde capaciteit (zie ook *bhakti-latā-bīja*).

Śrāddha – een ceremonie ter ere van en voor het welzijn van overleden verwanten. De voorvaders wordt *piṇḍa* aangeboden, een offer van rijst en meel, dat hen voorziet van een lichaam, dat geschikt is om naar *pitṛ-loka*, de planeet van de voorvaders, te gaan. Daar genieten ze een hoge standaard van materieel plezier.

Śravaṇam – het horen van de transcendentale beschrijvingen van Bhagavāns namen, vormen, kwaliteiten, spel en metgezellen uit de

mond van gevorderde *bhaktas*. Een van de negen primaire *āṅgas* van *bhakti*.

Śrī Bhāṣya – Het commentaar, dat de transcendente schoonheid en rijkdom van Bhagavān openbaart; een commentaar op *Vedānta-sūtra* door Śrī Rāmānujācārya.

Śruti – (1) datgene, dat wordt gehoord; (2) openbaring, als onderscheiden van *smṛti*; traditie; onfeilbare kennis, die door Brahmā, of door de grote wijzen bij het begin van de schepping werd ontvangen en dat na hen neerdaalde in een disciplinaire opvolging van geestelijk leermeesters; het literaire corpus, dat rechtstreeks afkomstig is van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Dit geldt voor de oorspronkelijke vier Veda's (ook *nigamas* genoemd) en de *upanīṣads*.

Sthāvara – immobiel levende wezens, zoals bomen, struiken, klimplanten en stenen.

Sthāyībhāva – een van de vijf essentiële ingrediënten van *bhakti-rasa*; het permanente gevoel van liefde voor Kṛṣṇa in een van de vijf primaire relaties van kalmte, dienstbaarheid, vriendschap, ouderliefde, of amoreuze liefde. Deze overheersende emotie in het hart in een van de vijf primaire relaties heet ook *mukhya-ratī*, primaire gehechtheid. De *sthāyībhāva* kan ook verwijzen naar het overheersende sentiment in een van de zeven secundaire stemmingen van humor, verbazing, moed, mededogen, woede, angst en walging. In dat geval heet het *gauṇa-ratī*, secundaire gehechtheid.

Sthūla-sarīra – het grofstoffelijk lichaam bestaande uit fysieke elementen (aarde, water, vuur, lucht, ether).

Śubha-karma – activiteiten, die gunstige resultaten produceren.

Śuddhā-abhimāna – zuiver egoïsme; de conceptie een dienaar van Kṛṣṇa te zijn.

Śuddhā-bhakta – een zuivere *bhakta*, iemand, die *śuddhā-bhakti* uitvoert.

Śuddhā-bhakti – zuivere toewijding; devotie, die niet is vermengd met baatzuchtig streven of monistische kennis en die geen andere verlangens kent dan uitsluitend het plezier van Kṛṣṇa; dit heet ook *uttama-bhakti*.

Śuddhā-bhāva – de zuivere of onvervalste staat van *bhāva-bhakti*; de onvervalste, spirituele emoties, die zich manifesteren in de staat van *bhāva*.

Śuddhā-jīva – de zuivere, spirituele entiteit in zijn bevrijde staat, welke vrij is van materiële aanduidingen.

Śuddhā-jñāna – kennis van de relatie tussen Bhagavān, de *jīvas* en *māyā*.

Śuddhā-nāma – het zuiver chanten van de heilige naam. Wanneer men is bevrijd van alle overtredingen en *anarthas*, daalt de zuivere, heilige naam neer en verschijnt in de volkomen gezuiverde en transcendentale zintuigen – aldus bekend als *śuddhā-nāma*.

Śuddhāvasthā – de zuivere of bevrijde staat van de *jīva*.

Śūdra – de laagste van de vier *varṇas*, of kasten (klassen), in het systeem van *varṇāśrama*; kunstenaars, handwerkslieden en arbeiders.

Sukṛti – piëteit, deugd; vrome activiteit. *Sukṛti* bestaat in twee vormen: *nitya*, eeuwig, en *naimittika*, tijdelijk. De *sukṛti*, waardoor men *sādhusaṅga* en *bhakti* verkrijgt, is *nitya-sukṛti*. Het is wezenlijk, want het produceert eeuwigdurend resultaat. *Bhakta-saṅga*, de associatie van *bhaktas*, en *bhakti-kriya-saṅga*, contact met devotionele activiteiten, zijn *nitya-sukṛti*. Van deze activiteiten wordt gezegd, dat ze *nitya-sukṛti* zijn en geen *bhakti* in de ware zin van het woord, wanneer ze per ongeluk of zonder zuivere *śraddhā* worden uitgevoerd. Wanneer dit soort *sukṛti* na vele levens kracht vergaart, ontwikkelt zich *śraddhā* voor *sādhusaṅga* en *ananya-bhakti*. De *sukṛti*, waardoor men materieel plezier en onpersoonlijke bevrijding krijgt, is *naimittika-sukṛti*. Het is tijdelijk, omdat het vergankelijke resultaten produceert. *Karma, yoga*

en *jñāna* zijn allemaal *naimittika-sukṛti*. *Naimittika-sukṛti* heeft niet de kracht om vertrouwen in transcendentale objecten te wekken, zoals Bhagavāns heilige naam, *mahāprasāda*, *bhakti* en de Vaiṣṇava's.

Śūnyavāda – de doctrine van nihilisme of de leegte, het niets, dat het volledig opheffen van het zelf tot doel heeft.

Sura – een god, godheid, godsbeeld, wijze; dit verwijst in het bijzonder naar de *devas*, die zich op de hemelse planeten bevinden. De *brāhmaṇas* worden gekend als *bhū-sura*, goden op aarde, want ze vertegenwoordigen de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

Svabhāva – de ware natuur van een ding, dat een wezenlijk onderdeel van zijn samenstelling vormt.

Svabhāvika-anurāga – de spontane aantrekkingskracht, die men ervaart voor de Allerhoogste Persoon en Zijn *bhaktas*, wanneer men in zijn zuivere, spirituele natuur gevestigd raakt.

Sva-dharma – (1) iemands 'eigen plicht'; de ware, eeuwige, spirituele functie van het zelf; (2) met betrekking tot *varṇāśrama-dharma* verwijst dit naar de voorgeschreven, tijdelijke plichten in overeenstemming met de sociale klasse/kaste. Dus *sva-dharma* wordt in beide vormen gebruikt, in de absolute en de relatieve zin.

Svārasikī – in Hoofdstuk 21 wordt dit gebruikt in de zin van onverdeelde herinnering aan Kṛṣṇa's *līlā*. Wanneer *rāga* in het hart van de *bhakta* is ontwaakt, manifesteert Kṛṣṇa's *līlā* zich automatisch in het hart in de vorm van een continue vloed zonder ophouden of onderbreking. Een dergelijke conditie wordt *svārasikī* genoemd.

Svarūpa-śakti – Śrī Bhagavāns goddelijke vermogen. Het wordt *svarūpa-śakti* genoemd, omdat het zich in Zijn vorm bevindt. Dit vermogen is *cinmaya*, volkomen bewust, en daarom is het de tegenpool en antithese van materie. Het gevolg is, dat het ook *cit-śakti* heet, het vermogen, dat het principe van bewustzijn belichaamt. Omdat dit vermo-

gen op intieme wijze is verbonden met Bhagavān, die zich in zijn gedaante bevindt, wordt het verder gekend als *antarāṅga-śakti*, het innerlijke vermogen. Omdat het superieur is aan Zijn marginale en externe vermogens, zowel in vorm als in glorie, heet het *parā-śakti*, het superieure vermogen. Dus door zijn kwaliteiten, is dit vermogen onder verschillende namen bekend – *svarūpa-śakti*, *cit-śakti*, *antarāṅga-śakti* en *parā-śakti*.

De *svarūpa-śakti* heeft drie onderverdelingen, (1) *sandhinī*, het vermogen, dat het spirituele bestaan van Kṛṣṇa en al Zijn metgezellen accommodeert; (2) *saṁvit*, het vermogen, dat transcendentale kennis over Hem overdraagt; en (3) *hlādinī*, het vermogen, waarmee Kṛṣṇa transcendentale zegen geniet en zulke zegen over Zijn *bhaktas* uitstort (zie *sandhinī*, *saṁvit* en *hlādinī*).

De allerhoogste entiteit, Parabrahma, is samengesteld uit *sac-cid-ānanda*. Deze eigenschappen (eeuwig bestaan, alwetendheid, en op-
perste gelukzaligheid) kunnen nooit van elkaar worden gescheiden. Op dezelfde manier worden *sandhinī*, *saṁvit* en *hlādinī* altijd samen aangetroffen. Geen enkele van deze vermogens kan ooit van de andere twee worden gescheiden. Ze zijn alleen niet altijd in dezelfde proportie manifest. Als *sandhinī* in *viśuddha-sattva* overheerst, heet het *svarūpa-śakti* overheerst door *sandhinī*. Als *saṁvit* overheerst, heet het *svarūpa-śakti* overheerst door *saṁvit*. En als *hlādinī* overheerst, heet het *svarūpa-śakti* overheerst door *hlādinī*.

Svarūpa-siddhi – het stadium, waarin de *svarūpa*, of innerlijke, spirituele vorm en identiteit van een *bhakta*, manifest wordt. Dit gebeurt in het stadium van *bhāva-bhakti*.

Svarūpata-jaḍa-mukti – bevrijd van de materie in termen van de openbaring van de *svarūpa*. Dit verwijst naar *svarūpa-siddhi*, het stadium, waarin *bhāva* zich in het hart van de *bhakta* manifesteert vanuit het

hart van een van Kṛṣṇa's eeuwige metgezellen. In dit stadium wordt de spirituele identiteit manifest en de intelligentie wordt bevrijd van de invloed van materie; toch blijft de relatie met de materiële wereld intact wegens de aanwezigheid van het materiële lichaam.

Tamas – (zie *tamo-guṇa*).

Tāmasika – van de geaardheid *tamo-guṇa*.

Tamo-guṇa – de kwaliteit of geaardheid van *tāmasika jīvas*, welke wordt gekenmerkt door sloomheid en onwetendheid.

Tantras – de werkwoordstam *tan* betekent "expanderen", dus *tantra* is datgene, wat de betekenis van de Veda's uitbreidt. Een verzameling vedische literatuur, die handelt over een variëteit aan spirituele onderwerpen in drie secties: de Āgama's, Yāmala en de belangrijkste Tantra's; een verzameling werken, die magische en mystieke formules onderwijst, voornamelijk in de vorm van dialogen tussen Śiva en Durgā. Men zegt, dat ze over vijf onderwerpen uitweiden: (1) de schepping, (2) de destructie van de wereld, (3) de verering van de goden, (4) het verkrijgen van alle objecten, vooral zes bovenmenselijke vermogens en (5) vier methoden van vereniging van de allerhoogste geest door meditatie.

Tāntrika – iemand die geheel belezen is in de mystieke wetenschap der *tantras*.

Tapasyā – ascetisme; soberheid.

Tarkībī – een islamitische term voor de geconditioneerde ziel.

Taṭa – de grenslijn tussen land en water; een kust. Een marginale staat.

Taṭasthā-śakti – het marginale of *jīva*-vermogen van Śrī Bhagavān. Omdat de *jīva-śakti* niet tot de *svarūpa-śakti* noch tot de *māyā-śakti* behoort, wordt deze *taṭasthā-śakti* genoemd, het marginale vermogen. Het woord *taṭa* betekent kust of oever, zoals de kustlijn van de zee; en de

werkwoordstam *stha* betekent 'geplaatst zijn' of 'zich bevinden'. De kust is geen deel van de zee, toch is hij ook geen deel van het land, dat de grens van de oceaan vormt. Iemand, die zich op de kustlijn bevindt, heet *taṭastha*. Hij bevindt zich niet in zee, noch op het land.

In zijn *Paramātmā-sandharbha* heeft Śrīla Jīva Gosvāmī de *taṭasthā-śakti* als volgt omschreven, "De *jīva-śakti* is om twee redenen bekend als *taṭasthā-śakti*. In de eerste plaats kan ze niet behoren tot *māyā-śakti*, want ze valt buiten *māyā-śakti*. Ten tweede, hoewel *jīva-śakti* onderhevig is aan onwetendheid, kan dit gebrek de Paramātmā in het hart niet bereiken. Dit wordt duidelijk in de volgende analogie. We kunnen zien, dat bepaalde delen van de zonnestralen bedekt kunnen worden door schaduw of wolken, maar de zon zelf kan niet worden afgedekt. Op dezelfde manier kan de individuele ziel, die *vibhinnāmsā* is, een afgescheiden deeltje van Hem, worden overdekt door *māyā*, maar Kṛṣṇa Zelf kan nooit worden overdekt.

"Hieruit kan duidelijk worden, dat de *jīva-śakti* ook is afgescheiden van de *svarūpa-śakti* en wel om de volgende reden. *Svarūpa-śakti* is aanwezig in de Paramātmā. Indien de *jīva-śakti* tot de *svarūpa-śakti* zou behoren, zou het gebrek aan onwetendheid van de *jīvas* ook worden overgebracht op de *svarūpa-śakti* in de Paramātmā en uiteindelijk op Paramātmā Zelf. Aangezien dat niet het geval is, is het duidelijk, dat de *jīva-śakti* niet tot de *svarūpa-śakti* behoort. Per consequentie wordt de *jīva-śakti*, omdat ze niet behoort tot *svarūpa-śakti* noch tot *māyā-śakti*, *taṭasthā-śakti* genoemd.

Taṭasthā-vikrama – zie *taṭasthā-śakti*.

Tātkālika – activiteiten, die voor een bepaalde periode relevant zijn.

Tattva – waarheid, realiteit, filosofisch principe; de essentie of substantie van iets.

Tātvika-śraddhā – waar vertrouwen; vertrouwen gebaseerd op het begripen van *tattva*, dat aanzet tot het wijden van zijn hele wezen aan het bereiken van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods.

Ṭhākura – een term, die verwijst naar of wordt gebruikt om zich tot Śrī Bhagavān en het Godsbeeld te richten. Andere grote persoonlijkheden, zoals Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura worden soms zo genoemd, hetgeen impliceert, dat ze *sākṣād-dharitva* zijn geworden, door hun volkomen toewijding aan Bhagavān kwalitatief evengoed als God.

Tilaka – een teken gemaakt met heilige klei, dat door Vaiṣṇava's op het voorhoofd en andere delen van het lichaam wordt gedragen, hetgeen hun toewijding aan Śrī Kṛṣṇa of Viṣṇu aanduidt en het lichaam als een tempel van Bhagavān wijdt.

Tridaṇḍa – een staf, die wordt meegedragen door de *vaiṣṇava-sannyāsīs*. Hij bestaat uit drie stokken, die de betrokkenheid van lichaam, geest en woord in de dienst van Bhagavān symboliseren. Ze kunnen ook wijzen op het eeuwige bestaan van de dienaar (de *bhakta*), het doel van de dienst (Bhagavān) en de dienst zelf en ze onderscheiden daardoor de *vaiṣṇava-sannyāsa* van de *māyāvāda ekadaṇḍa sannyāsa*.

Tulasī – een heilige plant, waarvan de bladeren en bloesems door Vaiṣṇava's worden gebruikt in de eredienst van Śrī Kṛṣṇa; een deel-expansie van Vṛndā-devī.

Tulasī-mālā – een koord van houten kralen gemaakt van de *tulasī*-plant, dat door Vaiṣṇava's als rozenkrans wordt gebruikt voor het tellen van *hari-nāma*; een halssnoer van kleine *tulasī*-kraaltjes, dat *kaṇṭhi-mālā* heet en door Vaiṣṇava's om de hals wordt gedragen om hun toewijding aan Śrī Kṛṣṇa en hun aanvaarding van *dīkṣā* aan te duiden.

Tyāgī – een wereldverzaker of asceet.

U *Uddīpana-vibhāva* – een aspect van *vibhāva*, dat verwijst naar die zaken, welke de herinnering aan Śrī Kṛṣṇa stimuleren, zoals Zijn kleding en ornamenten, het lenteseizoen, de oever van de Yamunā, boshutten, koeien, pauwen, enzovoort. *Vibhāva* is een van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa* (zie *vibhāva*).

Udīta-viveka – iemand wiens spirituele onderscheidingsvermogen is ontwaakt; de spiritueel ontwaakt.

Upacāra – een figuurlijke uitdrukking; aanduiding in figuurlijke zin; toekenning van betekenis, kwaliteit, of verwijzing naar iets; metafoor, zinnebeeld.

Upakaraṇa – (1) ingrediënt, materiaal vertegenwoordigend, instrument; (2) de *upakaraṇas* van *rasa* zijn de ingrediënten, die in combinatie *rasa* produceren, namelijk *sthāyī-bhāva*, *vibhāva*, *anubhāva*, *sāttvika-bhāva* en *vyabhicārī-bhāva*; (3) *upakaraṇa* kan ook verwijzen naar de artikelen, die aan het Godsbeeld worden geofferd.

Upanayana – een ceremonie, waarin een *guru* een jongeling initieert in een van de drie tweemaal geboren klassen door hem de heilige draad te overhandigen en hem de Brahma-*gāyatrī-mantra* te geven, waarna hij geschikt wordt om de Veda's onder leiding van zijn *guru* te bestuderen. Dit is een van de vedische *saṁskāras*, of zuiveringsriten.

Upāsana – spirituele praktijken, in het bijzonder de verering van het Godsbeeld. *Upāsana* betekent letterlijk 'in de nabijheid zitten'. Dus *upāsana* verwijst naar al die activiteiten, waarmee men Bhagavān benadert teneinde Hem eredienst te bewijzen.

Ūrdhva-puṇḍra-tilaka – de verticale tekens van klei van de Vaiṣṇava's, die op het voorhoofd en andere delen van het lichaam worden gedragen om hun toewijding aan Śrī Kṛṣṇa of Viṣṇu te symboliseren.

Uttama-bhakta – de meest gevorderde beoefenaar van *bhakti*.

Uttara-mīmāṃsā – de filosofie gevestigd door Vyāsadeva, die handelt over het laatste deel van de Veda's (zie Vyāsa in de lijst van persoonsnamen). Na de diepgaande analyse van de *upaniṣads*, die bestaan uit het laatste deel van de Veda's, en de *smṛti-śāstras*, de supplementen van de *upaniṣads*, heeft Vyāsadeva de filosofische conclusies van die verhandelingen samengevat in zijn *Brahma-sūtra*. Deze *Brahma-sūtra* is ook bekend onder de naam *Vedānta-darśana*, of *uttara-mīmāṃsā*. Evenals andere filosofische systemen aanvaardt de *Vedānta-darśana* ook bepaalde, fundamentele principes. De principes van de *Vedānta-darśana* komen niet uit de verbeelding van Vyāsa-deva, maar zijn gebaseerd op de *apauruṣeya-veda-śāstras*, die direct door Śrī Bhagavān zijn gesproken. De uitspraken van Bhagavān zijn per definitie volkomen vrij van de gebreken van vergissingen, begoocheling, misleiding en imperfecte zintuigen. De fundamentele principes daarentegen, die worden aanvaard in andere systemen, zijn producten van de verbeeldingskracht van hun schrijvers. De andere systemen zijn gebaseerd op zelfgemaakte *śāstras* gecomponeerd door grote wijzen en geleerden met als resultaat, dat ze onderhevig zijn aan de gebreken van de menselijke beperkingen.

De *Vedānta-darśana* aanvaardt *brahma* als de allerhoogste, fundamentele waarheid. Wat is de aard van dat *brahma*? De eerste *sūtra* van de *Vedānta-darśana* stelt, *athāto brahma-jijñāsā* – "Welnu, daarom dient te worden geïnformeerd naar *brahma*". De hele *Vedānta-darśana* wordt gepresenteerd teneinde deze vraag te beantwoorden. In de loop van de analyse van *brahma* komt men ook op de hoogte met de waarheden over de *jīvas*, de schepping, bevrijding en meer van dergelijke onderwerpen. Omdat dit een uitgebreid onderwerp is, wordt hier slechts een beknopte inleiding gegeven.

V *Vaidha-dharma* – plichten, die door de Veda's of hun aanverwante *śāstras* zijn voorgeschreven.

Vaidhī-bhakti – toewijding, welke wordt gedreven door de reguleringen van *śāstra*. Als *sādhana-bhakti* niet door een intens verlangen wordt geïnspireerd, maar wordt aangezet door de discipline van *śāstra*, wordt het *vaidhī-bhakti* genoemd.

Vaidhī-prakṛti – de aard van de *sādhaka*, die hem aanzet de regulerende principes van *śāstra* te volgen. Zolang de intelligentie onder controle staat van *māyā*, dient de menselijke natuur te worden gereguleerd door regels en verboden. Dus is de *vaidhī*-natuur onder deze voorwaarde zeker effectief.

Vaidhī-pravṛtti – de aandrang om de religieuze codes van *śāstra* te volgen.

Vairāgya – onhechting van of onverschilligheid jegens deze wereld; een spirituele discipline, die het aanvaarden van vrijwillige soberheid betreft teneinde onhechting van de zintuigobjecten te bereiken.

Vaiśeṣika – een latere afdeling van de *nyāya* filosofische school, die ook bekend is onder de naam *vaiśeṣika-darśana*. Deze werd gesticht door Kaṇāda Rṣi en verschilt van het *nyāya*-systeem van Gautama (zie Kaṇāda in de lijst van persoonsnamen). Kaṇāda aanvaardde zes principes, (1) *dravya* (negen elementaire substanties – aarde, water, vuur, lucht, ether, tijd, ruimte, de ziel en de geest); (2) *guṇa* (kenmerken van alle geschapen dingen, zoals vorm, smaak, geur, geluid en gevoel); (3) *karma* (activiteit); (4) *sāmānya* (universaliteit; de verbinding van verschillende objecten door gemeenschappelijke eigenschappen); (5) *viśeṣa* (individualiteit; het wezenlijke verschil tussen objecten); en (6) *samavāya* (onafscheidelijke samenhang; de relatie tussen een substantie en zijn kwaliteiten, tussen een geheel en zijn onderdelen, of tussen een levenssoort en zijn individuen).

Volgens de *vaiśeṣika-darśana* zijn de *jīvas* onnoemelijk talrijk. De voors en tegens verbonden aan het gedrag van de mens in de ene staat van zijn bestaan en de overeenkomstige beloning of bestraffing, die hij ontvangt in de andere staat, wordt *adr̥ṣṭa* genoemd (datgene, dat buiten het bereik ligt van het bewustzijn of de waarneming). Door de kracht van dit onvoorziene, opgestapelde *karma* valt de *jīva* in de kringloop van de schepping en ondergaat geboorte, dood, geluk en verdriet. Zodra de *jīva* filosofische kennis van de zes principes verkrijgt, wordt zijn *adr̥ṣṭa* vernietigd en kan hij bevrijding van gebondenheid aan het materiële bestaan bereiken. De *vaiśeṣikas* definiëren *mukti* als uiteindelijke bevrijding uit de materiële ellende. Er wordt geen directe melding gemaakt van Īśvara in de *vaiśeṣika-darśana* van Kaṇāda.

Vaiśeṣika-jñāna – kennis van wereldse fenomenen; de classificatie van zulke verschijnselen in verscheidene categorieën, zoals *dravya* (objecten), *guṇa* (kwaliteiten), enzovoort.

Vaiṣṇava – letterlijk, iemand wiens natuur 'van Viṣṇu' is, met andere woorden, iemand in wiens hart en geest alleen Viṣṇu of Kṛṣṇa woont. Een *bhakta* van Śrī Kṛṣṇa of Viṣṇu.

Vaiṣṇava-dharma – de wezenlijke functie van ziel, die tot doel heeft liefde voor Kṛṣṇa te bereiken. Dit wordt ook *jaiva-dharma* genoemd, de wezenlijke natuur van levende wezens, en *nitya-dharma*, de eeuwige functie van de ziel.

Vaiśya – de derde van vier *varṇas*, of kasten, in het systeem van *varṇāśrama*, landbouwers, veehouders en zakenlui.

Vānaprastha – de derde *āśrama*, of levensfase in het *varṇāśrama*-systeem; gepensioneerd leven, dat neerkomt op vrijheid van verantwoordelijkheden voor het gezin en de familie en het aanvaarden van spirituele geloften.

Vandanam – verwijst in principe naar het aanbieden van gebeden of het reciteren van Sanskriete *ślokas*, die zijn gecomponeerd door *śuddhābhaktas*. Akrūra kreeg perfectie door *vandana*, het opzenden van gebeden.

Vandanam kan ook in drie andere categorieën worden onderverdeeld, (1) *kāyika*, met het lichaam, (2) *vācika*, door spreken, en (3) *mānasika*, met de geest. Hoewel *vandanam* eigenlijk behoort tot *arcana* (eredienst), wordt het als een onafhankelijke *aṅga* vermeld om het belang ervan duidelijk te maken. Het aanbieden van eerbetuigingen met één hand, het aanbieden van eerbetuigingen met het gezicht pal naar het Godsbeeld, achter het Godsbeeld, of met de rechter zijde van het lichaam naar het Godsbeeld toegekeerd worden allemaal als overtredingen aangemerkt. *Vandanam* is een van de negen primaire *aṅgas* van *bhakti*.

Vāntāśī – iemand die zijn eigen braaksel eet. Dit verwijst naar iemand, die het gezinsleven afzweert en formeel de wereldverzakende orde binnengaat, maar daarna opnieuw relaties aanknoopt met vrouwen.

Varṇa – een van de vier sociale klassen of kasten – priester, ambtenaar, zakenman, arbeider – waarin men zijn corresponderende, sociaal religieuze plichten in het systeem van *varṇāśrama* uitvoert.

Varṇāśrama-dharma – vedisch sociaal systeem, dat de samenleving in vier beroepsgroepen (*varṇas*) en vier levensfasen (*āśramas*) indeelt.

Vāstava-vastu – iedere werkelijk bestaande of duurzame substantie; datgene, dat is gegrondvest in transcendentie; Bhagavān, Zijn atomisch kleine deeltjes (de *jīvas*) en Zijn vermogen (*māyā*).

Vastu – een voorwerp, ding, of substantie; dat wat bestaan heeft.

Vastu-siddhi – het stadium, waarin de *vastu*, of substantiële entiteit genaamd *jīva*, volkomen is bevrijd van de materie. Nadat hij zijn materiële lichaam heeft opgegeven, gaat het levend wezen, dat tijdens zijn

leven reeds *svarūpa-siddhi* had bereikt, de manifeste *līlā* van Śrī Kṛṣṇa binnen, waar hij of zij voor de eerste keer de associatie van Kṛṣṇa en Zijn eeuwige metgezellen krijgt. Daar ontvangt men nadere training van Zijn eeuwige metgezellen. Zodra men gevestigd raakt in het gevoel van hun *prema* en in de eeuwige dienst aan Kṛṣṇa, geeft men alle verbinding met deze wereld op en gaat Zijn spirituele verblijfplaats binnen. Op dat punt wordt de *jīva* in zijn zuivere identiteit geplaatst als een *vastu*, welke *vastu-siddhi* wordt genoemd.

Vastuta-jaḍa-mukti – bevrijd in termen van zijn grondrechtelijke of wezenlijke opmaak als een *vastu*, bewust levend wezen; permanente bevrijding van de omhulsels van grofstoffelijke en subtiel materiële lichamen, die de *ātmā* bedekken en de interactie van de *jīva* met de materiële energie faciliteren; volkomen vrijheid van alle contact met materie en de materiële wereld. Dit verwijst naar *vastu-siddhi*.

Vātsalya – liefde voor of gehechtheid aan Śrī Kṛṣṇa uitgedrukt in het gevoel van een ouder (vader of moeder).

Vedānta – het eind van vedische kennis. De *upanīśads* zijn het latere deel van de Veda's en de *Vedānta-sūtra* vat de filosofie van de *upanīśads* in beknopte uitspraken samen. Daarom verwijst het woord Vedānta in het bijzonder naar de *Vedānta-sūtra* (zie *uttara-mīmāṃsā*). *Śrīmad-Bhāgavatam* wordt beschouwd als het natuurlijke commentaar op *Vedānta-sūtra* gecompileerd en gecomponeerd door dezelfde auteur, Vyāsadeva. Daarom is volgens de opvatting van de Vaiṣṇava's *Śrīmad-Bhāgavatam* het hoogtepunt of de gerijpte vrucht van de boom van het gehele vedische corpus.

Vibhāva – de oorzaken van het proeven van *bhakti-rasa*. Deze bestaan uit twee typen: (1) *ālambana*, de drager (dit verwijst naar Kṛṣṇa en Zijn *bhaktas*, die in hun hart spirituele liefde koesteren, die *rati* heet, en die in combinatie met de andere vier ingrediënten van *rasa* in *rasa* kan

transformeren); en (2) *uddīpana*, stimulerende factoren (objecten verbonden met Kṛṣṇa, die spirituele liefde voor Hem wekken en veroorzaken, dat liefde wordt getransformeerd in *rasa*).

Vibhinnāmśa – de afgescheiden deeltjes van Śrī Bhagavān; de levende wezens.

Viddha-vaiṣṇava-dharma – religieuze praktijken onder de vlag van *vaiṣṇava-dharma*, die echter zijn geperverteerd met *karma* en *jñāna*.

Vidhi – regel, wet, religieuze plicht of regulerend principe.

Vidhi-mārga – het pad van *bhakti*, dat de regulerende principes volgt.

Vidyā – kennis, geleerdheid, wetenschap, filosofie.

Vidhyādhara – een klasse bovennatuurlijke wezens, die magische krachten bezitten en kennis hebben van uiteenlopende, hemelse kunsten en wetenschappen, in het bijzonder zang en dans.

Vidhādhārī – vrouwen uit de klasse van bovengenoemde, bovennatuurlijke wezens.

Vigraha – (1) individuele vorm, gedaante of belichaming; (2) de vorm van het Godsbeeld van Kṛṣṇa.

Vijñāna – gerealiseerde kennis; onderscheidende kennis, die het ene ding van het andere onderscheidt; wetenschap.

Vikarma – verboden handelingen; activiteiten tegen de codes van *śāstra* in.

Vikasita-cetana – ontluikend bewustzijn in de knop. Dit verwijst naar mensen met een toegenomen moraliteit en bij wie vertrouwen in God is ontwaakt. Dit verwijst ook naar degenen, die een smaak hebben ontwikkeld voor de beoefening van *sādhana-bhakti* in overeenstemming met de aanwijzingen van *śāstra*.

Vilāsa – (1) spel en vermaak, in het bijzonder de speelse, amoureuze avonturen van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa in Vraja; (2) een bepaalde soort manifestatie van Bhagavān. De vorm, die bijna identiek is aan zijn

oorspronkelijke grondvorm, ondanks dat hij andere lichaamsvormen manifesteert ten behoeve van het uitvoeren van bepaalde spel, wordt *vilāsa* genoemd.

Vīṇā – een snaarinstrument met een melodieuze klank, het favoriete instrument van Nārada Muni en van diverse andere hemelse persoonlijkheden.

Vipakṣa-vaiśiṣṭya – een specifiek incident, dat ofwel wordt gezien (*drṣṭa*) als, of wordt afgeleid (*anumatī*) van het zich verhouden tot *vipakṣa* (een oppositionele partij).

Viśaya – een zintuigobject; ieder voorwerp, dat waarneembaar is met de zintuigen; ieder object van genegenheid, zorg of aandacht; sensueel plezier.

Viśaya-jñāna – kennis van materiële objecten, empirische kennis vergaard via de zintuigen.

Viśayālabhāna – het doel van de transcendentale zintuigen, waarvan *ālabhāna* (afhankelijkheid) bestaat ten behoeve van de vooruitgang van *prema*. Dit is een aspect van *vibhāva*, een van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa* (zie *vibhāva*).

Viśayī – een materialistisch persoon, een sensueel persoon.

Viśeṣa-guṇa – bijzondere, kenmerkende eigenschap. De speciale kenmerkende eigenschap van een waarlijk trouwe entiteit, of *vāstava-vastu*, is zijn *svabhāva*.

Viṣṇu – de Allerhoogste Bestuurder van de kosmos (zie lijst van persoonsnamen).

Viṣṇu-māyā – het externe vermogen van Śrī Bhagavān, ook Durgā genaamd.

Viśrambha – letterlijk *vigīta* betekent 'volslagen in gebreke van' en *śrambha* betekent 'gewaarwording van zijn majesteitelijkheid of grootheid', dit is volkomen intimiteit zonder gevoelens van inferioriteit of

verering. (1) ontspannen, afwezigheid van beheersing, vertrouwelijkheid, toevertrouwd, intimiteit, liefde; (2) In zijn *Locana-rocanī* commentaar op *Ujjvala-nīlamanī* (14.108) heeft Śrīla Jīva Gosvāmī *viśrambha* gedefinieerd als het gevoel volkomen met de geliefde te zijn geïdentificeerd op een dusdanige manier, dat de eigen identiteit niet is afgescheiden van die van de geliefde. In zijn *Ānanda-candrikā* commentaar op dezelfde *śloka* heeft Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura *viśrambha* gedefinieerd als diep vertrouwen, ontdaan van formaliteit. *Viśrambha* geeft aanleiding te denken, dat het eigen leven, verstand, intelligentie, lichaam en bezittingen in alle opzichten één zijn met het leven, verstand, intelligentie en lichaam van de geliefde.

Viśrambha-guru-sevā – diensverlening aan *guru*, dat gepaard gaat met diep vertrouwen en intimiteit (zie *viśrambha*). Dienstverlening zonder formaliteit. Volkomen afwezigheid van enig gevoel van afgescheidenheid van de *guru*. Deze soort dienstverlening is alleen mogelijk in een gevorderd stadium.

Viśuddha – volkomen zuiver; buiten de invloed van de materiële natuur.

Viśuddha-sattva – de staat van onvermengde goedheid; de kwaliteit van bestaan, die buiten de invloedssfeer van de materiële natuur ligt. Śrīla Śrīdhara Svāmī heeft *viśuddha-sattva* gedefinieerd in zijn commentaar op een *śloka* uit de *Viṣṇu-purāṇa* (1.2.69), *tad evaṁ tasyās try-ātmakatve siddhe yena svaprakāśatā-lakṣanena tad-vṛtti-viśeṣeṇa svarūpaṁ vā svarūpa-śakti-viśiṣṭaṁ vāvirbhavati, tad-viśuddha-sattvaṁ tac-cānya-nirapekṣas tat-prakāśa iti jñā-paṁ jñāna-vṛttikatvāt samvid eva, asya māyayā sparśā-bhāvāt viśuddhatvam* – "De *cit-śakti* van Bhagavān heet *sva-prakāśa*. De term *sva-prakāśa* betekent, dat het zichzelf openbaart en anderen ook verlicht. Zoals de zon opgaat en zich bekend maakt en andere objecten verlicht, zo kan men, wan-

neer *cit-śakti* in het hart oprijst, de aard van *cit-śakti* begrijpen en zichzelf leren kennen in zijn eigen, ware spirituele identiteit.

"Omdat de *cit-śakti sva-prakāśa* is, is *vṛtti* ook *sva-prakāśa*. Het woord *vṛtti* betekent letterlijk functie, welke verwijst naar het actieve bestanddeel, door middel waarvan de *cit-śakti* opereert. De *cit-śakti* bestaat uit *hlādinī*, *sandhinī* en *saṁvit*. De bijzondere *svaprakāśa-vṛtti* van deze drievoudige *cit-śakti*, die Bhagavān, Zijn vorm en de transformaties, zoals Zijn metgezellen en *dhāma*, van Zijn *cit-śakti* openbaart, wordt *viśuddha-sattva* genoemd. Met andere woorden, *viśuddha-sattva* is de zichzelf openbarende bemiddeling van de *cit-śakti*, waardoor Bhagavān en Zijn bijkomstigheden aan de *bhaktas* worden geopenbaard. Omdat dit geen contact heeft met de externe energie, wordt het *viśuddha-sattva* genoemd."

Viśvāsa – geloof, vertrouwen, vertrouwelijkheid.

Viveka – discriminatie, onderscheidingsvermogen; geweten; oordeel; spirituele kennis.

Vevekī – iemand die onderscheid aanlegt; iemand wiens spirituele bewustzijn is ontwaakt.

Vraja-rasa – het gevoel van extatische liefde voor Kṛṣṇa, dat het hart van Kṛṣṇa's eeuwige metgezellen in Vraja doordrenkt (zie *rasa*).

Vyabhicārī-bhāva – een van de vijf essentiële ingrediënten van *rasa*; driëndertig innerlijke, spirituele emoties, die voortkomen uit de ambrozijnen oceaan van *sthāyībhāva* en veroorzaken, dat hij zwelt en dan weer in die oceaan tot rust komt. Hiertoe behoren emoties, zoals wanhoop, blijdschap, vrees, bezorgheid en het verbergen van emoties. Ze bestaan uit twee soorten: afhankelijke (*paratantra*) en onafhankelijke (*svatantra*). Afhankelijke emoties staan onder controle van hetzij *mukhya-rati* of *gauṇa-rati*. *Mukhya* afhankelijke emoties zijn ofwel superieur (*vara*) danwel inferieur (*avara*). De superieure *mukhya*

afhankelijke emoties zijn degene, welke (a) oprijzen in verband met *rati* en ook (b) de *rati* voeden. Hiervan voeden de rechtstreekse (*sāksāḥ*), superieure *mukhya* emoties de *mukhya-rati* en de afgescheiden (*vyavahita*), superieure *mukhya* emoties voeden de *gauṇa-rati*.

De inferieure (*avara*) *mukhya* afhankelijke emoties zijn degene, welke oprijzen in verband met *rati*, maar voeden de *mukhya-rati* noch de *gauṇa-rati*.

De onafhankelijke *vyabhicārī-bhāvas* (*svatantra*) zijn degene, welke worden beheerst door de *mukhya* noch de *gauṇa-rati*. Deze worden onderverdeeld in de volgende drie categorieën,

(1) *rati-śūnya*, emoties welke zich voordoen in mensen, die niet over *kṛṣṇa-rati* beschikken.

(2) *rati-anusparśana*, emoties die wel degelijk de kwaliteit van *kṛṣṇa-rati* hebben, maar die wegens een bepaald incident pas later met *rati* in contact komen.

(3) *rati-gandhi*, emoties, die een spoor van *rati* manifesteren, zelfs al zijn ze onafhankelijk.

Vyabhicārī-bhāvābhāsa – verwijst naar *vyabhicārī-bhāvas*, die worden waargenomen in verkeerde of ongepaste personen of dingen. Er zijn twee soorten: de antagonistische (*prātikūlya*) en de onjuiste (*anaucitya*). Antagonistische *vyabhicārī-bhāvas* zijn emoties, die optreden in mensen, die vijandig gezind zijn jegens Śrī Kṛṣṇa en die niet over *rati* beschikken. Er zijn twee soorten ongepaste *ābhāsa*: onbestaand (*asatyatva*) en incapabel (*ayogyatva*). Wanneer een *bhakta* een emotie naar Kṛṣṇa ervaart en dat gevoel op onbeweeglijke, levende wezens, of dieren projecteert, alsof zij die emotie zouden ervaren, wordt gezegd, dat de *ābhāsa* onbestaand is in het geval van onbeweeglijke entiteiten, en incapabel is in het geval van projectie op dieren. Deze onderscheiden vormen zijn niet van toepassing op de eeuwige met-

gezellen van Kṛṣṇa in Vraja, die Hem dienen in levensvormen, zoals bomen, planten en dieren.

Vyākula – opgewonden en rusteloos.

Vyavahāra – gedrag, houding, sociale gebruiken, praktijk.

Vyavahārika – routineus, gewoon, ordinair; gerelateerd aan het leven in de praktijk en sociale gebruiken.

Y *Yāga* – offergaven aanbieden; iedere ceremonie, waarin offergaven worden gepresenteerd.

Yajña – een offerceremonie, waarin een godheid gunstig wordt gestemd door het chanten van gebeden en *mantras* en het offeren van *ghī* (gekleurde boter) in het offervuur.

Yati – een asceet; iemand, die zijn hartstochten beheerst en zijn betrokkenheid met de materiële civilisatie heeft verbroken.

Yavana – een barbaar, een moslim, dit is iemand, die geen *śuddhācāra* (zuivere levensstijl) volgt, iemand die vlees eet, bedwelmende middelen gebruikt en zich aan andere ont-erende activiteiten overgeeft. Deze term verwijst soms naar vreemdelingen of naar degenen, die volgens *varṇāśrama* zijn uitgesloten van de samenleving.

Yoga – (1) vereniging, ontmoeting, verbinding, combinatie; (2) een spirituele discipline met het doel een verbinding met de Allerhoogste te bewerkstelligen. Er bestaan vele verschillende takken van *yoga*, zoals *karma-yoga*, *jñāna-yoga* en *bhakti-yoga*. Tenzij als zodanig gespecificeerd, verwijst het woord *yoga* doorgaans naar het systeem van *aṣṭāṅga-yoga* van Patañjali (zie *aṣṭāṅga-yoga*).

Yogī – iemand die het *yoga*-systeem praktiseert met het doel Paramātmā te realiseren of op te gaan in het persoonlijke lichaam van Bhagavān.

Yuga – een tijdperk van de wereld. De vier tijdperken worden in de Veda's beschreven: Kṛta of Satya, Tretā, Dvāpara en Kali. Men zegt, dat de

duur van iedere *yuga* respectievelijk 1.728.000; 1.296.000; 864.000 en 432.000 aardse jaren bedragen. De afnemende duur van de perioden vertegenwoordigen het overeenkomstige fysieke en morele verval van de mensheid in iedere *yuga*. De vier *yugas* vormen een totaal van 4.320.000 jaar, dat een *mahā-yuga* of een groot tijdperk wordt genoemd.

Yugala – een stel of een paar.

Yugala-kīśora – het goddelijke, jonge paar, Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa.

Yukta-vairāgya – de juiste onthouding; onthouding, die geschikt is om *bhakti* binnen te gaan. Dit wordt gedefinieerd in *Bhakti-rasāmṛta-sindhu* (1.2.255), "Als men is onthecht van materiële lustbevrediging, maar in gepaste proportie objecten aanvaardt, die gunstig zijn voor *bhakti* en men een bijzondere neiging vertoont naar zaken, die direct aan Kṛṣṇa zijn gerelateerd, zoals *mahāprasāda*, wordt zijn onthouding *yukta-vairāgya* genoemd." (Zie *phalgu-vairāgya*, dat hiermee contrasteert.)

Zamindar – grootgrondbezitter, landheer (verantwoordelijk voor het innen van onroerendgoedbelastingen ten gunste van de overheid), geldschieder.

Lijst van persoonsnamen

CA

Acyuta – onfeilbaar of onvergankelijk; iemand, die nooit afwijkt, die nooit is bewogen of geschokt; iemand, die nimmer van de transcendentale positie valt; een naam voor Śrī Kṛṣṇa.

Advaita Ācārya – een vertrouwelijke metgezel van Śrīman Mahāprabhu en een van de leden van de *pañca-tattva*. Hij is de gecombineerde vorm van Mahā-Viṣṇu en Sadā-Śiva. Hij was een discipel van Śrī Mādhavendra Purī en volgens zijn leeftijd senior aan Śrī Caitanya. Hij zag de gevallen conditie van de *jīvas* in Kali-yuga en bad Śrī Bhagavān om neer te dalen. Śrīman Mahāprabhu verscheen deels om aan zijn verzoek te voldoen.

Ahalyā – de gemalin van de grote heilige, Gautama Rṣi. Indra, de leider van de *devas*, was smoorverliefd op de schoonheid van Ahalyā. Eens in Satya-yuga, toen Gautama Rṣi op reis was, nam Indra met zijn mystieke vermogen de vorm aan van Gautama en had gemeenschap met Ahalyā. Toen Gautama terugkeerde, kon hij door zijn mystieke vermogen de hele situatie begrijpen. Gautama was furieus op zijn vrouw en vervloekte haar een steen te worden. Ahalyā was diep ge-

schokt en viel wenend aan de voeten van Gautama om hem te smeken haar vloek op te heffen. Gautama troostte haar door te zeggen, dat, wanneer Bhagavān Rāmacandra in Tretā-yuga op aarde zou verschijnen, Hij de steen met Zijn voet zou aanraken en zij van haar vloek zou worden verlost.

Normaliter wordt Satya-yuga in de kringloop van de vier *yugas* gevolgd door Dvāpara en daarna Tretā. Ahalyā smeekte Gautama, dat ze niet in staat was zolang op het verschijnen van Rāmacandra te wachten. Gautama verzekerde haar, dat in deze cyclus van de vier *yugas* Tretā zou volgen na Satya. Door de wens van Gautama Ṛṣi werd de volgorde van beide *yugas* [Treta en Dvapara] omgekeerd. Toen Rāmacandra verscheen, raakte Hij de steen met zijn voet aan en Ahalyā werd van haar vloek bevrijd. Ahalyā, die de vorm van een steen had aangenomen, werd dus bevrijd uit de staat van bedekt bewustzijn (*āchādita-cetana*) en werd op dat moment weer met haar echtgenoot verbonden.

Anaṅga Mañjarī – de jongere zuster van Śrīmatī Rādhikā. Ze is dertien jaar en haar gelaatskleur is die van *vasanta-keṭakī*, een prachtig goudkleurige bloem, die in de lente bloeit. Haar kleding heeft de kleur van *indīvara*, de blauwe lotusbloem. Haar belangrijkste dienst is om voor het plezier van Rādhā en Kṛṣṇa de *tāmbula* toe te bereiden. In *gaurāṅga-līlā* manifesteert ze zich als Jāhṇavā Devī, de gemalin en *śakti* van Śrī Nityānanda Prabhu.

Aṅgada – de zoon van Tārā en Vāli, de leider der apen in het koninkrijk Kiṣkindhā. Sugrīva had de hulp van Bhagavān Rāma ingeroepen om Vāli te doden. Toen Vāli op sterven lag, bood hij aan de voeten van Śrī Rāma zijn zoon, Aṅgada, aan. Na de dood van Vāli wees Rāmacandra Sugrīva aan als de koning van Kiṣkindhā en Aṅgada als kroonprins. Aṅgada stond Śrī Rāma bij in de strijd tegen Rāvaṇa.

Hoewel hij zich dus in het lichaam van een aap bevond, een conditie die de staat van *saṅkucita-cetana* (samengetrokken bewustzijn) ver-tegenwoordigt, was hij toch betrokken bij het proces van *bhakti*.

B

Bādarāyaṇa Ṛṣi – zie Vyāsadeva.

Bharata – de oudste van honderd zonen van Śrī Ṛṣabhadeva, die een *śaktyāveśa-āvatāra* was, een bekrachtigde incarnatie van Śrī Bhagavān. Hoewel zijn vader een brahmaan was, vertoonde Bharata de aard van een *kṣatriya* en handelde ook in die capaciteit. Op verzoek van zijn vader werd Bharata gekroond als keizer van de wereld. Niettemin was hij een groot *bhakta* van Śrī Bhagavān. Na het keizerrijk een aanzienlijke tijd te hebben bestuurd, ontwaakte in zijn hart onthechting van de wereld. Hij verdeelde het imperium en zijn bezittingen onder zijn zonen en vertrok in zijn eentje naar de *āśrama* van Pulaha Ṛṣi in Harihara-kṣetra om zich in de verering van Bhagavān te verdiepen.

Toen hij eens in de Gaṇḍakī rivier vlakbij zijn kluizernaarshut had gezwommen, ging hij op de oever van de rivier zitten en begon *śrī-nāma* te chanten. Hij zag een dorstig hert water drinken en schichtig om zich heen kijken. Juist op dat moment hoorde het hert een diep gegrom van een leeuw in de buurt en sprong van angst het water in om de rivier over te steken. Het hert was zwanger en door haar plotselinge sprong verloor ze haar jong in de stroom van de rivier. Het hert stierf, nadat het de rivier was overgestoken. Het hart van Bharata smolt. Hij rende er naartoe en pakte het kleine hertje, dat bezig was te verdrinken, op en bracht het naar zijn hut, waar hij het met grote genegenheid verzorgde.

De liefde van Bharata voor het kleine hertje werd steeds groter en terwijl dit gebeurde nam zijn *sādhana-bhajana* af, totdat hij zijn devoti-

onele beoefening volledig opgaf. Op een dag kon hij het jonge hertje nergens vinden en hij begon te wenen, "Hā klein hertje! Hā klein hertje!" en overweldigd door verdriet gaf hij uiteindelijk zijn leven op. Na verloop van tijd kreeg hij het lichaam van een hert in overeenstemming met zijn gedachten op het moment van zijn dood. Maar onder invloed van de toegewijde activiteiten uit zijn voorgaande leven, kon hij de oorzaak van zijn val herinneren en kreeg spijt. Hij verliet zijn hertenouders, keerde terug naar Pulaha-āśrama en werd bevrijd door het horen van de heilige naam. Dit is een voorbeeld van samenge trokken bewustzijn (*sañkucita-cetanā*).

Op dezelfde manier valt een verzakend persoon, of een kluizenaar, wanneer hij tot vrouwen wordt aangetrokken, enzovoort, van zijn verheven positie. Sommige lieden verkondigen de theorie, dat men de menselijke levensstandaard krijgt, die overigens de beste is van alle geboorten, onder invloed van een natuurlijk, opstijgend proces en dat men deze standaard niet kan verliezen. Die voorstelling van zaken is helemaal verkeerd en erg misleidend. Men krijgt een geboorte in overeenstemming met zijn verlangens en er is geen mogelijkheid om dit principe te veranderen. Bharata demonstreerde dit beginsel met zijn eigen leven.

Brahmā – het eerst geschapen wezen in dit universum. Onder leiding van Śrī Viṣṇu creëert hij alle levensvormen in het universum en regeert over de geaardheid hartstocht.

Caitanya Mahāprabhu – wordt ook genoemd Śrī Caitanya, Śrīman Mahāprabhu, Gaura, Gauracandra, Gaura-Hari, Gaura-kiśora, Gaurāṅga, Gaura-sundara, Kṛṣṇa-Caitanya, Nimāi Paṇḍita, Śacīnandana en Viśvambhara; de Allerhoogste Persoon, die ongeveer vijfhonderd jaar geleden (1486-1534) verscheen in

Navadvīpa, West-Bengalen. Hoewel Hij identiek is aan Śrī Kṛṣṇa, verscheen Hij met de *bhāva* (innerlijk gevoel) en *kānti* (lichaamskleur) van Śrīmatī Rādhikā teneinde de zoete smaken van Haar liefde voor Kṛṣṇa te proeven. Hij nam de gestalte van *bhakta* aan en verspreidde liefde voor Kṛṣṇa door het chanten van *śrī-hari-nāma*.

Catuhsana – zie Kumāra.

Chānd Kāzī – de *guru* van Hussain Shah en eerste minister van Navadvīpa in de tijd van Śrī Caitanya. Hij verbood het uitvoeren van *kīrtana* in Navadvīpa en brak een *mṛdaṅga*-drum. Later kreeg hij de genade van Śrīman Mahāprabhu en werd een groot toegewijde. In *kṛṣṇa-īlā* was hij Koning Kaṁsa.

Choṭa Haridāsa – een van de vertrouwelijke metgezellen van Śrī Caitanya. Hij aanvaardde de wereldverzakende levensorde en werd gestraft voor een klein vergrijp. Bhagavān Ācārya verzocht Choṭa Haridāsa wat rijst van goede kwaliteit te gaan bedelen bij de oudere Mādhavī Devī, zodat hij Caitanya Mahāprabhu van voedsel kon voorzien. Mādhavī Devī was een exemplarisch toegewijde van Mahāprabhu en was diep in *bhajana* verzonken. Toen Mahāprabhu de uitmuntende kwaliteit van de rijst proefde, informeerde Hij, waar de rijst vandaan kwam. Bhagavān Ācārya legde uit, dat Choṭa Haridāsa de rijst van Mādhavī Devī had gekregen. Toen Mahāprabhu dit hoorde, bleef Hij zwijgen. Later vertelde Hij de toegewijden, dat Choṭa Haridāsa niet langer werd toegestaan om bij Hem te komen, want Hij kon niet verdragen het gezicht te zien van een wereldverzaker, die vrijelijk met vrouwen converseert. Choṭa Haridāsa vertrok uiteindelijk naar Prayāga en gaf zijn leven op in de Gaṅgā. Daarna kreeg hij de vorm van een Gandharva in Vaikuṅṭha. In die gedaante kwam hij iedere nacht bij Mahāprabhu en voerde voor Zijn plezier melodieuze *kīrtana* uit. Choṭa Haridāsa beging eigenlijk geen overtreding; dit was een-

voudig een spel van Bhagavān met een onvermengde toegewijde om de heiligheid van de wereldverzakende levensorde te vestigen.

Dhruva – Dit spel had plaats bij het begin van de schepping. Keizer Uttānapāda, die was geboren in de dynastie van Svāyambhuva Manu, had twee koninginnen. De oudste heette Sunīti en de jongste, die de keizer onder controle had, heette Suruci. Sunīti had een zoon, die Dhruva heette. Het kind, Dhruva, werd de liefde van zijn vader onthouden en kon de kwellingen van zijn stiefmoeder niet verdragen. Hij volgde het advies op van zijn moeder en ging diep het oerwoud in, waar hij volkomen verzonken raakte in een zeer sobere en zware verering van de lotusogige Śrī Hari. Zijn gebed was niet bedoeld om de Allerhoogste te bereiken, maar om zijn materiële verlangens naar een koninkrijk te vervullen. Door de genade van Śrī Bhagavān werd echter niet alleen zijn verlangen naar een koninkrijk vervuld, maar hij kreeg ook zuivere *bhakti*. Als men *bhakti* met onverdeelde aandacht uitvoert, zelfs ten behoeve van een materieel verlangen, krijgt men op het eind altijd alle heil. Dhruva is een voorbeeld van zulke *arthārthī*.

Dīnanātha – de bewaker en toevlucht van behoeftige zielen; een naam voor Śrī Kṛṣṇa.

Durgā – de gemalin van Śrī Śiva, ook bekend als Śakti, Mahāvīdyā, Kālī, Śyāmā en Nistārīnī. Ze heerst over de materiële energie en is een van de vijf godheden, die door de *pañcopāsakas* wordt aanbeden.

Durvāsā Muni – de zoon van Maharṣi Atri en Anusūyā. Een deelexpansie van Śrī Rudra, een groot *ṛṣi* en voorganger van de *jñāna-śāstras*. Evenals Śrī Śiva werd hij gemakkelijk boos en was snel geplezierd. Hij kon grote zegeningen geven en vreselijke vervloekingenspreken. Durvāsā Muni werd altijd omringd door zestigduizend discipelen. Het

gevolg was, dat zijn onverwachte bezoek een pijnlijke situatie voor zijn gastheer opleverde. De intimiderende aanwezigheid van de Muni en het probleem van de ontvangst van zoveel leerlingen kon angst veroorzaken voor de mogelijke repercussies, die zouden volgen, als hem geen plezier werd gedaan.

G Gadādhara Paṇḍita – een vertrouwelijke metgezel van Śrī Caitanya Mahāprabhu. Hij is een van de leden van de *pañcattva*. Hij belichaamt het innerlijke vermogen van Śrī Kṛṣṇa en is een manifestatie van Śrīmatī Rādhikā. Nadat Mahāprabhu *sannyāsa* had aanvaard, vergezelde Gadādhara Paṇḍita Hem naar Purī-dhāma. Hij reciteerde *Śrīmad-Bhāgavatam* voor het plezier van Śrī Gaurāṅga. Mahāprabhu schreef in Zijn eigen handschrift een *śloka* in de *Bhagavad-gītā* van Gadādhara Paṇḍita. Nadat Mahāprabhu uit deze wereld was verdwenen, kon Gadādhara Paṇḍita de pijn van de scheiding niet verdragen. Elf maanden na Zijn verdwijning vertrok hij uit deze wereld.

Gajendra – dit spel vond plaats tijdens de vierde *manvantara*. Een olifant met de naam Gajendra was de leider van een grote groep sterke olifanten en hij leefde met een groot aantal vrouwtjesolifanten diep in het oerwoud in een vallei van Trikuṭa, de Koning der Bergen. In de vallei lag een prachtig groot en uitnodigend meer. Op een dag was Gajendra op een zorgeloze wijze verzonken in de sport met zijn vrouwtjesolifanten en kinderen in het meer. Plotseling greep een sterke krokodil woedend zijn been. Gajendra wendde al zijn kracht aan om zich te bevrijden, maar de sterke olifant kon niet vrijkomen, zelfs niet na een strijd van duizend jaar. Langzaam begon Gajendra zijn kracht te verliezen. Toen hij zag, dat hij geen andere bescherming had, nam hij volkomen en uitsluitend zijn toevlucht tot Śrī Bhagavān en ving met

groot verdriet het chanten van welluidende, Sanskriete *ślokas* aan, die hij in een voorgaand leven als Koning Indradyumna had geleerd. Śrī Bhagavān, die de *cakra* bij zich draagt, arriveerde daar op Garuḍa's rug en bevrijdde Gajendra door de bek van de krokodil met Zijn *cakra* open te breken.

In zijn vorige leven was Gajendra Koning Indradyumna van Draviḍa geweest, een deelstaat van de Pāṇḍava-dynastie. Mahāṣṛi Agastya kwam Indradyumna eens een bezoek brengen, maar toen hij daar arriveerde, was de koning in diepe trance verzonken op de verering van Śrī Bhagavān en kon daarom de grote *ṛṣi* niet verwelkomen. Wegens zijn overtreding vervloekte Mahāṣṛi Agastya de koning om geboorte te nemen als olifant. Dit is een voorbeeld van een persoon met verdriet (*ārtta*) en samengestrokken bewustzijn (*saṅkucita-cetana*).

Gaṇeśa – de zoon van Śrī Śiva en Pārvatī. Hij neemt alle materiële hindernissen weg en geeft grote rijkdom aan zijn vereerders; een van de vijf godheden, die door de *pañcopāsakas* worden vereerd.

Gaṅgeśopādhyāya – auteur van een beroemde verhandeling over *nyāya*, *Tattva-cintāmaṇi*. Er zijn geen authentieke gegevens over zijn geboorte of plaats van herkomst, maar men neemt aan, dat hij uit Mithilā kwam en leefde in de 12de-13de eeuw. Hij was een slim dialecticus en een briljant schrijver van polemieken. Hij heeft van de *nyāya-śāstra* een wetenschap en debatteerkunst gemaakt. Hij ontwikkelde een nieuwe school van de *nyāya*, de *navya-nyāya*. Zijn *Tattva-cintāmaṇi* is een systematisch werk over epistemologie, logica en de filosofie van de grammatica. Het handelt praktisch uitsluitend over de epistemologie van het *nyāya*-systeem met weinig aandacht voor de metafysica of de ontologie. De *Tattva-cintāmaṇi* legde in India de basis voor een nieuw systeem van de dialectiek. Zijn boek werd zo populair, dat na hem niemand een geleerde van de *nyāya* kon worden beschouwd,

tenzij hij een commentaar op zijn boek zou schrijven. Het meest bekende commentaar op *Tattva-cintāmaṇi* werd geschreven door Raghunātha (Kāṇāībhāṭṭa) Śīromaṇi, een tijdgenoot van Śrī Caitanya Mahāprabhu (zie Śīromaṇi).

Gaura – een verkorte vorm van de naam Gaurāṅga.

Gauracandra – iemand, die is opgerezen als een duizelingwekkende, gouden maan; een naam voor Caitanya Mahā-prabhu (zie Caitanya).

Gaura-Hari – iemand, die de gouden gelaatskleur van Śrīmatī Rādhikā heeft gestolen; een naam voor Kṛṣṇa, die verscheen in de vorm van Śrī Caitanya Mahāprabhu.

Gaura-kiśora – de prachtige, gouden jongeling; een naam voor Caitanya Mahāprabhu.

Gaurāṅga – iemand, wiens ledematen de gloed hebben van gesmolten goud; een naam voor Śrī Caitanya Mahāprabhu, die Śrī Kṛṣṇa Zelf is met de *bhāva* (de innerlijke gemoedsgesteldheid) en *kānti* (lichaamskleur) van Śrīmatī Rādhikā.

Gaura-Nitāi – een verkorte naam voor Śrī Gaurāṅga en Śrī Nityānanda Prabhu.

Gaurasundara – iemand, die een stralende, gouden vorm heeft; een naam voor Śrī Caitanya Mahāprabhu (zie Caitanya).

Gaurīdāsa Paṇḍita – een geliefd metgezel van Caitanya Mahāprabhu. Zijn vader was Kaṁsāri Mīśra en zijn moeder Śrī Kamalā Devī. Hij had vijf broers genaamd Sūryadāsa, Dāmodara, Jagannātha, Kṛṣṇadāsa en Nṛsīṁha-Caitanya. Zijn oudste broer, Sūryadāsa, had twee dochters, Śrīmatī Vasudhā Devī en Śrīmatī Jāhnava Devī, die de gemalinnen werden van Nityānanda Prabhu. De vrouw van Gaurīdāsa was Vimalā Devī. Zij had twee zonen, Balarāma en Raghunātha. Gaurīdāsa woonde in Ambikā Kālnā aan de overzijde van de Gaṅgā gezien vanuit Śāntipura. Precies naast het huis van Gaurīdāsa staat een grote

tamarindeboom, waaronder Śrīman Mahāprabhu en Śrī Nityananda Prabhu regelmatig zaten. Gaurīdāsa smeekte eens de twee broers voor altijd in zijn huis te blijven. Om Gaurīdāsa te kalmeren maakte Mahāprabhu een prachtige set Godsbeelden van Gaura-Nitāi uit het hout van een *neem*-boom, die vlakbij stond, en gaf ze aan hem. Gaurīdāsa Paṇḍita is in *kṛṣṇa-līlā* Subala-sakhā, een van de *dvādaśa-gopālas* van Vraja (*Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* 128).

Gautama – is in de volksmond bekend als Akṣapāda Gautama. Volgens sommige geleerden leefde hij in de 5de eeuw voor Christus en stichtte de *prācīna*, de oudere *nyāya*-school voor filosofie. Hij scheef *Nyāya-sūtra*, dat bekend staat als de vroegste, gesystematiseerde literatuur over het systeem. Het traditionele *nyāya*-systeem, zoals het er tegenwoordig uitziet, is voornamelijk op dit werk van Gautama gebaseerd. De *Nyāya-sūtra* is verdeeld in vijf *adhyāyas*, lessen, die doorgaans boeken worden genoemd. Iedere les is weer onderverdeeld in twee *āhnikas*, dagelijkse porties en deze bevatten op hun beurt een aantal *sūtras*, aforismen. Deze *sūtras* zijn ook weer door commentatoren, zoals Vātsyāyana en Vācaspati in *prakaraṇas*, onderwerpen, onderverdeeld.

Gopijana-vallabha – de minnaar, geliefde van de *gopīs* van Vraja; een naam voor Śrī Kṛṣṇa.

Gopinātha Ācārya – een groot toegewijde van Śrī Caitanya Mahāprabhu. Hij was de echtgenoot van Sārvabhauma Bhaṭṭācārya's zuster. Tijdens de kinderjaren van Mahāprabhu woonde hij in Nadiyā. Later woonde hij met de Bhaṭṭācārya in Purī-dhāma, toen Mahāprabhu daar ook was. Hij was de eerste in Pūri, die Śrī Caitanya uitriep tot Bhagavān, waarvoor hij aanvankelijk door de Bhaṭṭācārya werd uitgelachen, en die later de genade kreeg van Mahāprabhu.

Govinda – een naam voor Kṛṣṇa; iemand, die de *gopīs*, *gopas*, koeien, zintuigen, aarde, en Heuvel Govardhana plezier doet.

Guṇarāja Khāna – een metgezel van Śrī Caitanya Mahāprabhu en een inwoner van Kulīnagrāma. Men kende hem ook als Śrī Mālādhara Vasu. Zijn vader was Bhagīratha Vasu en zijn moeder Indumatī. Hij schreef een beroemd boek onder de titel *Śrī Kṛṣṇa-vijaya*, dat door Mahāprabhu zeer werd gewaardeerd. Guṇarāja Khāna had de gewoonte om Śrī Caitanya ieder jaar te bezoeken voor het vieren van het *ratha-yātrā*-festival in Purī. Dat was de plaats, waar de inwoners van Kulīnagrāma bij Caitanya informeerden over de eigenschappen van een Vaiṣṇava.

H

Hari – een naam voor Śrī Kṛṣṇa, die betekent "iemand die wegneemt". Hij neemt alles weg, dat ongunstig is. En het betekent "iemand die het hart van Zijn *bhaktas* steelt".

I

Indra – de godheid, die heerst over de atmosfeer, de hemel en de regen; hij is een *deva*, die ondergeschikt is aan Brahmā, Viṣṇu en Śiva, maar de leider is van alle andere hemelse *devas*.

J

Jagadānanda Paṇḍita – een vertrouwelijke vriend en eeuwige metgezel van Śrī Caitanya. Hij voerde meestal *kīrtana* uit met Śrīman Mahāprabhu. Hij kende niets anders dan Bhagavān. Volgens de *Gaura-gaṇodśa-dīpikā* (51) heeft Jagadānanda Paṇḍita in *kṛṣṇa-līlā* de gemoedstemming van Satyabhāmā, de belangrijkste vrouw van Śrī Kṛṣṇa (*satyabhāmā prakāśo 'pi jagadānanda paṇḍitaḥ*). Zoals Satyabhāmā altijd een trotse houding had en in de contramine was, vertoonde Jagadānanda

dezelfde stemming in zijn relatie met Mahāprabhu. Hij bleef met Hem in Purī-dhāma en was voortdurend betrokken in Zijn dienst. Hij is de auteur van *Śrī Prema-vivarta*.

Jāhṇavā Devī – was de dochter van Sūryadāsa, de oudere broer van Gaurīdāsa Paṇḍita en een van de twee gemalinnen van Nityānanda Prabhu. Volgens *Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* (65-66) is zij in *kṛṣṇa-līlā* Revatī, de gemalin van Śrī Balarāma en Anaṅga Mañjarī, de jongere zuster van Śrīmatī Rādhikā.

Jaimini – de stichter van het systeem van *pūrva-mīmāṃsā* van de Indiase filosofie, dat beter bekend is als het *mīmāṃsā*-systeem. Volgens moderne geleerden componeerde hij zijn *pūrva-mīmāṃsā-sūtra* rond de 4de eeuw vóór Christus. Het handelt over het onderzoek naar de aard van *dharma* en zet de basisinterpretatie van de vedische teksten uiteen, waarvan het uitvoeren van offers geheel afhankelijk is. Het beschrijft de verschillende offers en hun bedoelingen. De *mīmāṃsā-sūtra* bestaat uit elf hoofdstukken, waarvan de eerste handelt over de bron van kennis en de geldigheid van de Veda's. Het wordt erkend als het fundamentele naslagwerk van de *mīmāṃsā*-school van filosofie, dat aanleiding gaf tot een reeks commentaren en subcommentaren.

Jāmvanta – ook bekend als Jāmbavān en Rkṣarāja, een koning onder de beren. In Tretā-yuga was hij een van de ministers van de apenkoning, Sugrīva. Hij was in leeftijd, wijsheid, kracht en moreel oordeel aan iedereen superieur. Hij was degene, die Hanumān aan zijn kracht herinnerde, toen het tijd werd de oceaan over te steken. Hij was de minister-president tijdens de oorlog tegen Rāvaṇa. Śrī Rāmacandra luisterde bij alle aangelegenheden naar zijn advies en betuigde hem groot respect. In de slag om Laṅkā, toen iedereen werd begoocheld door de *māyika* macht van Meghanāda (Indrajit), bleef Jāmbavān door die *māyā* onberoerd. Zowel Meghanāda als Rāvaṇa werden door de

klappen van Jāmbavān bewusteloos geslagen. Nadat Rāma naar Ayodhyā was teruggekeerd en tot koning werd gekroond, riep Hij Jāmbavān en alle apen op naar hun koninkrijk terug te keren. Jāmbavān stemde er alleen mee in, indien hij de belofte van Bhagavān kreeg, dat hij in Dvāpara-yuga weer Zijn associatie zou krijgen. Dus toen Śrī Kṛṣṇa in Dvāpara-yuga verscheen, werd het verlangen van Jāmba-vān vervuld.

Jīva Gosvāmī – de zoon van Śrī Vallabha (Anupama), die de broer was van Rūpa en Sanātana Gosvāmī's. Zelfs als jongen werd hij diep aange trokken door Śrī Kṛṣṇa. Hij besteedde zijn tijd niet aan spelen, maar vereerde Bhagavān met bloemen, sandelhout en andere artikelen. In zijn jeugd ging hij naar Vārāṇasī om Sanskriet te studeren onder leiding van Madhusūdana Vācaspati, een discipel van Sārvabhauma Bhaṭṭacārya. Na de afronding van zijn studie ging hij naar Vṛndāvana en nam zijn toevlucht tot zijn ooms, Śrī Rūpa en Sanātana. Na het verdwijnen van Rūpa en Sanātana werd hij de leider onder de volgelingen van Śrīman Mahāprabhu. Zijn talrijke literaire bijdragen, waartoe boeken behoren als *Saṭ-sandarbha* en *Gopal-Campu* en commentaren op *Śrīmad-Bhāgavatam*, *Bhakti-rasāmṛta-sindu* en *Ujjvala-nīlamanī*, vormden vergezeld van shas-trisch bewijsmateriaal de onderbouwing voor de leer van Śrī Caitanya. Volgens de *Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* (194-207) is hij Vilāsa Mañjarī in *kṛṣṇa-līlā*.

Kakkhaṭī – het vrouwelijke huisdier van Śrīmatī Rādhikā, de aap Kakkhaṭī.

Kālī – een vorm van de godin Durgā; iemand, wiens gelaatskleur donker is of zwart.

Kāliya – een gigantische *nāga*, slang, van het ras van Kadru en Kaśyapa.

Ten tijde van Kṛṣṇa's verschijning nam hij zijn intrek in de Yamunā ri-

vier en vervuilde het water met zijn ververgif. Kṛṣṇa strafte Kāliya door op zijn koppen te dansen. Door de aanraking van Kṛṣṇa's lotusvoeten werd Kāliya gezuiverd, verliet de Yamunā en vertrok naar Ramaṅkadvīpa, een klein eiland vlak naast Jambudvīpa.

Kaṇāda – een wijze uit de antieke Oudheid. Hij is de oorsprong van het systeem van de *vaiśeṣika*-filosofie uit India (zie *vaiśeṣika* in de verklarende woordenlijst). Het woord *kaṇāda* betekent in eerste instantie "iemand, die leeft van weinig voedsel". Dit kan enige verbinding hebben met de fundamentele strekking van de school, die zegt, dat het universum is geformeerd uit de kleinste eenheden van materie, de *aṇu* (de *Nyāya-kandalī* van Śrīdhara kan ook worden geraadpleegd voor verdere informatie over dit onderwerp). Naar Kaṇāda wordt ook verwezen met de synoniemen van zijn naam, bijvoorbeeld Kaṇabhujā en Kaṇabhakṣa, of met zijn genealogische naam Kaśyapa. Men kent hem ook onder de naam Ulūka, wat letterlijk 'uil' betekent. De traditie verklaart deze naam met een verhaal, dat Śrī Śiva voor de wijze verscheen in de vorm van een uil en hem het systeem van *vaiśeṣika* openbaarde. Volgens de traditie gelooft men, dat Kaṇāda in Vārāṇasī leefde en daar onderwijs gaf.

Kaṇāda wordt geëerd wegens zijn gezag over de *Vaiśeṣika-sūtra*, de basistekst van het systeem, maar de exacte data van zijn leven en werk kunnen niet worden vastgesteld. Terwijl de traditie hem plaatst in de 8ste eeuw vóór Christus, wijst de moderne wetenschap de compositie van de *Vaiśeṣika-sūtra* toe aan de eerste eeuw na Christus. De fundamentele strekking van het systeem was bekend aan de vroege samenstellers van de *Caraka-saṁhitā* – niet alleen aan zijn eindredacteur, Caraka, maar aan zijn oorspronkelijke auteur, Agniveśa, van wie wordt gedacht, dat hij een aantal eeuwen voor de christelijke jaartelling heeft geleefd. De *vaiśeṣika*-filosofie, zoals deze wordt voorgesteld

in de *sūtra*, wordt door diverse scholen van de boeddhistische filosofie erkend, in het bijzonder door de *madhyamikas* en de *vaibhāṣikas*. Het werk in de taal Pali, Milindapanha, dat in de 1ste eeuw voor Christus werd geschreven, vermeldt *vaiśeṣika* als een gevestigde tak van Indiase wetenschap.

Kapiladeva – een *avatāra* van Śrī Kṛṣṇa, die verscheen als de zoon van Kardama Muni en Devahūti. Hij onderwees de ware betekenis van de *sāṅkhya*-filosofie aan zijn moeder. In de oorspronkelijke *sāṅkhya*-filosofie van Kapiladeva zijn vijftintig principes. Achter deze principes bevindt zich het bestaan van Śrī Bhagavān, die de bron is van alle andere principes. Er was nog een andere Kapila, die later verscheen in de dynastie van Agni en die een atheïstische versie van de *sāṅkhya*-filosofie onderwees. De atheïstische versie van *sāṅkhya* aanvaardt de vijftintig principes, maar ontkent het bestaan van God. De *sāṅkhya* van Kapiladeva daarentegen mondt uiteindelijk uit in *bhakti*.

Kaśyapa – de zoon van Marīci, een van de zes zonen, die voortkwamen uit de geest van Brahmā. Kaśyapa was een van de eerste voorvaders in het universum. Hij huwde dertien dochters van Dakṣa, aangevoerd door Aditī. Het universum was vol met allerlei verschillende soorten levende wezens uit de combinatie van Kaśyapa en zijn vrouwen. Aditī was de moeder van de *devas* aangevoerd door Indra. Kaśyapa en Aditī voerden zware boetedoeningen uit om Bhagavān een plezier te doen en het gevolg was, dat Hij als hun zoon, Vāmanadeva, verscheen.

Kavi Karṇapūra – een van de drie zonen van Śivānanda Sena. Zijn broers heetten Caitanya dāsa en Rāma dāsa. Zijn ware naam was Paramānanda Sena, maar Śrīman Mahāprabhu gaf hem de namen Purī dāsa en Karṇapūra. Toen hij een kleine jongen was zoog hij aan

de teen van Mahāprabhu. Hij was een schrijver en dichter in de overtreffende trap. Hij schreef vele beroemde werken, waartoe behoren de *Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā*, *Śrī Caitanya-candrodaya-nāṭaka*, *Ānan-da-vṛṇḍāvana-campū*, *Śrī Caitanya-carita-mahākāvya*, *Ārya-śataka*, *Kṛṣṇāhṅhika-kaumudī*, *Alankāra-kaustubha*, een commentaar op het Tiende Canto van *Śrīmad-Bhāgavatam* en *Caitanya-sahasra-nāma-stotra*.

Keśava – een naam voor Kṛṣṇa. Als het woord *keśa* de demoon, Keśi betekent, is het woord *va* verbonden met de werkwoordstam *vadh*, doden. In deze zin betekent Keśava degene, die de demoon Keśi verslaat. Een andere betekenis van *keśa* is haar. Als dit wordt gecombineerd met de werkwoordstam *vah* (dragen of bezitten), betekent Keśava iemand, die prachtig lang haar heeft. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft nog twee andere verklaringen voor de naam Keśava, *keśān vayate saṁskārotīti keśava*, wanneer *keśa* wordt gecombineerd met de werkwoordstam *ve* (vlechten), betekent Keśava iemand, die op deskundige wijze het haar van Zijn geliefde, Śrīmatī Rādhikā, vlecht en decoreert; *ko brahmā īso mahādeva tāvapi vayase vaśī-karoṣī*, de lettergreep *ka* verwijst naar Brahmā, het woord *īsa* verwijst naar Mahādeva en de werkwoordstam *ve* wordt hier gebruikt in de zin van onder controle brengen. Dus Keśava betekent iemand, die zelfs Brahmā en Mahādeva onder Zijn controle brengt.

Kṛṣṇa – de oorspronkelijke Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, Svayam Bhagavān. Hij is *avatārī*, de bron van alle andere *avatāras*. Zijn deelmanifestatie is de Paramātmā en Zijn lichaamsuitstraling is het alomtegenwoordig *brahma*. Zijn lichaam bestaat uit *sac-cid-ānanda* – eeuwigheid, kennis en zegen. Hij is de verpersoonlijking van alle spirituele smaken, *raso vai sa*. Zijn vader is Nanda Mahārāja, Zijn moeder is Yaśodā, Zijn broer is Balarāma en zijn eeuwige gezellin is Śrīmatī

Rādhikā. Hij is een beminnelijke, jonge koeherder met een gelaatskleur als die van een pas geformeerde regenwolk in de moesson. Hij draagt een glansende, gele *dhotī*, een pauwenveer op Zijn kroon en een krans van verse bosbloemen. Hij beschikt over vierenzestig primaire, transcendentale kwaliteiten, waarvan er vier alleen voor Hem uniek zijn: *venu-mādhurya*, Hij trekt de hele wereld en vooral de *gopīs* aan met het melodieuze geluid van Zijn fluit; *rūpa-mādhurya*, Hij is een buitengewone schoonheid, die ieders geest boeit; *prema-mādhurya*, Hij wordt omringd door intieme, liefhebbende metgezellen, wier *prema* volkomen vrij is van iedere vorm van ontzag of formaliteit; en *līlā-mādhurya*, Hij voert prachtig en betoverend spel en vermaak uit, waarvan *rāsa-līlā* het hoogtepunt vormt.

Kṛṣṇa Caitanya – een naam voor Caitanya Mahāprabhu (zie Caitanya).

Kṛṣṇadāsa Kavirāja – de auteur van *Śrī Caitanya-caritāmṛta*. Hij ontving de *darśana* van Nityānanda Prabhu in een droom en werd door Hem opgedragen naar Vṛndāvana te gaan. Op herhaaldelijk verzoek van de Vaiṣṇava's en nadat hij de zegeningen van het Godsbeeld van Mādana-Gopāla had ontvangen, aanvaardde hij de taak om de biografie van Śrī Caitanya Mahāprabhu te schrijven. Hij schreef ook *Govinda-līlāmṛta*, een beschrijving van het achtvoudige, dagelijkse spel van Rādhā en Kṛṣṇa, en een commentaar geheten *Sāraṅga-raṅgadā* op het beroemde boek van Bilvamaṅgala Ṭhākura, *Kṛṣṇa-karṇāmṛta*. Hij is Kastūrī Mañjarī in *kṛṣṇa-līlā*.

Kumāra – De Vier Kumāra's heten Sanaka, Sanātana, Sanandana en Sanat. Brahmā schiep hen uit zijn verstand (*mānaḥ*) bij het begin van de schepping. Dat is de reden, waarom ze Brahmā's *mānasa-putra* (zonen geboren uit zijn verstand) worden genoemd. Wegens hun diepgaande kennis ervoeren ze geen enkele aantrekking tot de wereld en gaven geen enkele medewerking aan hun vaders scheppingstaak,

omdat ze de neiging hadden ontwikkeld voor onpersoonlijke speculatie (*brahma-jñāna*). Brahmā was hierdoor buitengewoon ontsteld en hij bad tot Bhagavān Śrī Hari voor het welzijn van zijn zoons. Śrī Bhagavān was blij met de gebeden van Brahmā en in Zijn Harṁsa (zwaan) *avatāra*, trok Hij hun verstand weg van de droge, onpersoonlijke kennis en richtte het op zuivere toegewijde dienst op het absolute platform. Vanwege dit feit, worden Śanaka Ṛṣi en zijn broers *jñānī-bhaktas* genoemd. Ze zijn de stamvaders van de geestelijke erfopvolging van Nimbāditya.

Lalitā-Sakhī – een intieme vriendin van Śrīmatī Rādhikā. Ze is de eerste en belangrijkste van de *aṣṭa-sakhīs*, de acht vertrouwelijke vriendinnen van Śrī Rādhā. Volgens *Śrī Rādhā-Kṛṣṇa Gaṇoddeśa-dīpikā* (Baharampura uitgave) is ze zeventwintig dagen ouder dan Śrī Rādhā en wordt ze ook Anurādhā genoemd. Ze heeft een tegendraadse en trotse natuur. Haar gelaatskleur lijkt op *gorocana*, een glanzend geel pigment. Haar kleding heeft de kleuren van pauwenveren. Haar moeder is Sārādī en haar vader is Viśoka. Haar echtgenoot is Bhairava, een vriend van Govardhana Malla, de echtgenoot van Candrāvalī. De acht voornaamste *sakhīs* in haar *yūtha* (groep) zijn Ratna-prabhā, Ratikalā, Subhadrā, Bhadrarekhikā, Sumukhī, Dhaniṣṭhā, Kala-harṁsī en Kalāpinī. Lalitā is de leidster van de *parama-preṣṭha-sakhīs*; zij geeft alle *sakhīs* leiding en instructies; ze begrijpt de verschillende stemmingen in de liefdesperikelen en ze is een expert in de strategieën van vereniging en scheiding in de aangelegenheden van *prema*. Als Kṛṣṇa toevallig eens een overtreding maakt jegens Śrī Rādhā, geeft Lalitā Hem onmiddellijk een uitbrander, waarbij ze haar hoofd in woede opricht.

Madhva – de hoofd-*ācārya* van de Brahmā *sampradāya*, geboren in 1239 vlakbij Uḍupī. Zijn vader en moeder waren Śrī Madhyageha Bhaṭṭa en Śrīmatī Vedavidyā. Hij aanvaardde *dīkṣā* en *sannyāsa* op twaalfjarige leeftijd van Acyuta-prekṣa. Zijn *sannyāsa*-naam was Pūrṇaprajña. Hij schreef commentaren op de *Bhagavad-gītā*, *Śrīmad-Bhāgavatam*, *Brahma-sūtra* en vele andere boeken. Hij vestigde de doctrine van *dvaita-vāda*, die het eeuwige onderscheid tussen de levende wezens en de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods benadrukt. Hij predikte krachtig tegen de *kevalādvaitavāda* leerstellingen van Śrī Śaṅkarācārya.

Mahādeva – een naam voor Śrī Śiva; de grote godheid of de leider van de *devas* (zie Śiva).

Mahāprabhu – de Grootmeester, Śrī Kṛṣṇa Caitanya (zie Caitanya).

Mahāvidyā – een naam voor godin Durgā. Deze naam wijst erop, dat zij wegens haar verpersoonlijking van de materiële energie de bron is van alle materiële wetenschap.

Mahēśa – de groot (*mahā*) godheid of meester (*īśa*). Dit is een naam voor Śrī Śiva.

Maitreyī – Yajña-valkyā had twee vrouwen, namelijk Katyayani en Maitreyī.

Toen hij de leeftijd van vijftig jaar bereikte, riep hij zijn twee vrouwen bij zich, verdeelde zijn rijkdom onder hen en zei, "Wees gelukkig en laat mij naar het oerwoud vertrekken om te chanten en aan Kṛṣṇa te denken."

Katyayani zei tegen hem, "Je hebt me alles gegeven. Nu kun je gaan en doen wat je wenst." De tweede vrouw, Maitreyī, zei, "Beantwoord alsjeblieft eerst mijn vraag. Je geeft me alles. Mijn vraag is, kunnen deze zaken me voor altijd gelukkig maken? Je geeft me dit allemaal, maar eerst bezat jij al deze spullen. Waarom geef je ze op en trek je het oerwoud in? Als deze zaken me eeuwigdurend geluk konden ge-

ven, waarom werd jij er dan niet gelukkig van? Ze gaven je dus slechts tijdelijk geluk." Yajña-vaalkya was blij zijn vrouw zo te horen spreken. Hij omhelsde haar en zei, "Zowaar, jij bent mijn *svadharmāni*, mijn religieuze vrouw. Geen gewoon mens kan zo'n vraag stellen. Zo iemand is zeer zeldzaam."

Hij nam Maitreyī toen mee naar het oerwoud, waar ze elkaar bijstonden in hun beoefening van *bhakti-yoga*.

Manu – ieder van de veertien belangrijkste voorvaderen en wetgevers van het universum, die achtereenvolgens verschijnen; de eerste van hen heet Svāyambhuva, aan wie het beroemde wetboek, *Manu-saṁhitā*, wordt toegeschreven.

Mukunda – een naam voor Śrī Kṛṣṇa. Het woord *muku* is het equivalent van *mukti* en de werkwoordstam *da* betekent schenken of verlenen. Mukunda betekent dus degene, die bevrijding schenkt. Het betekent ook iemand, wiens gelaat straalt als de *kunda*-bloem.

Nārada – een grote wijze onder de *devas*; hij is daarom bekend als Devarṣi. Hij werd geboren uit het verstand van Brahmā. Hij is een bevrijde metgezel van Śrī Kṛṣṇa, die door de materiële en spirituele universa reist om Zijn glorie te verspreiden. In Caitanya *līlā* verschijnt hij als Śrīvāsa Paṇḍit.

Nārāyaṇa – *nāra* betekent 'menschheid', *ayana* betekent de 'toevlucht bij' of 'bescherming van'. Nārāyaṇa betekent dus de toevlucht voor de mensheid. Een expansie van Kṛṣṇa; de rijke Godheid van Vaikuṅṭha.

Nīlāmbara Cakravartī – de vader van Śrī Śacī Mātā en grootvader van moeders zijde van Śrī Caitanya Mahāprabhu; een groot astroloog. Volgens *Gaura-gaṇoḍdeśa-dīpikā* (104-05) was hij Garga Muni en Sumukha gopa in *kṛṣṇa-līlā*.

- Nimāi Paṇḍita – Śrīman Mahāprabhu's kindernaam was Nimāi, omdat Hij onder een *neem*-boom werd geboren. In Zijn jeugd werd Hij een groot geleerde en werd daarom Nimāi Paṇḍita genoemd.
- Nimbāditya – ook bekend als Nimbārkācārya; de hoofd-*ācārya* van de Kumāra Sampradāya. Hij vestigde de filosofische doctrine van *dvaitādvaita-vāda*, die zowel de eenheid als verscheidenheid van alle dingen met Bhagavān vestigt. Hij voerde zijn *bhajana* uit in Dhruva-kṣetra vlakbij Govardhana. Hij schreef een commentaar op de *Vedānta-sūtra* genaamd *Vedānta-saurabha*, en ook *Vedānta-kāmadhenu-daśa-śloka*, *Kṛṣṇa-stavarāja*, *Guruparamparā*, *Vedānta-tattva-bodha*, *Vedānta-siddhānta-pradīpa*, *Svadhar-mādhva-bodha*, *Aitihya-tattva-siddhānta*, *Rādhāṣṭaka* en een commentaar op de *Bhagavad-gītā*.
- Nistārīṇī – een naam van Durgā-Devī, die betekent zij, die je over het materiële bestaan brengt; zij die *mokṣa* toekent.
- Nitāi – een bijnaam voor Nityānanda Prabhu.
- Nityānanda – een manifestatie van Śrī Kṛṣṇa, die Śrī Balarāma is in *kṛṣṇa-līlā*. Hij verscheen samen met Śrīman Mahā-prabhu en was leidend assistent van Caitanya bij het verspreiden van *harināma-saṅkīrtana* onder de gevallen *jīvas* van Kali-yuga. Hij werd in Ekacakrā geboren in 1473 op de dag van *śukla-trayodaśī* in de maand *māgha* (januari/februari). Zijn vader was Hāḍāi Paṇḍita en Zijn moeder was Padmāvātī. Volgens sommigen was Hij de discipel van Śrī Mādhavendra Purī en volgens anderen de discipel van Lakṣmīpati, de *guru* van Mādhavendra Purī.
- Nṛga – een groot-koning en de zoon van Mahārāja Ikṣvāku. Hij was uitermate vrijgevig. Hij gaf eens uit liefdadige overwegingen een ontelbaar aantal uitzonderlijke koeien aan een *brāhmaṇa*. Een van die koeien ontsnapte en liep terug naar de kudde van de Koning. Zonder het te

weten, gaf Nṛga dezelfde koe weg aan een andere *brāhmaṇa*. Onderweg herkende de eerste *brāhmaṇa* zijn koe en was behoorlijk boos. De twee *brāhmaṇas* gingen naar Nṛga om de zaak te regelen. Hoewel de Koning ieder van de *brāhmaṇas* honderdduizend koeien aanbood in ruil voor die ene koe, liepen ze beiden ontevreden weg. Kort daarna stierf de Koning. Toen hij voor Yamarāja werd gevoerd, werd hem de keus gegeven om eerst de resultaten van zijn goede daden te genieten of eerst de reacties van zijn wandaden te ondergaan. Hij koos ervoor om eerst de reacties van zijn wandaden te ondergaan. Onmiddellijk kreeg hij het lichaam van een hagedis en werd naar de Aarde gestuurd, waar hij in een opgedroogde put moest leven.

Op een dag in Dvāpara-yuga werd Nṛga door een paar jongens van de Yadu-dynastie gevonden. De jongens gingen naar Kṛṣṇa en vertelden Hem wat ze hadden gevonden. Kṛṣṇa ging naar de put en haalde de hagedis er met Zijn linker hand uit. Door de aanraking van Śrī Kṛṣṇa's lotushand werd Nṛga bevrijd van het hagedissenlichaam. Hij is een voorbeeld van iemand, die Kṛṣṇa's genade kreeg in de staat van *sāṅkucita-cetana*, samengetrokken bewustzijn.

Nṛsimhadeva – de half-mens half-leeuw *avatāra* van Kṛṣṇa. Hij verscheen in een woeste bui om Zijn geliefde *bhakta*, Prahlāda Mahārāja te beschermen, toen Prahlāda zwaar werd onderdrukt door zijn demonische vader, Hiraṇyakaśipu.

Padmanābha – iemand wiens navel de vorm heeft van een lotus; een naam voor Kṛṣṇa of Viṣṇu.

Pāṇḍava's – de vijf zonen van Pāṇḍu: Yudhiṣṭhira,

Bhīma, Arjuna, Nakula en Sahadeva. Ze waren grote toegewijden van Śrī Kṛṣṇa. Ze zijn de helden van de Mahābhārata en vormden de overwinnende partij in de slag om Kurukṣetra.

Parīkṣit Mahārāja – de zoon van Abhimanyu en Uttarā, en de kleinzoon van Arjuna. Hij verscheen op het eind van Dvāpara-yuga. Na de slag om Kurukṣetra was hij de enig overlevende nakomeling van de Pāṇḍava's en Kaurava's. Toen hij nog in zijn moeders baarmoeder zat, beschermde Kṛṣṇa hem tegen het dodelijke *brahmāstra*-wapen van Aṣvatthāmā. Toen Parīkṣit volwassen was, installeerden de Pāṇḍava's hem als keizer en trokken zich terug in de Himālaya's. Hij was een dermate krachtig vorst, dat hij in staat was het tijdperk van Kali te zien aankomen. Later, onder invloed van Bhagavāns innerlijke vermogen, beging hij een overtreding tegen de wijze, Samīka Ṛṣi, en werd vervloekt door de vijfjarige zoon van de wijze, Śṛṅgī, waardoor hij binnen zeven dagen zou sterven aan een slangenbeet. Parīkṣit aanvaarde de vloek op een kalme wijze als de zegen van Śrī Kṛṣṇa. Hij droeg het keizerrijk over aan zijn zoon, Janamejaya, en ging naar de oever van de Gaṅgā. Grote heiligen uit de hele wereld kwamen daar onmiddellijk naartoe om getuige te zijn van zijn overlijden. Hij bracht zijn laatste dagen door met het luisteren naar de vertelling van *Śrīmad-Bhāgavatam* uit de mond van de wijze, Śukadeva. Hij was verzonken in de ambrosijnen beschrijvingen van Śrī Kṛṣṇa en Zijn *bhaktas* en gaf eten, drinken en slapen op alsmede de angst voor zijn dreigend overlijden.

Patañjali – een groot *maharṣi* en auteur van de *yoga-sūtra* (zie *yoga* in de Verklarende woordenlijst).

Patita-pāvana – iemand die de gevallen zielen zuivert en bevrijdt; een naam voor Śrī Caitanya, Nityānanda en Śrī Guru.

Prabodhānanda Sarasvatī – de oom van Śrī Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī. Hij was een inwoner van Raṅga-kṣetra en een *sannyāsī* van de Śrī Rāmānuja *sampradāya*. Gopāla Bhaṭṭa Gosvāmī ontving van hem *dīkṣā*. Prabodhānanda was een vereerder van Lakṣmī-Nārāyaṇa, maar door de genade van Śrī Gaurasundara ging hij over op de vereering van Śrī Rādhā-Govinda. Hij schreef vele boeken, zoals *Śrī Vṛndāvana-mahimāmṛta*, *Śrī Rādhā-rasa-sudhānidhi*, *Śrī Caitanya-candrāmṛta*, *Śaṅgīta-mādhava*, *Āścarya-rāsa-prabandha*, *Śrī Vṛndāvana-śataka*, *Śrī Navadvīpa-śataka*, *Śruti-stuti-vyākhyā*, *Kāmabīja-Kāmagāyatrī-vyākhyāna*, *Gīta-Govinda-vyākhyāna* en *Śrī Gaura-sudhākara-citrāṣṭaka*. Volgens *Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* (163) is Prabodhānanda Sarasvatī in *kṛṣṇa-līlā* Tuṅgavidyā, een van de *aṣṭa-sakhīs* van Śrīmatī Rādhikā.

Pradyumna Brahmācārī – een persoonlijke metgezel van Śrī Caitanya Mahāprabhu. Hij was een vereerder van Śrī Nṛsiṃhadeva en daarom gaf Śrīman Mahāprabhu hem de bijnaam Nṛsiṃhānanda. In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* heeft Śrīla Kṛṣṇa Dāsa Kavirāja verteld, dat hij in zijn geestesoog zag hoe Nṛsiṃhānanda Brahmācārī met kostbare juwelen een weg aanlegde en hem omringde met allerlei soorten uitmuntende bijkomstigheden (meren en tuinen, enzovoort), zodat Śrī Śacinādana plezier zou hebben, als Hij naar Śrī Vṛndāvana reisde.

Prahlāda – een groot *bhakta* van Śrī Kṛṣṇa en de zoon van Hiraṇyakaśipu. Als klein kind van amper vijf jaar oud werd hij ernstig onderdrukt door zijn vader, Hiraṇyakaśipu, die een verbitterde tegenstander van Viṣṇu was, omdat Hij zijn broer, Hiraṇyākṣa, had omgebracht. Ondanks vele bedreigingen en pogingen tot doodslag, bewaarde Prahlāda zijn kalmte en bleef verzonken in herinnering aan Śrī Kṛṣṇa. Hij werd in al dergelijke situaties beschermd en uiteindelijk verscheen Bhagavān als Nṛsiṃhadeva om zijn demonische vader te doden. De geschiedenis

en lessen van Prahlāda zijn vermaard in *Śrīmad-Bhāgavatam* en andere geschriften.

R

Rādhā – de eeuwige gezellin van Śrī Kṛṣṇa en de belichaming van het *hlādinī*-vermogen. Ze staat bekend als *mahābhāva-svarūpinī*, de verpersoonlijking van de hoogste extase van goddelijk liefde. Ze is de bron van alle *gopīs*, de koninginnen van Dvārakā en de Lakṣmīs van Vaikuṅṭha. Haar vader is Vṛṣabhānu Mahārāja en Haar moeder is Kīrtidā, Haar broer is Śrīdāma en Haar jongere zusje is Anaṅga Mañjarī. Ze heeft een stralend gouden gelaatskleur en Ze draagt blauwe kleding. Ze is getooid met een oneindige hoeveelheid heilzame kwaliteiten en Ze is de meest geliefde *gopī* van Śrī Kṛṣṇa.

Rādhā-Śyāma – het goddelijk paar, Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa.

Raghunandana Bhaṭṭācārya – de zoon van Harihara Bhaṭṭācārya en tijdgenoot van Śrīman Mahāprabhu. Hij was ook bekend onder de naam Smārta Bhaṭṭācārya. Hij schreef een dik boek, *Aṣṭā-vimśati-tattva* (28 principes), dat handelt over de schriftuurlijke gedragscodes voor *upanayana*, het huwelijk, *śraddhā*, en vele andere essentiële, sociale en morele functies. Behalve dit werk schieff hij diverse andere *smṛti-śāstras*, zoals *Rāsayātrā-paddhati*, *Saṅkalpa-candrikā*, *Tripuṣkarāśānti-tattva*, *Dvādaśa-yātrā-pramāṇa-tattva* en *Hari-smṛti-sudhākara*. Kālīrāma Vācaspati en Rādhā-Mohan Gosvāmī van Śāntipura schreven commentaren op zijn *Aṣṭā-vimśati-tattva*.

Raghunātha dāsa Gosvāmī – ook bekend als Dāsa Gosvāmī; een vertrouwelijke metgezel van Śrīman Mahāprabhu. Hij werd in 1494 geboren in het dorp Kṛṣṇapura in het district Hugalī in West-Bengalen. Zijn vader was Govardhana Majumadāra en Zijn oom was Hiranya Majumadāra. Zijn *dīkṣā-guru* was Śrī Yadunandana Ācārya. Op jonge

leeftijd gaf hij een mooie vrouw en een rijkdom als die van Indra op om zijn toevlucht te nemen tot de lotusvoeten van Śrīman Mahāprabhu in Jagannātha Purī. Mahāprabhu plaatste hem onder leiding van Svarūpa Dāmodara Gosvāmī. Na de verdwijning van Śrī Caitanya en Svarūpa Dāmodara ging hij naar Vṛndāvana en bleef onder bescherming van Śrī Rūpa en Śrī Sanātana Gosvāmīs. Hij verbleef in Rādhā-kuṇḍa, waar hij constant was verzonken in *bhajana*. Hij schreef drie boeken, *Stavāvalī*, *Dānakeli-cintāmaṇi* en *Muktā-carita*. In *kṛṣṇa-līlā* is hij Rati Mañjarī.

Rāma – een *līlā-avatāra* of spel-*avatāra* van Śrī Kṛṣṇa; Hij is de beroemde held van de Rāmāyaṇa. Hij is ook bekend onder de namen Rāmacandra, Raghunātha, Dāśarathi-Rāma en Rāghava-Rāma. Zijn vader was Mahārāja Daśaratha, Zijn moeder was Kausalyā en Zijn vrouw was Sītā. Hij had drie broers, Lakṣmaṇa, Bharata en Śatrughna. De gevierde mensaap Hanuman was Zijn dierbare dienaar en toegewijde. Na het doden van de kwaadaardige demoon, Rāvaṇa, en de redding van Sītārānī met de inzet van het apenleger, keerde Rāma terug naar Ayodhyā en werd tot koning gekroond.

Rāmānuja – de gevierde *vaiṣṇava-ācārya* van de Śrī Sampradāya, die de vedantische school stichtte, die de doctrine van *viśiṣṭādvaitavāda*, gekwalificeerd nondualisme, onderwees. Hij leefde in Kāñcīpuram en Śrī Raṅgam in Zuid-India in de 12de eeuw. Men denkt, dat hij een incarnatie is geweest van Śeṣa en is ook bekend onder de namen Rāmānujācārya en Yatirāja. Hij schreef commentaren op de *Bhagavad-gītā*, *Śrīmad-Bhāgavatam* en *Vedānta-sūtra*.

Rasarāja – de keizer van *rasa*, iemand die een supreme smaak heeft voor de zoete stemmingen van *rasa*, dit is een naam voor Śrī Kṛṣṇa, die *akhila-rasāmṛta-mūrti* is, de belichaming van de essentie van alle *rasa*.

Rūpa Gosvāmī – een eeuwige metgezel van Śrīman Mahā-prabhu. Hij wordt vereerd wegens het vestigen van het innerlijk verlangen van Śrī Caitanya Mahāprabhu in deze wereld. Hij begreep de vertrouwelijke gevoelens van Śrī Kṛṣṇa en strooide ze rond in zijn vele boeken. Hij werd persoonlijk geïnstrueerd en bekrachtigd door Mahāprabhu in Prayāga om boeken te schrijven, die de esoterische waarheden van *uttama-bhakti* uiteenzetten. Zijn unieke bijdrage was de uitleg hoe *bhakti* in *rasa* wordt getransformeerd en hoe *rasa* de ware basis is van liefdevolle relaties met Śrī Kṛṣṇa. Sommige van zijn belangrijkste boeken zijn *Bhakti-rasāmṛta-sindhu*, *Ujjvala-nīlamanī*, *Vidagdha-mādhava* en *Lalīta-mādhava*. Volgens de *Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* (180) is hij Śrī Rūpa Mañjarī in *kṛṣṇa-līlā*.

S Śacinandana – de zoon van Moeder Śacī; een naam voor Caitanya Mahāprabhu (zie Caitanya).

Sanātana Gosvāmī – een eeuwige metgezel van Śrīman Mahāprabhu en oudere broer van Rūpa Gosvāmī. Hij kreeg persoonlijk instructies van Mahāprabhu, die hem opdroeg boeken te schrijven, die de principes van *bhakti* uiteenzetten, en Hij vroeg hem de verloren plaatsen van *kṛṣṇa-līlā* in Vraja op te graven. Zijn *Bṛhad-bhāgavatāmṛta* wordt als zijn vroegste geschrift en als inspiratiebron voor vele andere werken beschouwd. Hij schreef een beroemd commentaar op het Tiende Canto van *Śrīmad-Bhāgavatam*, dat oorspronkelijk was getiteld *Vaiṣṇava-toṣaṇī* en dat later bekend werd als *Bṛhad-Vaiṣṇava-toṣaṇī*, nadat Śrīla Jīva Gosvāmī een commentaar op het Tiende Canto schreef getiteld *Laghu-Vaiṣṇava-toṣaṇī*. Hij zette ook de basisprincipes van *bhakti* uiteen in zijn boek *Hari-bhakti-vilāsa*. Volgens *Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* (181) is hij Lavaṅga Mañjarī in *kṛṣṇa-līlā*.

Ṣaṅḁa – een van de zonen van Śukrācārya en een leraar van Prahlāda Mahārāja. Het woord *ṣaṅḁa* betekent stier. Ṣaṅḁa belichaamt de natuur van iemand, die traag is met betrekking tot spirituele realisatie.

Śaṅkara – een andere naam voor Śiva (zie Śiva). Soms wordt Śaṅkara gebruikt als verkorte naam voor Śaṅkarācārya.

Śaṅkarācārya – een gevierd leraar van de *vedānta*-filosofie en degene, die het Brāhmaṅisme nieuw leven heeft ingeblazen. Hij wordt gezien als een incarnatie van Śrī Śiva. Hij werd geboren in 788 en stierf in 880 op tweeënnegentigjarige leeftijd. Volgens sommige biografische gegevens werd hij circa 200 vóór Christus geboren. Hij werd geboren in een brahmaanse Naṁbūdarīpāda-familie in het dorp Kālapī, of Kāṣala, in de provincie Kerala. Zijn vaders naam was Śivaguru en zijn moeder was Subhadrā. Het echtpaar vereerde Śrī Śiva gedurende een lange tijd om een zoon te krijgen en toen hun zoon eindelijk werd geboren, kreeg hij de naam Śaṅkara. Zijn vader stierf, toen Śaṅkara nog maar drie jaar oud was. Op zesjarige leeftijd was hij een geleerde en aanvaardde de wereldverzakende levensorde op achtjarige leeftijd. Hij reisde heel India door om de boeddhistische doctrine terug te dringen en het gezag van de vedische *dharma* te verlevendigen.

Śaṅkarācārya schreef een beroemd commentaar op de *Vedānta-sūtra*, dat *Śārīraka-bhāṣya*, Studie naar de aard van de belichaamde geest, heet. Hoewel hij een onschatbare bijdrage leverde door het opnieuw verlevendigen van het brāhmaṅisme en het gezag van de Veda's, hetgeen enig grondwerk vormde voor de leer van Śrī Caitanya, staan de principes, die hij vestigde, haaks op die van de vedische conclusie en de Vaiṣṇava-*ācāryas*. Hij verklaarde, dat het Allerhoogste *brahma* geen vorm, eigenschappen, vermogens en kwaliteiten heeft. Hij stelde, dat hoewel *brahma* vol kennis is, het geen bewust, alwetend wezen is. Hoewel *brahma* de aard heeft van transcen-

dentale zegen, kent het geen subjectieve ervaring van die zegen. *Brahma* is niet de schepper van de wereld. Wanneer dat ongedifferentieerd *brahma* in contact komt met *māyā* echter, neemt het materiële kwaliteiten aan. Deze ideeën worden door alle Vaiṣṇava-*ācāryas* krachtig ontkend.

Sapta-tāla – de zeven *tāla* (palmbomen). In Tretā-yuga bemachtigde de apenleider, Vāli, eens zeven sappige *tāla*-vruchten. Hij legde ze apart om te gaan baden en dacht, dat hij er later van zou genieten. Toen hij terugkwam, ontdekte hij, dat een giftige slang ze reeds had geruïneerd. Vāli werd woedend en vervloekte de slang om het lichaam van een boom aan te nemen. Door de kracht van zijn vloek manifesteerde de slang onmiddellijk zeven Palmyra-bomen (*sapta-tāla*). De vader van de slang raakte acuut overstuurd en op zijn beurt vervloekte hij Vāli, dat diegene, die ooit alle zeven *tāla* met een enkele pijl kon doorboren, de oorzaak van Vāli's dood zou worden. Later vervulde Śrī Rāmacandra deze daad om Sugrīva van Zijn bekwaamheid te overtuigen om Vāli te kunnen doden. In Kali-yuga, toen Śrī Caitanya Mahāprabhu naar Zuid-India reisde om de *jīvas* daar te bevrijden, kwam Hij langs de *sapta-tāla*. Toen Hij ze zag, werd Hij overweldigd door *prema* en rende naar ze toe om ze te omhelsen. Op het moment, dat Hij dat deed, verdwenen de zeven bomen. Door de aanraking van Śrīman Mahāprabhu werden ze uit hun staat van *ācchādita-cetana*, bedekt bewustzijn, bevrijd. De lokale bestuurders, die getuigen waren van deze verbijsterende gebeurtenis, begrepen, dat Śrīman Mahāprabhu rechtstreeks Śrī Rāmacandra was.

Sārvabhauma Bhaṭṭācārya – een metgezel van Śrīman Mahāprabhu; ook bekend als Śrī Vāsudeva Sārvabhauma. Volgens de *Gauraṅga-ṅoddeśa-dīpikā* (119) was hij voorheen Bṛhaspati, de voorganger van de *devas*. Aanvankelijk was zijn woonplaats in Navadvīpa, maar

hij kwam naar Purī-dhāma op uitnodiging van Koning Pratāparudra en werd de hoofd-*paṇḍita* aan het hof van de koning. Hij was een van de belangrijkste geleerden van zijn tijd. Toen Mahāprabhu naar Purī-dhāma kwam, gaf Sārvabhauma Hem een week lang les in de onpersoonlijke conceptie van de Vedānta. Hierna legde Mahāprabhu hem de ware betekenis van de Vedānta uit en gaf Sārvabhauma Zijn zegen op een manier, dat de Bhaṭṭacārya de ware identiteit van Śrī Kṛṣṇa kon begrijpen. Op dat moment gaf Sārvabhauma zich aan Zijn lotusvoeten over.

Śaunaka en de *ṛṣis* – Śaunaka en andere *ṛṣis* organiseerden eens *yajñas* voor duidzend jaar in de heilige plaats Naimiṣāraṇya in de hoop de allerhoogste zegen te krijgen. Na enige tijd verloren ze alle hoop op het bereiken van hun gewenste doel op deze manier, maar ze kregen hun verlangde perfectie door de antwoorden, die Śrī Suta Gosvāmī (de discipel van Śrī Kṛṣṇa-dvaipāyana Vedavyāsa) op hun vragen gaf. De zes vragen, die ze hem stelden, waren, (1) Wat is de allerhoogste zegening voor de *jīvas*? (2) Welk onderwerp kunnen we horen, dat het leven van alle zielen plezier doet, Paramātmā Śrī Hari? (3) Welke waren de doelstellingen, die Vāsudeva Śrī Kṛṣṇa wilde vervullen, toen Hij verscheen uit de baarmoeder van Devakī? (4) Welk spel voerde Bhagavān Vāsudeva uit in Zijn verschillende *avatāras*? (5) Beschrijf u alstublieft de kwaliteiten en de glorie van Śrī Hari. (6) Waar nam *dharma* zijn toevlucht, toen Śrī Kṛṣṇa terugkeerde naar Zijn eigen verblijfplaats?

Al deze *ṛṣis* namen hun toevlucht tot Śrī Suta Gosvāmī als *guru*, hoewel zij uit hoge families van kastenbrahmanen kwamen en hij uit een lagere kaste afkomstig was. Toen zij hun nieuwsgierigheid aan Śrī Suta Gosvāmī met een eenvoudige gemoedsgesteldheid kenbaar maakten, antwoordde deze geliefde discipel van Śrī Vedavyāsa al hun vra-

gen met vriendelijke genegenheid. Toen zij zijn antwoorden hoorden, kregen ze allemaal de allerhoogste perfectie. Dit is een voorbeeld van nieuwsgierige (*jīrṅāsū*) toegewijden.

Śiromaṇi, Raghunātha – ook bekend als Kāṅāī Śiromaṇi of Kāṅābhṭṭa; een tijdgenoot van Śrī Caitanya Mahāprabhu en auteur van *Dīdhiti*, het beroemde *nyāya*-commentaar op de *Tattva-cintāmaṇi* van Gaṅgeśopādhyāya. Hij was een student van Śrī Vāsudeva Sārvabhauma Bhṭṭacārya in Navadvīpa. Nadat hij zijn studie had afgerond ging hij enige tijd naar Mithilā en keerde weer naar Navadvīpa terug om zijn eigen school voor *nyāya* te openen. Op dat moment werd Vāsudeva Sārvabhauma door Koning Pratāparudra uitgenodigd naar Orissa te komen om hoofd-*paṇḍita* aan zijn hof te worden. Het resultaat was, dat Śiromaṇi werd onderscheiden als de beste geleerde van *nyāya* in Navadvīpa van zijn tijd. Volgens de *Advaita-prakāśa*, wilde Śiromaṇi, dat zijn *Dīdhiti* het bekendste commentaar op *Tattva-cintāmaṇi* zou worden. Śrī Caitanya Mahāprabhu echter had een commentaar geschreven op *Tattva-cintāmaṇi*, dat het werk van Śiromaṇi overtrof. Toen hij dit zag, werd Śiromaṇi verdrietig. Om de wens van Śiromaṇi in vervulling te laten gaan gooide Mahāprabhu Zijn eigen commentaar in de Gaṅgā. Daarna werd het commentaar van Śiromaṇi beroemd als het voornaamste commentaar op *Tattva-cintāmaṇi*.

Śiva – een kwalitatieve expansie van Śrī Kṛṣṇa, die over de materiële geaardheid van onwetendheid presideert en die de materiële kosmos teniet doet; een van de vijf godheden, die worden vereerd door de *pañcopāsakas*. Zijn naam betekent letterlijk 'heilzaam'. In de *Brahmā-samhita* (5.45) staat, dat Śrī Kṛṣṇa de vorm van Śrī Śiva aanneemt met de bedoeling de materiële creatie uit te voeren. In *Śrīmad-*

Bhāgavatam (12.13.16) staat Śiva beschreven als de beste van alle Vaiṣṇava's, *vaiṣṇavānām yathā śambhu*.

Simantini-devī – een naam voor Parvatī, die op aanraden van haar ge-
maal, Śrī Śiva, verlangde om *darśana* van Gaurāṅga Mahāprabhu te
hebben. Dus ze ging naar Hem toe. Nadat ze door Hem werd geze-
gend, nam ze het stof van Zijn voeten en plaatste het op haar *sīmanta*
(scheiding van het haar). Die plek werd vervolgens bekend als
Sīmanta-dvīpa. Onwetende lieden noemen het Simuliyā.

Śrīman Mahāprabhu – een naam voor Śrī Caitanya Mahāprabhu (zie Cai-
tanya).

Śukadeva – de zoon van Bādarāyaṇa Vyāsadeva en spreker van *Śrīmad-
Bhāgavatam* voor Mahārāja Parikṣit. In Goloka-dhāma, de eeuwige
verblijfplaats van Kṛṣṇa in de spirituele wereld, is hij de papagaai van
Śrīmatī Rādhikā.

Sugrīva – het apenopperhoofd in de R̥ṣya-mūka Berg, die Rāma en
Lakṣmaṇa ontving, toen ze naar Sītā aan het zoeken waren. Hij was
de broer van Vāli, die wegens een misverstand uitermate vijandig je-
gens hem gezind was (zie *sapta-tāla*). Nadat hij met de hulp van
Rāma zijn broer had gedood, gaf hij opdracht aan het apenleger om
Rāma bij te staan in het overwinnen van Rāvaṇa en het opsporen van
Sītā. Na de dood van Rāvaṇa vergezelde Sugrīva Rāma en Lakṣmaṇa
op hun zegetocht naar Ayodhyā.

Surabhi – een koe van goddelijke oorsprong. Nadat Indra een grove over-
treding had gemaakt tegen Śrī Kṛṣṇa door Gokula met stortregens
onder water te zetten, werd hij vreselijk angstig en benaderde Surabhi
als toevluchtsoord, omdat hij wist, dat koeien bijzonder geliefd zijn bij
Kṛṣṇa. Beiden gingen naar Navadvīpa-dhāma in de wetenschap, dat
Kṛṣṇa daar in Kali-yuga als Śrī Gaurāṅga zou verschijnen. Door
Gaurāṅga's naam te chanten vulden hun ogen zich met tranen en

kregen ze snel *darśana* van Gaurāṅga. Bhagavān verzekerde hen, dat ze Zijn dienst zouden krijgen, zodra Hij daar verscheen. Nadat Hij verdween bleef Surabhi daar bij een *banyan*-boom voortdurend de lotusvoeten van Gaurāṅga dienen door zich bezig te houden met erediensdienst en *bhajana*.

Sūrya – de zonnegod; een van de vijf godheden, die worden vereerd door de *pañcopāsakas*.

Svarūpa Dāmodara – een van de meest vertrouwelijke metgezellen van Śrīman Mahāprabhu (*Caitanya-caritāmṛta*, *Antya-līlā* 2.105-106). Zijn voorgaande naam was Puruṣottama Ācārya. Nadat hij *sannyāsa* aanvaardde, kreeg hij de naam Svarūpa Dāmodara. Hij vergezelde Mahāprabhu naar Purī en diende Hem onafgebroken met het reciteren van geschikte *ślokas* om Zijn meest intieme gevoelens te voeden. Hij hield de activiteiten van Śrīman Mahāprabhu bij in de vorm van Sankriete *ślokas*, die later de basis werden voor *Caitanya-caritāmṛta* en andere biografische werken over het leven van Śrī Caitanya. In *kṛṣṇa-līlā* is hij Lalitā Sakhī.

Śyāmā – (1) een naam voor Śrīmatī Rādhikā; iemand, die is geabsorbeerd in Śyāma (Śrī Kṛṣṇa); (2) een naam voor de Yamunā Rivier; (3) een korte naam voor Śyāmalā, een *sakhī*-vriendin van Śrī Rādhā; (4) een vorm van Durgā vereerd door *tāntrikas*.

Tāla – zie Sapta-tāla.

Uddhāraṇa Datta – een vertrouwelijke metgezel van Nityānanda Prabhu. Hij werd geboren in een rijke familie van goudhandelaren in 1481 in de stad Saptagrāma. Zijn

vader en moeder waren Śrīkara Datta en Bhadrāvātī. Zijn vrouw was Mahāmāyā en zijn zoon was Śrīnivāsa Datta Ṭhākura. Uddhāraṇa Datta's vrouw stierf toen ze nog maar zesentwintig jaar was. Na haar dood liet hij zijn rijkdom en familie achter en zwierf rond als een dieenaar van Nityānanda Prabhu. In *kṛṣṇa-līlā* was hij de koeherder, Subāhu, een van de *dvādaśa-gopālas* van Vraja, de twaalf intieme koederdersvrienden van Kṛṣṇa en Baladeva, die met Nityānanda Prabhu neerdaalden (*Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* 129).

V Varṁśī-vadanānanda – de zoon van Chakauri Caṭṭopādhyāya. Bij zijn geboorte werd Śrīla Varṁśī-vadanānanda Ṭhākura de naam Varṁśī of Varṁśī dāsa gegeven. Hij was ook bekend als Vadana en Vadanānanda. Hij werd geboren in 1494 of, volgens anderen, in 1505, en werd gezien als een incarnatie van Kṛṣṇa's fluit. Dit werd later bevestigd in *Śrī Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* (179) – geschreven circa 1576 – het boek van Śrīla Kavi Karṇapūra, dat de identiteiten van de metgezellen van Mahāprabhu in *kṛṣṇa-līlā* onthult. De naam Varṁśī-vadana verwijst naar Śrī Kṛṣṇa, de fluitspeler. Iemand, die *ānanda* (vreugde) geeft aan Kṛṣṇa door Hem in staat te stellen op de fluit te spelen en daarmee de geliefde *gopīs* naar Zich toe te trekken, heet Varṁśī-vadanānanda. Hoewel dus zijn geboortenaam eenvoudig Varṁśī dāsa was, werd hij later bekend als Varṁśī-vadanānanda Prabhu of Ṭhākura. De namen Prabhu en Ṭhākura zijn respectvolle titels voor grote persoonlijkheden.

Vāsudeva – de inwonende Godheid van alle wezens, Śrī Kṛṣṇa, die overal in alle dingen huist. Dit woord is afkomstig van de werkwoordstam

vas, 'gevestigd zijn'. In een andere zin betekent het de zoon van Vāsudeva, een betekenis, die afkomstig is van de Sanskriete werkwoordstam *viś* 'doordringen', hetgeen betekent de alomtegenwoordige of almachtige ene.

Vier Kumāra's – zie Kumāra.

Viṣṇu – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods van de kosmos, die over de materiële geaardheid goedheid presideert; de allerhoogste onder de vijf godheden, die worden vereerd door de *pañcopāsakas*.

Viṣṇupriyā – de tweede vrouw van Śrīman Mahāprabhu. Bhagavān heeft drie vermogens, die bekend zijn als *śrī*, *bhū* en *nīlā*. Śrī Viṣṇupriyā Devī belichaamt het *bhū*-vermogen. In *kṛṣṇa-līlā* is ze Satyabhāmā (*Gaura-gaṇoddeśa-dīpikā* 47-48). Haar vader was Sanātana Miśra, die Koning Satrājita was in *kṛṣṇa-līlā*. Nadat Mahāprabhu *sannyāsa* had aanvaard, hield Viṣṇupriyā zich voortdurend bezig met het chanten van *hari-nāma*. Ze legde één rijstkorrel apart voor iedere ronde *hari-nāma*, die ze chantte. 's Avonds kookte ze die rijst en offerde het aan haar Godsbeeld van Śrī Gaurāṅga. Daarvan gaf ze de helft aan Śacī Mātā en zelf at ze de rest.

Viṣṇusvāmī – de hoofd-*ācārya* van de Rudra *sampradāya*. Hij vestigde de doctrine van *śuddhādvaitavāda*, gezuiverd nondualisme, in tegenstelling tot de onzuivere doctrine van *kevalādvaitavāda*, de onpersoonlijke interpretatie van monisme. De beroemde Vaiṣṇava-*ācārya*, Śrī Vallabha, vestigde zijn conclusies op basis van de filosofische principes neergelegd door Viṣṇusvāmī. Van Vallabhācārya wordt gezegd, dat hij een incarnatie is van Viṣṇusvāmī.

Viśvambhara – een naam voor Caitanya Mahāprabhu, welke betekent iemand, die het totale universum in stand houdt en voedt (zie Caitanya).

Vṛndā Devī – een vertrouwelijke dienaress van Śrī Śrī Rādhā-Kṛṣṇa. Ze is een expert in het maken van allerlei arrangementen voor Rādhā-Kṛṣṇa's amoureuze spel en vermaak in de *kuñjas* van Vṛndāvana. Ze is de heersende godin van de bossen van Vṛndāvana en haar deelepansie is Tulasī-devī.

Vyāsadeva – een groot wijze en bekrachtigde incarnatie van Bhagavān. Hij was ook bekend als Bādarāyaṇa Dvaipāyana en Veda-Vyāsa. Zijn vader was Parāśara en zijn moeder was Satyavatī. Hij was de stiefbroer van Vicitravīrya en Bhīṣma. Wegens de vroegtijdige dood van Vicitravīrya, vroeg Satyavatī aan Vyāsa de echtgenoot te worden van de twee kinderloze weduwen van Vicitravīrya. Uit de baarmoeder van Ambikā werd Dhṛtarāṣṭra geboren en uit de baarmoeder van Ambālikā werd Pāṇḍu geboren. Hij was ook de vader van Vidura bij een dienstmeisje. Verder was Vyāsadeva bij zijn vrouw Araṇi de vader van de grote wijze, Śrī Śukadeva, die de *Bhāgavata Purāṇa* sprak voor Mahārāja Parīkṣit. Vyāsadeva compileerde en stelde de Veda's op, de *Vedānta-sūtra*, de *purāṇas*, de *Mahābhārata* en *Śrīmad-Bhāgavatam* en hij vestigde het systeem van de *uttara-mīmāṃsā*-filosofie.

Y

Yadunandana – een naam voor Śrī Kṛṣṇa, die betekent iemand, die in de Yadu-dynastie verscheen.

Yamalārjuna – de tweeling Arjuna-bomen. Ze waren voorheen Nalakuvara en Maṇigrīva, de zonen van Kuvera, de schatbewaarder van de *devas* op de hemelse planeten. Nalakuvara en Maṇigrīva werden eens bedwelmd door sensuele verlangens en waren – vergezeld door vele jongedames – naakt aan het sporten in de Mandākinī Rivier. Op dat moment kwam de wijze, Nārada Muni, langs. Vol schaamte bedekten de dames zich onmiddellijk en vielen aan de

voeten van Nārada om zijn vergeving te vragen. Nalakuvara en Maṅgrīva echter waren zo door het dolle heen, dat ze Nārada helemaal niet hadden opgemerkt. Toen Nārada hen zo zag, terwijl ze van al hun verstand waren beroofd, zegende hij hen door hen te vervloeken en een geboorte als bomen te laten nemen. Daardoor werden ze geboren als de tweeling Arjuna-bomen in Gokula. Toen Bhagavān Śrī Kṛṣṇa in Dvāpara-yuga verscheen, bevrijdde Hij hen van de staat van bedekt bewustzijn door hen met Zijn lotusvoeten aan te raken.

Lijst van plaatsnamen

A

Agradvīpa – een plaats ongeveer tien km ten zuiden van Kāṭoyā (Katwa). Het ligt aan de westelijke zijde van de Gaṅgā ongeveer 42 km ten noordwesten van Māyāpura in het district Bardhamān. Śrī Govinda, Śrī Mādhava en Śrī Vāsudeva Ghoṣa woonden daar. De *samādhī* van Śrī Govinda Ghoṣa staat in Agradvīpa. Govinda Ghoṣa Ṭhākura installeerde het Godsbeeld van Śrī Gopīnātha op de oostelijke oever van de Gaṅgā vlakbij Agradvīpa.

Alakānanda – een van de vier grote zijarmen van de Gaṅgā (de andere zijn de Bhāgīrathī, Mandākinī en Bhogavatī). Waar de Alakānanda in het noorden van Uttara Pradesh de Bhāgīrathī instroomt, krijgt de rivier de naam Gaṅgā. In Bengalen splitst zij weer. Een zijarm van de Gaṅgā in Bengalen, die nu droogt ligt, heette Alakānanda. Deze Alakānanda stroomde vroeger naar het zuiden door Navadvīpa-maṅḍala. De rivierbedding ligt direct over de Gaṅgā heen vanaf de huidige plaats Navadvīpa, waar zij 3 km oostwaarts loopt en dan naar het zuiden afbuigt. Vanaf dat punt gaat zij tussen Godrumadvīpa en Madhyadvīpa door.

Ambikā-Kālnā – een plaats ongeveer 30 km ten zuiden van de huidige plaats Navadvīpa. Hier woonden Śrī Gauridāsa Paṇḍita, Śrī Hṛdaya Caitanya, Śrī Paramānanda Gupta en Śrī Sūryadāsa Paṇḍita. De plaats ligt op de westelijke oever van de Gaṅgā direct tegenover Śāntipura, waar Śrī Advaita Ācārya woonde. Śrīman Mahāprabhu ging regelmatig naar het huis van Gauridāsa Paṇḍita in Kālnā.

Āmrghātā – een dorp in Godrumadvīpa, dat ook bekend is als Āmghātā. Het ligt aan de oostelijke zijde van de Gaṅgā ongeveer halverwege tussen Svarūpa-gaṅja en Devapallī. Toen Śrīman Mahāprabhu eens met Zijn metgezellen *sankīrtana* uitvoerde, kwam Hij door deze plaats heen. Na verscheidene uren *sankīrtana* te hebben uitgevoerd, kregen de toegewijden honger en dorst. Śrī Mahāprabhu plantte een mangozaad in de grond, waaruit onmiddellijk een boom tevoorschijn kwam vol rijpe mango's zonder pit en schil. De mango's geurden heerlijk en hun smaak was zoeter dan nectar. Śrīman Mahāprabhu en Śrī Nityānanda Prabhu genoten van de vruchten samen met Hun metgezellen. Deze plaats wordt dus Āmghātā genoemd, de plaats van de mango's.

Antardvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa. Deze plaats belichaamt de devotionele daad van *ātma-nivedanam*, zelfovergave aan Śrī Kṛṣṇa. Antardvīpa ligt in de *antar* (hart of midden) van de achtbladige lotus van Navadvīpa. In het centrum van Antardvīpa ligt Śrī Māyāpura en middenin Māyāpura is Yogapīṭha, de plaats, waar Śrī Caitanya Mahāprabhu verscheen.

Śrī Brahmā voelde zich ellendig, nadat hij het spel van Kṛṣṇa in Vraja had verstoord door Zijn koeien en koeherdersvrienden te stelen. Hij voerde boetedoening uit in Antardvīpa, omdat hij wist, dat Gaurāṅga daar in Kali-yuga zou neerdalen. Gaurāṅga manifesteerde Zich voor Brahmā en gaf hem de zegening, dat Brahmā zou verschijnen als de grote *bhakta*, Haridāsa Ṭhākura. Omdat hij werd geboren in een fami-

lie van *yavanas*, zou hij geen last krijgen van trots. Aangezien Mahāprabhu Zijn innerlijke (*antar*) gevoelens aan Brahmā op deze plaats bekend maakte, wordt het eiland Antardvīpa genoemd.

B

Baragāchi – ook bekend als Bāhiragāchi. Het ligt 3 km verwijderd van het station Murāgāchā ongeveer 20 km ten noorden van Kṛṣṇa-nagara aan de westelijke zijde van de Gaṅgā. Volgens *Caitanya-Bhāgavata* (*Antya* 5.710-11) is deze plaats beroemd om zijn verbinding met Śrī Nityānanda Prabhu, *viśeṣe sukṛti ati baḍagāchi-grāma nityānanda-svarūpera vihāra sthāna, baḍagāchi grāmera janeka bhāgyodaya tāhā kabhu kahite nā pāri samuccaya* – "Het dorp Baragāchi is vooral deugdzaam, omdat Nityānanda Prabhu er dikwijls Zijn spel uitvoerde. Het is eenvoudig onmogelijk het grote fortuin van dit dorp te beschrijven."

Bhāgīrathī – een nadere naam voor de Gaṅgā. De Gaṅgā is een hemelse rivier. Deze rivier werd naar de Aarde gebracht door de soberheid en gebeden van Koning Bhagīratha en ze wordt ook Bhāgīrathī genoemd. Waar de Gaṅgā ontspringt, vlakbij Gaṅgotrī, heet ze Bhāgīrathī. Waar de Bhāgīrathī de Alakānanda instroomt wordt ze Gaṅgā genoemd. In West-Bengalen splitst de Gaṅgā zich in de Padmā en de Bhāgīrathī rivieren. De Bhāgīrathī stroomt zuidwaarts door Navadvīpa en verder naar de Baai van Bengalen. Op enige afstand ten zuiden van Śāntipura wordt de Bhāgīrathī de Huglī genoemd.

Bhārata-varṣa – een van de negen continenten, die de verdeling van Jambūdvīpa vormen. Genoemd naar Koning Bharata, de zoon van Rṣabhadeva. India heet nu Bhārata, hoewel deze aanduiding in de Oudheid betrekking had op de hele planeet Aarde.

Bhūḥ - (Bhūloka) de planeet Aarde.

Bhūḥ-maṇḍala – het planetaire stelsel in het midden van het universum.

Bhūvaḥ - (Bhūvarloka) het tweede van zeven planetenstelsels: Bhūḥ, Bhūvaḥ, Svarga, Maharloka, Janaloka, Tapoloka en Satyaloka. Deze planeet (Bhūvaḥ) ligt tussen de Aarde en de Zon in en wordt bereikt door *siddhas* en *munis*.

Bilva-puṣkariṇī – ook bekend als Bael-pukura. Śrī Nīlambara Cakravartī, de grootvader van moeders zijde van Śrīman Mahāprabhu, woonde in deze plaats. Hij ligt dichtbij de noordelijke grens van Sīmantadvīpa en vormt een deel van het gebied Simuliyā.

Brahmāloka – de planeet van Śrī Brahmā gelegen boven Tapoloka aan de uiterste grens van het universum. Deze planeet heet ook Satyaloka.

Brāhmaṇa-puṣkariṇī – tegenwoordig bekend als Bāmana-pukura. Volgens *Parikramā-paddhati* van Śrī Narahari dāsa werd de plaats, die nu Bāmana-pukura heet, vroeger Brāhmaṇa-puṣkara genoemd, *bāmana-pukure puṇya-grāma, brāhmaṇa-puṣkara e vidita pūrva nāma*. Volgens een boek getiteld *Citre Navadvīpa* ligt een deel van Bāmana-pukura in Antardvīpa en een deel in Sīmantadvīpa. Bāmana-pukura ligt op dit moment ten noorden van de Yogapīṭha en oostelijk van de Bhāgīrathī. Uit de beschrijving aan het begin van Hoofdstuk 12 blijkt, dat Brāhmaṇa-puṣkariṇī even ten zuiden lag van Bilva-puṣkariṇī en dat deze twee gebieden samen het district Simuliyā vormden. Dit moet het geval zijn geweest, ofwel toen dit boek werd geschreven (1896) of ten tijde, waarin het verhaal zich afspeelde (circa 1600). Op de kaart van Śrīdhāma Navadvīpa uit 1916 zien we echter, dat er een aanzienlijke afstand is tussen Bael-pukura en Bāmana-pukura, waarbij Bāmana-pukura ten zuiden ligt van de Bhāgīrathī. Deze soort landverschuivingen en modificaties van plaatsnamen is in het gebied van Navadvīpa een veelvoorkomend verschijnsel, dat voornamelijk ontstaat door de voortdurende koerswijzigingen van de Gaṅgā en haar zijarmen, die door Nava-dvīpa-maṇḍala stromen.

C Campahaṭṭa – een plaats in het zuidwestelijk deel van R̥tudvīpa, die ook bekend is als Cāmpāhāṭī. Vroeger heette hij Campakahāṭṭa, omdat er een bloemenmarkt (markt is *haṭṭa*) was, waar bloemen werden verkocht van *campaka*-bomen, die in die streek in overvloed aanwezig zijn. Dit deel wordt niet-verschillend beschouwd van het Khadiravana-bos van Vṛndāvana. De grote dichter Jayadeva Gosvāmī schreef de *Gīta-govinda*, toen hij in Campahaṭṭa woonde.

D Devapallī – een stadje, dat vijf kilometer ten zuidwesten ligt van Kṛṣṇa-nagara in Godrumadvīpa, waar alle *devas* waren gevestigd. In Satya-yuga nam Nṛsiṁhadeva rust in Devapallī, nadat Hij Hiranyakaśipu had gedood. Deze plaats is daarom ook bekend als Nṛsiṁhapallī. Er staat daar een antiek Godsbeeld van Nṛsiṁhadeva, dat zou dateren uit Satya-yuga.

G Gādigāchā – wordt dikwijls gelijkgesteld met de hele streek van Godruma-dvīpa. In het boek *Citre Nava-dvīpa* van Śrī yukta Śaradindu Nārāyaṇa Rāya staat, dat Godruma in de taal Apabhraṁśa Gādigāchā wordt genoemd. In Hoofdstuk 10 van dit boek wordt naar Gādigāchā verwezen als een klein gebied binnen Godruma-dvīpa, waar de Vaiṣṇava's van Pradyumna-kuṅja woonden. Op de kaart van Śrīdhāma Navadvīpa uit 1916 wordt Gādigāchā ook voorgesteld als een kleine landstreek van Godrumadvīpa.

Gaṅgā – het woord is afkomstig van de werkwoordstam *gam* (gaan), wat betekent "Ga! Ga!" of "snelle gaander". De heilige Gaṅgā rivier, die ten zuidoosten van de bergen van de Himālaya's naar de Baai van Bengalen stroomt; ook bekend onder de namen Ganges, Jāhnavī,

Bhāgīrathī en Alakānanda (zie voor de namen in de lijst van plaatsnamen).

Gauḍa-bhūmi – het land van Gauḍa. Volgens de *Śakti-saṅgama Tantra* correspondeert dit met West-Bengalen, waartoe ook een aantal delen van het huidige Bangladesh en Orissa (tot aan Bhuvaneśvara) behoren. In de Oudheid heetten de bewoners van dit deel van het Subcontinent Gauḍīya's. Na de verschijning van Śrī Gaurāṅga werd de term Gauḍīya in het bijzonder gebruikt voor de toegewijden van Gaurāṅga, want praktisch iedereen in dit land was Zijn *bhakta* geworden.

Godruma – een van de negen eilanden van Navadvīpa gelegen ten oosten van de Bhāgīrathī en ten zuiden van de Jalaṅgī. De streek wordt aan de noordelijke zijde begrensd door Sīmantadvīpa en aan de westelijke zijde door Madhyadvīpa. Deze plaats is zo genoemd, omdat Surabhi, een koe (*go*) van goddelijke oorsprong hier Śrī Gaurāṅga vereerde in de schaduw van een grote *banyan*-boom (*druma*). Ieder van de negen afdelingen van Navadvīpa belichaamt een van de negen primaire oefeningen van *bhakti*, zoals horen over, chanten en het herinneren van de namen, vorm, kwaliteiten en het spel van Śrī Kṛṣṇa. Godrumadvīpa verpersoonlijkt de beoefening van *kīrtanam*, het chanten.

Goloka Vṛndāvana – het hoogste gebied van de spirituele wereld. Dit is de verblijfplaats van Śrī Kṛṣṇa, waar Hij manifest is in Zijn oorspronkelijke en hoogste vorm als koeherdersjongen omringd door Zijn intieme en liefhebbende dienaren, de *gopas* en *gopīs* van Vraja.

Gorā-hrada – een vijver dichtbij het gebied van Gādigāchā, waar Śrī Gorā (Go-Govinda, Rā-Rādhā) Hun sportieve spel speelden.

Govardhana – een heilige berg gelegen in het middel van Vraja-maṇḍala ongeveer 26 km ten noordwesten van Mathurā. Deze berg is ook bekend als Śrī Girirāja (Koning der Bergen). Hij is identiek met Śrī Kṛṣṇa en heet daarom ook *haridāsa-varya*, de beste toegewijde van Śrī Hari,

want hij faciliteert het spel en vermaak van Śrī Kṛṣṇa met Zijn intieme vrienden en vooral de meest sacrale avonturen met de *gopīs*. Heuvel Govardhana ligt in de vorm van een pauw, waarvan de ogen Rādhā-kunḍa en Śyāma-kunḍa zijn.

S Indraloka – de planeet van Indra binnen het stelsel van hemelse planeten (Svarga); een plaats van grote weelde en hemels plezier.

Indrapurī – de hoofdstad van Indra in Svarga, de hemelse planeten.

J Jāhnavī – een naam voor de Gaṅgā, die haar relatie onthult met Jahnu Ṛṣi. Jahnu Ṛṣi zat bij de Gaṅgā zijn *gāyatrī-mantra* te chanten, toen zijn *ācamana*-kopje in de rivier viel en met de stroom wegspoelde. Uit woede opende Jahnu Ṛṣi zijn mond en dronk al het water in één slok op. Koning Bhagīratha, die met grote moeite de Gaṅgā naar de Aarde had weten te brengen om zijn zieke verwanten te bevrijden, werd overweldigd door bezorgdheid en vereerde de wijze gedurende een aantal dagen. Jahnu Ṛṣi liet toen de Gaṅgā weer vrij uit zijn lichaam. Vanwege dit incident heet de Gaṅgā ook Jāhnavī, de dochter van Jahnu.

Jahnudvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa. Deze plaats belichaamt de devotionele oefening van *vandanam*, het opzenden van gebeden en eerbetuigingen. Deze streek is niet-verschillend van Bhadravana in Vraja. Jahnu Ṛṣi voerde hier boetedoening en meditatie uit en kreeg *darśana* van Śrī Gaurāṅga (zie ook Jāhnavī en Jahnunagara in de lijst plaatsnamen).

Jahnunagara – de plaats waar de wijze, Jahnu Ṛṣi, zijn meditatie uitvoerde en de Rivier Gaṅgā opdronk. Dit gebied is ook bekend als Jahnudvīpa en Jān-nagara.

Jambūdvīpa – het binnenste van zeven concentrische eilanden, die de verdeling vormen van Bhū-maṇḍala (het middelste planetenstelsel in dit universum). Jambūdvīpa wordt zelf weer onderverdeeld in negen *varṣas*, of continenten, waarvan het beroemdste Bhārata-varṣa (India) is. Volgens sommigen correspondeert het globaal met Azië (*Gauḍīya-Vaiṣṇava-Abhidhāna*).

Janaloka – een planeet gelegen boven Maharloka. Deze wordt bereikt door de *naiṣṭhika brahmacārīs*, die een levenslange gelofte van het celibaat afleggen (in tegenstelling tot de *upakurvāṇa brahmacārīs*, die na de voltooiing van hun studie de *gṛhastha-āśrama* binnengaan). Op het moment van de gedeeltelijke verwoesting van het universum, dat op het eind van Brahmā's dag plaats heeft, worden de drie werelden, Bhū, Bhuva en Svarga, door vuur verzengd. Hoewel Maharloka, de planeet direct boven Svarga, niet wordt vernietigd, ondergaan de inwoners van Maharloka wel de hitte van het vuur, dat onder hen woedt, zodat ze verhuizen naar Janaloka. De inwoners van Janaloka hebben geen last van de vuurzee, die de lagere planetenstelsels verwoest op het moment van gedeeltelijke vernietiging, maar toch ervaren ze enig ongemak, omdat ze de verwoesting gadeslaan, die plaats grijpt op de planeten beneden hen.

Kālnā – zie Ambikā-Kālnā.

Kāñcana-pallī – ook bekend als Kāñcrā-pārā. Dit is de plaats waar Śrī Vāsudeva datta Ṭhākura en Kavi Karṇapūra (de zoon van Śivānanda Sena) woonden. De ouders van Śivānanda Sena's vrouw kwamen ook uit dit dorp. Het ligt aan de oostelijke zijde van de Gaṅgā ongeveer ter hoogte van Saptagrāma.

Kāśī – 'de lichtstad'; een andere naam voor Vārāṇasī (Benares). Deze oudst bewoonde stad ter wereld ligt aan de oever van de Gaṅgā tus-

sen Delhi (710 km) en Calcutta (680 km). Kāśī ligt 125 km stroomafwaarts van Allahabad. Het is een beroemde pelgrimsplaats, vooral voor de toegewijden van Śrī Śiva. Kāśī is beroemd als universiteitsstad en is een centrum voor Sanskritisten en in het bijzonder van *advaita-vedānta* en *māyāvāda*-filosofie.

Khola-bhāṅga-ḍāṅgā – de plaats, waar de mannen van de Chāṅd Kāzī een *mṛdaṅga* kapot sloegen en de uitvoering van *sankīrtana* verboden.

Koladvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa. Het grootste deel van Koladvīpa ligt op de westelijke oever van de Gaṅgā, maar ook een klein gedeelte ligt op de oostelijke oever. Deze plaats belichaamt de devotionele oefening van *pāda-sevanam*, het dienen van Bhagavāns lotusvoeten. De streek heet ook Kuliya Pāhārpura. Koladvīpa wordt zo genoemd, omdat Kṛṣṇa's beerincarnatie, Śrī Varāhadeva (ook bekend als Koladeva), Zich hier manifesteerde aan een *brāhmaṇa*, die Hem vereerde.

Kuliya – ook bekend als Kuliya-grāma en Kuliya Pāhārpura. Het ligt in Koladvīpa op de westelijke oever van de Bhāgīrathī. De huidige stad Navadvīpa heette vroeger Kuliya-grāma. Śrī Mādhava dāsa Caṭṭopādhyāya (Chakauri Caṭṭopādhyāya) woonde in dit dorp. Hij was de vader van Śrīla Vaṁśī-vadanānanda Ṭhākura. Deze plaats wordt ook *aparādha-bhañjana-pāṭa* genoemd, de plaats, waar overtredingen teniet worden gedaan. Toen Śrīman Mahāprabhu op zijn tocht van Purī naar Vṛndāvana door Kuliya kwam, logeerde Hij zeven dagen in het huis van Mādhava dāsa. In die tussentijd bevrijdde Hij twee grote zondaren, Gopāla Cakravartī en Devānanda Paṇḍita en vele anderen, die Hem een bezoek brachten.

M

Madhyadvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa gelegen op de oostelijke zijde van Bhāgīrathī. Dit gedeelte wordt begrensd door Koladvīpa aan de westelijke zijde en door Godruma-dvīpa aan de noordelijke en oostelijke zijden. Dit was de plaats, waar in Satya-yuga de zeven ṛṣis (Bhṛgu, Marīci, Atri, Pulastya, Pulaha, Kratu en Vasiṣṭha) Gaurāṅga vereerden met boetedoening, soberheid en gebeden in opdracht van hun vader, Brahmā. Omdat Hij met hun gebeden tevreden was, verscheen Śrī Gaurāṅga voor de ṛṣis in de middag (*madhyāhna*). Daarom wordt deze plaats Madhyadvīpa genoemd. Madhyadvīpa belichaamt de devotionele beoefening van *smaraṇam*, het herinneren van *śrī-hari-nāma*, Zijn vorm, kwaliteiten, en spel.

Maharloka – een planeet gelegen boven Svargaloka. Deze plaats wordt bereikt door *upakurvāṇa brahmacārīs*, studenten van de Veda's, die hun leraar met een geschenk eren, nadat ze hun studie hebben afgerond en voordat ze *grhasthas* worden. De *maharṣis* (grote wijzen), de voorvaderen van het universum, wonen op deze planeet. Deze planeet kan men binnengaan door het uitvoeren van offers, het ondergaan van de *yoga*-discipline en soortgelijke oefeningen, die ver verheven zijn boven de vrome activiteiten, waarmee men geschikt wordt geacht voor Svargaloka. Wanneer de gedeeltelijke verwoesting van het universum plaats heeft op het eind van Brahmā's dag, worden de drie werelden, Bhū, Bhuva en Svarga, vernietigd, maar de hogere stelsels vanaf Maharloka blijven ongeschonden.

Māyāpura-dhāma – de verschijningsplaats van Śrī Caitanya Mahāprabhu gelegen in Antardvīpa binnen de grootste regio van Navadvīpa. Māyāpura ligt op de oostelijke oever van de Gaṅgā. Navadvīpa vormt een achtbladige lotusbloem. In het hart van deze lotus ligt Antardvīpa, waarvan in het centrum Māyāpura ligt. De eigenlijke verschijnings-

plaats van Śrī Caitanya ligt in Māyāpura en heet Yogapīṭha, de zetel van Bhagavāns eeuwige, transcendentale spel en vermaak.

Mithilā – de antieke staat, die werd geregeerd door Koning Janaka, de vader van Sītā. Deze staat strekt zich uit van Campāranya tot de Gaṇḍakī Rivier. Dit is nu deels het gebied van Nepal, waar de huidige stad Janakapura ligt, de geboorteplaats van Sītā. Janakapura zou de plaats zijn, waar Śrī Rāma en Sītā in het huwelijk zijn getreden.

Modadrumadvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa. Modadrumadvīpa ligt op de westelijke zijde van de Bhāgīrathī ten noorden van Jahnudvīpa. Deze plaats is ook bekend als Māmgāchī en Mahāpāṭa. Nārāyaṇī (de moeder van Śrī Vṛndāvana dāsa Ṭhākura), Śrī Vāsudeva datta en Śrī Sāraṅga Murāri woonden daar. Śrī Vṛndāvana dāsa Ṭhākura, de auteur van *Caitanya-Bhāgavata*, werd geboren in Modadrumadvīpa.

In Satya-yuga kwam Śrī Rāma met Sītā en Lakṣmaṇa hier tijdens Hun verbanning. Śrī Rāmacandra bouwde er een hut onder een grote *banyan*-boom, waar Ze een gelukkige tijd hadden. Deze plaats heet daarom Modadrumadvīpa, de plaats waar Śrī Rāma met groot genoegen onder een *banyan*-boom woonde (*moda* betekent geluk of genoeg en *druma* betekent boom). Śrī Rāma onhulde aan Sītā, dat Hij in Kali-yuga in Navadvīpa met een gouden gelaatskleur zou verschijnen als de zoon van Śacī Mātā en dat zij als Zijn vrouw, Śrī Viṣṇupriyā zou verschijnen. Deze plaats belichaamt de devotionele beoefening van *dāsyam*, een dienaar worden van Bhagavān.

N

Nadīyā – een groot district, dat de negen eilanden van Navadvīpa omsluit.

Nandagrāma – het dorp van Nanda Mahārāja, de vader van Śrī Kṛṣṇa. Het ligt ongeveer zestig kilometer ten noordwesten van

Mathurā. Nanda Mahārāja en zijn gemeenschap woonden daar, voordat Kṛṣṇa verscheen. Kort vóór Kṛṣṇa's verschijning verhuisden ze naar Gokula. Toen Kṛṣṇa zeven jaar was, trok de familie naar deze plaats terug en bouwde haar huis bovenop een grote heuvel, die Nandīśvara-parvata heet (Śrī Śivajī, de Heer van Nandī, in de vorm van deze heuvel). Kṛṣṇa woonde daar vanaf zijn zevende tot Zijn tiende jaar.

Nandana-kānana – de hemelse tuin van het paradijs van Indra.

Navadvīpa – het dorp (of de stad) Navadvīpa. Dit is een dorp binnen het grotere gebied van Navadvīpa-maṇḍala (zie hieronder). In dit boek wordt zowel naar het dorp Navadvīpa als Navadvīpa-maṇḍala verwezen als eenvoudig Nava-dvīpa. De lezer dient aan de hand van de context zelf onderscheid te maken om te begrijpen, of de auteur verwijst naar het dorp of naar het gebied van Navadvīpa. In Hoofdstuk 11 wordt het dorp Navadvīpa Prācīna (Oud) Navadvīpa genoemd. Daar wordt gezegd, dat Prācīna Navadvīpa aan de overzijde van de Gaṅgā ligt gezien vanuit het dorp Kuliya. Op dezelfde manier wordt in Hoofdstuk 7 gezegd, dat Kuliya-grāma aan de overzijde van de Gaṅgā ligt gezien vanuit Navadvīpa. In Hoofdstuk 11 wordt gezegd, dat Kuliya op de westelijke oever van de Bhāgīrathī ligt in het district Koladvīpa van Navadvīpa-maṇḍala. Uit deze beschrijvingen wordt duidelijk, dat Prācīna Navadvīpa op de oostelijke oever van de Gaṅgā lag en daarom overeenkomt met de huidige plaats, Śrī Māyāpura. Kuliya-grāma, dat op de westelijke oever van de Gaṅgā ligt, komt overeen met de huidige stad Navadvīpa (zie Kuliya voor verdere bevestiging van dit punt). Dus waar in dit boek wordt verwezen naar het dorp Navadvīpa, wordt Prācīna Navadvīpa bedoeld en niet de huidige stad Navadvīpa.

Navadvīpa-maṇḍala – de heilige streek bestaande uit negen eilanden, die ongeveer 130 km ten noorden van Calcutta ligt, waar het vroege spel

van Śrī Caitanya Mahāprabhu manifest was. Navadvīpa bestaat uit negen eilanden, die op een achtbladige lotusbloem lijken. Antardvīpa ligt in het centrum van deze lotus. Elk van de negen afdelingen van Navadvīpa vertegenwoordigt een van de negen primaire *aṅgas* (geledingen) van *bhakti*. Deze afdelingen en hun corresponderende *aṅgas* zijn als volgt: (1) Antardvīpa (*ātma-nivedanam*, zelfovergave); (2) Sīmantadvīpa (*śravaṇam*, horen); (3) Godrumadvīpa (*kīrtanam*, zingen); (4) Madhyadvīpa (*smaranam*, denken aan Śrī Kṛṣṇa's transcendentale namen, vorm, kwaliteiten en spel); (5) Koladvīpa (*pāda-sevanam*, het dienen van Śrī Kṛṣṇa's voeten); (6) Ṛtadvīpa (*arcanam*, eredienst); (7) Jahnuadvīpa (*vandanam*, het opzenden van gebeden en eerbetuigingen); (8) Modadvīpa (*dāsyam*, een dienaar/es worden) en (9) Rudradvīpa (*sakhyam*, een vriend/in worden).

Nṛsiṁhapallī – zie Devapallī.

P

Prācīna Navadvīpa – het oude dorp van Navadvīpa gelegen op de oostelijke oever van de Gaṅgā. Dit correspondeert met de huidige lokatie van Śrī Māyāpura (zie Navadvīpa voor verheldering).

Pūrvasthalī – dit is een plaats in het westelijk gedeelte van Rudradvīpa.

R

Rādhā-kuṇḍa – "de vijver van Śrī Rādhā", gelegen 26 km ten noordwesten van Mathurā. Dit wordt als het meest heilige pelgrimsoord voor alle Gauḍīya Vaiṣṇava's beschouwd. Rādhā-kuṇḍa is de directe belichaming van Śrīmatī Rādhikā. Daar heeft het meest vertrouwelijke spel van Rādhā en Kṛṣṇa plaats.

Ṛtadvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa. Ṛtadvīpa ligt westelijk van zowel de Gaṅgā als Koladvīpa en zuidelijk van Jahnuadvīpa.

Deze plaats belichaamt de devotionele oefening van *arcanam*, het vereren van Śrī Kṛṣṇa. Het woord *ṛtu* betekent 'seizoen'. De zes seizoenen onder leiding van de lente manifesteren zich hier in verpersoonlijkte vorm en onder het voorwendsel van onderlinge conversatie vereren ze Śrī Gaurāṅga teneinde Zijn transcendentale spel rond te zingen. R̥tudvīpa correspondeert met Śrī Rādhā-kunḍa in Vṛndāvana. Als Rādhā en Kṛṣṇa dagelijks naar Rādhā-kunḍa gaan om hun middagspel uit te voeren, komen Śrī Gaurāṅga en Zijn metgezellen dagelijks naar R̥tudvīpa om hun middagspel uit te voeren.

Rudradvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa. Volgens de kaart van Śrīdhāma Navadvīpa uit 1916 wordt Rudradvīpa bij de Bhāgīrathī in drieën verdeeld. Deze plaats belichaamt het devotionele gevoel van *sakhya*, vriendschap met Śrī Kṛṣṇa. Dit eiland wordt zo genoemd, omdat de elf Rudra's (expansies van Śrī Śiva) hier zijn gevestigd. Śrī Viṣṇuvāmī, de *ācārya* van de Rudra Sampradāya, bezocht deze plaats en zowel Śrī Śiva als Śrī Gaurāṅga verschenen voor hem. Śrī Śiva gaf Viṣṇuvāmī de zegening, dat hij (Viṣṇuvāmī) de zuivere *sampradāya* zou propageren, die naar hem zou worden genoemd. Mahāprabhu gaf hem de zegening, dat Viṣṇuvāmī ten tijde van Zijn eigen verschijning als Śrī Gaurāṅga een geboorte zou krijgen als Śrī Vallabhācārya.

Samudragarh – een plaats in het zuidwestelijke gedeelte van R̥tudvīpa. Het ligt op de meest zuidelijke grens van Navadvīpa-dhāma. Daar zijn Dvārakā-purī en Gaṅgā-sāgara rechtstreeks aanwezig. De grootkoning en *bhakta* van Kṛṣṇa, Samudra Sena, had hier zijn hoofdstad. Toen Bhīma in naam van zijn broer, Yudhiṣṭhira, door het oosten van India reisde om bijdragen te collecteren voor het Rājasūya-offer, stond Samudra Sena tegen hem op, omdat hij wist, dat Kṛṣṇa hem zou komen redden, als hij Bhīma in moeilijkheden bracht. Kṛṣṇa verscheen

inderdaad, niet aan Bhīma, maar voor de Koning op het stichtoneel, eerst in Zijn oorspronkelijke vorm en daarna als Śrī Gaurāṅga. Ook de oceaan (*samudra*) trok via de Gaṅgā naar deze plaats om *darśana* van Śrī Gaurāṅga te krijgen.

Śāntipura – de stad waar Advaita Ācārya, Śrī Harṣa en Gopālācārya woonden. De stad ligt op de oostelijke zijde van de Gaṅgā ongeveer 20 kilometer ten zuiden van Kṛṣṇa-nagara, dat ongeveer 12 km recht naar het oosten ligt van de huidige stad Navadvīpa. Recht tegenover Śāntipura over de Gaṅgā ligt Kalna. Nadat Hij *sannyāsa* had genomen ging Śrīman Mahāprabhu naar het huis van Advaita Ācārya in Śāntipura, nadat hij door Nityānanda Prabhu om de tuin was geleid en dacht, dat Hij in Vṛndāvana was gearriveerd.

Saptagrāma – een antieke koopliedenstad, die ongeveer 50 km ten noorden van Calcutta ligt op hetgeen nu de bedding is van de Sarasvatī rivier. Saptagrāma ligt ten westen van de Gaṅgā en ten zuiden van Ambikā-Kālnā. Zoals de naam suggereert omsluit deze stad zeven nederzettingen: Saptagrāma (of volgens sommigen Śabdakārā), Vamśavāṭī, Śivapura, Vāsudevapura, Kṛṣṇapura (of volgens sommigen Cāndapura), Nityānandapura, en Śāṅkha-nagara (of Baladaghāṭī). Het dorp Triveṇī behoort ook tot Saptagrāma. Śrī Uddhāraṇa Datta Ṭhākura woonde daar. Zijn vader Śrī kara Datta, was een rijke goudhandelaar. Raghunātha dāsa Gosvāmī woonde in Kṛṣṇapura, Kalidāsa woonde in Śāṅkha-nagara en Balarāma Ācārya en Yadunandana Āc ārya woonden in Cāndapura.

Sarasvatī – een heilige rivier met verscheidene zijarmen. Men zegt, dat ze zich bij Prayāga vermengt met de Gaṅgā en de Yamunā. Vroeger stroomde Sarasvatī door het gebied van Saptagrāma naar het zuiden van de huidige stad Navadvīpa, maar deze bedding ligt nu droog (*Gauḍīya-Vaiṣṇava-Abhidhāna*).

Sīmantadvīpa – een van de negen eilanden van Navadvīpa. Deze plaats is ook bekend als Simuliyā. Dit eiland ligt oostelijk van de Bhāgīrathī en noordelijk van de Jalaṅgī en ligt aan de noordelijke grens van Navadvīpa. Deze plaats belichaamt de devotionele beoefening van *śravanam*, het horen van de glorie van Śrī Kṛṣṇa's namen, vormen, kwaliteiten en spel. In Satya-yuga vereerde Parvatī Śrī Gaurāṅga hier op aanraden van haar gemaal, Śrī Śiva. Toen Gaurāṅga voor haar verscheen, nam ze het stof van Zijn voeten en plaatste het op de scheiding van haar haar (*sīmanta*). Daarom heet deze plaats Sīmantadvīpa.

Simuliyā – een andere naam voor Sīmantadvīpa, of een gedeelte van Sīmantadvīpa, dat zich uitstrekt van Brāhmaṇa-puṣkariṇī tot Bilva-puṣkariṇī. Deze streek ligt ten noorden van Navadvīpa-maṇḍala aan de oostelijke zijde van de Bhāgīrathī.

Śrīvāsa-aṅgana – het binnenhof van Śrīvāsa Ṭhākura, dat in Māyāpura ligt precies naast de geboorteplaats van Śrī Caitanya Mahāprabhu. Nadat Mahāprabhu *dīkṣā* van Śrīla Īśvara Purī in Gayā had ontvangen, ging Hij terug naar Navadvīpa en begon de *sarīkīrtana*-beweging. In die tijd voerde Hij iedere nacht extatische *kīrtana* uit met Zijn intieme metgezellen in Śrīvāsa-aṅgana. Śrīvāsa-aṅgana van *navadvīpa-līlā* is niet-verschillend van de *rāsa-sthalī* van *vṛndāvana-līlā*.

Sva – (Svarga-loka) de hemelse planeten (zie Svarga-loka).

Svarga-loka – de hemelse planeten, die worden gekenmerkt door materiële rijkdom, plezier en een levensduur, die vele malen groter is dan die op Aarde. Svarga wordt bereikt door de vrome activiteiten, die worden aanbevolen in de *karma-kāṇḍa* sectie van de Veda's, strikt uit te voeren.

Śyāma-kuṇḍa – "de vijver van Śrī Śyāmasundara". Deze ligt vlak naast Śrī Rādhā-kuṇḍa. Deze vijver is de rechtstreekse belichaming van Śrī

Kṛṣṇa. Deze plek wordt ook Ariṣṭa-kunḍa genoemd, omdat het de vijver was, die Kṛṣṇa aanlegde op aandringen van de *gopīs*, nadat Hij de Ariṣṭa (stier) *asura* (demon) had vermoord. De *gopīs* beschuldigden Kṛṣṇa ervan onzuiver te zijn, omdat Hij een stier had gedood. Eerst schoffelde Śrī Kṛṣṇa een klein holletje met Zijn hiel en riep alle heilige rivieren van het hele universum aan, die onmiddellijk verschenen en deze vijver vormden. Nadien baden de verpersoonlijkte godheden van die rivieren om ook in Rādhā's *kunḍa* te worden toegelaten. Rādhā-kunḍa en Śyāma-kunḍa worden beschouwd als de ogen van Govardhana, die in de vorm van een pauw door het land ligt. Samen zijn ze de plaats van de allerhoogste avonturen van Rādhā en Kṛṣṇa en vormen de overtreffende trap van alle heilige plaatsen.

T

Tapoloka – een planeet gelegen boven Janaloka. De allerhoogste wijzen, zoals de Vier Kumāra's, zijn woonachtig op deze planeet, die wordt bereikt door *naiṣṭhika-brahmacārīs*.

V

Vaikuṅṭha – de spirituele wereld. Het majesteitelijke gebied van de spirituele wereld, dat door Śrī Nārāyaṇa of Zijn diverse expansies wordt geregeerd. Alle inwoners van Vaikuṅṭha hebben eeuwige, spirituele lichamen. Ze hebben vier armen en een donkere gelaatskleur als die van Bhagavān en zijn in zuivere, toegewijde liefde volledig in Zijn dienst betrokken. Hun gevoel van intimiteit met Śrī Bhagavān wordt echter door hun *aiśvarya-bhāva* enigszins belemmerd. Hoger dan dit gebied is Goloka Vṛndāvana, de allerhoogste planeet van Śrī Kṛṣṇa, die wordt gekenmerkt door *mādhurya* en intimiteit.

Vairāgī-dāngā – een plaats gelegen in Śrīdhāma Māyāpura dichtbij Khola-bhāngā-dāngā. Omdat zoveel wereldverzakende Vaiṣṇava's in die plaats woonden, werd het Vairāgī-dāngā genoemd.

Vārāṇasī – zie Kāśī.

Vikramapura – een beroemde plaats in Bangladesh in het district Dhaka.

Daar woonden Cāṇḍa Rāya en Kedāra Rāya, twee van de twaalf feudale prinsen, die Bengalen regeerden tijdens het moslimregime. Aanvankelijk waren ze *śāktas* (aanbidders van Durgā), maar later werden ze leerlingen van Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura.

Vraja-dhāma – het gebied van 269 vierkante kilometer (circa 16 km lang en breed), waar Śrī Kṛṣṇa Zijn aardse spel uitvoerde.

Vṛndāvana – "het bos van Vṛndā"; de beroemde plaats, waar Śrī Kṛṣṇa zoveel bekoorlijk *līlā* uitvoerde. Vṛndāvana ligt ongeveer 12 km ten noordoosten van Mathurā aan de westelijke oever van de Yamunā rivier. Het bestaat uit een van de twaalf bossen van Vraja, dat is verdeeld in twaalf kleinere bossen: Aṭalavana (bergbos), Korārivana (roofvogelbos), Vihāravana (speelbos van plezier), Gocāraṇavana (koeiengraasbos), Kālīya-damanavana (Kālīya-onderwerpingsbos), Gopālavana (koeherdersbos), Nikuñjavana (loofhuttenbos), Nidhuvana (juwelenbos), Rādhābāga (Rādhā's tuin), Jhulavana (schommel-speelbos), Gahvaravana (geheim bos) en Papaḍavana (ruwebergenbos).

Y

Yamunā – een heilige rivier, die door Vraja-maṇḍala stroomt. Ze wordt beschouwd als de heiligste rivier, omdat Kṛṣṇa zoveel sublieme *līlā* met de *gopīs* en de *gopas* in haar wateren uitvoert. Ze verschijnt in deze wereld in Yamunottarī in de Himālaya's. Yamunā wordt beschreven als een expansie van Viśākhā Devī, *viśākhorasi yā viṣṇor yasyāṁ viṣṇur jalātmani nityaṁ nimajjati prītyā tām saurīm yamunām stumaḥ* - "Śrī Viṣṇu dompelt Zich dagelijks on-

der en speelt met groot plezier en genegenheid in het water van Yamunā, de vloeibare vorm van Viśākhā Devī. Dus bied ik Yamunā Devī, de dochter van Sūrya, gebeden aan."

Centra & Contacten Wereldwijd

www.purebhakti.com/contact-us/centers-mainmenu-60.html

INDIA

Mathura: *Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Jawahar Hata, U.P. 281001 (Opp. Dist. Hospital), Email: mathuramath@gmail.com • **New Delhi:** *Shri Raman-vihari Gaudiya Math* – Block B-3, Janakpuri, New Delhi 110058 (Near musical fountain park), Tel: 9810192540; *Karol Bagh Centre:* Rohini-nandana dasa, 9A/39 Channa Market, WEA, Karol Bagh, Tel: 9810398406, 9810636370, Email: purebhakti.kb@gmail.com • **Vrindavan:** *Shri Rupa-Sanatana Gaudiya Math* – Dan Gali, U.P. Tel: 09760952435; *Gopinath Bhavan* – Parikrama Marga (next to Imli-tala), Seva Kunja, Vrindavan 281121, U.P., Email: vasantidasi@gmail.com • **Puri:** *Jay Shri Damodar Gaudiya Math* – *Sea Palace*, Chakratirtha Road. Tel: 06752-223375 • **Bangalore:** *Shri Madan Mohan Gaudiya Math* – 245/1 29th Cross, Kaggadasa pura Balaji layout, Bangalore-93, Tel: 089044277754, Email: bvvaikhanas@gmail.com; *Shri Ranganath Gaudiya Math* – Hesaraghatta, Bangalore, Tel: 09379447895, 07829378386 • **Faridabad:** *Shri Radha Madhav Gaudiya Math* – 293, Sector-14, Hariyana, Tel: 09911283869 • **Navadvipa:** *Shri Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Kolerdanga Lane, Nadiya, Bengal, Tel: 09153125442

AUSTRALIA

Garden Ashram – Akhileshvari dasi, Tel: 612 66795916, Email: akhileshvari.dasi@gmail.com • *Shri Gaura Narayan Gaudiya Math* – Brisbane, Queensland, Tel: +61 403 993 746, Email: bhaktibrisbane2010@gmail.com

CHINA / HONG KONG

15A, Hillview Court, 30 Hillwood Road, Tsim Sha Tsui, Kowloon, Tel: +85223774603

UNITED KINGDOM & IRELAND

Birmingham: *Shri Gour Govinda Gaudiya Math* – 9 Clarence Road, Handsworth, Birmingham, B21 0ED, U. K., Tel: (44) 121551-7729, Email: bvashram108@gmail.com • **London:** *Shri Gangamata Gaudiya Math* – 631 Forest Road, E17 4NE London, Tel: 02080578406, Email: gangamatas@hotmail.com • **Galway:** *Family Centre* – Tel: 353 85-1548200, Email: jagannathchild@gmail.com

USA

Gaudiya Vedanta Publications Offices – Tel: (800) 681-3040 ext. 108, Email: orders@bhaktiprojects.org • **Alachua:** *Shri Shri Radha-Govinda Mandir* – Tel: (1) 386-462-2682. Email: yourbvgi@gmail.com, Website: www.bvgi.org • **Houston:** *Shri Govindaji Gaudiya Math* – Tel: (1) 281-650-8689. Email: info@sggm.org, Website: www.sggm.org

Websites

Gauḍīya Vedānta Publications (GVP)

De GVP publiceert, conserveert en distribueert de boeken van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvami Mahārāja. Voor meer informatie over de inhoud van deze boeken kunt u de volgende websites bezoeken:

www.purebhakti.com – voor nieuws, updates en gratis downloaden van boeken, lezingen en bhajans.

www.purebhakti.tv – voor het kijken en luisteren naar lezingen online en voor links naar updates van live web-casts.

www.harikatha.com – voor het per email ontvangen van de lezingen en video's van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Mahārāja op zijn wereldreis.

Indien u meer wilt weten over boeken, lezingen, audio-opnamen, video's, lessen en de International Pure Bhakti Yoga Society (IPBYS) van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Mahārāja kunt u contact opnemen met **connectwithussoon@gmail.com**

Voor het vinden van een centrum in uw buurt:

www.purebhakti.com/contact-us

Engelse publicaties van

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

Arcana-dīpikā
Śrī Bhajana-rahasya
Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu
Bhakti-rasāyana
Bhakti-tattva-viveka
Śrī Brahma-saṁhītā
Essence of the Bhagavad-gītā
Five Essential Essays
Going Beyond Vaikuṅṭha
Harmony
Jaiva-dharma
Letters From America
Śrī Manaḥ-śikṣā
My Śikṣā-guru and Priya-bandhu
Pinnacle of Devotion
Śrī Prabandhāvalī
Secret Truths of the Bhāgavatam
Secrets of the Undiscovered Self
Śiva-tattva
Śrī Bṛhad-bhāgavatāmṛta
Śrī Dāmodarāṣṭakam
Śrī Gauḍīya Gīti-guccha
Śrī Gīta-govinda
Śrī Gopī-gīta
Śrī Harināma Mahā-mantra
Śrīmad Bhagavad-gītā

Śrī Navadvīpa-dhāma-māhātmya
Śrī Navadvīpa-dhāma Parikramā
Śrī Prema-sampūṭa
Śrī Rādhā-kṛṣṇa-gaṇoddeśa-dīpikā
Śrī Saṅkalpa-kalpadrumaḥ
Śrī Śikṣāṣṭaka
Śrī Upadeśāmṛta
Śrī Vraja-maṅḍala Parikramā
Śrī Rāya Rāmānanda Saṁvāda
Śrīla Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī – His Life and Teachings
The Distinctive Contribution of Śrīla Rūpa Gosvāmī
The Essence of All Advice
The Gift of Śrī Caitanya Mahāprabhu
The Journey of the Soul
The Nectar of Govinda-līlā
The Origin of Ratha-yātrā
The Way of Love
Utkalikā-vallārī
Vaiṣṇava-siddhānta-mālā
Veṇu-gīta
Walking with a Saint
Rays of the Harmonist (periodical)

Nederlandse publicaties

van **Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja**

vertaald en uitgegeven door Pro Deo Uitgever Jaya Radhe

<https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

<i>Bhagavad-gītā</i>	<i>Prabandha Pañcakam</i>
<i>Bhāgavata-rahāsya</i>	<i>Prabandhavalī</i>
<i>Bhajana-rahasya</i>	<i>Prema-pradīpa</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Prema-sampūṣa</i>
<i>Boterdief</i>	<i>Reis van de ziel</i>
<i>Camatkāra-candrikā</i>	<i>Rāga-vartma-candrikā</i>
<i>Essentie van Bhagavad-gītā</i>	<i>Rāmānanda Rāya Saṁvāda</i>
<i>Geheimen van Bhajana</i>	<i>Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Geheimen van het onontdekte Zelf</i>	<i>Śiva-tattva</i>
<i>Geluk in het paradijs der dwazen</i>	<i>Śrī Rādhā</i>
<i>Gift van Śrī Caitanya Mahāprabhu</i>	<i>Śrī Rūpa Gosvāmi's bijdrage</i>
<i>Gīta-govinda</i>	<i>Summum van toewijding</i>
<i>Gopī-gīta</i>	<i>Ujjvala-nīlāmaṇi-kiraṇa</i>
<i>Hari-kathāmrta</i>	<i>Upadeśamṛta</i>
<i>Jagannātha Ratha-yātrā</i>	<i>Utkalikā-vallarī</i>
<i>Jaiva-dharma</i>	<i>Veṇu Gīta</i>
<i>Mādhurya-kādambinī</i>	<i>Verborgen pad van devotie</i>
<i>Maharṣi Durvāsā</i>	<i>Voorbij Nirvāṇa</i>
<i>Manah-śikṣā</i>	<i>Ware sentimenten van de ziel</i>
<i>Nitya-dharma</i>	<i>Wijze van Liefhebben</i>

